Сумська обласна
державна адміністрація
Сумська обласна рада

Книга Пам'яті Сумської області

Том II

ЗРУЙНОВАНІ ХРАМИ СУМЩИНИ. Мартиролог втрачених святинь

Видавництво "Ярославна"
Суми 2007

Науково-експертна редакційна колегія:

ГУЗАР
Зіновій Тадейович
(голова редколегії),

ШКУРАТ
Іван Вікторович
(заступник голови редколегії),

ЯРОШ
Анатолій Якович
(секретар редколегії),

ІВАНУЩЕНКО
Геннадій Миколайович,

МОЗГОВИЙ
Іван Павлович,

ТЕРЕНТЬЄВ
Владислав Сергійович,

ТКАЧЕНКО
Борис Іванович,

ЗВАГЕЛЬСЬКИЙ
Віктор Борисович,

СМОЛЯНІНОВ
Анатолій Федорович,

КУРАСОВА
Наталія Вікторівна,

НЕДОГРЄЄВА
Людмила Степанівна,

РОЗТОРГУЄВА
Наталія Борисівна,

РУДЕНКО
Анатолій Федосійович,

СТАХОВСЬКИЙ
Сергій Мечиславович,

ШАПОВАЛ
Валентина Михайлівна

Книга Пам'яті Сумської області

Том ІІ
ЗРУЙНОВАНІ ХРАМИ СУМЩИНИ. Мартиролог втрачених святинь

ББК 63.3 (4Укр-4 Сум) 624
К-53

Сумська обласна державна адміністрація
Сумська обласна рада
Сумська обласна організація Українського добровільного, культурно-просвітницького, правозахисного, благодійного товариства "Меморіал" ім. В.Стуса
Сумська обласна організація Національної спілки журналістів України

Схвалено науково-експертною редакційною колегією
Схвалено громадською редакційною колегією

Автор-упорядник:
Корнієнко О.М.

Рецензент:
Мозговий І.П., доктор філософських наук,
проректор Сумського державного університету ім. А.С.Макаренка

К-53 Книга Пам'яті Сумської області: В 3 т. – Т. II
Зруйновані храми Сумщини. Мартиролог втрачених святинь/
Автор-упорядник О.М.Корнієнко. –
Суми: Видавництво "Ярославна", 2007. – 328 с., іл.

Другий том видання «Книга Пам'яті Сумської області» висвітлює особливе місце в житті українців православної віри. Уже сама назва "Зруйновані храми Сумщини. Мартиролог втрачених святинь" наголошує на втрачене. Храми Сумщини, як і люди, за часів радянської влади, зазнали страшних "репресій": хтось з них "вижив", хтось наполовину втратив свою колишню привабливість, а хтось "пішов з життя" назавжди.

Книга розрахована на краєзнавців, педагогів, студентів, учнів, – усіх, хто цікавиться новітньою історією України.

Автор-упорядник, працівники Державного архіву Сумської області та видавці висловлюють вдячність керівництву Сумської облдержадміністрації та Сумської обласної ради, особливо голові Сумської облдержадміністрації Павлу Степановичу Качуру, голові Сумської обласної ради В'ячеславу Івановичу Шапошніку, заступнику голови Сумської облдержадміністрацією Зіновію Тадейовичу Гузару, заступнику голови Сумської обласної ради Сергію Володимировичу Клочку, начальнику управління з питань внутрішньої політики Івану Вікторовичу Шкурату за повернуту правду історії.

Триває підготовка третього тому видання «Книга Пам'яті Сумської області». Упорядники, автори, видавці звертаються до читачів з проханням надсилати свої відгуки, доповнення, документальні матеріали, фото з власних архівів.

ISBN 978-966-7538-17-0

© Видавництво "Ярославна", 2007

І ПРОРОСТЕ КРІЗЬ КАМІНЬ СПОМИН...

Особисте і церковне життя для традиційного українського суспільства були нерозривними: будь-яка сільська чи міська громади споконвічно гуртувалися навколо свого храму і своєї парафії. Все життя людину супроводжували церковні обряди: хрещення, вінчання і, зрештою, відхід у вічність. Храм був чимось більшим, аніж духовний центр громади: в минулому він слугував осередком освіти та культури, скарбницею історії "малої" батьківщини та, в певній мірі, центром суспільного життя. Як архітектурна споруда, кожна церква організовувала навколишній простір, надавала неповторної оригінальності місту чи селу. Втрата храму для кожної людини була особистою трагедією...

Сьогодні ми відроджуємо святині – як обереги нашої духовності. І цей том Книги Пам'яті – то як запалена свічка, як світло Правди Історії.

Павло КАЧУР,
голова Сумської
облдержадміністрації

ЗРУЙНОВАНІ ХРАМИ СУМЩИНИ

Мартиролог втрачених святинь

Найтрагічнішим для релігійних споруд виявився понад 70-річний період засилля на Україні тоталітарного комуністичного режиму, початок якому поклав збройний переворот у жовтні 1917 року. Нова атеїстична влада вела боротьбу не тільки за матеріальні цінності, а й за свідомість людей. На перешкоді цьому стояла релігія. В 1929 р. розіслана з Москви місцевим партійним комітетам директива за підписом Л.М.Кагановича проголошувала релігійні організації єдиною легально діючою в країні контрреволюційною силою, котра зберігає вплив на маси.

Антирелігійний державний коток, що пройшовся всіма населеними пунктами України, за 70 років підім'яв під себе тисячі християнських храмів, синагог, мечетей. Знищенню підлягало все, пов'язане з релігією: стародруки, архівні матеріали, високохудожні твори церковного мистецтва – ікони, фрески та коштовні речі релігійного призначення, а найголовніше – сам храм, як архітектурна перлина та основа духовності конкретної релігійної громади. Сумська область постраждала чи не найбільше серед інших регіонів: тут найбільший відсоток знищених релігійних споруд. Саме їм і присвячується цей твір.

Початок роботи над виданням поклало доручення голови Сумської обласної державної адміністрації П.С.Качура від 1 лютого 2007 р. № 4 щодо підготовки книги-альбому історичних матеріалів про зруйновані храми Сумської області. Нинішня назва для книги обрана не випадково. Під мартирологом* розуміється перелік постраждалих, замучених, реєстр переслідувань. Храми Сумщини, як і люди, за часів радянської влади зазнали страшних "репресій": хтось з них "вижив", хтось наполовину втратив свою колишню привабливість, а хтось і "пішов з життя". Матеріал у книзі подано у відповідності до існуючого адміністративно-територіального поділу Сумської області. Про знищені культові пам'ятки конкретного населеного пункту (а це – не тільки православні церкви, а й католицькі та протестантські храми, єврейські синагоги) вміщено коротку інформацію.

У всі часи храми відігравали роль містобудівних домінант, були окрасою місцевої архітектури.

Особливу гіркоту становлять безповоротні втрати барокових церков XVII-XVIII ст. Завдяки класичній спадщині й освіті тогочасної української еліти, барокове мистецтво й архітектура, що були вершиною мистецьких досягнень і в Західній, і в Східній Європі, отримали захоплену оцінку в Україні і поєдналися тут з місцевим мистецтвом. Особливо це відчувається в невеликих парафіяльних дерев'яних храмах. В свою чергу дерев'яна народна архітектура вплинула на архітектуру мурована, що простежується на місцевому рівні вже в кінці XVII ст. на прикладі сумської Воскресенської церкви. Зрештою, все це виокремилось в неповторний "килимовий" стиль українського козацького бароко XVIII ст. Вироблені в роки державницько-національної автономії пишні форми архітектури України символізували певність себе й національні сподівання українського народу та його шляхти.

В архітектурі храмів кін. XVIII – поч. XIX ст. вже спостерігався стильовий перехід від бароко до класицизму, який в наступному столітті набув широкого розповсюдження.

В 1-й пол. XIX ст. на території сучасної Сумщини відбувається своєрідний мурований церковний бум, коли ледве не кожний поважаючий себе поміщик чи парафіяльна громада зводили у власному селі цегляний храм замість дерев'яного.

В кін. XIX – на поч. XX ст. при будівництві православних церков найчастіше використовували типові єпархіальні проекти. Незважаючи на те, що більшість храмів цього періоду споруджувались у непритаманних українській архітектурі рисах т. зв. русько-візантійського,

Мартиролог, [від ср.-лат. martyrologium список мучеників, від грець. martos мученик та logos слово] – перелік постраждалих, замучених, а також перелік пережитих будь-ким страждань, фактів переслідування.

псевдовізантійського чи псевдоруського (олександрівського) стилів, як вже зазначалося, для конкретної релігійної громади церква була духовним і культурним центром, навколо якого оберталося усе життя парафіян.

Які ж події спричинили руйнування або демонтаж храмових споруд? Якщо розглядати досить значний проміжок часу, починаючи з 2 пол. XVIII ст. і до сьогодення, то можна назвати наступні причини.

Найчастіше перебудовувались за старістю (або, як писали в церковних документах, "поновлювались") дерев'яні церкви, оскільки вони були споруджені із відносно недовговічного матеріалу – дерева. Проте, з урахуванням використання в будівництві якісного і висушеного дубового брусу та при належному догляді, такі храми могли стояти (і стоять!) декілька століть. Розбирання дерев'яних церков могло відбуватись і при зведенні в даній парафії мурованого храму. Наведена причина є найбільш розповсюдженою. Подібний демонтаж можна визнати втратою лише у тому випадку, якщо церква-попередниця дійсно являла собою архітектурний шедевр. Прикладом може слугувати дерев'яна церква Покрови Пресвятої Богородиці, побудована в м. Ромнах протягом 1764-1770 рр. коштом останнього кошового отамана Запорізької Січі Петра Калнишевського та січового старшини Давида Чорного. В 1905 р. неподалік було споруджено новий мурований Покровський храм. Однак, у 1908 р. стараннями Полтавського церковно-археологічного комітету дерев'яний Покровський храм через загрозу руйнування був перевезений з м. Ромни до Полтави і зібраний на новому місці.

Перебудова кам'яного або дерев'яного храму могла бути викликана необхідністю реконструкції. Так, приміром, на поч. XX ст. було розібрано стару мурovану дзвіницю Воскресенського храму в м. Суми, зведену в 1696-1702 рр., яка знаходилася з його південного боку. Натомість в 1906 р. з північної сторони церкви було зведено нову дзвіницю, вже непоєднану з основною спорудою. Необхідно віддати належне тогочасним архітекторам і будівельникам, які звели Воскресенську дзвіницю в одному стилі з храмом.

Демонтаж церкви міг відбутися і в разі ліквідації парафії, або бути пов'язаним зі значним зменшенням числа прихожан. Наприклад, починаючи з кін. XVI ст., Московська держава, подібно Китаю з його Великою стіною, намагалась відгородитись від нападів татарських кочівників кількома так званими "засечными чертами", що являли собою комбінацію фортець, укріплень, природних і штучних перешкод. Найбільша лінія – Білгородська, зведена протягом 1635-1658 рр., на якій в різний час була збудована низка фортець, поєднаних польовими спорудами, мала в довжину більш ніж 300 верст (800км). Починалась вона від м. Охтирки та містечка Вільного на р. Ворскла і йшла далі на схід м. Оскол. Об'єктивний аналіз ситуації XVI-XVIII ст. вказує на те, що всі оборонні лінії (Білгородська, Путивльська, Нова або Ізюмська), спорудження і підтримання яких вимагало значних матеріальних і людських витрат, були дуже неефективними. По мірі просування у XVIII ст. російського кордону на південь, населені пункти-фортеці втрачали значення форпостів. В колишньому місті Вільному або Вольному Кургані (тепер с. Вільне Великописарівського району) протягом XVIII-XIX ст. кількість населення за рахунок міграції швидко зменшувалась, а разом з тим ліквідовувалися храми: Миколаївський, Іллінський, Дмитріївський, Косьмо-Дем'янський та Знам'янський. Як правило, дерев'яні церкви в разі їх доброго збереження переносили на нове місце.

В історії України та Сумської області, зокрема, можна виділити лише два періоди масового руйнування храмів. Перший період датується 2 пол. 80-х рр. XVIII ст. і пов'язаний з політикою секуляризації, яку проводила російська імператриця Катерина II (1762-1796) стосовно православної церкви. Другий період пов'язаний з комуністичним пануванням на Україні у XX ст.

В кін. XVIII ст. Російська імперія потребувала чим далі – більше коштів, які йшли на нескінченні зовнішньополітичні військові акції. В той же час зростав царський двір і кількість придворних. Одним із джерел надходження додаткових коштів та земельних угідь колишня німецька принцеса Софія-Августа-Фредеріка Ангальт-Цербтська російська імператриця Катерина II визначила численні українські монастирі. Незначні, на її думку, обителі в процесі секуляризації, тобто перетворення церковної та монастирської власності у власність світську, мали бути ліквідовані, а все їхнє майно відходило до казни. Таким чином, в розпорядженні царського уряду опинилися величезні земельні, промислові та лісові угіддя, а також сотні

тисяч кріпаків. Як правило, значна кількість земель і "владельческих крестьян" передавалася численним фаворитам або йшли на продаж.

Що ж стосується ліквідованих монастирів, то, зазвичай, монахи зі своїм майном переселялися до інших чернецьких громад, а храми або перетворювались на місцеві сільські парафіяльні церкви, або ж розбиралися на цеглу для зведення інших релігійних споруд. Протягом 2 пол. 80-х рр. XVIII ст. на території нинішньої Сумщини в процесі секуляризації було ліквідовано більшість існуючих на той час монастирів.

В 1786 р. за вироком імператриці Катерини II монастир на Скельській горі (тепер с. Скелька В'язівської сільської ради Охтирського району) було закрито. Його лісові угіддя на правому березі Ворскли в кількості декількох тисяч десятин при закритті були відібрані у власність держави. Будівлі монастиря були розібрані на цеглу.

Успенський чоловічий монастир с. Мала Чернеччина (тепер – в складі с. Токарі) Сумського району був закритий за наказом Катерини II в 1787 р., а цеглу розібраних церковних споруд використано на зведення інших храмів. Цього ж року ліквідували Сумський дівочий Предтечів монастир, заснований 1676 р., Троїцький монастир на Охтир-горі та Глухівський монастир.

В 1788 р. припинив своє існування Сумський Успенський монастир, початок якому поклав сумський полковник Г.Кондратьєв в 1658 р. Всі будівлі, окрім Всіхсвятської церкви, були розібрані на цеглу.

Михайлівська Предтечева пустинь поблизу Лебедина була закрита в 1790 р. Того ж року перестав існувати і Троїцький Вольновський монастир.

У 80-х рр. XVIII ст. також за наказом російської цариці Катерини II була знищена Михайлівська церква м. Глухова, споруджена 1692 р., та припинив існування Сеннянський Покровський монастир, заснований на землях колишнього Охтирського козацького полку.

Усі вищенаведені факти примусової руйнації православних храмів поєднані однією особливістю – вони не носили антирелігійного характеру і відбувались, на перший погляд "м'яко". Як правило, зберігалися церковний інвентар (ікони, ризи, архіви і т. ін. передавалося до іншого храму), а на святому місті олтаря ліквідованого храму, згідно християнської традиції, або встановлювався пам'ятний хрест з огорожею, або зводилася каплиця.

Спланована антирелігійна державна політика була і залишається найстрашнішою, сповненою незворотних втрат і трагічних катастроф: як для будь-якої церкви, так і для духовності та культури суспільства в цілому. Саме другий період масового руйнування храмів є найбільш трагічним і пов'язаний він з епохою т. зв. войовничого безбожництва та пануванням на Україні в 20-80-х рр. XX ст. тоталітарного комуністичного режиму.

Атеїзм вважався однією з основних засад комуністичної ідеології і т. зв. "Російська соціал-демократична робітнича партія (більшовиків)" (в подальшому – ВКП (б), а з 50-х рр. XX ст. – КПРС) вбачала в релігії свого лютого ворога. В листі до письменника Максима Горького від 13-14 листопада 1913 р. комуністичний вождь В.Ульянов (Ленін) виклав партійні позиції щодо релігії цілком категорично: "Всяка релігійна ідея, всяка ідея про всякого боженьку, всяке кокетування навіть з боженькою є найневимовніша мерзота... найбільш небезпечна мерзота, найбільш огидна "зараза". Мільйон гріхів, пакостей, насильств і зараз фізичних… далеко менш небезпечні, ніж тонка, духовна, прибрана в найбільш пишні "ідейні" костюми ідея боженьки".

Спровокована так званою "жовтневою революцією" громадянська війна на території колишньої Російської імперії, до складу якої входила більшість українських земель, викликала хвилю тотального терору, абсолютної вседозволеності та безладдя.

На територію Сумської області комуністична влада була принесена на багнетах "революційних" російських частин. Показовим є приклад більшовика Павла Дибенка, чий бюст і донині стоїть на почесному місті в приміщенні залізничної станції Ворожба. Ганебно покинувши у лютому 1918 р. під Нарвою фронт, ховаючись від гніву більшовицької верхівки, Дибенко втік до Орловської губернії, де місцевим військовим ватажком був його брат Федір. На той час між Україною та Радянською Росією існувала демілітаризована зона. Саме з неї брати Дибенко робили регулярні бандитські наскоки на територію прифронтової Сумщини, де воювали з українськими селянами.

Принцип комуністичних і комсомольських "червоних диявoлят" проголошував: "Якщо Бога немає, то можна все!". А це означало, що можна зраджувати, красти, ґвалтувати, вбивати, знущатись та блюзнірствувати над святинями, над найдорожчим, що є в людині – її совістю та душею.

Саме 1918-1919 рр. поклали початок масовому знищенню релігійних споруд. Православні храми, які зводилися роками і плекалися десятками та сотнями років стараннями своїх парафіян, являли собою ласий шматок для революційних грабіжників. Під час бойових дій під приводом боротьби з релігією, вилучались вироби з дорогоцінних металів, а самі храми знищувались.

У своїх неопублікованих спогадах 1917-1922 рр. комуніст, учасник бойових дій громадянської війни на території нинішнього Недригайлівського району І.М.Міхно так писав про хазяйнування більшовиків у Тернах в 1918 р.: *"На митинге постановили:...забрать из нее [місцевої церкви] иконы и хоругви и перенести их в общественные церкви, а здание сжечь. Пусть оно идет в жертву Богу. Когда стали разбирать утварь, ничего из нее в общественные церкви не попало: все разнесли по домам. За позолоченную чашу из серебра, из которой причащали говеющих, учинили свалку. Постройка была срублена из сосновых бревен высотой до 16 метров. Когда ее подожгли в ночное время, пламя поднялося метров на сорок. Его было видно во всех близлежащих селах".*

Користуючись абсолютною безкарністю, комуністи чинили повне свавілля щодо місцевих священиків. Більшість із них мало чим відрізнялася від селян: часто мешкаючи у парафіяльних будинках і власноруч обробляючи городи, вони не володіли великими статками, проте потрапляли у більшовицький перелік "міроєдов". Згідно зі статтею 65 радянської Конституції 1918 р., священики та інші служителі релігійного культу оголошувалися "слугами буржуазії" та позбавлялися громадянських прав. Фактично, в більшості випадків, вони взагалі не мали жодних прав, в тому числі й на життя. У своїй боротьбі проти церкви радянський уряд, звичайно, не обмежувався правовими та конституційними заходами. До кінця бойових дій було розстріляно понад тисячу єпископів і священиків, багато церков закрито або зруйновано.

Ось як описує вже згадуваний І.Міхно обшук у священика.

"У ольшанского попа Грищенко [напевно – О.М.Грищенка] сделали обыск. В его амбарах нашли 4 тыс. пудов пшеницы, муки пшеничной – 600 пудов. В закромах она закаменела. Нашли 900 штук полотенец ручной вышивки, 1000 штук королевских [кролевецьких-?] рушников, шуб лисьих, бобровых, черно-бурой лисицы, разные пальто, шелковые подрясники, 70 штук платьев попадьи. Все свезли в магазин. Я приказал составить списки бедных вдов и раздать им все это по жребию. При допросе поп сознался, что в старое время в банк Германии положил 40 тыс. рублей, так как там платили большие проценты. Золота при обыске не нашли. Сколько я его плеткой не полосовал, он не признался. Выводили на расстрел, но ничего не добились. Оставили в живых, взяв с него расписку, что не будет требовать из крестьян хлеб, брать пшеницу, давать им молитву. Хоронить, крестить, венчать и другие культовые обряды будет совершать бесплатно. Деньги из Германии вернет на родину и раздаст их крестьянам. Если кто попытается вернуть ему одежду, не будет брать. Если оговоренных условий не будет выполнять – расстреляют. Поп это обязательство подписал".

Звичайно, що такі "спогади" навіть під кінець існування Радянського Союзу публікувати було проблематично, оскільки вони свідчили не на користь "полум'яних революціонерів". З наведеного прикладу видно, що автор явно гіпертрофував кількість майна, вилученого у скромного сільського батюшки, а 40 тисяч карбованців виглядають байкою, безпідставним доносом чи дурною вигадкою активістів, яку священик міг підтвердити під дулами гвинтівок і револьверів. І про яке золото він міг розповісти? Характерним є наказ продовжувати відправляти релігійні треби, не беручи грошей, хоча у О.М.Грищенка, напевно, була родина та й утримання храму потребувало певних коштів.

Дуже часто терор п'яних осатанілих "революціонерів" закінчувався трагічно. Якщо вільшанському батюшці ще "пощастило" відбутися мордуваннями та імітацією розстрілу, то священик Троїцької церкви с. Жуківка Буринського району Костянтин Нікітін був замучений місцевими активістами до смерті. І це не дивно, адже до вбивства духовних осіб першим закликав своїх прихильників більшовицький вождь В.Ульянов (Ленін).

В лютому 1922 р. радянський уряд ухвалив рішення про обов'язкову передачу всіх релігійних атрибутів із золота, срібла та коштовних каменів у фонд допомоги жертвам голоду. До цього у власність держави були конфісковані церковні землі.

Запровадження більшовиками нової економічної політики (НЕПу) в 20-х рр. XX ст. супроводжувалося деяким послабленням атак на релігію. Перепис 1926 р. показав, що майже у кожному селі був бодай один священик. З іншого боку, в 1925 р. було засновано Лігу безбожників "для надання допомоги партії шляхом об'єднання всієї антирелігійної пропаганди під загальним партійним керівництвом".

Перманентна антирелігійна кампанія активізувалася влітку 1928 р. Протягом наступного року останні монастирі було закрито, а монахів заслано. Показовим прикладом цього процесу була ліквідація на початку 20-х рр. Молчанського монастиря та Софроніївської пустині на Путивльщині, перетворених на філії установ, підконтрольних радянській політичній поліції – ОДПУ.

22 травня 1929 р. були внесені зміни до статті 19 конституції, що забороняли релігійну пропаганду. З початком в 1929-1930 рр. процесу колективізації на селі, в умовах неймовірно важкого, безпросвітного життя селянина, церква залишалася для нього єдиною справжньою втіхою. Звіти ОДПУ 1929 р. засвідчують посилення релігійних почуттів навіть серед промислових робітників. Владою був прийнятий відповідний комплекс нових антирелігійних заходів. У червні 1929 р. відбувся Всесоюзний з'їзд войовничих безбожників. Наступ на церкву посилювався з кожним місяцем і досяг свого апогею в першій половині 1930 р.

Однак, під час антирелігійних шабашів населення не залишалося байдужим. А тому, подібно до "перекручень" періоду колективізації, відбувались навіть масові заворушення. В якості прикладу наводимо коротке викладення подій, які трапилися в с. Битиці Сумського району.

У серпні 1930 р., коли радянська влада розпочала вилучення у населення і релігійних громад "серебряных денег и вообще всей мелочи", місцеві активісти с. Битиця Сумського району в особі міліціонера Сумраймиліції Запутайла та чиновників сільради заходилися робити обшуки в селянських хатах, відбираючи навіть дрібні гроші. Був вчинений обшук і на квартирі настоятеля Олександро-Невського храму о. Іоанна (Приходька). В нього було відібрано 12 крб., а самого пограбованого заарештували. В церкві комісія забрала пожертви віруючих – 54 крб. дрібними грішми. Самоуправство обурило селян: вони оточили церкву і заходились вимагати звільнення свого настоятеля. Дехто із них побіг у поле до молотарок, щоб і молотників приєднати до протестуючих. Згодом селяни оточили сільраду і стали вимагати письмового дозволу на службу храмі: "Якщо попа позбавили дозволу на службу, то ми зараз рознесемо сільраду". Жінки вимагали: "Давайте нам голову сільради: ми йому покажемо, як грабувати церкву та батюшку". Люди розійшлись, лише пересвідчившись, що священика звільнили.

Сільською комісією на підставі цих подій було складено наступний документ.

"Акт

1930 року 15 серпня я, голова Битицької с/р, Макарець К.К. і секретар Мільченко Г.І. склали цього акта в тім, що цього числа було намічено зробити трус у попа Приходька І.Д. і в церкві роздрібної монети, що і було зроблено трус у попа, знайдено 12 крб. Монети.

Приходька було попереджено, щоб він про це нікому не говорив. Але після того, як вийшли від Приходька і пішли у Пушкарівку до церковного старости за ключами від каси церковної, гром. Приходько сповістив через свою наймичку Скрипченкову Секлету гром. Сиротенкову Хведоску і Рижевську Параску, що мене пограбовано і будуть грабувати церкву, так скликайте народ захищати церковне майно. Сиротенкова Хведоска і Рижевська Параска після цього збудоражили жінок, яких зібралося до 250 чол., які з вигуками, що "церкву грабують" прийшли до с/р, де пробули 3-4 год., після цього розійшлися...".

Отець Іоанн був звинувачений у розпалюванні селянського бунту. Свідками "злочину попа" виступили голова сільради Карпій Макарець, голова артілі "Нове життя", комуніст Микола Фурсенко, крамник споживчого товариства Левко Лозенко, колишній партизан Федір Лозенко та голова бурякового товариства Іван Вигоняйло. У своїх "Протоколах допиту свідка" вони звинуватили священика у наступних гріхах.

Голова сільради Карпій Макарець: "Всю цю масу загітував піп гр. Приходько, а саме: коли ми поїхали до церковного старости за ключами, то піп Приходько зібрав коло себе бабів і по-

чав казати, що його вже пограбували, а церкву опечатали і зараз прийдуть грабувать", і цей контрреволюційний випадок священика сколихнув селянську масу".

Голова артілі *"Нове життя" заявив, "що факти цієї попівської агітації мало не зірвали молотьбу", а "робітники з молотарок мало не побігли до церкви, але мені вдалось заспокоїти робітників і вони продовжували роботу на молотарках"*.

Партизан громадянської війни Федір Лозенко: *"Про попа Приходько мені відомо, що у нього мешкає батрачка, яку він, мабуть, і нарядив збирати народ до церкви"*.

Враховуючи те, що ніхто із прихожан не підтвердив причетність священика до "бунту", особлива нарада 25 вересня 1930 р. винесла вердикт: "Приходька Івана Дмитровича заточити в концтабір на три роки умовно, із-під варти звільнити. Справу здати в архів".

Однак битицькі партійні активісти таки віднайшли спосіб спровадити батюшку з села: на свято Хрещення Господнього голова сільради дає йому наказ возити буряки на цукровий завод у Кияницю. Настоятель таке провокаційне розпорядження проігнорував. За непослух о. Іоанн був засуджений на один рік виправних робіт. Покарання відбував у Сумському комунгоспі – замітав міські вулиці. Це не завадило священику щовечора бігати до Битиці, відправляти службу Божу і швидко вертатися до міста. За це він знову був заарештований Битицьким головою і доставлений у Сумську в'язницю. Тепер його звинуватили в контрреволюційній змові. У провину ставилася вигадка слідчого, що арештований (1900 р.н.!) начебто служив офіцером у царській армії. На щастя, Іван Дмитрович Приходько прожив довге життя. Помер в м. Лебедині у віці 94 роки.

Більшість тогочасних "жіночих бунтів" були тісно пов'язаними з антирелігійними діями держави. Друкований орган Центрального комітету ВКП (б) газета "Правда" у номері від 22 лютого 1930 р. оповідала про "нелегальні збори та демонстрації жінок-селянок, що проводилися під релігійними гаслами". Газета "Вісті" від 5 січня 1930 р. нарікала на вибухи релігійної істерії серед жінок-колгоспниць, слідом за серією божественних маніфестацій".

Розкуркулення було слушною нагодою для атак на церкву та окремих священиків. Комуністична партія дотримувалася погляду, що "церква – це агітпроп куркуля". Газета "Правда" 11 січня 1929 р. виступила з нападками на селян, "які співають приспів: "ми всі Господа діти" і заявляють, що серед них немає куркулів".

Антирелігійна кампанія 1927-1930 рр., порівняно з подіями 1918-1920 рр., була відносно "м'якою": на релігійні громади чинився тиск, проте більшість храмів ще функціонувала. Там, де влада вирішувала назавжди покінчити з релігією, в першу чергу бралися за місцевих батюшок, звинувачуючи їх у всіх можливих антирадянських гріхах. Перша хвиля репресій, що поглинула заможних селян – "куркулів", супроводжувалася, як і слід було чекати, депортацією священиків. Визначення куркульського господарства, випущене урядом у травні 1929 р., дозволяло включати до цього розряду будь-яке селянське господарство, яке мало "нетрудові прибутки"; священиків саме так і окреслено (партійні агітатори характеризувалися, навпаки, як "робітники"!). Стандартним покаранням для священнослужителів Сумщини стало заслання на 3 роки до віддалених районів Середньої Азії.

Проблема церковних дзвонів становить цікавий тактичний момент. Компартія іноді вимагала зняття дзвонів, обґрунтовуючи це потребами індустріалізації. Насправді ж це був лише перший крок (наступним було остаточне закриття церкви), і робився він з метою хоча б трохи ослабити відповідну реакцію протилежної сторони. 2 березня 1930 р. Сталін піддав критиці "боротьбу" з церковними дзвонами, назвавши її надмірною. Тимчасове згортання колективізації відобразилося й на стосунках з релігією: в середині березня 1930 р. ЦК ВКП (б) ухвалив постанову, в якій водночас засуджувалось "адміністративне закриття церков без згоди більшості населення села, що загалом викликає посилення релігійних упереджень". Настав короткий проміжний період "великої стриманості", але потім тиск посилився, більше того, став організованіший і безжалісніший. У 1931 р. поруч з колишньою богословською семінарією м. Маріуполя було влаштовано величезний концентраційний табір, де в наспіх зведених бараках, обгороджених колючим дротом, утримували 4000 священиків з усієї України. Від непосильної праці, голоду та знущань тут щоденно помирало декілька чоловік.

Інколи в населеному пункті разом із закриттям знищували всі храмові будівлі. Так, у с. Вільшані Недригайлівського району було дві церкви. Одну – муровану – зруйнували і цеглою виклали дорогу, а другу – дерев'яну – розібрало і спалило сільське начальство.

Вкрай дивною залишається мотивація руйнування церков начебто прагматичними комуністами. В переважній більшості населених пунктів області православні храми протягом віків залишалися чи не єдиними капітальними спорудами, які можна було використовувати бодай для господарських потреб. Нічим іншим, як невимовною ненавистю комуністів до релігії подібні, м'яко кажучи, нераціональні вчинки пояснити не можна.

Церкви закривали після шаленого тиску з боку верхніх ешелонів влади. "Рішення" місцевої сільради мали слугувати лише формальним прикриттям. Як і у випадку з колективізацією, "сільські сходи" часто були фальшиві. Здебільшого в них брали участь лише місцеві активісти. Або ж використовувалися просто напади активістів без будь-якої гри у законний порядок. Як правило, спочатку заарештовували священика, членів церковної ради, після чого "червоні дияволята" знімали хреста і дзвони. Ось як про події, що сталися у с. Вирі Білопільського району на початку 30-х рр. XX ст. згадувала сільчанка Катерина Наумівна Лосятинська: *"Приїхала одного разу із Сум, де я тоді навчалася, а хрестів на церкві нема. Зникли невідомо куди і дзвони. Це було так сумно, що я заплакала. Чогось у душі нібито стало не вистачати..."*.

Як правило, після зовнішнього плюндрування храму, активісти в "антирелігійному карнавалі" вламувалися до "розхристаної" церкви, спалювали ікони, книги та архіви, розкрадали оздоблення ікон та інші коштовні речі.

Тут варто зупинитись для того, щоб роз'яснити обсяги та гіркоту незворотних втрат від шаленств активістів-недолюдків. Безумовно, що всі церковні речі, в першу чергу, були духовними реліквіями. Деякі із святинь шанувалися не лише на місцевому, а й регіональному рівні. Про коштовне оздоблення ікон і певні церковні речі, як про вироби з дорогоцінних металів говорити не варто – і так все зрозуміло. Окрему увагу привертають історичні і мистецькі втрати: більшість храмів мали давнє походження і кожен являв собою своєрідний місцевий музей. Тут перебували стародавні ікони, священицькі ризи та певні речі, інколи принесені першими переселенцями за кількасот кілометрів. Переліки церковних книг, які зберігалися в звичайних парафіяльних храмах, інколи просто вражають кількістю унікальних стародруків львівського, київського, чернігівського та московського видання. Зрештою, при кожній церкві був своєрідний архів, в якому зберігалися церковні метрики, а інколи – царські грамоти, гетьманські та полковницькі універсали, не кажучи вже про документи місцевої громади.

Як розповідають старожили м. Лебедина, в 30-х рр. по всіх церквах пройшлась спеціальна бригада, яка забрала всі коштовності – срібні і золочені хрести, плащаниці, даровані до ікон прихожанами разки доброго намиста, шаблями одважувала від книг срібні та золочені оправи і т. ін. Далі на подвір'ї Успенського собору були розкладені вогнища, де в казанах виварювалась із ікон позолота. Топили під казанами іконами. Була виставлена спеціальна варта, щоб перехожі не потягли чогось із церкви. Свідок тих подій Микола Таранченко розповідав: "Хтось із лебединців приховав під полою ікону. То його сторожа так побила, що лежав під собором і захлинався кров'ю". В 1939 р. влада підірвала динамітом храм, споруджений у 1797 р. Довкола собору була огорожа та будинки. В одному з них зберігався церковний архів. Коли все це зірвали, сотні старих актів, що стосувались заселення Лебедина, сотні старих історичних книг були розпорошені і змішані із щебенем.

Ще славнозвісний дослідник історії Слобожанщини Філарет (Д.Г.Гумілевський) в сер. XIX ст. зазначав: "Немного осталось памятников для нашего времени о старом житье сумских черкасов. Архивы города истреблены пожарами 1840-1843 гг.". Його слова стосувалися м. Суми, але з упевненістю можна сказати, що жодна війна, пожежа чи стихійне лихо не вчинили таких втрат і без того бідним на інформацію місцевим архівам Сумщини, як свавілля комуністичних вандалів. Зі знищеними в 20-30-х рр. церковними та приватними документальними збірками пішов у небуття величезний невідомий сучасним дослідникам і мешканцям області пласт родинної, місцевої та всеукраїнської історії.

До кінця 1930 р. 80% сільських церков в Україні було закрито. Окрім православних храмів, на Сумщині під закриття підпали єврейські синагоги, католицькі костьоли, німецькі кірхи та молитовні будинки протестантів.

Разом з процесом нищення храмів, в 1937-1939 рр. набрав обертів маховик сталінських політичних репресій, під які підпадали священнослужителі. Тепер, на відміну від антирелігійних переслідувань кінця 20-х рр., звинуваченим виносилися переважно смертні вироки. Так, 80-річний священик с. Черепівки Буринського району Бурасов Федір Миколайович був арештований 14 листопада 1937 р. і розстріляний через дванадцять днів. Разом з ним виявились ув'язненими чотири "заїдливі церковники" з числа парафіян, які отримали по 10 років ГУЛАГ-івських таборів. В с. Успенці того ж району священик Кузик Омелян Іванович 1873 р. н. був заарештований 12 вересня 1933 р. і розстріляний 20 листопада 1937 р.

Варто відзначити, що процес боротьби радянської влади з релігією в 30-х рр. XX ст. супроводжувався ганебними фактами святотатства, вандалізму й блюзнірства, коли комуністи й комсомольці свідомо глумились над православними святинями й почуттями віруючих.

Рідкісна за своєю архітектурою Петропавловська церква, збудована у 1812 році учнем видатного італійського архітектора Растреллі в с. Мала Павлівка Охтирського району, мала вкрай трагічну історію. В 1935-1936 рр. церкву зруйнували. Активісти села облили церкву смолою і під виглядом факту аварійності послали у центр фотографію. Відповідь прийшла негайно: "Зруйнувати". Із високоякісної цегли церковної будівлі, за спогадами очевидців, в селі Грунь згодом було споруджено районний комітет Комуністичної партії.

В м. Лебедин церква Різдва Христового, збудована в 1742 р., була знищена в 30-х рр. XX ст. Матеріал з неї був використаний на будівництво конюшні та свинарні колгоспу "Вперед до соціалізму". Унікальний лебединський Воскресенський храм, споруджений 1789 р. наполовину зруйнували: дзвіниця, бабинець і огорожа церкви були розібрані навесні 1941 р. Матеріал пішов на будівництво свинарні колгоспу ім. Сталіна (дуже промовиста назва!). "Колгоспом ім. Сталіна" можна було б назвати весь Союз Радянських Соціалістичних Республік з його голодоморами, колективізацією, багатомільйонними репресіями, нищенням храмів, духовності та національної культури, з безжальним перетворенням людей на "гвинтики".

Вражає дивна любов тогочасного партійного керівництва до свиней і вороже ставлення до власного народу. Коли в Лебедині з храмів будували "свинячі хороми", в с. Михайлівці Буринського району під час Голодомору 1932-1933 рр. на свинофермі для "годуванців" встановили раціон з кислого молока та різноманітних овочів. Поросят тут взагалі поїли свіжим незбираним молоком в той час, як сотні людей помирали від голоду!

В с. Піски Буринського району, відомому тепер на всю Україну своїми "голодними" РАГСівськими некрологами, Михайлівський храм був закритий і перебудований під колгоспну комору саме в 1933 р. – напевно, активістам не вистачало приміщень для складування реквізованого у селян продовольства.

Інколи блюзнірство радянських можновладців перевищувало будь-які межі. Незважаючи на заборону з Києва, Сумська міська рада на поч. 30-х рр. XX ст. прийняла рішення про часткову руйнацію унікальної Покровської церкви, а згодом в сплюндрованому храмі влаштувала крематорій (!). Для популяризації нового "обряду" були організовані екскурсії (!). Поруч із сумською Покровою, на місці придільного Введенського храму в роки радянської влади влаштували громадський туалет.

На території Гамаліївського Харлампіївського монастиря (1702 р.) – усипальниці гетьмана України Івана Скоропадського та його родини, в 1961 р. було влаштовано виправно-трудову колонію № 66. За роки радянської влади всі надгробки на території монастиря було зрівняно із землею, а біля гетьманського поховання було споруджено туалет. Однак, над вже покійним І.Скоропадським поглумилися ще на поч. 30-х рр.: гетьманський могильний склеп був відкритий компартійними посланцями з м. Шостки. Свідки згадували, що матеріальних цінностей, крім нагрудного срібного хреста, знайдено не було.

Подібне блюзнірство сталося 29 червня 1927 р. в с. Батурин, яке на той час підпорядковувалось Конотопському окружному виконкому. Завідуючий Конотопським окружним музеєм О.Ц.Поплавський та сільські активісти розламали склеп та пограбували поховання останнього гетьмана України Кирила Розумовського, похованого в січні 1803 р. в місцевій Воскресенській церкві.

Після закриття в 30-х рр. XX ст. Свято-Михайлівської церкви в с. Перемога Глухівського району, (збудована в кін. XIX ст.), в приміщенні храму був влаштований гараж для машин, а в олтарному приміщенні (!) – кузня. Остаточно храм був знищений в 1939 р.

Перманентне нищення релігійних архітектурних пам'яток активізувалося в 1940-1941 рр. Церква Покрови Пресвятої Богородиці в с. Уралово Середино-Будського району, споруджена ще у XVI ст., була зруйнована саме в цей час.

Бойові дії Другої світової війни, що точилися на території області, як не дивно, значно менше пов'язані з процесом знищення святинь. Ясна річ, що декілька храмів постраждали від прямих влучень снарядів і пожеж. Так, в м. Полтаві в 1943 р. згоріла дерев'яна Покровська церква, збудована в м. Ромни останнім кошовим Запорозької Січі П.Калнишевським і перенесена в 1908 р. Однак, протягом 1941-1943 р. німецький окупаційний режим не забороняв проведення богослужінь і функціонування місцевих парафій в цілому.

В с. Клепали Буринського району з наближенням німецьких окупантів сільрада знищувала свої "важливі" справи, а безцінні церковні метрики місцевого Казанського храму роздавала людям палити груби. В кінці 40-х рр. XX ст. храм зруйнували. Церковну цеглу районний партійно-комсомольський актив використовував на спорудження власних будинків у м. Бурині, а також на брукування доріг. Місцеві селяни при руйнації церковних підвалів оскверняли склепи і поховання священиків, фундаторів храму та членів їх родин: металеві труни розбивали, а вцілілі рештки одягу та риз розтягували "на лоскутки". Було сплюндроване і саме місце, де стояла церква: ґрунт вивозився на підсипання автошляху "Харків-Глухів". Його відтинок поблизу села і дотепер залишається аварійно небезпечним.

Хвиля політичних репресій 1947-1949 рр. торкнулася й православних священиків, однак "стандартна" міра покарання священиків "за агітацію та збудження забобонів серед населення" замість розстрілу під час минулої кампанії була замінена засудженням на 10 років виправно-трудових таборів.

В перше післявоєнне десятиліття, незважаючи на певне послаблення тиску комуністичної влади на православну церкву, руйнація храмів продовжувалась. Основною мотивацією була необхідність відбудови зруйнованого війною народного господарства. З цією метою церкви вкотре перебудовувались під виробничі приміщення, склади і комори. Так, Василівська церква с. Дорошівки Ямпільського району, зведена у XVII ст., в 1955-1960 рр. спочатку була перебудована під сільський клуб, а потім – під комору.

На початку 1960-х рр. на Україні розпочалася чергова кампанія антирелігійної істерії: лише протягом другого півріччя 1961 р. з реєстрації було знято 850 православних громад. В 1961 р. під диктатом Ради у справах релігій в Радянському Союзі проводиться реформа, яка мала до кінця розвалити основи традиційного управління православної церкви.

Переслідування релігійних громад і в подальшому супроводжувалося закриттям і руйнацією храмів: в 1962 р. на Сумщині декількома вибухами був підірваний Троїцький собор м. Глухова (1715-1805 рр.) – пам'ятка архітектури, що начебто охоронялася державою. У Білопіллі вибухівкою знесли Покровський собор, в метричних книгах якого зареєстровано народження видатного поета Олександра Олеся. Тоді ж було прийнято попереднє рішення про знищення Молчанського монастиря (XV-XVIII ст.) в Путивлі та Троїцького собору в Сумах. Останній був зведений лише у 1915 р., однак його оголосили аварійно небезпечним і на огородженому парканом храмі довгі роки висіла табличка: "Осторожно! Грозит обвалом!".

Було заплановано зруйнувати і перший мурований храм м. Суми – Воскресенську церкву, зведену в 1696-1702 рр., яка начебто заважала дорожньому руху. В 1962 р. було ліквідовано місцеву релігійну громаду, а в 1963 р. приміщення храму було передано Сумському рекламному комбінату. Наказом Державного комітету у справах будівництва Української РСР № 252 від 13 вересня 1963 р. "Про впорядкування справи обліку та охорони пам'ятників архітектури на території Української РСР", Воскресенська церква 1702 р. (охоронний № 619), храм було віднесено до т. зв. "Групи "Б" – пам'ятники, які можна використовувати, але виключно під наукові та музейно-показові установи.

На захист цих пам'яток першим піднявся директор Сумського обласного краєзнавчого музею Г.С.Долгін. На найвищому рівні його підтримав авторитетніший реставратор П.Г.Барановський.

В 1966 р. над Воскресенською церквою знову нависла загроза знищення. Тільки завдяки енергійним діям громадськості з церкви вдалося скинути динамітний зашморг. Фахівці згадували, що вже закладені тротилові заряди мали "зрубати" дзвіницю (1906 р.) так, щоб вона впала на Воскресенський храм і зруйнувала його своєю вагою.

В Україні протягом цієї кампанії було закрито 46 % раніше діючих храмів. Якими ж були причини закриття культових споруд? Радянська влада пояснювала свої дії, наприклад, близьким розташуванням до кінотеатру, відвідувачам якого міг завадити церковний дзвін. До таких "чутливих" організацій також відносилися навчальні установи, партійні та радянські організації тощо.

В 70-х рр. XX ст. знищення храмів не припиняється, причому з усіх способів знесення пріоритет надається тротиловій вибухівці: в 1974 р. підірвана церква в с. Кам'янка Серединобудського району (1765 р.), а 1979 р. знищено дерев'яний храм Успіння Пресвятої Богородиці в с. Велика Рибиця Краснопільського району.

З початком в Радянському Союзі т. зв. перебудови, здавалося б мали з'явитися надії на краще ставлення до церковних споруд і віруючих. Проте, в 1986 р. Сумщиною прокотилася чергова хвиля вибухів, жертвами яких стали православні храми. Злочинні дії Сумського обласного комітету КПРС, який очолював І.Г.Грінцов, були погоджені з Москвою. Руйнування храмів здійснювалося з дозволу Ради в справах релігій при Раді Міністрів СРСР. Наводимо директиву уповноваженого Ради в справах релігій при Раді Міністрів УРСР по Сумській області В.М.Онацького за № 15/225 від 5 травня 1986 р., адресований голові виконавчого комітету Конотопської районної ради народних депутатів В.І.Липі.

"Надсилаю Вам виписку з протоколу №3 засідання Ради в справах релігій при РМ УРСР від 19 березня 1986 року про зняття з реєстрації релігійного товариства Руської православної церкви в с. Хижки Конотопського району і знесення недіючого культового приміщення. Знесення недіючого культової споруди рекомендується Вам здійснити в першому півріччі 1986 року...".

Оскільки достатнього досвіду та засобів руйнування церков у тодішнього обласного керівництва не було, то запросили підривників з Харкова. До активного руйнування храмів долучилися й тогочасні сумські архітектори, які писали "фахові" висновки. Попри те, це не заважало їм публікувати різні путівники та історико-культурні довідники, в яких розхвалювались архітектурні перлини краю.

На засіданні Лебединського райвиконкому 23 вересня 1986 р. було прийняте рішення за № 262 "О сносе молитвенного сооружения". В ньому йшлося про знесення за допомогою вибуху Троїцької церкви в м. Лебедині. Рішення підписали голова виконкому В.В.Даниленко та секретар А.А.Гура. На Лебединщині у 80-х рр. від вибухів тротилу загинула церква Різдва Богородиці в с. Михайлівці – колись чи не найбагатший храм Харківської єпархії.

Подібні рішення були прийняті стосовно храмів в с. Козацьке, Сахни та Вирівка Конотопського району. Стосовно останньої, в грудні 1987 р. обласне керівництво на чолі з І.Грінцовим вимагало прискорити оформлення паперів на її знищення. Але, на щастя, храм відстояли люди.

Певне пом'якшення у ставленні влади до релігійних споруд сталося 1988 року з наближенням 1000-річчя хрещення Русі. В якості підготовки до ювілею, в 1987 р. відбувався косметичний ремонт фасадів храмів-пам'яток. В пресу УРСР вперше за тривалий час просочилися промовисті приклади проведення офіційної політики щодо церкви. Статтю В'ячеслава Брюховецького "Соломонове рішення?", вміщену у часописі "Пам'ятки України", люди читали, переписували й передавали від села до села, з рук в руки по всій Україні. В 1988 р. відбувалося форсоване передавання православним общинам частини культових споруд, закритих у 50-70-х рр. XX ст. Проте, вже в 1989 р. було закрито Параскево-П'ятницьку церкву в с. Бакирівці Охтирського р-ну на Сумщині, а з початку 1990 р. було оголошено, що споруда перебуває в аварійному стані.

З крахом комуністичного режиму справи у відношенні держави до релігійних пам'яток архітектури, здавалося б, мали змінитися на краще. Проте безгрошів'я органів управління культурою, відсутність спеціально уповноваженого органу з охорони історико-культурної спадщини, а, найголовніше, свавілля місцевих "царят", далися взнаки. Так, на початку 90-х рр. XX ст. в с. Московський Бобрик місцевому голові колгоспу забажалося розібрати сіль-

ський клуб, перероблений з православного храму. Потужними тракторами був розтягнутий зовнішній зруб, та покрівля залишилася лежати на хрестовидних внутрішніх стінах, які так і не піддалися руйнуванню. В 1995 р. тилова частина згадуваної вище Параскево-П'ятницької церкви в с. Бакирівці Охтирського району провалилася у підвальне приміщення, де була розташована топкова та підземні ходи храму. Трагічно-показовою є доля церкви с. Воздвиженське Ямпільського району. Пограбовану комуністами в 20-х рр. XX ст., в 60-х рр. її перенесли в інше село, де, вкоротивши верх, перетворили на клуб. В кінці 1970-х рр. напівзруйнована будівля була кинута напризволяще. 18 квітня 2005 р. залишки Хрестовоздвиженської церкви загинули у вогні. В багатостраждальному с. Михайлівці Лебединського району продовжується руйнування залишків комплексу садиби Полуботків і Капністів.

Сумська міська рада традиційно відрізняється глибокою байдужістю до збереження й вшанування духовної та культурної спадщини. Незважаючи на численні звернення громади міста, на даний час не зведено пам'ятних капличок на місці Покровського, Введенського та Миколаївських храмів, як це робиться в інших населених пунктах області. Більше того, на місці Миколаївської церкви зараз активно ведуться земляні роботи. Виключення становить хіба що місце, де знаходилася церква Різдва Богородиці: за ініціативою Сумської єпархії УПЦ-МП тут було збудовано каплицю-пам'ятник.

Викликає занепокоєння позиція деяких сучасних архітекторів щодо пам'яток будівництва та архітектури. Серед них вже не знайдеш Леонтовичів, Барановських, Долгіних і Макаренків.

Значну шкоду приносять і певні "реставратори" давніх храмів. Мурований двопрестольний храм Св. Миколи в стилі українського бароко в Червоному (Старому) селі Сумського району був збудований козацьким старшиною Степаном Івановичем Кондратьєвим в 1753 р. Після знищення храму комуністами, частково збереженою залишалася лише дзвіниця Миколаївської церкви. В наш час Миколаївську дзвіницю було відбудовано, але зі значними змінами. Вона не схожа на дзвіницю зі світлин Г.Лукомського 1917 р.

Наслідки 70-річного планового нищення храмів, а разом з ними народної історії, культури та духовності, і на сьогодні важко осягнути. Ще філософи XVII ст. Р.Декарт та Г.Лейбніц стверджували, що людина, яка вірить у Бога, не втрачає нічого, якщо Бог є, а невіруюча втрачає все. Українське суспільство за роки атеїстичного мракобісся виявилося суттєво враженим бездуховністю.

Наведемо пару прикладів. Лише уявіть: в Буринському районі протягом 20-50-х рр. XX ст. знищені абсолютно всі православні храми! В межах теперішнього Путивльського району на поч. XX ст. існували: 10 храмів і 1 каплиця у м. Путивлі, 2 храми у Молчанському монастирі, 17 храмів у Путивльському районі (разом з п'ятьма храмами у Софроніївській пустині). На сьогодні в місті збереглися 3 діючих храми та один недіючий (Хрестовоздвиженська церква-дзвіниця), всі інші – зруйновані!

Однак, як відзначали класики світової науки, оголошення війни релігії – річ шкідлива, а надії на перемогу в ній – утопічні! Відроджується Україна, відроджуються християнська віра та духовність, а разом з ними відроджуються пам'ятки культової архітектури. Хочеться сподіватися, що як держава, благодійники-меценати, так і широка громадськість докладуть зусиль до відтворення знищених шедеврів архітектури Сумської області.

Насамкінець спадає на думку одна східна легенда про життєдайне джерело, яке було сховане під товщею піску. Знайшовся чоловік, розчистив його від намулу, і полився струмок чистої води, ожививши пустелю. Навколо нього зазеленіли дерева і трава. Втамовуючи спрагу, подорожні відновлювали силу, отримували наснагу йти далі, вперед. І так покоління за поколінням, віками до джерела йшли люди. Воно слугувало тим ланцюжком, що поєднував людей.

І коли розмірковуєш над минулим нашого народу, над полишеною нам культурною та духовною спадщиною, то вона видається отаким джерелом живої води. Народна архітектурно-мистецька творчість – як уособлення такого життєдайного джерела – є втіленням безперервної історико-культурної традиції, не даючи розірватися "зв'язкам часів", є гарантом безсмертя народу. У його пам'ятках викарбовано духовне обличчя минулих поколінь. Збереження національної культурної спадщини, безумовно, є одним з найактуальніших питань сьогодення.

Ми всі несемо відповідальність перед наступними поколіннями за народні скарби, за їх збереження.

Наостанок хотілось би подякувати всім небайдужим, хто надав свої свідчення щодо знищених святинь, а також начальнику відділу аналітичного забезпечення, релігії та національностей облдержадміністрації А.Я.Ярошу, Сумській єпархії УПЦ-МП, директору Сумського обласного державного архіву Г.М.Іванущенку, голові Охтирської райради Ю.В.Ситнику, помічнику начальника СМВ УМВС України в Сумській області майору В.А.Кузьменку, раднику голови Краснопільської райради І.М.Перерві та краєзнавцям: Б.І.Ткаченку, *Л.Д.*Дідоренку, С.П.Бутенку, члену Національної спілки журналістів України О.М.Сотнику за допомогу у написанні книги.

Ця робота, видана як другий том "Книги Пам'яті Сумської області", не претендує на вичерпаність, оскільки через брак документів, а тепер вже і свідків, встановити точну кількість, а, тим більше, навіть коротко розповісти про історію конкретних знищених релігійних споруд досить важко. Сумська обласна державна адміністрація і надалі продовжує збір інформації про долю втрачених церковних споруд. Свої свідчення, фотографії та документи з цього питання можна надіслати на ім'я директора Сумського обласного державного архіву Геннадія Миколайовича Іванущенка за адресою 40030, м. Суми, вул. Садова, 49 (тел. 8 (0542) 22-07-90).

Переконаний, що проблема збереження та вивчення історико-культурної та духовної спадщини і в подальшому отримає належну підтримку на рівні органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування.

З повагою,
Олег Корнієнко, автор-упорядник видання

БІЛОПІЛЬСЬКИЙ РАЙОН

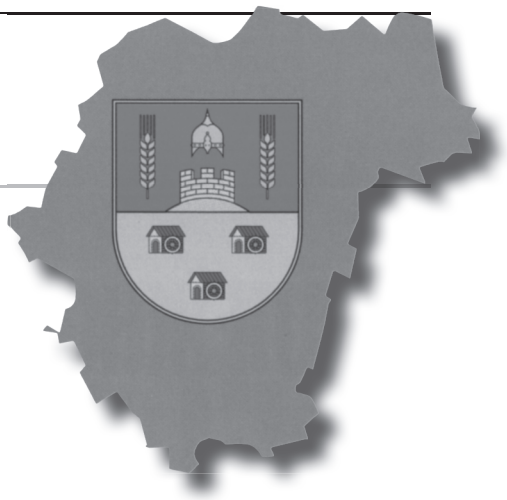

Колишній хутір Андріївський (Андріївка) Іоанно-Воїнівська церква

Відомо, що до колишнього Білопільського округу належав храм Івана Воїна в Андріївці. Даний населений пункт на сьогодні ідентифікувати вкрай важко. Найближче нині існуюче поселення з подібною назвою розташоване в сусідньому Сумському районі – село Андріївка колись належало до Кіндратівської, а тепер – до Олексіївської сільської ради. Проте, судячи з нижче наведених фактів, скоріш за все, цей храм знаходився поблизу нинішнього м. Ворожби.

Отже, мурована однопрестольна церква на честь Івана Воїна була споруджена в 1814 р. коштом поміщика, колезького асесора Федора Куколь-Яснопольського та стараннями колишнього церковного старости, міщанина Миколи Смирнова. На поч. ХХ ст. в селі було дві церковнопарафіяльні та дві земські школи (!).

До парафії належали хутори: Смирновка, Москаленків, Сіталів, Верхнє-Штаніве, Олександрійський, Терещенків, Ново-Петрівка та Череванівка.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: з 1871 р. священик Василь Покровський (69 років) – закінчив духовну семінарію по 2-му розряду, священик з 1860 р. (займав посаду законовчителя місцевих шкіл, завідував церковнопарафіяльними школами); з 1900 р. диякон Сергій Чугаєв (29 років) – закінчив 3 класи семінарії, диякон з 1899 р. (займав посаду законовчителя церковнопарафіяльних шкіл); з 1898 р. псаломщик В'ячеслав Прядкін (29 років) – закінчив 1 клас духовного училища; з 1903 р. церковний староста – селянин Євтихій Литвиненко.

На користь того, що на поч. ХХ ст. Андріївка була передмістям Ворожби (або Білопілля), говорить наступне.

1. На карті Білопільського повіту Харківського намісництва кін. XVIII ст. позначений хутір "Андреевской", розташований на південний захід неподалік Ворожби.

2. Сучасні села Москаленки та Штанівка (порівняйте – хутори Москаленків і Верхнє-Штаніве) належать до Воронівської сільради. Воронівка, до речі, розташована саме у вказаному нами напрямку і присутня на карті кін. XVIII ст.

3. Священик Олексій Чугаєв (у віці 64 роки станом на 1904 р.) з 1863 р. служив у соборі Різдва Пресвятої Богородиці м. Білопілля. З огляду на поширену тоді практику, цілком можливо, що він міг "прилаштувати" свого сина (Сергій Чугаєв, 29 років) на службу до недалекої парафії.

4. Нащадки білопільських і ворожбянських сотників Куколів, родина Куколь-Яснопольських у цій місцевості були дідичами з останньої чверті XVII ст. Цивільна посада фундатора церкви (колезький асесор) вказує про його перебування на чиновницькій службі – можливо, в повітовій установі (найближча – в м. Білопіллі).

5. Міщанський стан добродійника М.Смирнова, який, напевно, володів хутором Смирновкою, вказує на його постійне мешкання в міському населеному пункті.

6. Дві церковнопарафіяльні та дві земські школи могли навчати дітей передмістя.

Безумовно, що храм Івана Воїна був знищений: на жодній військовій топографічній карті ні в с. Андріївці Сумського району, ані поблизу Ворожби церкви не позначено.

Білопільська міська рада
м. Білопілля
Собор Різдва Пресвятої Богородиці.

Дерев'яна Соборна церква Різдва Пресвятої Богородиці побудована не пізніше 1672 р. Одним із перших священиків був Іван Тимофіїв, у 1733 р. церква була перебудована і з цього ж року стала Соборною. За даними на 1790 р. вона мала 936 парафіян. На початку XIX ст. в цьому храмі було два священики – протоієрей Федір Прокопович та Іоанн Гражевський, і диякон Василь Чудновцов.

У 1817 р. замість дерев'яної церкви розпочато будівництво міського кам'яного собору Різдва Пресвятої Богородиці з дзвіницею на центральній площі міста. У верхньому ярусі дзвіниці був встановлений головний міський годинник-куранти. Будівництво тривало до 1827 р. У новому трипрестольному храмі знаходилося багато стародавніх цінних та унікальних за святістю речей: ікони XV-XVII ст., кіпарисний хрест з мощами святих великомучеників Варвари, Пантелеймона та Антипа; велика кількість церковних книг XVII ст., тощо. За даними на 1850 р. при соборі нараховувалося 3067 парафіян, в основному це були міщани та селяни м. Білопілля і навколишніх хуторів: Омельченків і Левенкова. При храмі була церковнопарафіяльна школа. У 1855 р. храм відремонтували. На початку XX ст. при соборі існував цегельний завод з 8 робітниками, який виробляв 265 тис. штук цегли на рік. Службу в храмі правили: священик Олексій Чугаєв (1867 р.), який з 1863 р. займав посаду законовчителя, потім завідувача церковнопарафіяльної школи, був окружним благочинним; священик Ксенофонт Іларіонов (з 1903 р.), диякон Іоанн Краснокутський (1904 р.), псаломщик Петро Шемигонов. Усі вони мали спеціальну духовну освіту. З 1891 р. церковним старостою був почесний громадянин Іван Пономаренко.

Собор Різдва Пресвятої Богородиці почали руйнувати на початку 30-х рр. XX ст. Спочатку із дзвіниці скинули великий дзвін, який від удару об землю розколовся. Потім почали розбирати споруду по цеглинах, які по спеціальних жолобах спускали на землю. Храм підірвали вибухівкою у 1939 р. Саму ж дзвіницю зруйнували після Другої світової війни.

У 2000 р. за сприяння депутата Верховної Ради України В.Черепа собор Різдва Пресвятої Богородиці був відроджений.

Відомості надав історик-краєзнавець Зарко Ю.В., м. Білопілля.

Покровська церква

Уперше про церкву згадується у 1685 р., але засновано її було задовго до зазначеної дати. Спочатку вона була дерев'яна, як майже всі храми на той час. До парафії входив хутір Василівщина.

У 1819 р. сталася пожежа. Священиком на той час був Тимофій Чернігівський, який відразу починає будівництво кам'яного храму, піклувальниками якого були купці Григорій Сердюк та Степан Балаценко. Будівництво храму було завершено в 1827 р. У цьому ж році він був освячений. Церква була трьохпрестольною: головний престол на честь Покрова Пресвятої Богородиці, правий – Вознесіння Господнього і лівий – трьох святителів (Василія Великого, Григорія Богослова та Іоанна Златоуста). На спорудження іконостасу Г.Сердюк вклав 2800 рублів, а також 1500 рублів на придбання іншого церковного майна.

У 1869 р. за рахунок парафіян церква була розширена. При храмі була церковнопарафіяльна школа та сільське училище, яке утримувала спілка селян. В цьому храмі 25 листопада 1878 р. хрестили відомого українського поета Олександра Олеся (Олександра Івановича Кандибу).

В храмі правили службу: священик Микола Борисоглебський (з 1899 р.), який закінчив московську духовну академію зі ступенем кандидата богослов'я, займав посаду окружного цензора проповідей та законовчителя церковнопарафіяльної школи; псаломщики: Олександр Подольський (1892 р.), Павло Видринський (1855 р.). Церковним старостою з 1886 р. був купець Митрофан Балаценко.

Церкву підірвали вибухівкою у 1939 р. одночасно з собором Різдва Пресвятої Богородиці. Влітку 1941 р. військові Радянської Армії розібрали церкву, а цеглу було використано на будівництво злітної смуги для літаків. Під час Великої Вітчизняної війни в приміщенні сторожки знаходився радіовузол. Після звільнення сторожки у 1945 р. парафіяни звернулися за дозволом до місцевої влади щодо проведення служби. Проте дозволу вони не отримали.

Відомості надав історик-краєзнавець Зарко Ю.В., м. Білопілля.

Спасо-Преображенська церква

Час спорудження дерев'яного храму не визначено, проте найвірогідніше, що церква була побудована майже одночасно із заснуванням міста. Перші офіційні дані пов'язані із закриттям при церкві шпиталю в 1700 р. Але вперше храм згадується у 1685 році в справі про суперечку за землю між білопільськими "черкасами" (козаками) та путивльськими боярами. За переписом 1732 р. при храмі знаходилися: церковний двір, школа. Службу правили двоє священиків. У 1747 р. церква була перебудована, про що свідчив напис на південних дверях. Іконостас, згідно напису на ньому, було обладнано в 1752 р.

Однопрестольна мурована церква з червоної цегли за проектом архітектора В.М.Покровського була споруджена у 1868 р. (за іншими даними – в 1910 р.) на кошти городян. Вона стала однією із найкращих за своєю архітектурою. Дзвін на дзвіниці церкви, згідно напису на ньому, був вилитий в 1619 р. у місті Глухів та придбаний городянами.

До храму було приписане населення хуторів: Бакумів, Цимбалів, Олександрівський, Пономаренків, Солодовників і Луб'янки. При храмі діяла церковнопарафіяльна школа.

Службу в церкві правили благочинні священики : Сімеон Заріцький (1800 р.), Сімеон Клепальський (1801 р.), Іоанн Гадзинський, Сімеон (Василів син) Заріцький (1803 р.), Григорій Ракшевський (1830 р.), Василь Чудновський. З 1872 р. – священик Митрофан Ракшевський, займав посаду окружного духівника, завідувача церковнопарафіяльної школи; диякон Іоанн Бородаєвський (1890 р.), псаломщик Антоній Федорів (1900р.) займав посаду вчителя співу у церковнопарафіяльній школі. Церковним старостою був міщанин Василь Федоренко.

Доля храму трагічна. Після руйнації Покровської церкви (1939 р.) вирішили зруйнувати і Спасо-Преображенську. Але на відміну від попередніх її не стали розбирати по цеглинах, а прийняли рішення просто звалити. Для цього частково розібрали фундамент, на місце якого поставили дерев'яні підпірки, потім її підпалили, що й призвело до падіння церкви.

Відомості надав історик-краєзнавець Зарко Ю.В., м. Білопілля.

Іллінська церква

Перша дерев'яна церква Пророка Іллі існувала вже в 1685 р., тобто вона побудована в останній чверті XVII ст. В 1732 р. при церкві діяла церковнопарафіяльна школа. За підтримки сотника Куколь-Яснопольського в 1767 році була споруджена нова церква. Станом на 1814 р. вона мала кам'яний фундамент та була покрита залізом. Спочатку Іллінська церква знаходилася на Путивльській вулиці (Галушкиній горі). Це була одна із центральних вулиць міста, через яку йшла дорога на Путивль. Білопільські купці та міщани на початку XIX ст. власним коштом замощують дорогу, що проходила через острів (між Іллінським та Цимбаловим мостами), і ця новостворена вулиця отримує назву Замостя. Дорога на Путивль через Замостя стає більш зручнішою, тому розбудова вулиці продовжується. Згодом їй дали назву Ново-Путивльська, а Путивльська стає Старо-Путивльською. У зв'язку з цим і кам'яна споруда церкви будується на новому місці – на розі вулиць Савчуківки та Ново-Путивльської.

Нова мурована церква Пророка Іллі збудована в 1876 р. стараннями парафіян та благодійників за проектом харківського єпархіального архітектора Ф.І.Данилова.

До церкви було приписане населення хуторів: Пономаренків, Янченків, Воронівки. Службу в храмі правили: священик Петро Чудновцев та диякон Яків Хмеловцов (1767 р.), церковний староста Михайло Жовтобрюх (1814 р.). В храмі служили : священик Максим Підлуцький (з 1880 р.) – студент духовної семінарії, наглядач за викладанням Закону Божого в двокласному народному училищі при станції Білопілля Харківсько-Миколаївської залізниці, завідувач церковнопарафіяльною школою, окружний депутат та виконувач обов'язків помічника благочинного; диякон Олексій Подільський (1897 р.), псаломщик Василь Людикормін (1885 р.), церковний староста – купець Олексій Кононенко.

Іллінська церква проіснувала до 30-х рр. XX ст. і була зруйнована радянською владою.

Відомості надав історик-краєзнавець Зарко Ю.В., м. Білопілля.

Стефанівська домова церква

Церква на честь Архидиякона Стефана була домовою церквою білопільського сотника Степана Куколя. Вона була дерев'яною і знаходилася неподалік його будинку, а також неподалік від

"надвратной башни замка" (приблизно на тому місці, де раніше був літній кінотеатр у міському парку). Якщо взяти до уваги той факт, що Степан Куколь прийшов зі своєю сотнею до Білопілля в 1672 р., то найбільш вірогідним є вважати саме цей рік роком заснування церкви. Проте цілком можливо, що заснована була церква після 1685 р.

Існувала Стефанівська церква до ліквідації, яка сталася орієнтовно в 1797 р.

Відомості надав історик-краєзнавець Зарко Ю.В., м. Білопілля.

Миколаївська церква

Храм Святого Миколи був побудований не пізніше 1672 р. і знаходився неподалік Церкви Різдва Богородиці в оточеній валом фортеці – на горі над Підгірною вулицею на території колишнього заводу продовольчих товарів, знищеного в 2002 р. Церква була дерев`яною. Метричні книги церкви розпочалися 1750 р., а сповідні – з 1755 р. В 1800 р. службу правили священик Василь Трофимовський, дячком був Василь Антонович, паламарем – Тимофій Клепальський. В 1812 р. прихожани церкви питають дозволу побудувати кам`яну церкву. Цього ж року вони отримують терміном на три роки книгу для пожертвувань, і досить скоро було зібрано 3374 рублі. На рахунку церкви було ще 2549 рубля. З цієї суми було витрачено 2343 рубля на будівництво цегельних сараїв (простіше кажучи, був побудований невеликий цегельний завод). Доля інших 3500 рублів була невідома. Повністю розпоряджався грошима, що були призначені для будівництва кам'яної Миколаївської церкви, Благочинний Ієрей Василь Трофимовський. На жаль, Василь Трофимовський не виявляв особливого старання як в справі збирання пожертвувань, так і в самому будівництві церкви. Разом з тим цегельні сараї на довгий час були залишені напризволяще, і дуже скоро почали руйнуватися. Прихожани Миколаївської церкви, бачачи таке відношення до справи зі сторони їх духовного пастиря, поступово втрачають цікавість до будівництва, тим більше, що в цей час досить активно тривало будівництво Соборної церкви. 20 грудня 1818 р. в церкві було обрано нового старосту – Карпа Скоробагатька. В 1821 р. прихожани церкви просять Єпархіальне про дозвіл об'єднатися в єдину Соборну церкву і загальними зусиллями якомога скоріше її добудувати, а також тимчасово передати до неї все майно, а після закінчення цих робіт приступити до будівництва Миколаївської церкви. 31 січня 1821 р. надійшов указ із Консисторії про дозвіл на передання коштів з Миколаївської церкви.Всього було передано 5383 руб. грішми, а також близько 100 тис. штук цегли, яку було використано на завершення будівництва Соборної церкви та на будівництво огорожі. В 1833 р. помирає священик Миколаївської церкви Василь Трофимовський і його місце займає його зять – Максим Трипольський. В цьому ж 1833 р. прихожани церкви звертаються до Сумського духовного правління з проханням дозволити використати дерево майже зруйнованої через старість Миколаївської церкви для будівництва лавок на церковному погості. Відповідь на це, скоріше всього, була негативною, бо станом на 1838 р. споруда церкви ще існувала, проте сама церква була запечатаною, про що сказано в Указі Харківської Духовної Консисторії від 24 березня 1838 р. Отже, до 1838 р. відносяться останні згадки про Миколаївську церкву, хоча офіційною датою "упразднения" вважається 1827 р. Однією з можливих причин, за якою прихожани в подальшому не стали відбудовувати Миколаївську церкву – наявність в тільки-но зведеній Соборній церкві престолу на честь Святого Миколая.

Відомості надав історик-краєзнавець Зарко Ю.В., м. Білопілля.

Церква Олександра Невського

Ще один знищений храм на території міста – церква Святого Олександра Невського, яка знаходилась на місці клубу "Космос". Церква була збудована в 1873 р. (за ін. даними – в 1877 р.), а освячена в 1912 р. 30 серпня (за ст. стилем). Наводимо дослівний текст напису з таблички, що була закладена в день освячення храму:

"Во имя Благовернаго Св. Князя Александра Невскаго освятися Храм сей при Благочестивейшем Самодержавнейшем Великом Государе Императоре Николае Александровиче II и Супруге Его Благочестивейшей Государыне Императрице Александре Федоровне,Матери Его Благочестивейшей Государине Императрице Марии Федоровне,Наследнике Цесаревиче Великом Князе Алексее Николаевиче, Святейшем Правительствующем Синоде и Высокопреосвященствующем Архиепископе Харьковском Арсении и епископе Сумском Федоре Благочинным Протоиереем Максимом Подлуцким при 6-ти иереях старанием и усердием Обществ Служащих ст.Белополье

во главе помощника Начальника Участка Тяги Инженера Н.Г. Неелова, Г.Н. Стадниченко и З.Е.Воронка 912г. Августа 30 дня". Відомо, що метричні книги в цій церкві не велись.

Богослужіння тривало і під час революційних подій. В 1922 р. церква отримала статус самостійної приходської церкви, в якій служба правилася до 1923 р. В 1923 р. церква була перетворена на клуб залізничної станції Білопілля, який діяв до початку окупації міста в жовтні 1941 р. В 1941 р. чотири общини Олександра Невського, Преображенська, Іллінська та Успенська (климівська), храми яких були зруйновані до війни, звернулися з клопотанням до влади з проханням дозволити проводити Богослужіння в приміщенні храму Олександра Невського. Дозвіл був отриманий, і богослужіння велося до 3 червня 1944 р, бо саме з цього дня в церковної громади почалися проблеми з місцевою владою, а саме: з представниками залізничного місцевкому – Єрмоленком П.Є., Соколовим Я.С. та головою Білопільського виконкому Уласенком С.С.

В цей час службу правив в церкві священнослужитель П.Шокун, старостою був Дружченко, а попечителем – Великодній.

10 червня 1944 р. Уласенко повісив свій замок на церкву, а 19 червня учні фабрично-заводського училища зруйнували престол, увесь церковний інвентар поскидавши до купи. Потім ключі віддали церковному старості Дружченку і наказали йому в триденний термін звільнити приміщення під клуб. Церковна община не змирилася з такою поведінкою представників влади і неодноразово клопотала до різних інстанцій щодо повернення їй приміщення храму. З Московської патріархії був отриманий лист за № 1769 за підписом Патріарха Алексія. Зміст його полягав у тому, що якщо приміщення церкви до перетворення її на клуб належало церковній общині, то це приміщення підлягає поверненню парафії. Проте, ці домагання виявилися марними, і чисельні звертання до Сум, Києва та до місцевої влади ні до чого не призвели.

2 липня 1966 р. залізничний клуб згорів. Відносно причин пожежі є різні думки: одні стверджують, що це був просто нещасний випадок, а старожили, що мешкали неподалік, впевнені – мав місце підпал з боку тих, хто не міг змиритися з тим, що святе місце перетворилося на центр антирелігійної пропаганди.

Відомості надав історик-краєзнавець Зарко Ю.В., м. Білопілля.

Слобода Проруб (тепер в межах м. Білопілля) Троїцька церква

Троїцька церква знаходилась в колишній слободі Проруб, вважалася однією з найстарших в Сумському повіті. Споруду церкви було збудовано в 1672 р. Основною масою прихожан були селяни. В 1773 р. їх нараховувалося 1443 чол., а в 1790 р. – 1584 чол. В 1800 р. при церкві було 2 священики: депутат священик Петро Квижницький, та священик Антоній Сопухін, а також за штатом престарілий священик Симеон Трофимовський. В 1819 р. священиком церкви став Федір Квітницький, а дияконом – Федір Ляхов. 16 серпня 1838 р. прихожани просять дозволу на здійснення ремонту, а саме: штукатурення наріжних стін церкви, а також на оздоблення сторожки та огорожі.

Мурована однопрестольну Троїцьку церкву було збудовано 1833 р. коштами священика Лазаревського та парафіян. Дещо пізніше було збудовано дзвіницю.

При храмі діяла церковнопарафіяльна школа.

До парафії належали хутори: Гирин, Бутків, Сердюків, Соханів 1-й, Соханів 2-й, Галицький і Гольтневський.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича, станом на 1904 р. в храмі служили: священиком з 1897 р. Іоанн Ведринський (43 роки) – закінчив курс семінарії по 2-му розряду, священик з 1884 р. (законовчитель у школі, займав посаду окружного катехізатора); з 1886 р. диякон Іоанн Ковалевський (67 років) – закінчив нижче відділення семінарії, псаломщик з 1859 р., в сані диякона з 1860 р.; з 1866 р. псаломщик Стефан Сіренко (54 роки) – закінчив середнє відділення духовного училища; з 1897 р. церковний староста – селянин Петро Кривохижа.

Церкву знищили наприкінці червня 1985 р.

Відомості надав історик-краєзнавець Зарко Ю.В., м. Білопілля.

Бобрицька сільська рада
с. Бобрик
Маріє-Магдалинівська церква

Дата спорудження першого храму в ім'я Святої Марії-Магдалини невідома. Напевно, це сталося у 1 пол. XIX ст., оскільки село було засноване на початку століття. За переказами, церкву побудували пани Камстадіуси.

Нова дерев'яна однопрестольна Маріє-Магдалинівська церква була споруджена в 1885 р. коштами парафіян.

До парафії належали села: Бобрик, Руда, Піщане, Старозінів, Новозінів, Біликівка.

В селі діяли жіноча церковнопарафіяльна школа, дві земські школи та школа грамоти в хуторі Руда.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.), в церкві служили: з 1885 р. священик Михайло Крамковський (50 років) – закінчив семінарію по 2-му розряду, священик з 1879 р. (завідував місцевими школами, був законовчителем у них, був членом благочинної ради); з 1900 р. диякон Олексій Нікітін (54 роки) – закінчив учительську семінарію, псаломщик з 1895 р., в сані диякона з 1896 р. (був законовчителем місцевих шкіл); з 1901 р. виконував обов'язки псаломщика Іван Ізмайлов (23 роки) – звільнений з 3 класу духовного училища; з 1901 р. церковний староста – Федір Дрозд.

Також серед населення збереглися згадки про священика Рубинського, дияконів Антона Зарву та Дмитра Дудченка; церковного старосту Гетьманського.

Приблизно в 1929 р. половину приміщення церкви було зайнято під зерносховище, а ще через рік церкву закрили повністю.

Приблизно в 1937-1938 рр. Маріє-Магдалинівська церква була напівзруйнована місцевою радянською владою – від неї залишились тільки стіни.

В 1938 р. залишки церкви перебудували в будинок культури.

В Сумському обласному архіві зберігається церковно-приходська книга церкви Марії-Магдалини.

Відомості подала директор Бобрицького Будинку культури Ксенженко Зоя Петрівна, що проживає в с. Бобрик Білопільського району Сумської області.

Верхосульська сільська рада
с. Верхосулка (в XIX ст. – Вища Верхосулка)
Свято-Варваринська церква

Перша церква, що носила ім'я Святої Великомучениці Варвари, споруджена в селі в 1732 р.

До парафії належали с. Верхосулка, хутір Сульський і деякі населені пункти Лебединського повіту.

Ця церква, як розповідають старожили, була простої архітектури і скоріше нагадувала звичайну сільську хату. Знаходилася вона трохи нижче "шпиля", який підіймався на правому березі Сули біля Каравану, звідки почалася історія і самого села. Поступово село зміщується з річкової долини на вододіл, церковна споруда старіє і виникає потреба у новій церкві. Цією справою займається священик Верхосульського приходу Михайло Федоровський. Його стараннями була збудована друга церква в 1906 р. (за ін. даними – в 1905 р.).

Однак, згідно церковних статистичних даних, дерев'яна однопрестольна церква була споруджена в 1792 р. на кошти поміщика Максимовича, а в 1901 р. розширена коштами парафіян. В селі діяла школа грамоти.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) при церкві служили: з 1885 р. священик Михайло Федоровський (42 роки) – закінчив семінарію по 2-му розряду, займав посаду законовчителя місцевої школи; з 1959 р. псаломщик Володимир Матвєєв (65 років) – звільнений з середнього відділення духовного училища, паламар з 1853 р., псаломщик з 1856 р., займав посаду вчителя співів місцевої школи; з 1903 р. церковний староста – селянин Андрій Ярошенко.

Варваринська церква проіснувала до 30-х рр. XX ст. і була закрита. Правда, в роки Другої світової війни якийсь час в ній здійснювалася служба. В церковній огорожі був похований церковний староста – батько видатного українського митця Олександра Олеся (Кандиби).

В 50-60 рр. XX ст. її приміщення зазнавало неодноразових перебудов і в ньому було створено сільський клуб, пізніше – Будинок культури.

Фотографії церкви не збереглося, але за розповідями старожилів, сумським графіком В.Ломакою було відтворено її зовнішній вигляд.

Відомості подані: зі слів старожилів директором Верхосульської загальноосвітньої школи Грищенком Є.П.

Вирівська сільська рада
с. Вири (Вирі)
Всіхсвятська церква

Перша церква в с. Вири була споруджена на честь Трьох Святителів орієнтовно в 1672 р. Другий храм в ім'я Іоакима та Анни з приділом трьох Святителів згорів 13 листопада 1732 р. В 1738 р. козацький старшина Степан Іванович Кондратьєв розпочав будівництво нового трипрестольного Всіхсвятського храму (південний престол на честь Архистратига Михаїла, північний – Іоакима та Анни). Закінчив будівництво Михайло Кондратьєв. Він же подарував іконостас, ризницю та церковний інвентар.

В храмі зберігалася значна кількість стародруків. В дарчому надпису храму Всіх Святих с. Вирів Білопільської сотні, зробленому 1759 р. сільським отаманом Д.Кулаком на книзі служби з акафістом Святому Миколаю, як сумський полковник згадується Степан Іванович Кондратьєв.

В 1904 р. в храмі з 1890 р. служив священик Віктор Флоринський (41 рік), а церковним старостою був селянин Родіон Куценко.

Метрики храму починаються з 1735 р., сповідальні розписи – з 1739 р.

За переписом 1732 р. в с. Вирах сотника Івана Кондратьєва мешкало: 891 душа чол. статі, в 1750 р. – 1165 чоловіків і 1075 жінок, в 1770 р. – 1560 і 1555, в 1790 р. – 1630 і 1620, в 1810 р. – 1785 і 1762, в 1830 р. – 2031 і 2145, в 1850 р. в обох вирівських парафіях – 2112 і 2332 душ відповідно.

В 1879 р. в селі вже існувало два дерев'яних храми.

Мурована церква на честь Всіх Святих була споруджена в с. Вири в 1882 р. коштом парафіян за проектом харківського єпархіального архітектора Ф.І.Данилова.

Дату знищення храму точно не встановлено – напевно, це сталося в 30-х рр. XX ст.

Відомості подав бібліотекар Вирівської сільської бібліотеки, член Національної спілки журналістів Анатолій Стецюра, Білопільський район.

Покровська церква

В кін. XIX ст. під керівництвом місцевого майстра Тихона Єфімова силами місцевої громади було започатковане спорудження храму Покрова Пресвятої Богородиці. Церква являла собою чотиристопну одноярусну споруду з прибудованою дзвіницею. Бані були вкриті позолотою. Церква мала стрункий і виразний силует, багате внутрішнє вбрання. В середині було два кліроси: на лівому співав псаломщик, а на правому – церковний хор.

У церкви було три паперті. До центральної вели широкі сходи, які разом з вимощеною доріжкою підкреслювали урочистий вигляд храму. Навколо церкви височіла муровано-металева огорожа.

Храм стояв посеред села на березі р. Вир, там, де зараз знаходиться місцевий Будинок культури. Тому її було видно з найвіддаленіших куточків села. Поруч на прирічкових терасах ріс чудовий фруктовий сад. Паромом через Вир до церкви переправлялися покровські парафіяни з Коршачини, Ганнівки-Вирівської та Бутовщини.

Вирівська церква славилася напрочуд мелодійним дзвоном. Місцевого дзвонаря, що мав неабиякий хист, все село чомусь звало прізвиськом "Інтерес".

Місцеві священики, як згадують літні люди, жили в скромних помешканнях. Уважним, людяним і співчутливим пам'ятають одного з останніх батюшок – отця Семена. Люди тягнулися до нього за допомогою. Він чудово грав на скрипці, добре знався на червонодеревному ремеслі.

На жаль, радянська влада вирішила знищити Покровський храм. Ось як про події, що сталися у с. Вирях на поч. 30-х рр. XX ст. згадувала сільчанка Катерина Наумівна Лосятинська: "Приїхала одного разу із Сум, де я тоді навчалася, а хрестів на церкві нема. Зникли, невідомо куди і дзвони. Це було так сумно, що я заплакала. Чогось у душі нібито стало не вистачати...". Пізніше активісти скинули куполи, храм пограбували і невдовзі перетворили на колгоспну комору. Згодом розібрали на цеглу і стіни. Вони не піддавалися, оскільки, кажуть, розчин замішували на курячих білках.

Місцева громада має намір відродити вирівський храм.

Відомості подав бібліотекар Вирівської сільської бібліотеки, член Національної спілки журналістів Анатолій Стецюра.

Ворожбянська міська рада
с. Климівка
Успенська церква

Будівництво однопрестольної церкви Успіння Пресвятої Богородиці було розпочате 28 липня 1868 р. за проектом харківського єпархіального архітектора Ф.І.Данилова коштами прихожан. Споруджено церкву в 1875 р.

В слободі діяли церковнопарафіяльна та початкова школа земського училища.

З 1901 р. церковним старостою парафії був селянин Семен Олейник.

Успенська церква закрита радянською владою в 1923 р. Після закриття використовувалась як складське приміщення.

З 1901 р. священиком церкви Успіння Пресвятої Богородиці був Еварницький (Яворницький) Петро Михайлович 1879 р. н., українець. 22 квітня 1936 р. він був заарештований, а 14 лютого 1939 р. засуджений Харківським обласним судом за ст.54-10 ч.1 КК УРСР до позбавлення волі на 8 років. Реабілітований 30 червня 1993 р. Генеральною прокуратурою України.

В 1936-1937 рр. були зруйновані куполи церкви. З 1937 р. споруда використовувалась як сільський клуб.

В 1952 р. храм повністю був розібраний.

З 2001 р. на кошти громади розпочато будівництво церкви. На даний час зведені тільки стіни.

Відомості надані іереєм Петром Савоніком, настоятелем парафії Успіння Пресвятої Богородиці, Білопільський район, м. Ворожба.

Ворожбянська міська рада
хутір Кальченки

Церква на хуторі Кальченки зруйнована радянською владою задовго до початку Другої світової війни.

Відомості подав бібліотекар Вирівської сільської бібліотеки, член Національної спілки журналістів Анатолій Стецюра.

Горобівська сільська рада
с. Горобівка
Георгіївська церква

Дерев'яна церква Святого Георгія Побідоносця була побудована в 2 пол. XVIII ст. Приблизно в 1860 р. церква була перебудована.

Однопрестольну мурована Георгіївську церкву було споруджено в 1865 р. на кошти парафіян. При храмі діяла церковнопарафіяльна школа.

До парафії входили села: Горобівка, Максимівщина, Безсокирне, Зарічне, Дудченки, В.Штанівка, Біловишневе та Омельченки, хутір Троїцький.

Станом на 1904 р. в храмі з 1896 р. священиком служив Михайло Рогальський (41 рік). Він же завідував церковнопарафіяльною школою, займав посаду законовчителя та був окружним депутатом. Церковним старостою з 1900 р. був селянин Омелян Бражников.

Служба в храмі правилася до 1938 р. В 1938-1939 рр. колгосп "Червоних партизан" почав переобладнання церкви під клуб, на що було витрачено 90000 руб.

Під час німецької окупації (1941-1943 рр.) священнослужителі відновили службу в храмі. Відомо, що служіння в церкві велося по 1961 р. включно. Проте, в 1961 р. правління колгоспу "Червоний партизан" клопотало про повернення споруди колгоспу для переобладнання під клуб. В 1962 р. це клопотання було затверджено.

Церкву підірвали наприкінці червня 1985 р.

Відомості надані Горобівським сільським головою Скрипкою М.О.

Жовтнева селищна рада
с.м.т. Жовтневе
(до 1957 р. – Миколаївка Вирівська)
Іоанно-Богословська церква

Дерев'яна однопрестольна церква на честь Святого Апостола Іоанна Богослова побудована в 1894-1905 рр. на кошти прихожан та вдови відомого сумського мецената Івана Герасимовича Харитоненка.

До парафії входили села: Миколаївка-Вирівська, Самара, Веселе, Стрільцеве, Пащенкові, хутори: Гирин, Бутків, Сердюків, Соханів 1-й, Соханів 2-й, Галицький і Гольтневський.

В селі діяли церковнопарафіяльна школа та земське училище. Станом на 1904 р. в храмі з 1894 р. служив священик Петро Ставровський (35 років), який займав посаду законовчителя земського училища. З 1902 р. церковний староста – статський радник Павло Харитоненко.

В 1934 р. церква була зруйнована (розібрана на будівельний матеріал).

Священнослужителі: перший священнослужитель – Ставровський П., під час Другої світової війни священиком був Скусинець В.І. З 1991 р. священиком служить Ісаєв Олександр Борисович.

Відбудова церкви розпочалася в 1992 р., завдяки активній участі В.Д.Манжари, голови селищної ради Є.П.Твердохліба, керівників місцевих підприємств, народного депутата України В.І.Черепа та прихожан. В 2003 р. церква почала діяти.

Відомості подав Володимир Данилович Манжара, пенсіонер, Білопільський район, с.м.т. Жовтневе.

Іскрисківщинська сільська рада
с. Іскрисківщина
Свято-Варваринська церква

В селі Іскрисківщина знаходиться церква Святої Великомучениці Варвари.

В "Церковному описі Харківської єпархії за 1904 рік" записано дослівно:

"Варваринская церковь, построенная в 1852 году стараниями земледельца, штабс-капитана Николая Куколь-Яснопольского и частично прихожан.

Деревянная, однопрестольная. От Харькова 200 верст. Ближайшая почтово-телеграфная контора в г. Белополье в 10 верстах. Земли усадебной 3 десятины, пахотной 30 десятин. Прихожан мужского пола 1735 человек, женского пола 1687 человек. Неприкосновенный капитал 500 рублей. Процентами пользуется причт. Причт по мещанству положеносвященик, дьяк и псалом. Одно лицо священное и два псалома. Жалование священника 141 р. 12 коп., оба псалома по 47 р. 4 коп. Причт помещается в церковных домах, церковно-приходская школа и сельскохозяйственное училище. Приход: Попечителей нет. Деревни Горбашевка и хутора Вировцова в 1 версте, Подобриевка в 2 верстах, Волхвин, Нескучный, Соляниково – в 3 верстах, Соханев и Зарицкий – в 4 верстах, Сорокин, Дубны, Курилов и Гевличев – в 5 верстах.

Священник Андрей Дементьев, 34 лет, окончил семинарию 2 разряду. Священником с 1893 года, на постоянном месте с 1897 года. Проходит должность законоучителя и заведует местной школой и законоучитель училища. Последнее его награждение "Скуфья" в 1903 году.

Псаломщик: Захарий Бутский 70 лет из среднего отдельного духовного училища. Псаломщиком с 1849 года, на настоящем месте с 1864 года. За 50 лет безупречной службы награжден золотой медалью в 1900 году.

Псаломщик: Стефан Чулков из 2 класса духовного училища. Псаломщиком на настоящем месте с 1886 года. Проходит должность учителя церковно-приходской школы.

Церковный староста: надворный советник Иван Юдин с 1898 года.

Второй Сумской округ Харьковской эпархии.1904 год".

В 1917 р. церква була закрита більшовиками. В 1925 р. були зняті із церкви хрест і дзвони, саме приміщення сільські активісти пристосували під клуб.

В 1991 р., коли був збудований Будинок культури, церква передана релігійній громаді. На сьогодні церква Святої Варвари не діє. Будиночок, де жив священик, відданий під фельдшерсько-акушерський пункт.

Відомості подала сільський голова Гайдук Г.В.

Кальченківська сільська рада
с. Кальченки
Різдво-Богородицька церква

В с. Кальченки знаходилася дерев'яна церква в ім'я Різдва Пресвятої Богородиці, споруджена за проектом харківського єпархіального архітектора Ф.І.Данилова коштами прихожан в 1886 р.

До парафії належали села: Кальченки, Воронине, Червоне, Крижик, Шкуратівка, Сергіївка, Ващенки, Новопетрівка.

В 1955-1956 рр. церква була закрита і переобладнана в Кальченківський Будинок культури. В 1956 р. відкрили церкву в с. Воронине, але у 1976-1977 рр. дана церква була зруйнована.

Священнослужителем в церкві був Ворона Іоаков Петрович, мешканець села Воронине Кальченківської сільської ради.

Відомості надала мешканка с. Воронине Парасковія Баня.

Луциківська сільська рада
с. Луциківка
Покровська церква

Перша Луциківська церква в ім'я Покрова Пресвятої Богородиці була споруджена орієнтовно в 1700 р. – одночасно із заснуванням села.

Дерев'яна однопрестольна Покровська церква була побудована в 1780 р. коштом майора В.Яцина.

До парафії належали села: Луциківка, Птиче, хутір Граминний та нинішнє село Радянське.

При храмі існувала школа письменності.

За сповідальними записами, парафіян в селі мешкало: в 1730 р. – 457 чоловіків і 437 жінок, в 1750 р. – відповідно 590 і 570, в 1770 р. – 890 і 871, в 1790 р. – 968 і 913, в 1810 р. – 1018 і 985, в 1830 р. – 585 і 586, в 1850 р. – 574 і 573.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1878 р. священик Петро Новицький (53 роки) – закінчив семінарію по 2-му розряду (займав посаду законовчителя місцевої школи); з 1893 р. псаломщик Микола Соколовський (34 роки) – отримав домашню освіту. Церковним старостою з 1900 р. був селянин Андрій Ганаш.

За часів радянської влади, в 20-х рр. XX ст., Покровська церква була закрита, а її приміщення було віддане під місцевий Будинок культури.

В період з 1957 по 1960 рр. храм було остаточно знищено.

Відомості надано вчителем історії Луциківської загальноосвітньої школи Нехаєнко А.М.

Марківська сільська рада
с. Марківка
Спасо-Преображенська церква

Переказ про заснування Марківки твердить, що козацький старшина Марк Алфьоров (1660-1670) в нагороду за службу отримав від сумського полковника Гарасима Кондратьєва порожні землі біля витоків р. Сули. Алфьоров осадив їх вихідцями з-за Дніпра.

В 1671 році в с. Марківці було збудовано перший дерев'яний храм в ім'я Апостола і Євангеліста Марка, який в 1720 р. згорів від удару блискавки.

В 1800 р. до Марківки перенесено з м. Лебедина дерев'яний Преображенський храм, чий священик Олексій відомий по акту 1667 р. На стіні південної сторони храму свій автограф в 1708 р. вирізав цар Петро І. В 1834 р. цей храм згорів з усім майном і архівом.

В 1836 р. коштом полкового осавула Ігнатія Савича Заславського на старому місці було споруджено мурована церкву на честь Преображення Господнього з дзвіницею. За проектом вона була подібна до Іллінської церкви м. Суми. Загальні пожертви Заславського склали до 20 тис. рублів сріблом.

Церква мала троє дверей, три великі дзвініці, і три маленькі. В середині церкви було по дві колони зліва і справа, розписані іконами. З кожним роком її поповнювали новими атрибутами. Церква також мала великий церковний хор.

До парафії входили с. Рудка, нинішнє с. Перше Травня, с. Марусине, с. Кобзареве. В 1730 р. число парафіян складало 772 чоловіки і 761 жінку, в 1750 р. – 850 і 836, в 1770 р. – 985 і 960, в 1790 р. – 1167 і 1176, в 1810 р. – 1275 і 1298, в 1830 р. – 1345 і 1410, в 1850 р. – відповідно 1441 і 1521 душа.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича, станом на 1904 р. в храмі служили: священиком з 1878 р. Стефан Попов (59 років) – закінчив семінарію по 2-му розряду, псаломщик з 1871 р., священик з 1872 р. (законовчитель церковнопарафіяльної школи, школи грамоти і народного училища); з 1901 р. диякон Петро Базилевський (36 років) – закінчив міське училище, псаломщик з 1885 р., в сані диякона з 1891 р.; з 1864 р. псаломщик Петро Попов (64 роки) – звільнений з нижчого відділення духовної семінарії, паламар з 1859 р., псаломщик з 1861 р.; з 1902 р. церковний староста – селянин Василь Великород. Старожили згадують також священика Степана Зеленського.

В 1934 р. церкву було підірвано. Спочатку було скинуто дзвіницю, а потім розграбовано ікони та інше храмове майно. Люди навіть з навколишніх сіл брали цеглу для новобудов в особистих господарствах.

В 1998-1999 рр. селяни зібрали релігійну громаду та провели збори. Старостою обрали Динника Олексія Васильовича, ветерана Збройних Сил. Церква розташувалась в пристосованому приміщенні старої школи.

Спочатку служба відбувалась на великі свята (Різдво, Великдень, Трійцю, Спаса). Проводив її священик з смт. Жовтневе о.Олександр. Потім з Прикарпаття приїхав священик о.Володимир. Відкрили для дітей недільну школу, яка проіснувала два роки. Згодом став служити о.Володимир, з с.м.т. Жовтневе, який працює і досі. Завдяки йому було проведено ремонт, оновлено зал для проведення служб, придбано церковний реманент та оздоблення приміщення, газифіковано декілька кімнат. Служби проводяться в церкві в суботу і неділю, на великі свята. До церкви ходять прихожани з с. Марківка, с. Рудка, с. Луциківка.

Відомості подані Марківським сільським головою Мельником М.С.

Нововирківська сільська рада
с. Нові Вирки
Успенська церква

В с. Нові Вирки церква на честь Успіння Пресвятої Богородиці була споруджена в 1914 р. шляхом перевезення храму з с. Берюх (з 1962 р. – Руднєво) Путивльського району.

До парафії входили села: Нові Вирки, Старі Вирки та Манухівка (тепер Путивльського району).

Після закриття в 1948 р. церква була пристосована під клуб, а з 1965 р. – під спортивний зал Нововирківської школи.

З 1988 р. Успенська церква знаходиться в напівзруйнованому стані.

Відомості надано Нововирківським сільським головою Кириченком С.В.

Ободівська сільська рада
с. Ободи
Покровська церква

В селі Ободи дерев'яна однопрестольна церква на честь Покрова Пресвятої Богородиці була побудована в 1883 р. за проектом архітектора Б.С.Покровського на кошти парафіян і пожертви благодійників.

При храмі діяла церковнопарафіяльна школа.

До церковної парафії входили села: Ободи, Дігтярне та Макіївка.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича, станом на 1904 р. в храмі служили: священиком з 1896 р. Іван Степурський (66 років) – закінчив курс семінарії по 2-му розряду, священик з 1860 р., законовчитель у школі з 1864 р.; з 1893 р. псаломщик Павло Биков (30 років) – закінчив духовне училище; з 1901 р. церковний староста – селянин Андрій Мірошниченко.

Покровська церква в Ободах повністю зруйнована комуністами у 1937 р.

Не відбудовувалася. Фото церкви не збереглося.

Відомості надані Шовкопляс В.К., секретарем виконкому Ободівської сільської ради.

Павловська сільська рада
с. Павлівка
Михайлівська церква
з приписною церквою на честь Федора та Глафіри

Мурована однопрестольна церква на честь Святого Архангела Михаїла була споруджена в с. Павлівці в 1826 р. коштом спадкоємиці сумських козацьких полковників колишньої землевласниці Ганни Андріївни Камбурлей. Освячено храм в 1835 р. В 1897 р. до Михайлівського храму приписано дерев'яну шкільну церкву, споруджену Харківською місіонерською радою на землі, подарованій місцевою землевласницею Софією Федорівною Гур'яновою (в церкві один престол на честь Федора та Глафіри).

В селі діяла церковнопарафіяльна школа.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича, станом на 1904 р. в храмі служили: священиком з 1901 р. Іоанн Захарьєв (33 роки) – закінчив семінарію по 2-му розряду, священик з 1897 р. (законовчитель земського училища, займав посаду окружного катехізатора і цензора проповідей); з 1899 р. священик Іоанн Іваницький (28 років) – закінчив семінарію по 2-му розряду, священик з 1897 р. (законовчитель церковнопарафіяльної школи); з 1901 р. диякон Василь Раєвський (29 років) – закінчив духовне училище, псаломщик з 1896 р. (займав посаду вчителя церковнопара-

фіяльної школи); з 1890 р. псаломщик Петро Іллінський (62 роки) – закінчив 3 класи духовного училища, псаломщик з 1857 р.; з 1902 р. псаломщик Павло Герман (23 роки) – закінчив двокласну церковнопарафіяльну школу; з 1902 р. церковний староста – міщанин Костянтин Даценко.

Точну дату знищення храмів не встановлено.

Рижівська сільська рада
с. Рижівка
Миколаївська церква

Церква в ім'я Святого Миколая Чудотворця с. Рижівка була знищена в 1985 р.

Не відбудовувалася.

Відомості надано Рижівським сільським головою Чехом О.В.

Річківська сільська рада
с. Річки
Покровська церква

Перший храм в с. Річки – сотенному містечку Сумського слобідського козацького полку, був споруджений орієнтовно в 1663 р. В 1761 р. річківський храм згорів від удару блискавки. В кін. 1790 р. в центрі села була збудована церква Покрова Пресвятої Богородиці.

Муровану однопрестольну Покровську церкву в Річках споруджено в 1821 р. коштом парафіян і освячено в 1832 р. Будівничим храму виступив протоієрей Петро Назарьєв, який зайняв місце свого батька в 1806 р.

В храмі зберігалися Євангелія 1685 та 1697 рр., "Шестоднев" 1678 р., та "Триодь цветная" 1702 р. московського друку. Метрики та сповідальні розписи розпочиналися з 1751 р.

Покровська парафія на сер. XIX ст. відносилась до 2-го класу. Згідно перепису 1732 р. в Річках старшини на чолі з сотником Афанасієм Івановичем Висоцьким і козаків нараховувалося 158, а підпомічників – 708 душ чол. статі. В 1750 р. число парафіян досягало 1070 чоловіків і 1025 жінок, в 1770 р. – 1461 і 1447, в 1790 р. – 1645 і 1672, в 1810 р. – 2475 і 2563, в 1830 р. – 2220 і 2303, в 1850 р. – відповідно 2422 і 2589 душ. До парафії належали хутори Дерюгін, Кекіна та Окня.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича, станом на 1904 р. в храмі служили: священиком з 1903 р. Сергій Крижановський (22 роки) – закінчив курс семінарії по 2-му розряду; з 1901 р. диякон Іоанн Ястремський (37 років) – закінчив 1 клас семінарії, псаломщик з 1887 р. (займав посаду законовчителя парафіяльної школи); з 1902 р. псаломщик Георгій Попов (30 років) – закінчив 1 клас духовного училища, псаломщик з 1893 р.; з 1903 р. церковний староста – селянин Павло Халява.

В слободі діяли церковнопарафіяльна школа та земське училище.

Покровська церква зруйнована місцевими активістами в I928-I929 рр.

На місці знищеного храму встановили пам'ятний знак на честь 1000-ліття хрещення Русі.

В селі при Будинку культури нині відкрито недільну православну школу.

Троїцька церква

З кінця 1870 р. за проектом харківського єпархіального архітектора Ф.І.Данилова розпочали будувати Троїцьку церкву (нинішня вул. Трав'янка). Храм було споруджено коштом парафіян в 1882 р. Церква мала три престоли: головний – в ім'я Святої Трійці, правий – Успіння Божої Матері, лівий – Святителя Миколая.

При храмі діяла церковнопарафіяльна школа.

До парафії входили села: Баїха, Зелене, Максимівщина, хутори Морон, Капітонівка та Мар'янівка.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича, станом на 1904 р. в храмі служили: священиком з 1903 р. Сергій Дубровін (21 рік) – закінчив семінарію по 1-му розряду; з 1903 р. диякон Симеон Роменський (25 років) – закінчив 3 класи духовного училища, псаломщик з 1902 р. (займав посаду вчителя народного училища); з 1902 р. виконував обов'язки псаломщика Петро Рокитянський (30

років) – закінчив 2 класи духовного училища; з 1901 р. церковний староста – селянин Михайло Корнієнко.

Церква діяла до 1959 р. Зруйнована в 1986 р.

В 1990 р. в селі за бажанням людей та ініціативи благочинного настоятеля Петропавлівського храму отця Геронтія було відкрито Троїцький молитовний дім, названий на честь свята Пресвятої Трійці, а також на честь старого зруйнованого храму.

Відомості надані Річківським сільським головою Солодовником М.І.

Супрунівська сільська рада с. Ганнівка-Тернівська Катеринівська церква

Дерев'яна однопрестольна церква в ім'я Великомучениці Катерини була споруджена коштом парафіян в 1878 р.

До парафії входили населені пункти: Ганнівка-Тернівська, Супрунівка, Миколаївка-Тернівська, Сергіївка.

В селі діяли чоловіча та жіноча церковнопарафіяльні школи, міністерське училище народної освіти та земське училище.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.), в церкві служили: з 1895 р. священик Олексій Вербицький (39 років) – закінчив учительську семінарію, диякон з 1889 р., священик з 1894 р. (завідував місцевими школами, був законовчителем у них); з 1897 р. диякон Іван Яворницький (Еварніцкий) (39 років) – закінчив духовне училище, псаломщик з 1889 р., в сані диякона з 1897 р. (був законовчителем місцевих церковнопарафіяльних шкіл); з 1883 р. псаломщик Георгій Жуков (46 років) – закінчив повітове училище, псаломщик з 1883 р.; з 1896 р. церковний староста – селянин Василь Скрипченко.

В 20-х рр. XX ст. частина Катеринівської церкви була зруйнована, а інша частина перебудована на сільський клуб.

На даний час в залишках будівлі перебуває об'єкт дозвілевої роботи с. Ганнівка-Тернівська, який є в комунальній власності Супрунівської сільської територіальної громади.

Відомості надано секретарем Супрунівської сільської ради Скоченко С.В.

Товстянська сільська рада с. Товста Івано-Воїнівська церква

За архівними даними перша церква на честь Івана Воїна в с. Товста була освячена в 1724 р.

В 1784 р. на кошти поміщика Кондратьєва була споруджена дерев'яна однопрестольна Івано-Воїнівська церква.

До парафії входили села: Товста, Комарицьке, Гриціїв, хутори: Вищий Бобрик і Середній Бобрик.

В селі діяли церковнопарафіяльна та земська школи.

За сповідальними записами, парафіян в селі мешкало: в 1730 р. – 475 чоловіків і 430 жінок, в 1750 – відповідно 520 і 502, в 1770 р. – 545 і 523, в 1790 р. – 580 і 570, в 1810 р. – 626 і 635, в 1830 р. – 807 і 865, в 1850 р. – 832 і 871.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича, станом на 1904 р. в храмі служили: священиком з 1900 р. Іоанн Подлуцький (31 рік) – закінчив семінарію по 2-му розряду, священик з 1896 р. (законовчитель місцевих шкіл); з 1901 р. виконував обов'язки псаломщика Федір Попов (21 рік) – закінчив народне училище; з 1903 р. церковний староста – селянин Трохим Пасько.

Церква була закрита радянськими активістами в 1924 р., після закриття в приміщенні храму розташовувались сільський клуб та зерновий склад.

В 1952 р. споруда церкви Івана Воїна була зруйнована.

Церква не відбудовувалась.

Відомості надано Товстянським сільським головою Марченком М.І.

Тучненська сільська рада
с. Тучне
Федоро-Стратилатівська церква

Мурована однопрестольна церква на честь Федора Стратилата в с. Тучне побудована в 1845 р. (за іншими даними – в 1826 р.) коштом поміщиці Шидловської. Це була красива трибанна споруда, огороджена кам'яною стіною та обсаджена липами.

В селі діяла церковнопарафіяльна школа, земське училище та школа грамоти.

До парафії входили села: Тучне, Олександрівка та Грузьке.

За сповідальними записами парафіян в селі мешкало: в 1830 р. – 573 чоловіки і 607 жінок, в 1850 р. – відповідно 660 і 753.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича, станом на 1904 р. в храмі служили: священиком з 1903 р. Федір Заводовський (37 років) – закінчив семінарію по 2-му розряду, священик з 1890 р. (законовчитель місцевих шкіл); з 1897 р. диякон Пилип Аксененков (35 років) – закінчив повітове училище, псаломщик з 1889 р., в сані диякона з 1892 р.; з 1903 р. псаломщик Яків Сорока (33 роки) – закінчив двокласне училище; з 1903 р. церковний староста – селянин Іларіон Бондаренко.

За спогадами мешканців села, останній священнослужитель – Георгій Жуков з (1883 р. псаломщик Катеринівської церкви с. Ганнівка-Тернівська, закінчив повітове училище).

Федоро-Стратилатівська церква закрита та зруйновна радянською владою приблизно в 1929-1930 рр.

Після зруйнування не відбудовувалась.

Відомості подано Тучнеським сільським головою В.С. Шуляком.

Улянівська селищна рада
с.м.т. Улянівка
Іллінська церква
з приписаною цвинтарною Олександро-Невською церквою

Муровану однопрестольну церкву на честь Пророка Іллі в Улянівці було споруджено коштом колишнього землевласника, штабс-капітана Дмитра Кондратьєва в 1865 р.

До Іллінського храму була приписана цвинтарна однопрестольна мурована Олександро-Невська церква, споруджена в 1870 р. вдовою генерал-майора Софією Носковою на могилі свого сина.

До парафії належали хутори: Мала Миколаївка, Ново-Андріївка, Чорний, Макар'ївський, Байків і Веселий.

В слободі діяли церковнопарафіяльна школа та два земських училища.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича, станом на 1904 р. в храмі служили: з 1901 р. протоієрей Микола Федоровський (62 роки) – закінчив семінарію по 2-му розряду, священик з 1863 р. (завідував церковнопарафіяльною школою, законовчитель земського училища, займав посаду члена повітового відділення єпархіальної училищної ради); з 1899 р. священик Василь Огинський (33 роки) – закінчив семінарію по 2-му розряду (законовчитель церковнопарафіяльної школи і земських училищ); з 1985 р. диякон Григорій Соколов (62 роки) – закінчив середнє відділення духовного училища, псаломщик з 1861 р., в сані диякона з 1883 р.; з 1901 р. псаломщик Микола Чумаков (28 років) – закінчив 2 класи духовного училища; з 1890 р. церковний староста – селянин Михайло Середа. Він же був наглядачем приписної цвинтарної Олександро-Невської церкви.

Точну дату знищення Іллінського та Олександро-Невського храмів не встановлено.

Соборна церква на честь Різдва Пресвятої Богородиці

Церква Покрови Божої Матері

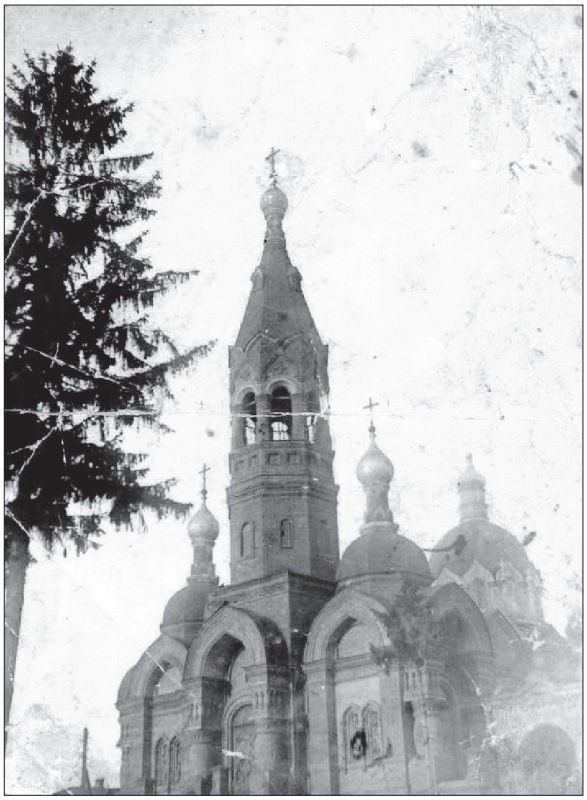

Спасо-Преображенська церква

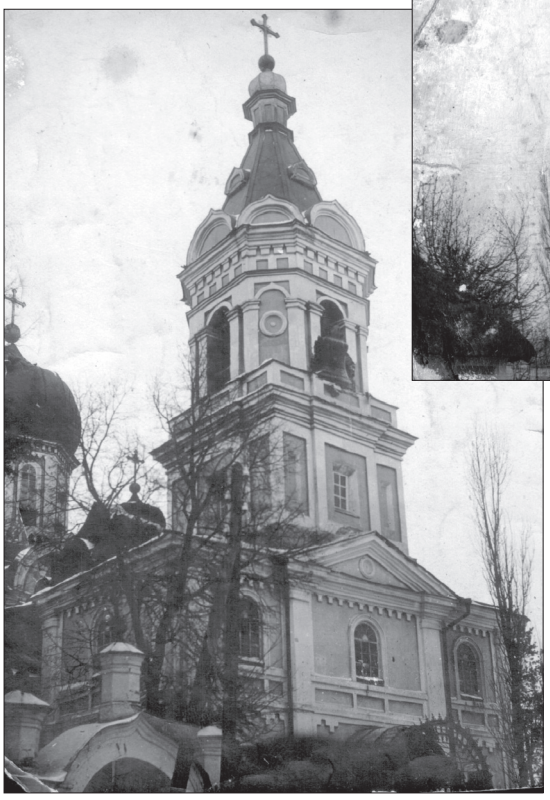

Іллінська церква

Церква Олександра Невського

Троїцька церква

с.Климівка.
Церква Успіння Пресвятої Богородиці

Церква Святого Георгія Побідоносця. с.Горобівка

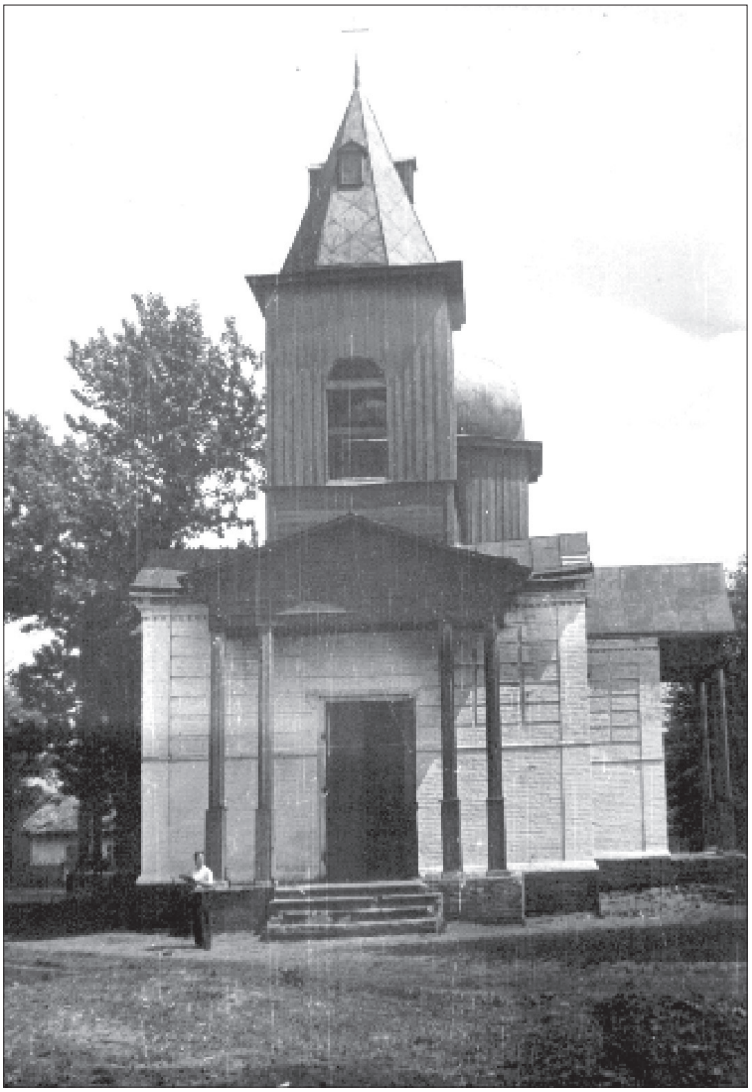

с.Кальченки.
Церква Різдва Пресвятої Богородиці"

Церква Покрови Пресвятої Богородиці у с.Луциківка височіла на пагорбі,
а зараз там пам'ятний знак. (Фоторепродукція місцевого художника І.Шинкаренка)

с.Річки. Троїцька церква

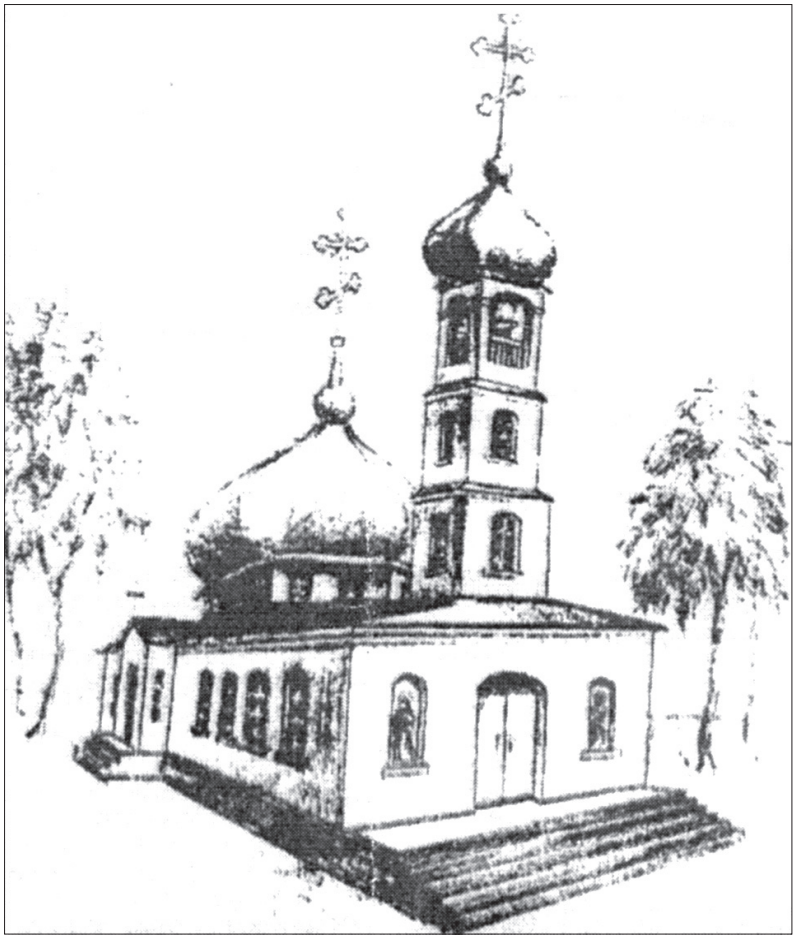

с.Віри. Покровська церква (мал. І.Якуби)

БУРИНСЬКИЙ РАЙОН

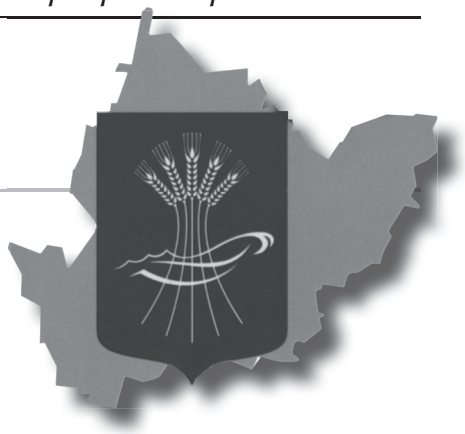

м. Буринь
Вознесенська церква

Дерев'яна церква Вознесіння Господнього була збудована у 1795 р. На території церковної парафії діяла міністерська, земська та церковнопарафіяльна школи. Церква належала до другої благочинної округи і налічувала 1769 віруючих. До причету церкви входили священик Нікольський Г.Ф., дяк Букасов Д.В., псаломник Анохін А.К. Церквою протягом року відзначалось три престольних свята.

Дерев'яний Вознесенський храм був зруйнований в 60-х рр. XX ст.

Церква Вознесіння Господнього (Вольнівська)

Мурована Вознесенська церква (Вольнівська) була збудована у 1881 р.

Храм належав до другої благочинної округи. Парафія налічувала 1969 віруючих, до її складу входили навколишні села: Шилівка, Чалищівка, Єленівка. На території парафії діяли земська та церковнопарафіяльна школи. До штату церковного причету входили священик Вороновський А.Н., дяк Ємельянов С.А. та псаломщик Вишневський М.І. Церква святкувала три престольних свята.

Вознесенська (Вольнівська) церква зруйнована на початку 1930 р.

Інформацію подав О.М.Капітоненко, м. Суми.

Матеріали в Державному архіві Сумської області:
ДАСО ф. 889. Вознесенська церква с. Буринь Путивльського повіту Чернігівської губернії – не встановлені.
Опис 1. Метрична книга, 1 од. зб., 1853-1863 рр.

с. Біжівка
Іверсько-Богородична церква

Мурована однопрестольна церква на честь Ікони Тверської Божої Матері в с. Біжівці була споруджена в 1854 р. на кошти поміщиці Катерини Мамонової (за іншими даними – на кошти родини графа Симона Гендрікова).

До парафії входило село Голуби та хутори: Хрещатик, Мельників, Серединний, Токманів, Даценків, Іваненків і Дяченків.

В Біжівці діяла земська та церковнопарафіяльна школи, на хуторі Мельниковому – церковнопарафіяльна.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) при церкві служили: з 1903 р. священик Костянтин Яновський (37 років) – закінчив курс духовної семінарії по 2-му розряду, священик з 1892 р. (займав посаду законовчителя місцевих шкіл), з 1896 р. псаломщик Іван Мухін (25 років) – звільнений з 3-го класу духовного училища, з 1903 р. церковний староста – селянин Стефан Гнатенко.

Інформацію подав А.Г.Грома – вчитель історії Біжівської ЗОШ І-ІІ ст.

с. Вознесенка
Церква Вознесіння Господнього

Дерев'яна Вознесенська церква в однойменному селі була зведена 1902 р. Церква входила до четвертої благочинної округи. До її парафії, яка налічувала 713 віруючих, належали хутори Сорока та Головенський. На її території працювала церковно-парафіяльна школа. Церковний причет складався зі священика Кадоріна І.Д. та псаломщика Корейського Н.І., які не отримували казенної платні. На території парафії святкували одне престольне свято.

Дата знищення Вознесенської церкви точно не встановлена.

Інформацію подав О.М.Капітоненко, м. Суми.

с. Воскресенка
Воскресенська церква

Мурована Воскресенська церква була побудована у 1842 р. Церква належала до четвертої благочинної округи, мала 3 престоли. До приходу належали Воскресенка (колишня Гамаліївка), Весела, Вікторинівка. Загальна кількість парафіян становила 1476 чол. У 1876 р. настоятелем був Ревський Д.К., дияконом – І.В.Семенов, паламарем – В.Е.Лимаров.

Воскресенська церква зруйнована комуністами у 1931-1932 р. р.

Інформацію подав О.М.Капітоненко, м. Суми.

с. Гвинтове
Церква Введення в Храм Пресвятої Богородиці

Дерев'яна Церква Введення в Храм Пресвятої Богородиці в Гвинтовому була побудована у 1905 р. Храм належав до другої благочинної округи. До його парафії входили село Нечаївка та хутори Анютин та Улянин. На території церковної парафії мешкало 2274 віруючих та працювало дві земські школи. Причет церкви складався зі священика Еллінського І.П., дяка Маляревського А.Ф. та псаломщика Жернова С.М. Церква володіла 2,5 десятинами садибної та 30 десятинами польової землі.

Введенська церква зруйнована у 30-х рр. XX ст.

Інформацію подав О.М.Капітоненко, м. Суми.

Матеріали в Державному архіві Сумської області:
ДАСО, ф. 410. Введенська церква с. Гвинтове Попово-Слобідської волості Путивльського повіту Курської губернії – не встановлені.
Опис 1. Метрична книга, 1 од. зб., 1838-1843 рр.

с. Дяківка
Церква Вознесіння Господнього

Село Дяківка – найзахідніше в Присейм'ї поселення Сумського слобідського козацького полку, що межувало з Путивльським повітом. Статус села воно мало ще в кін. XVII ст., отже, тут вже був храм.

Мурована Вознесенська церква була побудована у 1882 р. на кошти Ф.Л.Терещенка. Належала до четвертої благочинної округи, до її парафії належало 1085 прихожан. До приходу входили села Заярівка і Сапушине. При церкві працювали двокласна церковно-парафіяльна та однокласна освітня школи. Священик Вознесенський І.Є., псаломщик Грибачов А.І. Церква володіла 1,5 десятинами садибної, 33 десятинами польової і 3 десятинами лугової землі та житловими будинками для причту.

Церква Вознесіння Господнього зруйнована у 1932-1933 рр.

Інформацію подав О.М.Капітоненко, м. Суми.

Матеріали в Державному архіві Сумської області:
ДАСО, Ф. 431. Вознесенська церква с. Дяківка Глушецької волості Путивльського повіту Курської губернії – не встановлені.
Опис 1. Метричні книги, 3 од. зб., 1803-1874 рр.

с. Жуківка
Троїцька церква

Мурована церква в ім'я Святої Трійці зводилася протягом 1828-1836 рр. на кошти місцевої поміщиці Галини Михайлівни Маркової, яка була похована у кам'яному склепі на території церкви. Проект замовлявся у Москві. Церква була трибанна.

Храм належав до 4-ї благочинної округи. Парафія нараховувала 2058 віруючих. До неї входили територіально: слобода Дмитрівка, село (центр) Верхня Сагарівка, частина с. Суховерхівка та хутір Тимофіївський. На території церковної парафії було 2 земські та одна церковнопарафіяльна школи. До церковного причету входили: священик Нікітін К.С., дяк Ревський М.І. та псаломщик Кадурін С.Г. Церква мала 1,5 десятини садибної та 33 десятини орної землі. Державної платні причет не отримував. Церква відзначала 3 престольні свята протягом року.

Троїцька церква була закрита 1932 р. і переобладнана під зерносклад. Остаточно храм був зруйнований в 1937 р. Священик Костянтин Нікітін був підданий фізичним знущанням і замучений до смерті місцевими активістами.

Інформацію подали М.М. Кононенко – директор народного музею історії м. Буринь та О.М.Капітоненко, м.Суми.

В Державному архіві Сумської області зберігаються наступні матеріали:
ДАСО, Ф. 421. Троїцька церква с. Жукове Велико-Неплюївської волості Путивльського повіту Курської губернії.

с. Клепали
Церква Ікони Казанської Божої Матері

Казанська церква, мурована. Збудована у 1837 р.; знищена 1937-1938 рр. До приходу належали: с. Клепали, с. Ігорівка та с. Чаша (тепер Михайлівської сільради). Збереглася церковна закладна дошка: "По указу Его Императорского Величества основан храм сей во имя Пресвятой Богородицы Казанской его имя Святителя Христова Николая святого Иоанна Златоуста Курской губернии Путивльского уезда. Заложен оный Путивльским Протоиереем Иоанном Кардашевским, в лето от сотворения мира 7342 года Рождества Христова 1834 мая десятого дня".

Інформацію подала С.Ф.Мельник – учитель історії Клепалівської ЗОШ І-ІІ ст.

Перша церква на честь Миколая Чудотворця (напевно, дерев'яна) існувала в селі ще в сер. XVIII ст., хоча можна припустити, що перший храм був збудований ще в 2 пол. XVII ст. під час осадження села. З часом, згідно розповсюдженої практики, її замінили на мурована. Будівництво тривало протягом 1834-1837 рр. Найвірогідніше, що фундаторами нового Казанського храму були місцеві поміщики Гамалії. За переказами за взірець при його проектуванні був узятий один з трибанних київських храмів. Церква відзначалася надзвичайною красою і мала 3 престоли: Іоанна Златоуста (лівий), Ікони Казанської Божої Матері (центральний) та Миколи Весняного (правий). Храм розташовувався в мальовничій місцевості на високій горі понад р. Сеймом, поруч був доглянутий сад і будинок священика. Шлях до церкви проходив через місток над яром і був обсаджений деревами. Поміщицька родина дозволяла прихожанам після недільної служби вільно відвідувати садибу: оглядати фонтани, зимовий сад та ін. будівлі. Після жовтневого перевороту унікальний садибний комплекс був безжально розграбований і знищений. В кін. 30-х рр. XX ст. Казанську церкву зачинили, поскидали хрести і дзвони (один з виконавців – Петро "Ухналь"). В 1940-1941 рр. селяни почали розтягувати храм на цеглу. З наближенням німецьких окупантів

сільрада знищувала свої "важливі" справи, а воістину безцінні церковні метрики роздавала людям палити груби. За часів окупації були спроби відновити богослужіння.

В часи окупації, з огляду на байдужість німців, населення почало мародерствувати на старому кладовищі, розташованому поблизу колишнього училища (тепер клубу). Для господарських потреб розкрадалися кам'яні хрести та плити.

В кін. 40-х рр. XX ст. Казанський храм зазнав остаточної руйнації. Церковну цеглу районний партійно-комсомольський актив використовував на спорудження власних будинків у м. Бурині, а також на брукування доріг. До вандальського нищення храму долучилися місцеві селяни: при руйнації церковних підвалів осквернялися склепи і поховання священиків, фундаторів храму та членів їх родин. Металеві труни розбивали, а вцілілі рештки одягу та риз розтягували "на шматочки".

На поч. 50-х рр. замість храму залишились купи битої цегли, шматки іржавого заліза та ями від розорених поховань. Зрештою, остаточно було сплюндроване і саме місце, де стояла церква: ґрунт вивозився на підсипання поблизу села ділянки автошляху "Харків-Глухів". Цей відтинок і досі залишається понад міру аварійнонебезпечним.

Інформацію записав Корнієнко О.М. (м. Суми) зі слів мешканців с. Клепали: Москаленко Ніни Василівни 1927 р.н., та Дерев'янко Надії Іларіонівни, 1929 р.н.

В Державному архіві Сумської області зберігаються наступні матеріали.
ДАСО, Ф. 404. Миколаївська церква с. Клепали Путивльського повіту Курської губернії:
Миколаївська церква с. Клепали Путивльського повіту Севської провінції Бєлгородської губернії не встановлені;
Миколаївська церква с. Клепали Путивльського повіту Севської провінції Курської губернії – 1779-1780 рр.;
Миколаївська церква с. Клепали Путивльського повіту Курської губернії 1796 р.
Опис 1. Метричні книги, 7 од. зб., 1770-1836 рр.
Ф. 408. Казанська церква с. Клепали Глушецької волості Путивльського повіту Курської губернії:
Казанська церква с. Клепали Глушецької волості Путивльського повіту Курської губернії – не встановлені. Опис 1. Метричні книги, 2 од. зб., 1837-1846 рр.

с. Миколаївка
Миколаївська церква

Мурована церква в ім'я Святого Миколая була збудована у 1841 р. на кошти місцевого поміщика князя Кавкасідзе. Храм належав до 4-ї благочинної округи. Парафія нараховувала 814 віруючих. На території парафії була одна земська школа. У штаті церковного причту служили священик Ревський А.І., псаломщик Євдокимов П.А. та диякон Черепов Кузьма. У володінні церкви був будинок для священика та три десятини садибної і 43 десятини орної землі.

Миколаївська церква була закрита у 1930 р., а зруйнована у 1932 р.

Інформацію подав О.М.Капітоненко, м. Суми.

Матеріали в Державному архіві Сумської області:
ДАСО, ф. 453. Миколаївська церква с. Миколаївка Путивльського повіту Курської губернії – не встановлені.
Опис 1. Метрична книга, 1 од. зб., 1838-1846 рр.

с. Михайлівка
Троїцька церква

Дерев'яна Троїцька церква була побудована 1902 р. і мала традиційну для більшості сільських храмів хрестоподібну форму. Ймовірно, що будівництво храму здійснювалося коштом парафіян. В свій час Сава Лиховоз розповідав, що значна частина місцевих селян була задіяна на заготівлі та перевезенні власними підводами дубового будівельного матеріалу. Церква належала до 4-ї благочинної округи. Церковний приход налічував 977 прихожан. До парафії входило село Стара Чаша. Причет церкви складали: священик Сафронієв І.П., псаломщик Вознесенський С.С. Церкві належала одна десятина садибної та 33 десятини польової землі. Одним із поширених заохочень в місцевій церковнопарафіяльній школі було вручення кращим учням Закону Божого (Катерина Мамочка, Свирид Лиховоз та ін.).

В 40-х рр. XX ст. з храму зняли куполи, а приміщення церкви було пристосоване для зберігання зерна. Однак, саме поруч із колишнім храмом в братній могилі знайшли спокій радянські воїни, що полягли в 1941 р. при визволенні села від німецької окупації. Останнім священиком Троїцького храму був отець Яків, який похований на хуторі Баранівка (Новому хуторі) Михайлівської сільської ради. У післявоєнні роки приміщення церкви було ще раз переобладнане – тепер вже під сільський клуб.

В березні 1953 р. на залишки церкви на знак скорботи місцеві комуністичні ватажки наказали повісити портрет І.Сталіна. Однак, народ смерть тирана сприйняв з мовчазним задоволенням. Після закінчення "трауру" учня місцевої школи Миколу Корнієнка, який знімав і ненавмисно впустив портрет вождя, заледве не притягнули до кримінальної відповідальності "за вредительство".

Остаточно залишки михайлівського Троїцького храму були зруйновані у 1967 р. На їх місці було зведено цегляний будинок культури. Тоді ж, у 60-х рр., було сплюндроване і знищене велике Селянське кладовище, розташоване на схід від храму.

Матеріали в Державному архіві Сумської області:
ДАСО, Ф.372. Документи осередку Комуністичної партії більшовиків України (Комуністичної партії України) с. Михайлівка Буринського району Сумської області за період 1932-1952 рр.

Інформацію подали: Корнієнко О.М., м. Суми та Шутенко Т.Г. – вчителька історії Михайлівської ЗОШ І-ІІ ст.

с. Олександрівка
Церква Покрова Пресвятої Богородиці

Мурована Покровська церква була побудована у 1880 р. Церква входила до другої благочинної округи, до її парафії належали с. Петухівка та хутори Козюрівка і Громів, де проживало 763 віруючих. Працювали земська та церковно-парафіяльна школи. Причет церкви складався з священика Йосипова та псаломщика Прозоровського Г.К., які щорічно одержували платню у розмірі 392 рублі. По церковній парафії відзначалось одне церковне свято.

Дата знищення олександрівського Покровського храму не встановлена.

Інформацію подав О.М.Капітоненко, м. Суми.

В Державному архіві Сумської області зберігаються наступні матеріали:
ДАСО, Ф. 416:
Покровська церква с. Олександрівка Путивльського повіту Севської провінції Бєлгородської губернії – не встановлені;
Покровська церква с. Олександрівка Путивльського повіту Севської провінції Курської губернії 1779-1780 рр.;
Покровська церква с. Олександрівка Путивльського повіту Курської губернії 1796 р.
Опис 1. Метричні книги, 4 од. зб., 1772-1848 рр.

с. Піски (с. Глушець, нині злилося з с. Піски)
Церква Св. Архистратига Михаїла

Село Глушець – давнє козацьке поселення, розташоване на західному кордоні Сумського слобідського козацького полку.

Остання дерев'яна церква Св. Архистратига Михаїла була побудована у 1871 р. В архітектурі храму використовувалися елементи ампіру. До її парафії належали село Піски та хутір Білики. На парафіяльній території проживало 2218 віруючих. Останній священик Юнацький В.П. помер у 40-х рр. XX ст.

Михайлівський храм був закритий і перебудований під колгоспну комору в голодний 1933 р. Остаточно церква зруйнована у 50-х рр. XX ст.

Інформацію подала Коров'яковська А.П. – керівник краєзнавчого гуртка "Пам'ять" Пісківської ЗОШ І-Ш ст.

с. Слобода
Церква Святої Трійці

Місцева дерев'яна Троїцька церква була побудована у 1856 р., входила до 2-ї благочинної округи. На території її парафії проживало 2966 віруючих. Працювали дві земські школи. До церковного причету входили два священики: Переверзєв А.В. та Запольський Н. П., а також дяк Букасов А.І., псаломщики Мухін І.М. та Шаповалов В.Т.

Зруйнована місцевими комуністами у 1929 р.

Архангельська церква

Мурована Архангельська церква в с. Слобода була збудована і освячена 17 вересня 1913 р. Храм зведено в новоруському стилі на кошти В.В.Муравйова-Апостола. Церква була збудована на честь ювілею 300-річчя царської династії Романових. На її освячення із Санкт-Петербургу приїздив великий князь Михайло Олександрович Романов.

Зруйнована місцевими комуністами у 1929 р.

Інформацію подали: Серженко В.Г. – вчитель історії Першотравневої ЗОШ І-ІІІ ст. Буринського району та О.М.Капітоненко, м. Суми.

Суховерхівська сільська рада
Каплиця в урочищі "Гора Кругла"

З приводу самооновлення ікони Миколи Чудотворця у Воскресенській церкві села Черепівка, в 2 пол. XIX ст. була збудована каплиця. Вона втілювала в собі не тільки духовну, а й архітектурну цінність. Будівництву сприяла поміщиця Ганна Степанівна Черепова-Наумова. Дану каплицю відвідували архієреї з Санкт-Петербурга: Іліодор і Сергій та ін.

Капличка була зруйнована комуністами у 1952 р.

Інформацію подав Кононенко М.М. – директор народного музею історії Буринського району.

с. Успенка
Церква Успіння Пресвятої Богородиці

Мурована Церква Успіння Пресвятої Богородиці в с. Успенці була збудована у 1907 р. Належала до 4-ї благочинної округи, до якої входило село Коренів хутір, і налічувала 2360 віруючих. У будівництві брало участь усе населення слободи Велике Неплюєве (сучасна Успенка), при підтримці графа І.І.Головіна, який надав значну суму грошей та виписав із Петербурга учнів славетного художника Маковського для розпису храму. Церква мала два престоли. За штатом при церкві були два священики, один дяк та два псаломщики. Церковна громада мала грошові заощаджен-

ня на суму 800 руб., яким розпоряджалися священнослужителі. 33 десятини орної землі, виділені у користування приходу, щорічно приносили церкві прибуток до 400 руб. Добровільні пожертвування громадян, так звані кружкові збори, давали по 500-800 руб. Церква щороку відзначала три престольні свята.

Точна дата знищення храму не встановлена.

Інформацію подала Л. В. Корж-Усенко – канд. пед. наук м. Суми.

с. Хрещатик
Костьол і кірха

Нинішнє с. Хрещатик було засноване у XVIII ст. німецькими поселенцями-колоністами. Після 1917 р. селище носило назву Октоберфельд ("Жовтневе поле"). Німецька колонія проіснувала з 1770 по 1943 рр., допоки місцеве німецьке населення не підпало під насильницьку депортацію.

З огляду на те, що колоністи приїздили з різних земель Німеччини, в селі існувало дві релігійні громади та два храми – католицький костьол і лютеранська (протестантська) кірха. Дати їх зведення не встановлені. Обидва храми були зруйновані у післявоєнні роки.

Інформацію подав О.А.Сніжко – вчитель історії Сніжківської ЗОШ І-Ш ст.

с. Хустянка (Хустянські хутори)
Церква Вознесіння Господнього

Дерев'яна холодна Вознесенська церква була збудована у 1898 р. і освячена у 1899 р. Храм споруджувався з вбудованою дзвіницею. Згідно з даними клірової книги до парафії церкви входило 36 навколишніх хуторів на відстані від 1,4 до 6 верст. На території парафії мешкало 9227 мирян. Церква була збудована в центрі села. Фінансувалось будівництво за рахунок коштів, які зібрали віруючі. Заготівля дерева для будівництва церкви проходила в с. Козацькому (тепер Конотопський р-н). Першим церковним старостою був Бардак Кіндрат. При церкві були дві школи, окремо для хлопчиків і дівчаток, збудовані на кошти Роменської земської управи. Директором школи був Розумський Микола Павлович (1864-1953). На викладацькій роботі пробув 69 років.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Адріан Авксентійович Маляревський, псаломщик-диякон Георгій Хоба, церковний староста Омелян Кіндратійович Гонтар.

Останній священик Філь Василій Дем'янович, арештований та засуджений у 1947 р. на 10-річний термін.

Від храму залишився лише будинок священика, який довгий час використовували під дитячий інтернат, та покинутий занедбаний церковний цвинтар з похиленим кам'яним хрестом.

Церква Вознесіння Господнього закрита у 1931 р. і зруйнована у 1936 р.

Інформацію подав М.П. Олексенко – вчитель історії Хустянської ЗОШ І-ІІІ ст.

с. Червона Слобода
Церква Преображення Господнього

Мурована Преображенська церква була збудована та освячена 18 вересня 1886 р. Зведення храму здійснювалося за пропозицією і підтримкою місцевого поміщика Н.В.Масалітінова. Настоятелем церкви був отець В.І.Шафранов. До її приходу належали два села – Лухтівка та Дич, що нараховували 204 двори, в яких мешкало 2211 парафіян. Дяк – Соколов О.М., дячок – М.М.Попов, паламар – Я.М.Гаврилов. 13 листопада 1896 р. у сторожці Преображенської церкви була відкрита школа грамоти, яку відвідувало 23 учні. Згодом була відкрита земська школа і церковнопарафіяльна. Для утримання причету церква мала житловий будинок, 1,5 десятини садибної і 31

десятину орної землі. У 1930 р. священиком Преображенської церкви був Новомирський Федір Іванович, який правив у церкві до її руйнації.

Інформацію подав О.М.Капітоненко, м. Суми.

В Державному архіві Сумської області зберігаються наступні матеріали.
ДАСО, Ф. 429:
Преображенська церква с. Червона Слобода Буринської волості Путивльського повіту Курського намісництва не встановлені;
Преображенська церква с. Червона Слобода Буринської волості Путивльського повіту Курської губернії.
Опис 1. Метричні книги.11 од. зб., 1770-1849 рр.

с. Черепівка
Воскресенська церква

Дерев'яна Воскресенська церква була зведена в Черепівці в 1900 р. шляхом перенесення з с. Погаричі Путивльського р-ну. Належала до 4-ї благочинної округи. До її парафії, яка налічувала 3146 віруючих, входили села Нижня Сагарівка, частина с. Суховерхівка, Бошівка та хутір Черепівка. На території парафії було 3 земські школи та одна жіноча школа грамоти. До штату церковного причту входили священики Попов М.М., Осоков А.І., дяк Бірюков І.Н., псаломщики Виноградський М.І. та Рєзник Є.Д., які отримували державну платню. Церква володіла 5 десятинами садибної, 31 десятиною лугової та 90 десятинами орної землі.

Черепівський священик Бурасов Федір Миколайович (185 р. н.) був заарештований 14.11.1937 р. і розстріляний 26.11.1937 р. Одночасно підпали під арешт і "заїдливі церковники": мешканці с. Черепівки Іващенко Микола Петрович, Попов Павло Миколайович, Редько І.М. та Резнік Федір Пилипович з с. Нижня Сагарівка. Всі вони були засуджені до 10 років виправно-трудових таборів.

Інформацію подав О.М.Капітоненко, м. Суми.

с. Чернеча Слобода
Святотроїцька церква

Мурована холодна церква в ім'я Святої Трійці була зведена в одному зв'язку з дзвіницею в 1814 р., належала до 2-ї благочинної округи Полтавської єпархії. Дзвін даної церкви важив 102 пуди (1632 кг).

При храмі діяла однокласна церковно-парафіяльна школа.

До парафії належали два населених пункти на відстані від 5 до 8 верст.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священики Кирило Мойсейович Соляников і Григорій Якович Гонтаревський, псаломщики Олексій Кирилович Соляников і Микола Даценко, церковний староста – селянин Андрій Каленикович Кошіль.

Церква в ім'я Святої Трійці зруйнована в 30-х рр. XX ст.

Церква Різдва Пресвятої Богородиці

Мурована холодна Різдво-Богородична церква була збудована в 1892 р. Споруда мала витончену архітектуру із вбудованою дзвіницею.

Парафія належала до Полтавської єпархії та налічувала 5000 віруючих. До неї входили хутори Сніжки, Бурики, Фастівці, Громеківка, Тригуби, Шинкаренки, Романчуки та ін. (всього – 8). При даній церкві були: бібліотека, однокласна церковнопарафіяльна школа та школа грамоти.

Причет складався із священиків Д.І.Андріївського та М.М.Даценка, псаломщиків О.А.Сікалова, М.Л.Нестеровського, а також церковного старости М.К.Осадчого. Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священики Леонід Володимирович Терлецький, Іван Павлович Волосина, заштатні священики Георгій Кузьмич Манжевський, Михайло

Микитович Даценко та диякон Іван Васильович Храпков, псаломщики Іван Павлович Нечаєв і Порфирій Іванович Яновський, церковний староста – селянин Іван Іванович Совгирь.

Точна дата знищення церкви Різдва Пресвятої Богородиці не встановлена.

Інформацію подали: Овсієнко Л.К. – директор музею історії с. Чернеча Слобода та Капітоненко О.М., м. Суми.

Матеріали в Державному архіві Сумської області:
ДАСО.ф. 972: Троїцька церква с. Чернеча Слобода Чернече-Слобідської волості Роменського повіту Полтавської губернії – не встановлені.
Опис 1. Прибутково-видаткові книги грошових сум. Іменні списки жителів х. Шевченка, обкладених грошовим податком для будівництва будинку для причету церкви, 4 од. зб., 1913-1922 рр.

Список репресованих священнослужителів Буринського району

На Буринщині було репресовано владою 9 священнослужителів, 2 монахи, 1 священик закатований до смерті місцевими активістами.

с. Черепівка

Бурасов Федір Миколайович, 185... року народження, священик, арештований 14.11.1937 р., розстріляний 26.11.1937 р. Заразом арештовані 4 "заїдливі церковники":

Іващенко Микола Петрович – с. Черепівка, засуджений до 10 років виправно-трудових таборів;

Попов Павло Миколайович – с. Черепівка, засуджений до 10 років виправно-трудових таборів;

Редько І.М. – с. Черепівка, засуджений до 10 років виправно-трудових таборів;

Резнік Федір Пилипович – с. Нижня Сагарівка, засуджений до 10 років виправно-трудових таборів.

с. Сміле

Ващенко Юхим Михайлович, 1883 р.н., священик с. Сміле, арештований 14.06.1927 р., 20.02.1928 р. справа закрита.

с. Гвинтове

Козлов Іван Іванович, 1869 р.н., церковний староста, арештований 15.10.1930р. (висланий на 3 роки в Казахстан).

с. Воскресенка

Кротов Іван Максимович, 1873 р.н., священик. Арештований 29.07.1937 р., розстріляний 20.11.1937 р.

м. Буринь

Нікольський Григорій Федорович, 1866 р.н., священик, уродженець с. Черепівка, арештований 29.01.1930 р., висланий на 3 роки в Казахстан.

с. Дяківка

Толкачов Іван Макарович, 1889 р.н., священик, арештований 02.06.1938 р., засуджений 27.03.1939 р. до позбавлення волі на 10 років.

с. Хустянка

Філь Василь Дем'янович, 1888 р.н., священик, арештований 29.07.1947 р., засуджений 17.11.1947 р. на 10 років виправно-трудових таборів.

Слюсар Лаврентій Давидович, 1887 р.н., монах, арештований 23.05.1927 р.

Андрущенко Херувим Степанович, монах, засуджений окружним судом 30.06.1928 р. "за агітацію та збудження забобонів серед населення".

с. Гвинтове

Шафронов Василь Миколайович, 1873 р.н., священик, арештований 02.02.1930 р., засуджений 27.02.1930 р., засланий на 3 роки в Казахстан.

с. Успенка

Кузик Омелян Іванович 1873 р.н., священик, арештований 12.09.1933 р., розстріляний 20.11.1937 р.

с. Жуківка

Нікітін Костянтин, священик Троїцької церкви. Замучений до смерті місцевими активістами.

Інформацію подав Кононенко М.М. – директор народного музею історії Буринського району.
Інформацію завірив голова Буринської районної державної адміністрації А.Ю. Пономаренко

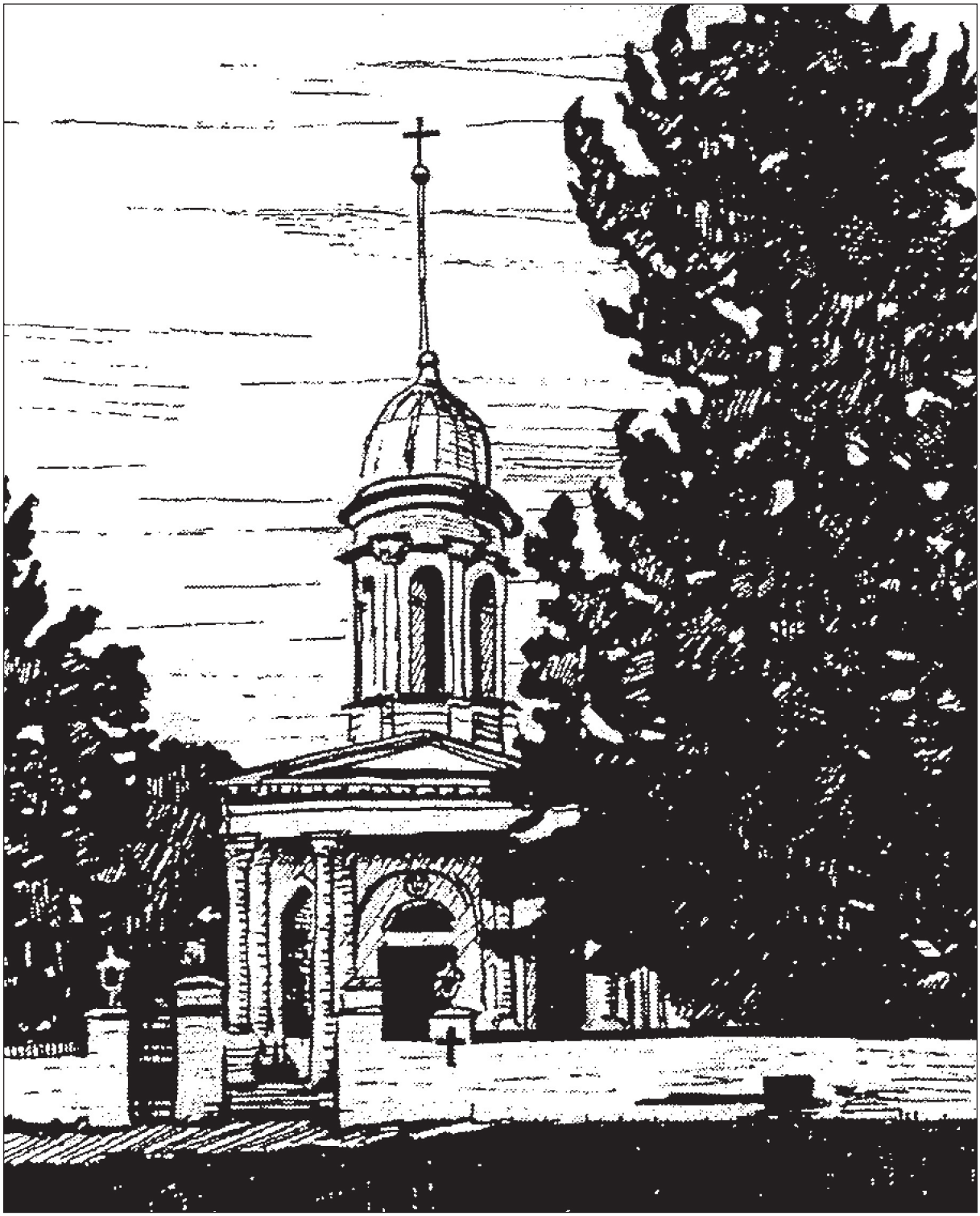

Дзвіниця Миколаївської церкви с.Миколаївка (мал. Л.Капітоненка)

ЦЕРКВА АРХАНГЕЛА МИХАЇЛА
с. ГЛУШЕЦЬ

ВОЗНЕСЕНСЬКА ЦЕРКВА
м. БУРИНЬ

Графіка М.Бондаренка

Вознесенська церква с.Хустянка (мал. М.Анцибора)

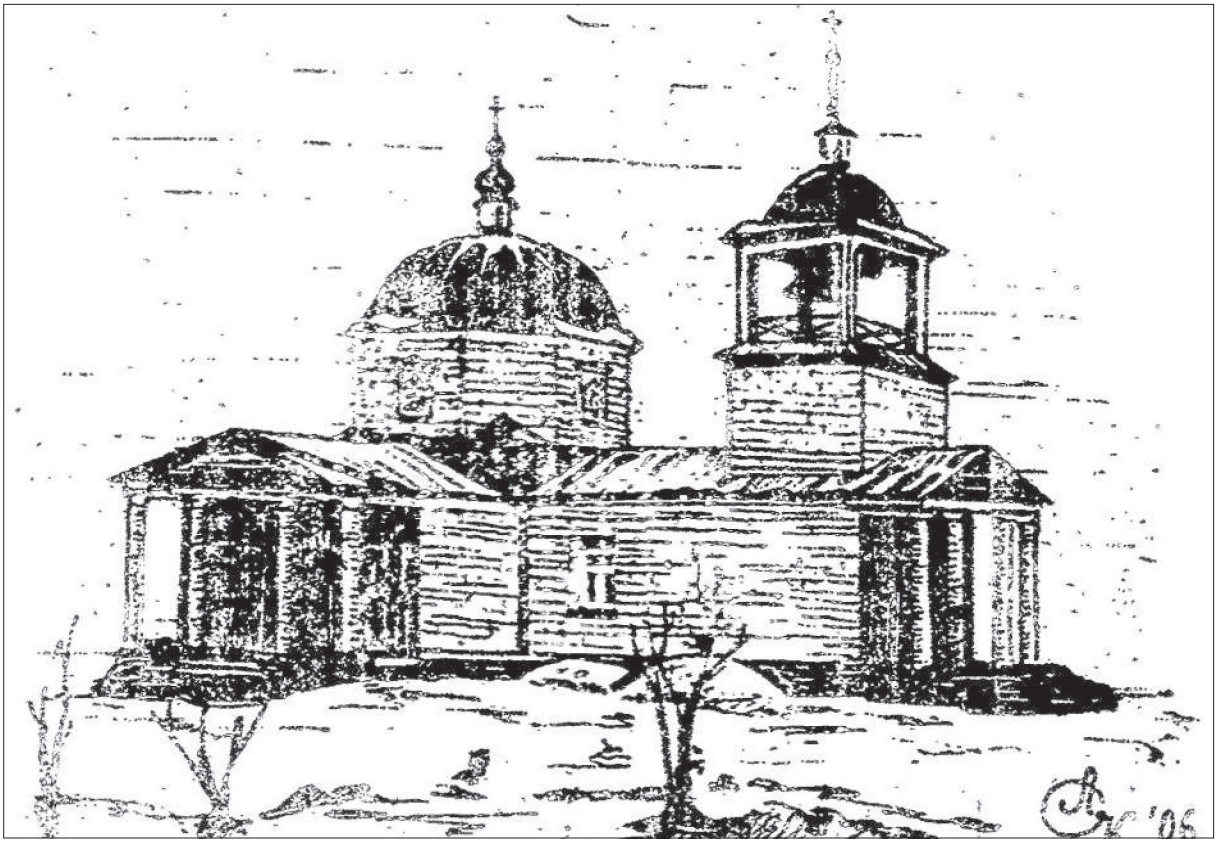

с. Черепівка. Воскресенська церква (мал. Л.Капітоненка)

ВЕЛИКОПИСАРІВСЬКИЙ РАЙОН

Великописарівська селищна рада с.м.т. Велика Писарівка Успенська та Мироносицька церкви

Після 1709 р. землі нинішньої Великої Писарівки були подаровані московським царем Петром І фельдмаршалу Михайлу Михайловичу Голіцину. На згадку про себе та про свого брата Дмитра, Голіциним було збудовано два дерев'яних храми: в 1715 р. в ім'я Святого Царевича Дмитрія та в 1726 р. – в ім'я Архистратига Михаїла. При Михайлівській церкві довгий час діяв шпиталь – для немічних, безнадійно хворих та безпритульних.

Замість Святодмитріївської та Михайлівської дерев'яних церков в 1805 р. Миколою Олексійовичем Голіциним було розпочате будівництво мурованого храму Успіння Богоматері. Будівля була доведена до куполу. Зведення церкви, завдяки новому поміщику князю Миколі Борисовичу Юсупову та пожертвам прихожан, закінчилось у 1819 р.

Нова церква була холодна двопрестольна. Головний престол був названий на честь Успіння Божої Матері. В приділі знаходився другий престол на честь Святого Благовірного князя Олександра Невського. Беззаперечно, що він присвячувався тогочасному російському імператорові Олександру І.

До парафії належали хутори Пушкарка і Олександрівка.

До Успенського храму була приписана дерев'яна кладовищенська Мироносицька церква з престолом Жон-мироносиць, яка була збудована на кошти громади в 1846 р.

Станом на 1908 р. у власності храму перебувало 0,5 десятини присадибної та 66 десятин орної землі. По штату до числа притчу входили 2 священики, диякон і псаломщик. Священики мешкали у будинках, що належали церкві, диякон мав власний будинок, а псаломщик для винаймання житла отримував щорічну квартирну допомогу в розмірі 24 руб. Жалування кожного священика становило 294 руб., диякона – 147 руб., а псаломщика – 98 руб. на рік.

В 1730 р. кількість прихожан Михайлівського храму становила 285 душ чоловічої статі та 250 жінок, в 1750 р. – відповідно 328 та 299 душ, в 1770 р. – 410 та 420, в 1780 р. – 430 та 427, в 1790 р. – 441 та 425, в 1800 р. – 489 та 463, в 1810 р. – 535 та 567 душ відповідно.

В 1730 р. кількість прихожан Дмитріївського храму становила 440 душ чоловічої статі та 430 жінок, в 1750 р. – відповідно 485 та 473 душ, в 1770 р. – 573 та 567, в 1780 р. – 585 та 594, в 1790 р. – 592 та 615, в 1800 р. – 700 та 668, в 1810 р. – 738 та 762 чол.

Кількість прихожан Успенського храму в 1830 р. становила 1798 душ чоловічої статі та 1873 жінок, а в 1850 – 1635 та 1705, в 1908 р. – 1654 та 1703 чол. відповідно.

В с. Великій Писарівці діяли земська та двокласна церковно-парафіяльна школи.

Історія зберегла для нас імена наступних священнослужителів. Священик – Андрій Дмитрієв (1840 р. н.) закінчив семінарію, священствував з 1861 р., службу в Успенському храмі розпочав у 1907 р. Одночасно був завідувачем і викладачем Закону Божого церковноприходської школи. Другий священик Дмитро Ісіченков (1882 р. н.) після закінчення семінарії по другому розряду розпочав службу у Великій Писарівці в 1906 р. Диякон Микола Дахневський (1874 р. н.) закінчив два класи духовного училища, з 1890 р. служив паламарем, а з 1906 р. отримав сан диякона Успенського храму. Псаломщик – Федот Соломаха (1887 р. н.) мав двокласну освіту народного училища, служив з 1905 р. Церковним старостою Успенського храму з 1903 р. був селянин Трохим Курочка. Старостою Мироносицької церкви з 1888 р. був селянин Даміан Колесник.

До Успенського храму з колишньої Михайлівської церкви перейшла ікона Божої Матері, яку називали Михайлівською. Її особливо пошановували не лише писарівці, а й мешканці округи. В

храмі зберігалося Євангеліє київського друку 1697 р. з передмовою, в якій надруковано молитву за гетьмана І.С.Мазепу, та написом "Сия книга раба Божия Лук'яна Васильовича Дашевскаго". Інше Євангеліє московського друку 1711 р. було подароване місцевим мешканцем Іваном Лаврентійовичем Лавриком за спасіння душі жінки Катерини. Окрім цього, зберігалися інші книги московського друку: "Пентикостаріон" 1670 р., "Тріодь постна" 1687 р., Требник 1732 р., "Тріодь цвітна" 1742 р. видання.

Успенська та Мироносицька церкви зруйнована комуністичною владою в 1935 р.

Покровська церква

Дерев'яна однопрестольна церква Покрови Пресвятої Богородиці була споруджена в 1735 р. і оновлена в 1844 р. коштами парафіян.

Мурована однопрестольна холодна Покровська церква збудована коштом місцевої православної громади в 1906 р. До церкви була приписана мурована, однопрестольна Миколаївська церква с. Олександрівки, збудована коштом міщанки Катерини Сущенкової.

До парафії належали хутори Пушкарка і Олександрівка.

В 1750 р. кількість прихожан Покровського храму становила 425 душ чоловічої статі та 439 жінок, в 1770 р.– відповідно 509 та 512, в 1780 р. – 593 та 587, в 1790 р. – 697 та 688, в 1800 р. – 804 та 823, в 1810 р. – 801 та 815, в 1830 р. – 794 та 898, в 1850 р. – 999 та 1109 чол.

Згідно "Справочной книги для Харьковской епархии", станом на 1904 р. у власності храму перебувало 0,25 десятини присадибної та 33 десятини орної землі. Прихожан чол. статі нараховувалося 1191 чол., жіночої – 1132. По штату до числа притчу входили священик, диякон і псаломщик. Священик мешкав у будинку, що належав церкві, а диякон і псаломщик винаймали квартиру. Диякон отримував щорічну квартирну допомогу у розмірі 36 руб. Жалування священика становило 294 руб., диякона – 147 руб., а псаломщика – 98 руб. на рік. Середній статок приходу, отримуваний за рахунок пожертв, становив 1000 руб. на рік.

При храмі діяла церковно-парафіяльна школа.

Священик Іаков Роменський (1879 р. н.) закінчив семінарію по другому розряду, почав священнослужіння з 1904 р. саме в Покровській церкві. Диякон Симеон Ісіченко (1840 р. н.), закінчив середнє відділення духовного училища, з 1857 р. служив паламарем, з 1883 р. – псаломщиком, а з 1886 р. – дияконом, перейшовши до Покровського храму в 1904 р. За виявлені педагогічні здібності того ж року був нагороджений срібною медаллю відомства народної освіти. Псаломщик – Павло Должанський (1884 р. н.), закінчивши двокласне духовне училище, служив з 1905 р., а в Покровському храмі – з 1906 р. Церковним старостою з 1907 р. був селянин Іван Дикий.

В Покровському храмі зберігалася стародавня ікона Св. Миколи, що колись належала ігумену Вольнянського монастиря Варламу і була передана з ліквідованої в с. Олександрівці Миколаївської церкви. З особливо цінних книг в церкві були три Євангелія 1712, 1735 та 1744 року видання, "Ірмолог" 1635 р., "Анфолог" 1715 р., Мінеї 1743 р. московського друку та Апостол 1685 р. київського друку.

Покровський храм – осередок духовності та культури, був безжально зруйнований комуністами в 1935 р.

Миколаївська церква

Згідно переписній відомості, в "слободі Писарівці церква в ім'я Миколи Чудотворця побудована в 1709 р.".

Мурований однопрестольний холодний Миколаївський храм був побудований у 1843-1845 рр. зусиллями місцевих прихожан. Згідно Філарету (Гумілевському), станом на сер. XIX ст.. храм був "снабжен хорошей твар'ю". В ньому зберігалося Євангеліє 1711 р. московського друку.

В 1750 р. кількість прихожан Миколаївського храму становила 298 душ чоловічої статі та 258 жінок, в 1770 р. – відповідно 353 та 317, в 1780 р. – 416 та 365, в 1790 р. –524 та 505, в 1800 р. – 538 та 579, в 1810 р. – 551 та 771, в 1830 р. –841 та 847, в 1850 – 766 та 792 чол.

Станом на 1904 р. у власності храму перебувало 30 десятин орної землі та 3 десятини сінокісних угідь. Прихожан чол. статі нараховувалося 1889 чол., жіночої – 1783. По штату до числа притчу входили священик, диякон і псаломщик. Священик мешкав у будинку, що належав церкві, а диякон отримував щорічну квартирну допомогу у розмірі 40 руб. Жалування священика становило 294 руб., диякона – 147 руб., а псаломщика – 98 руб. на рік. Середній статок приходу, отримуваний за рахунок пожертв, становив 1500 руб. на рік.

До парафії належали хутори Пушкарка і Олександрівка.

Священик – Петро Богданов (1867 р. н.), закінчивши Орловську семінарію по другому розряду, священствував з 1898 р., а в Миколаївській церкві служив з 1900 р., одночасно викладаючи Закон Божий в чоловічому народному училищі та церковно-приходській школі. Був членом повітового відділення вчительської ради. Диякон – Іоанн Ястремський (1864 р. н.), закінчивши 3 класи духовного училища, з 1885 р. служив псаломщиком. З 1895 р. був вчителем церковно-приходської школи, а в 1900 р. став дияконом Миколаївського храму. Псаломщик Андрій Федоров закінчив Великописарівську другокласну школу і служив при церкві з 1903 р. Церковним старостою з 1903 р. був селянин Іван Коваленко.

Миколаївський храм зруйнований комуністами в 1936 р.

Відомості подав краєзнавець Несвіт Микола Іванович, смт. В-Писарівка.
Засвідчено селищним головою С.М.Драгун.

Вільненська сільська рада
с. Вільне (Вольний Курган)
Успенська церква

Колишнє місто Вільне було збудоване в 1640 р. воєводою Гаврилом Бокіним на Вольному Кургані як прикордонна московська 9-гарматна фортеця.

Перший храм у Вільному був зведений невдовзі по заснуванню міста в 1646 р. "на иждевении прихожан-однодворцев" (особисто вільних служилих людей). Прохаючи в 1736 р. дозволу на будівництво храму в іншому місці, міщани писали: "тому лет со 100 как построена в Вольном за городом на полугоре церковь Божия Знамения Пресвятой Богородицы; ныне она ветха и водою подмыта и похилилась". По мірі просування у XVIII ст. російського кордону на південь, Вольний Курган втратив значення форпосту – населення зменшувалося, а разом з тим ліквідовувалися храми: Миколаївський, Іллінський, Дмитріївський, Косьмо-Дем'янський. Після 1830 р. Знаменський храм теж був закритий.

Соборна церква в ім'я Успіння Пресвятої Богородиці була збудована казенним коштом "в давніх годах" на державних землях ("руге") ще в 1661 р. Оскільки приватних приходських дворів, які б утримували храм, тоді ще не було, грамотою царя Олексія Михайловича визначено було жалування успенському священику Герасиму Андрєєву по 5 руб., та по 7 чвертей жита і вівса з царських житниць.

В 1730 р. кількість прихожан Успенського храму становила 851 душа чоловічої статі та 822 жіночої, в 1750 р. – 747 та 707, в 1770 р.– відповідно 702 та 700, в 1790 р. – 785 та 720, в 1810 р. – 698 та 772, в 1830 р. – 717 та 775, в 1850 р. – 1660 та 1772 чол.

Станом на середину XIX ст. Успенська церква була віднесено до 3-го класу, храмові належало 66 десятин землі. В 1883 р. за проектом архітектора Рейма була побудована нова мурована Успенська церква, приход якої складали виключно мешканці с Вільного.

Церква зруйнована комуністами приблизно в 1932-1933 рр.

Відомості подав сільський голова Іншин Г.Є.

Вільненська сільська рада
с. Їздецьке
Різдво-Богородицька церква

Церква Різдва Пресвятої Богородиці була споруджена в 1899 р. на кошти парафіян.

До парафії належали хутори Кобилівка та Станичне.

В селах Їздецькому і Станичному діяли церковно-парафіяльні школи.

Згідно статистичних даних 1904 р., в храмі служили: з 1895 р. священик Федір Домницький (32 роки) – закінчив семінарію по 2-му розряду (завідував церковно-парафіяльними школами та займав посаду законовчителя цих шкіл); з 1904 р. виконував обов'язки псаломщика Григорій Шаповалов (25 років) – отримав домашню освіту; з 1901 р. церковний староста – селянин Іван Жеребкін.

Дмитрівська сільська рада
с. Олександрівка
Миколаївська церква

На території села Олександрівка з 2 пол. XVII ст. знаходилася церква Святого Миколая Чудотворця. Тут зберігалася стародавня ікона Св. Миколи, яка була поставлена в храмі поміщиками Орловими і колись належала ігумену Вольнянського монастиря Варлааму. Шанована ікона була передана до Покровського храму у Великій Писарівці з ліквідованої в 1714 р. Миколаївської церкви. На той час (в 1719 р.) число прихожан тут дорівнювалось 25 душам чоловічої статі. Згідно сповідувального розпису, 1751 р. до приходу Миколаївського храму Олександрівки належало 162 чоловіків і 161 жінка.

Нова мурована, однопрестольна церква Святого Миколая Чудотворця була побудована в 1896 р. коштом міщанки Катерини Сущенкової в 1896 р. Церква належала до Писарівсько-Пушкарсько-Олександрівської парафії і була приписана до Покровського храму у Великій Писарівці.

В с. Олександрівці діяли земська та однокласна церковно-парафіяльна школи.

Миколаївська церква зруйнована комуністами приблизно в 1932-1933 рр.

Відомості подав Несвіт М.І., смт. Велика Писарівка.

Дмитрівська сільська рада
с. Братениця
Воскресенська церква

В с. Братениця знаходилась Воскресенська церква, яка була побудована в 1865 р. на кошти дружини генерал-майора Єлизавети Степанівни Моссолової. Станом на 1764 р. в Братениці нараховувалося 32 двори. На сер. XIX ст. (1850 р.) число прихожан чоловічої статі становило тут 302 душі.

Воскресенський храм зруйнований приблизно в 1932-1933 рр.

Відомості подав Несвіт М.І., смт. Велика Писарівка.

Добрянська сільська рада
с. Добрянське (до 1905 р. – Гниловка)
Свято-Миколаївська церква

На території села Гниловка (Добрянська дача, з кін. XVII ст. – Гниловка, з 1905 р. – Добрянське) знаходилась Миколаївська церква.

"Добрянська дача" була придбана полковником Іваном Перехрестом в кін. XVII ст. і станом на 1699 р. мала статус хутора, що означало відсутність власної церкви. Царською грамотою від 18 грудня 1699 р. ці володіння передавались у вотчину (спадкове володіння) родини Перехрестів.

Царським указом від 12 лютого 1704 р. за "предосудительное поведение, поборы и вообще преступность", "жадность, несправедливость, захват чужого, жестокость" стосовно козаків і посполитих І.Перехрест був позбавлений уряду, а володіння вже колишнього охтирського полковника "вотчины и всякие, что по переписи из монастырскаго приказа явились ведать во всем в Ижорской канцелярии". Землі Гниловки невдовзі були подаровані царем князю Олексію Дмитровичу Голіцину.

Натомість, фундаторами Миколаївського храму стали "подданные черкасы князя", тобто місцева громада, яка звела у 1722 р. дерев'яну церкву. Станом на 1719 р. до приходу належало 159 душ чоловічої статі.

Після пожежі, рік якої не встановлено, була відбудована цегляна церква Миколи Угодника. На сер. XIX ст. в храмі зберігалися: стародавнє Євангеліє, друковане в Москві за часів патріарха Іоакима та царя Федора Олексійовича (1676-1682), передане О.Д.Голіцинами не раніше 1735 р. з

церкви свого підмосковного села Архангельського, Мінеї 1685 р. та Апостол 1733 року видання московського друку.

До приходу входили села: Гниловка (Добрянське), Сидорова Яруга, Спірне. В 1850 р. до приходу була приписана 561 душа чоловічої статі.

В 1912 р. на кошти прихожан було збудовано мурований Миколаївський храм.

В 1934 р. церкву було закрито. Приміщення використовувалось під сільський клуб, а в подальшому – як склад для зберігання зерна.

В 1935 р. будівлю церкви було зруйновано місцевими комуністами.

Відомості подала Севідова Євдокія Никифорівна, Великописарівський р-н, с. Добрянське.
Засвідчив сільський голова Морозов П.А.

Кирікивська селищна рада
с.м.т. Кирікивка
Церква Архангела Михаїла

Перша церква в колишньому сотенному містечку Охтирського козацького полку Кириківці з'явилася в останній чверті XVII ст.: в 1686 р. храм тут вже існував. В 1725 р. при храмі вже було два священики. В 1738 р. другим священиком був призначений Григорій Линилк, син кирилівського сотника Михайла Линилка, онука засновника Кирікивки. За переписом 1732 р. в слободі мешкало 1062 чол. На кошти громади, при церкві діяли школа та шпиталь. Окрім простих прихожан, церковну громаду складали члени православного братства, очолюваного старшим братчиком.

В 1786 р. на пожертви колишнього козацького старшини поміщика Боярського було збудовано новий дерев'яний Михайлівський храм. З часом він занепав і в 1853 р. за проектом архітектора Ф.І.Данилова на кошти місцевої громади було зведено нову дерев'яну церкву.

Метрики храму починалися з 1760 р., а сповідувальні розписи – з 1763 р.

В 1730 р. приход складали 950 чоловіків та 950 жінок, в 1790 р. – 1451 чол. і 1486 жінок, в 1850 р. – 1249 і 1376 чол. відповідно.

Пожнянська сільська рада
с. Пожня
Покровська церква

На території с. Пожня, розташованого на давній Білгородській оборонній лінії, перша церква була збудована в кін. XVI – на поч. XVII ст. В 1620-х рр. в селі були лише залишки храму. В доповіді вільнівського духовного правління від 2 травня 1764 р. про заснування храму в ім'я Покрови Пресвятої Богородиці пожнянський священик Олексій Попов повідомляв наступне: "Оная Покровская церковь построена в 1660 году коштом и старанием того села Пожни и деревень Верхопожни и Порозка разными помещиками, обывателями однодворцами [служилими людьми], той же церкви приходскими людьми". Церква була дерев'яною з п'ятьма банями та хрестом на півмісяці.

В 1823 р. за благословінням преосвященика Павла єпископа за ініціативи парафіяльних священиків Луки Маляревського та Петра Хомського на кошти, зібрані за рахунок пожертв парафіян, замість старого храму, що потерпів від пожежі, була закладена нова мурована Покровська церква. Будівництво тривало десять років і в 1833 р. по благословенню преосвященного Інокентія, священнодійством члена охтирського духовного правління протоієрея Іоанна Чудновського було розпочате богослужіння. До будівництва церкви значні зусилля доклали церковний староста пожнянський однодворець Михайло Ларіонович Рагулін та земський ісправник поміщик ротмістр Андрій Васильович Білогрудов, який пожертвував лише на влаштування нового іконостасу 2000 руб. асигнаціями. В подальшому місцева громада намагалася підтримувати церкву лише за рахунок власних коштів. Так, на ремонт залізної покрівлі та зовнішнього тинькування було витрачено 1000 руб. прихожан.

В Покровському храмі зберігалися рідкісні видання XVII ст. Церковні метрики розпочиналися з 1753 р.

До приходу входили нинішні села: Пожня, Станичне, Широкий берег, а також хутори Шурово, Верхнєпожня та Дем'янівка. В 1719 р. кількість прихожан становила 209 душ чоловічої статі, в 1730 р. – 789 чоловіків та 763 жінки. На сер. 50-х рр. XIX ст. нараховувалося 1170 чоловіків та 1206 жінок, в т.ч. в с. Пожні 504 та 498 чол. відповідно.

При храмі діяла церковно-парафіяльна школа.

Згідно статистичних даних 1904 р., в храмі служили: з 1900 р. священик Павло Яковлєв (32 роки) – закінчив семінарію по 2-му розряду, священик з 1895 р. (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи); з 1864 р. диякон Василь Ходской (63 роки) – закінчив нижче відділення Харківської семінарії (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи); з 1891 р. псаломщик Кузьма Краснокутський (64 роки) – закінчив середнє відділення духовного училища, паламар з 1857 р., псаломщик з 1860 р.; з 1897 р. церковний староста – селянин Іван Тарасов.

Покровська церква була закрита в 1931-1932 рр. Після закриття у приміщенні храму розмістили зерновий склад.

Знищена комуністами в 1938 р.

Відомості надала Копійка Ольга Григорівна, Великописарівський р-н, с Пожня.
Засвідчив сільський голова Макоєдов Ф.Г.

Попівська сільська рада
с. Попівка
Троїцька церква

Перша церква Святої Трійці у Попівці була побудована в 1628 р.

В 1745 р. було зведено однопрестольний кам'яний храм, який належав Троїцькому Вольновському монастирю. Після ліквідації монастиря, в 1790 р. церква була перетворена на парафіяльну.

В селі діяла церковно-парафіяльна школа та дві школи грамоти.

Згідно статистичних даних 1904 р, в храмі служили: з 1904 р. священик Олександр Гризодубов (67 років) – закінчив середнє відділення духовної семінарії, в сані диякона з 1864 р. займав посаду законовчителя місцевих шкіл); з 1885 р. псаломщик Стефан Дзюбанов (55 років) – закінчив вище відділення духовного училища, паламар з 1868 р., псаломщик з 1877 р.; з 1879 р. псаломщик Павло Стесенко (52 роки) – отримав домашню освіту, паламар з 1864 р. Церковним старостою з 1901 р. був селянин Матвій Тимошенко.

В 1928 р. церква була закрита радянськими органами, а в 1936 р. зруйнована.

Інформацію надала секретар сільської ради Гуцал А.М.
Засвідчив сільський голова Мірошниченко О.І.

Розсошівська сільська рада
с. Бирдіни Івани
Різдво-Богородицька церква

На території села Бирдіни Івани була розташована церква Різдва Пресвятої Богородиці. Дерев'яна будівля храму зводилась коштом місцевого поміщика Іллі Бирдіна і була завершена в 1845 р.

Дата зруйнування не встановлена.

Інформацію надав краєзнавець Несвіт М.І., смт. Велика Писарівка.

Рябинська сільська рада
с. Рябина (до 1969 р. – Стара Рябина)
Троїцька церква

Дерев'яна однопрестольна церква на честь Святої Трійці була збудована в 1797 р. на кошти парафіян.

В селі діяли церковно-парафіяльна та земська школи.

Згідно статистичних даних 1904 р., в храмі служили: з 1901 р. священик Петро Стеллецький (52 роки) – закінчив семінарію з медаллю, священик з 1876 р. (займав посаду законовчителя місцевих шкіл, завідував церковно-парафіяльною школою); з 1872 р. псаломщик Павло Калашников (57 років) – закінчив нижче відділення духовного училища, паламар з 1859 р.; з 1888 р. церковний староста – селянин Діомед Безкишкий.

Дата зруйнування не встановлена.

Рябинська сільська рада
с. Нова Рябина (тепер в складі с. Рябина)
Миколаївська церква

Дерев'яна однопрестольна церква на честь Святого Миколая Чудотворця була споруджена в 1775 р. на кошти генерала Романіуса. Через старість перебудована поміщиком Рахімовим в 1874 р., а в 1895 р. знову поновлювалася за кошти місцевих парафіян.

До парафії Миколаївської церкви належав хутір Катеринівка.

В селі діяли церковно-парафіяльна та земська школи.

Згідно статистичних даних 1904 р., в храмі служили: з 1886 р. священик Віталій Ястремський (44 роки) – закінчив семінарію по 2-му розряду, священик з 1883 р. (займав посаду законовчителя місцевих шкіл, завідував церковно-парафіяльною школою); з 1885 р. псаломщик Єлисей Бєліков (48 років) – закінчив 2 класи духовного училища; з 1884 р. церковний староста – селянин Олексій Страшненко.

Дата зруйнування храму не встановлена.

Солдатська сільська рада
с. Солдатське
Свято-Преображенська церква

Солдатське – поселення московських солдат, засноване на давній Білгородській захисній лінії, було відоме з 1719 р. Довгий час воно не мало власного храму і було приписане до Катанського Михайлівського приходу. В 1794 р. в селі було збудовано перший храм з престолом Василя Великого. Іконостас для нього був придбаний в тоді вже ліквідованому Вольновському монастирі.

В 1719 р. кількість прихожан становила 581 чол. Згідно відомості 1785 р., в Солдатському мешкало однодворців 351 чоловік і 369 жінок, 13 чоловіків і 18 жінок підданих українців. Земельні угіддя становили 2847 десятин. В 1800 р. кількість прихожан Василівського храму становила 1099 душ чоловічої статі та 1127 жінок, в 1810 р. – 924 та 908, в 1830 р. – 1118 та 1097, в 1850 р. – відповідно 1109 та 1173 чол.

Зведення останнього храму села Солдатське розпочалося в 1881 р., а закінчене було в 1900 р. (за ін. даними – в 1901 р.). Будівництво велось на кошти місцевої громади. Певний час при мурованій церкві Преображення Господнього перебувала її дерев'яна попередниця, яка не використовувалась через старість.

До приходу належали села: Солдатське та Єфимівка.

В селі діяли: школа грамоти і земське одноклясне училище.

Згідно статистичних даних 1904 р., в храмі служили: з 1873 р. священик Костянтин Рибалов (49 років) – студент семінарії, псаломщик з 1879 р., священик з 1881 р. (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи і школи грамоти); з 1898 р. псаломщик Микола Краснопольський (24 роки) – закінчив 3 класи духовного училища (займав посаду місцевого учителя); з 1900 р. церковний староста – селянин Пімен Гендин.

В 1931-1932 рр. церква була закрита, а приміщення було пристосоване під насипний пункт для зерна. Пізніше будівля храму була пристосована під майстерню машинно-тракторної станції (МТС), після чого була реконструйована під контору МТС.

Інформацію з рукопису колишнього мешканця села Халєєва Даниїла Єгоровича подала секретар сільської ради Плахоніна Тетяна Кузьмівна.

Тарасівська сільська рада
с. Тарасівка
Церква Дмитрія Мироточивого

Перший місцевий храм, присвячений великомученику Дмитрію, був збудований в Тарасівці в 1663 р. Напевно, він був дерев'яним. В 1790 р. храм був перебудований.

До приходу належали с. Тарасівка, хут. Кромчанка (1 верста), хут. Горлівка (3 версти). Назва перших двох населених пунктів походить від їхніх перших поселенців – однодворця Тараса Танкова та мешканця м. Кроми Орловської губернії.

В 1730 р. кількість прихожан Дмитріївського храму згідно сповідального розпису становила 665 душ чоловічої статі та 640 жінок, в 1750 р.– відповідно 708 та 693, в 1770 р. – 770 та 780, в 1780 р. – 782 та 791, в 1790 р. – 739 та 781, в 1800 р. – 961 та 977, в 1810 р. – 987 та 1101, в 1830 р. – 1119 та 1142, в 1850 р. – 1126 та 1168 чол.

Згідно переписної відомості 1764 р., при тарасівському храмі перебувало 240 дворів прихожан, відповідно – "близько 960 душ чоловічої статі". Згідно відомості генерального межування 1786 р., в Тарасівці мешкало однодворців 737 чоловіків і 530 жінок при 2844 десятинах землі, а в Кромчатці – 239 чоловіків при 1473 десятинах.

Як повідомляє "Справочная книга для Харьковской епархии", останній мурований Дмитріївський храм був побудований на кошти місцевих парафіян у 1869 р. за проектом архітектора Ф.І.Данилова.

Станом на 1904 р. у власності храму перебувало 3 десятини садибної землі та 33 десятини орної. Прихожан чол. статі нараховувалося 1789 чол., жіночої – 1770. По штату до числа причту входили священик, диякон і псаломщик, які мали власні будинки. Жалування священика становило 141 руб. 12 коп. на рік. При храмі діяла церковно-приходська школа.

Священик Микола Рубинський (1866 р. н.) закінчив духовну семінарію по другому розряду. На службі при Свято-Дмитріївському храмі перебував з 1888 р. Завідував місцевою школою, викладаючи Закон Божий і катехізат. Псаломщик Олександр Сапухін (1853 р.н.) закінчив двокласну духовну семінарію. На посаді псаломщика та на службі при місцевому храмі перебував з 1876 р. Будучи вчителем місцевої школи, за досягнуті успіхи відомством народної освіти був нагороджений медаллю. Церковним старостою з 1893 р. був селянин Григорій Сірий.

Дата закриття церкви невідома. Храм був знищений місцевими комуністами в 1932 р.

Відомості подав священик Стегура Іван Іванович, Великописарівський р-н, с Тарасівка.
Засвідчено сільським головою Пановим О.М.

Яблучненська сільська рада
с. Яблучне
Вознесенська церква

Перший храм, напевно, був зведений приблизно на поч. XVIII ст., оскільки, згідно царської грамоти від 18 грудня 1699 р. нинішнє село, що належало охтирському козацькому полковнику Івану Перехресту, мало назву "Яблучного хутора". Статус хутора означав відсутність власної церкви в даному населеному пункті. Видатний церковний історик Філарет (Гумілевський) вважав, що храм в Яблучному був збудований І.І.Перехрестом близько 1702 р. В першій церкві, названій на честь Св. Василя, зберігалося Євангеліє московського друку 1697 року видання.

Пізніше, в 1885-1887 рр. в с. Яблучному на кошти прихожан була споруджена мурована церква Вознесіння Господнього. Архітектором храму був Ф.І.Данилов.

До Свято-Вознесенського приходу належали села: Яблучне, Майське, Веселе.

В селі діяли церковно-парафіяльна та земська школи.

Згідно статистичних даних 1904 р., в храмі служили: з 1896 р. священик Василь Федоров (27 років) – закінчив семінарію по 2-му розряду (займав посаду законовчителя місцевих шкіл); з 1881 р. псаломщик Микола Артюховський (56 років) – закінчив 4 класи духовного училища, псаломщик з 1873 р.; з 1882 р. церковний староста – селянин Артемій Лебец.

Храм був закритий в 1937 р. і зруйнований в 1938 р.

Відомості подав сільський голова Гавриленко М.Я.

Ямненська сільська рада
с. Ямне
Покровська церква

Перший храм в с. Ямному був збудований до 1694 р., оскільки саме під цією датою в описі чудес Каплунівської ікони Ямне вже має статус села, тобто населеного пункту з власним храмом. Існує згадка від 1721 р. про смерть покровського священика с. Ямного Іоанна Павлова. В 1743 р. підпрапорний Логин Васильєв, а замість козаків – диякон Покровської церкви Єфрем Вербовий, підписали прохання про посвячення в Ямне Григорія Павлова – сина колишнього священика.

В 1792 р. було освячено нову Покровську церкву. Станом на сер. XIX ст.. в храмі зберігалися стародруки: унікальне "Євангеліє учительне" Кирила Транквіліона, Євангеліє московського друку 1701 р., "Тріодь цвітна" київського друку 1734 р.

При Покровському храмі діяло православне братство, яке в свято виставляло "братський мед". Отримані за проданий мед кошти братчики зазвичай направляло на потреби храму, самостійно ними керуючи. Однак, в Покровському братстві с. Ямного панував безлад, оскільки навіть не було церковного старости. У вересні 1754 р. сотник с. Ямного Микола Павлов з цього приводу доносив єпископу: "В с. Ямном у приходской церкви бывают доходы от доброхотных деятелей, особо же в день храма Покрова Пресв. Богородицы прихожане, по обучаю, ставят мед, из котораго мед, воск и денег по части в прибыли бывает повсягодно и другие подаяння случаються". Далі сотник повідомляв, що грошима безконтрольно розпоряджалися священики Павлови.

Згідно відомості генерального межування в 1785 р. в Ямному було зафіксовано 849 душ чоловічої статі, 853 жінок – військових обивателів (колишніх козаків), які володіли 2177 десятинами землі. У відповідності до церковних переписів, в Покровському приході нараховувалося: в 1730 р. – 709 душ чоловічої статі та 685 жінок, в 1750 р. – відповідно 763 та 750 душ, в 1770 р. – 816 та 850, в 1780 р. – 865 та 902, в 1790 р. – 955 та 996, в 1800 р. – 1231 та 1326, в 1810 р. – 1114 та 1225, в 1830 р. – 1263 та 1436, в 1850 – 1294 та 1345 чол. відповідно.

Мурована однопрестольна церква була збудована зусиллями місцевих прихожан у 1894 р. До приходу належали села: Ямне, Спірне, Копійки. Станом на 1904 р. у власності храму перебувало 1,5 десятини садибної землі та 33 десятини орної. Прихожан чол. статі нараховувалося 1959 чол., жіночої – 1928. По штату до числа притчу входили священик, диякон і псаломщик, які винаймали будинки у місцевих мешканців. Жалування священика становило 141 руб. 12 коп. на рік, диякона – 52 руб. 92 коп. і псаломщика – 47 руб. 4 коп.

В селі діяли церковно-приходська та земська школи, а також зразкове чоловіче та жіноче народні училища.

Священик Антоній Сапухін (1864 р. н.) закінчив Вовчанську вчительську семінарію і з 1888 р. був церковним дияконом. Служив священиком у Покровській церкві з 1893 р., завідував церковно-приходською школою, а у всіх інших закладах викладав Закон Божий. Диякон – Андрій Сукачов (1860 р. н.). Закінчив вище відділення духовного училища, з 1875 р. служив псаломщиком, а в 1887 р. отримав сан диякона, в Покровській церкві – з 1890 р. Псаломщик – Олексій Любинський (1855 р. н.) закінчив двокласне духовне училище, в Покровському храмі служив з 1885 р. Церковний староста селянин Григорій Статівка на цій посаді перебував з 1903 р.

Церква була закрита в 1934 р. Після закриття в храмі було розміщено машинно-тракторну станцію. Того ж року церква була зруйнована.

Відомості надав сільський голова Гавриленко М.В.

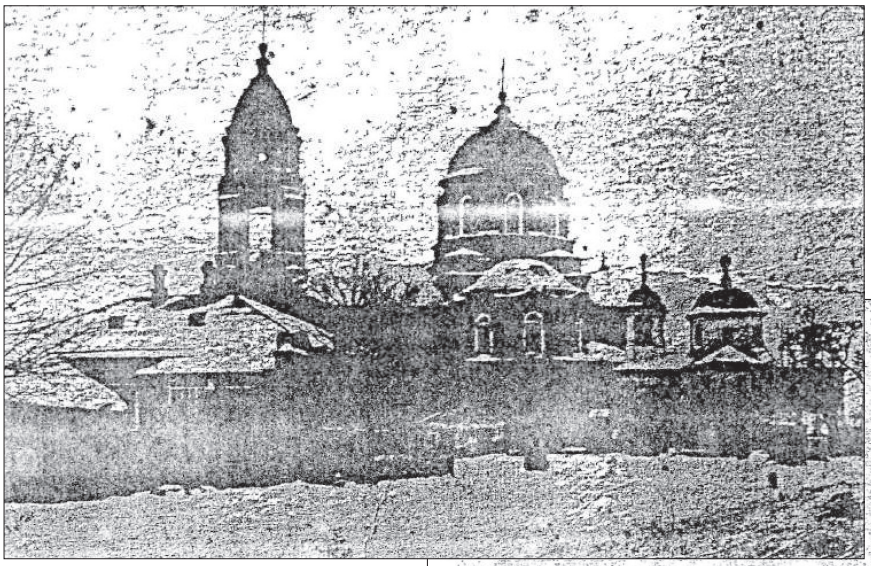

Покровська церква

Миколаївська церква

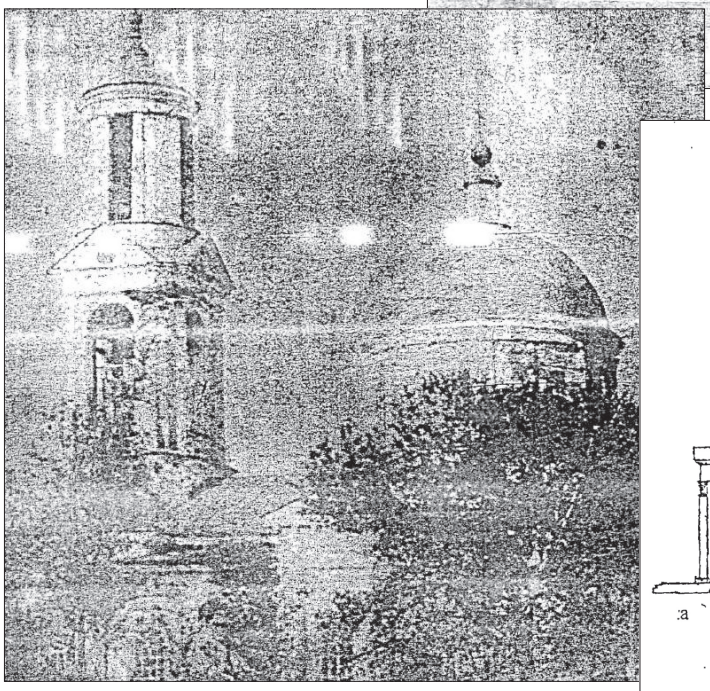

Успенська церква

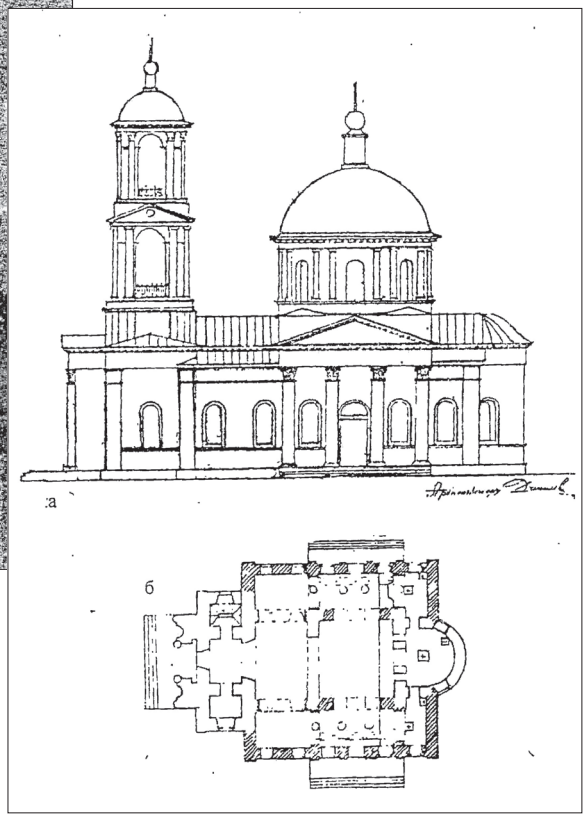

ГЛУХІВСЬКИЙ РАЙОН

Бачівська сільська рада
село Бачівськ (Бачевськ)
Церква Георгія Побідоносця

Коли побудована бачівська церква Георгія Побідоносця – точно невідомо, можливо, в кінці XIX ст. Однак, церква тут існувала давно, оскільки, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. мав статус села (вказує на її наявність) і в ньому мешкало 326 душ.

До приходу належали села: Бачівськ та Толстодубове.

Зі слів старожилів, в 1936 р. церква припинила своє функціонування.

Георгіївська церква знищена комуністами в 1937-1938 рр.

Березовська сільська рада
с. Береза
Свято-Успенська церква

Церква Успіння Пресвятої Богородиці побудована в XIX – на поч. XX ст. Проте, церква в Березі існувала давно, оскільки, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. мав статус села (вказує на її наявність) і в ньому мешкало 1256 душ – не на багато менше, аніж в "застатном городе" Кролевці (2000 душ).

До приходу належали с. Береза та хутори Іваненкове, Кривенкове, Смітников і Алексаховичев.

Успенська церква була закрита в 1933-1934 рр. Після закриття в приміщенні храму знаходився колгоспний склад, зерносховище, сортування зерна. Священик, який здійснював служби до закриття храму – о. Олександр.

Церква остаточно знищена в 1940-1941 рр. напередодні Великої Вітчизняної війни. Зараз на місці зруйнованого храму, по вулиці в самому центрі села знаходиться шкільна їдальня.

Парафія Успіння Пресвятої Богородиці в селі Береза відродилась у 90-х рр. XX ст. Для богослужіння було пристосоване інше приміщення, яке знаходиться за адресою: село Береза, вулиця Дзержинська, 13. В сер. 90-х рр. XX ст. розпочалося спорудження нового храму на новому місці по вулиці Жовтневій, який збудований і освячений у 2000 р.

Відомості надали: пенсіонер Волик Василь Аполлонович (вул. Дзержинська, 20, с. Береза) та настоятель Свято-Успенського храму с. Береза ієрей Миколай (Нікішин).
Відомості завірила Писоцька Валентина Олексіївна, секретар Березівської сільської ради.

Вільнослобідська сільська рада
с. Вільна Слобода

Назва вільно-слобідської церкви і дата її спорудження не встановлені.

До місцевого приходу входили села: Вільна Слобода, Мала Слобода та Сорокові Бальчики.

Після закриття в 30-х рр. XX ст. церква була майже повністю знищена після Великої Вітчизняної війни.

На основі залишок стін храму було збудовано сільський будинок культури, який функціонує і на даний час.

Відомості надав: Новиков Іван Миколайович, Вільнослобідський сільський голова.

Дунаєцька сільська рада
с. Дунаєць
Церква Різдва Пресвятої Богородиці

Церква в Дунайці існувала давно, оскільки, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. мав статус села (вказує на її наявність) і в ньому мешкала 501 душа.

Храм Різдва Пресвятої Богородиці був побудований у 1885 р.

До приходу входили села: Данаєць і Сутиски.

Про останніх священнослужителів відомо, що у 20-х рр. XX ст. в храмі служив о. Забіяка.

Різдво-Богородицька церква була закрита комуністами у 1930 р. Після часткової перебудови, з 1935 р. в приміщенні храму знаходився сільський клуб.

Документи і фотографії не збереглись.

Остаточно дунаєцька Різдво-Богородицька церква знищена у 1972 р.

Церква Георгія Побідоносця

Храм в ім'я Георгія Побідоносця (місцевий люд називає його Григоріанською церквою) розташований в с. Дунаєць по вул. Слобідська, 9.

До церковного приходу належало село Дунаєцька Слобідка.

Побудована Георгіївська церква була у 1763 р. на кошти родини значних козацьких старшин Скоропадських.

Протягом 1962-1963 рр. у підвальних приміщеннях храму знаходились колгоспне зерносховище та овочесховище.

За роки радянської влади церква була доведена до аварійного стану. На даний час йде відбудова храму – на даху покладено нову металеву покрівлю.

Відомості надала Картава Ольга Євгенівна, вчитель історії Дунаєцької ЗОШ І-ІІІ ст., с. Дунаєць.
Відомості завірила Красовська Віра Миколаївна, Дунаєцький сільський голова.

Кучерівська сільська рада
с. Кучерівка (інші назви – Кочеровка, Кочережка, Кочуровка)
Михайлівська церква

Церква в Кочуровці існувала давно, оскільки, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. мав статус села (вказує на її наявність) і в ньому мешкало 875 душ.

Церква в ім'я Архистратига Михаїла була споруджена в 1799 р. на кошти графа Румянцева. Храм був однопрестольний, п'ятибанний, а за іншими спогадами очевидців, – три- або чотирибанний.

До приходу належали сс. Кучерівка, Харківка, Вишеньки та Тополь. До 1917 р. при Михайлівському храмі діяла церковно-парафіяльна школа. Згідно "Списка о школах, заведенных до 1861 года при церквах Черниговской епархии, в которых состояло до 25 учеников и учениц", в селі Кучерівці Глухівського повіту школа була відкрита в 1860 р. В ній нараховувалось "наставников 2, учеников муж. 23, жен. 6".

З числа колишніх священослужителів відомий Михайлівський священик Іоанн Якубовський, про якого йдеться в т. зв. "ставленической грамоте" 1725 р.

Під час Другої світової війни, коли бойові дії відбувалися на території села, в Михайлівський храм влучив снаряд. Після війни, в 50-х рр. XX ст., церква була закрита і майже відразу остаточно зруйнована місцевою владою і розібрана на будівельний матеріал. Цегла була використана на зведення господарських будівель колгоспу імені Сталіна села Кучерівки.

В 1991 р. було відроджено православну Михайлівську парафію. В 1993 р. збудовано нову церкву за кошти місцевого колективного сільськогосподарського підприємства, а також за рахунок пожертв мешканців Кучерівської сільської ради. Жителька села Кучерівка Степаненко Наталія Микитівна зберегла старовинні ікони, які знаходились у старій Свято-Архистратиго-Михайлівській церкві, і потім передала їх до нового храму.

Відомості подав священник Свято-Архистратиго-Михайлівського храму Іоанн Бисьмак, вул. Радянська, с. Кучерівка, Глухівський р-н, Сумська обл.
Відомості засвідчила: Маханькова Валентина Миколаївна, секретар Кучерівської сільської ради.

Обложківська сільська рада
с. Обложки
Михайлівська церква

Обложківська церква на честь Архистратига Михаїла була побудована на поч. XX ст. – приблизно 1910 р.

До приходу належало село Обложки.

Михайлівська церква закрита комуністами для богослужінь в 1932 р. Після закриття тривалий час храм пустував.

В 1967 р. Михайлівський храм був переобладнаний та перебудований місцевою владою під будинок культури.

Документи і фотографії не збереглися.

Відомості подала Болбот Валентина Петрівна, директор будинку культури, с. Обложки.
Відомості завірила Гончаренко Ірина Геннадіївна, секретар Обложківської сільської ради.

Перемозька сільська рада
с. Перемога (до 1946 р. – Холопкове)
Свято-Архистратиго-Михайлівська церква

З огляду на те, що перша письмова згадка про Холопкове відноситься до 1499 р., можна припустити, що храм тут існував принаймні з XVI ст. Церква тут існувала давно, оскільки, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. мав статус села (вказує на її наявність), і в ньому мешкало 339 душ.

Остання холопківська церква на честь Архистратига Михаїла була побудована в період з 1867 по 1877 рр. Через ряд причин будівництво тривало 10 років. Храм був трьохпрестольний: цен-

тральний престол – на честь Архистратига Божого Михайла, а два бічні – в ім'я Ікони Казанської Божої Матері та Воздвиження Честного та Животворящого Хреста Господня.

До приходу належали сс. Холопкове (Перемога), Чернєво та прилеглі хутірці.

Михайлівська церква закрита радянською владою на поч. 30-х рр. XX ст. Після закриття, в приміщенні храму були гараж для машин та кузня – в алтарному приміщенні.

В 1935 р. церква була повністю зруйнована. При руйнуванні металева покрівля церковного даху та дерев'яне покриття долівки були використанні для потреб тогочасного Холопківського колгоспу. Ціла цегла була використана для побудови Будинку культури, зведеного на церковних підмурках зруйнованого храму, і розташованому по вулиці Радянській, в самому центрі села.

Парафія на честь Архистратига Михаїла в с. Перемога відродилась в 1989 р. Для богослужіння було пристосоване інше приміщення, яке знаходиться за адресою: с. Перемога, вулиця Набережна, буд. 90.

Свідчення паламаря Свято-Архистратиго-Михайлівського храму Ковбаси Івана Єгоровича, записані протоієреєм В.Г.Ющенком в "Духовній історії села Перемога":

"По словам Ивана Егоровича: "В 19 столетии храм в селе Перемога был расположен в районе нынешнего места положения, возле реки, где был он вновь открыт в 90-х годах 20 столетия (возможно, что и в конце 80-х). Храм был деревянным и был посвящен в честь Казанской иконы Пресвятой Богородицы. Возле храма находился дом дьякона и дом священника. В советский период дом священника был перенесен за здание теперешней школы, и там была устроена музыкальная школа. В настоящее время музыкальная школа закрыта и выкуплена для дальнейшего устройства в ней магазина.

Когда был построен новый храм в центре села, место, где находился престол в старом храме, было выделено оградой, представлявшей из себя деревянный куб, ошелеванный доской. Место это находилось на теперешних огородах домов, расположенных возле храма, по улице Набережной.

Новый каменный храм в центре села, на его месте сейчас находится сельский Дом культуры, строился около 20 лет, в это время произошло несчастье, обвалился купол. Храм был трехпрестольный, в честь Воздвижения Честнаго и Животворящего Креста Господня, Казанской иконы Пресвятой Богородицы и центральный престол был посвящен Святому Архистратигу Божию Михаилу.

При закрытии храма большевистской властью настоятель – священник Киприан вместе с семьей был выслан. По свидетельству, при пути на место ссылки у отца Киприана была похищена дочь. Вспоминают, что дочери его были красавицами. Диакон Холопковского прихода отрекся от веры и не претерпел репрессий.

Остались свидетельства о неблаговидном поведении церковного клира, падении авторитета служителей церкви в среде мирян. Шел торг из-за суммы пожертвования за совершения треб, плохо относились с жертвуемыми продуктами питания.

Храм был закрыт и в нем устроено зернохранилище. Женщины сортировали в нем зерно, одна из них, находясь тогда в состоянии беременности и будучи комсомолкой, зараженной атеистической пропагандой, вскочила на оставшийся престол и плясала на нем, не прислушиваясь к разумным советам подруг. Родила она после этого мальчика, психически не здорового... Во время второй мировой войны эта женщина участвовала в подпольном движении на оккупированной территории, вместе со своим мужем и погибла от рук фашистов. Другой ребенок этой семьи – девочка, мучилась с психически больным братом и не могла, поэтому, выйти замуж, сдав брата в психиатрическую лечебницу, сестра устроила свою личную жизнь.

В закрытом храме иконопись на стенах была забелена, но над алтарем изображение благословляющего Бога Отца постоянно проявлялось. Так же иконы постоянно проявляются на некоторых стенах Глуховского монастыря, его помещения расположены возле села Будищи и в них, в настоящее время, находится психиатрический интернат. Один человек стрелял в надалтарное изображение в Переможском храме, и с ним произошло потом какое-то несчастье. Так же плохо закончили люди, снимавшие кресты на храме, почти все они умерли неестественной смертью...

При закрытии храма иконы были изъяты и использованы на растопку школьных отопительных печей. По воспоминаниям очевидцев тогдашний директор Холопковской школы ногами пинал Плащаницу от здания храма до школы.

Храм был разрушен примерно в 30-х годах 20-го столетия. После разрушения целый кирпич был использован на постройку Дома культуры.

Вокруг храма имелись захоронения в виде склепов, что были разграблены при рытье фундамента Дома культуры. По свидетельству очевидцев, дети играли черепами в футбол, собаки таскали кости из разграбленных захоронений".

Відомості подали: Ковбаса Іван Єгорович, пенсіонер, паламар Михайлівського храму та настоятель Св.-Арх. Михайлівського храму с. Перемога протоієрей Владислав Геннадійович Ющенко.
Відомості засвідчила: Талан Валентина Андріївна, секретар Перемозької сільської ради.

Привільська сільська рада
с. Годунівка
Свято-Покровська церква

Церква в Годунівці існувала давно, оскільки, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. мав статус села (вказує на її наявність), і в ньому мешкало 100 душ.

Церква в ім'я Покрова Пресвятої Богородиці була споруджена в 1736 р. Будівничою храму, згідно місцевих переказів, виступала "бариня Туманова (чи Туманська)". Мова, скоріш за все, йдеться про відомий рід козацьких старшин Тманських.

До приходу входили села: Хотминівка, Годунівка, Москаленкове, Клочківка.

Свято-Покровська церква була закрита більшовиками в 1917 р. За часів німецької окупації в 1942 р. менше року в храмі здійснювались богослужіння. В 1960 р. Покровська церква була знову закрита.

За часи запустіння храм прийшов до аварійного стану. У 2000 р. розпочалась реконструкція Покровської церкви. На даний час ремонтні роботи виконані на 60 відсотків. Будівельні роботи здійснює ТОВ "Велетень" (керівник – Вайло Надія Олексіївна). Спонсорську допомогу на ремонт храму також надають земляки.

Частина документів і фотографій зберігаються у відповідального за реставрацію церкви Артюшенка В.М.

Відомості подав Артюшенко Василь Миколайович, відповідальний за реставрацію церкви, Глухівський район, с. Годунівка.
Відомості завірила Крючкова Людмила Миколаївна, Привільський сільський голова.

Пустогородська сільська рада
с. Пустогород

Церква в Пустогороді існувала давно, оскільки, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. мав статус села (вказує на її наявність), і в ньому мешкало 379 душ.

Православний храм в селі знищений за часів радянської влади.

Інших даних не встановлено.

Семенівська сільська рада
с. Семенівка
Успенська церква

На місці колишнього семенівського Успенського храму в 1773 р. генеральним осавулом Іваном Пироцьким було збудовано капличку в ім'я Успіння Пресвятої Богородиці. У 1880 р. вдовою поміщика Янова було збудовано дерев'яну Успенську церкву.

До місцевої парафії належали сс. Семенівка та Іоніне.

При храмі діяла церковнопарафіяльна школа.

Успенський храм був закритий комуністами в 1930 р., а в 1934 р. його було переобладнано під сільський клуб.

Відомості надав: Шкурко Сергій Михайлович, с Семенівка.
Відомості засвідчила: Шульженко Наталія Григорівна, Семенівський сільський голова.

Уздицька сільська рада
с. Уздиця
Архангело-Михайлівська церква

Церква в Уздиці існувала давно, оскільки, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. мав статус села (вказує на її наявність), і в ньому мешкало 246 душ.

Михайлівська церква споруджена і освячена 13 травня 1869 р. за преосвященного Варлама Чернігівського, старанням священика Василя Одинцова, церковного старости Миколи Іваницького, полковника Єфимовича, дворян Сергія Висоцького, за участю прихожан села Уздиця. Меценатом храму також був Іван Синицин.

До приходу входили села Уздиця, Сутиски, частина села Данаєць.

З 1963 р. церква була закрита радянською владою і богослужіння в ній не проводились.

В ніч під Спаса, з 18 на 19 серпня 1984 р., храм було зруйновано.

В 1991 р. за ініціативи Тищенко Олександри Василівни та ін. прихожан с. Уздиця було розпочато відродження та відбудову Михайлівської церкви на старому фундаменті. Кошти на будівництво виділило місцеве сільськогосподарське підприємство, значну суму зібрала громада села. В 1996 р. новозбудований храм було освячено.

Відомості подав псаломщик Архангело-Михайлівської церкви Тищенко Любов Петрівна, с. Уздиця Глухівського району Сумської області.
Відомості засвідчив Дадаков Олександр Іванович, Уздицький сільський голова.

Уланівська сільська рада
с. Уланове (Уланов)
Свято-Успенська церква

Церква в Уланові існувала давно, оскільки, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. мав статус села (вказує на її наявність) і в ньому мешкало 927 душ.

Уланівська церква в ім'я Успіння Пресвятої Богородиці була збудована у 1822-1826 рр. Меценатом виступив імператор Микола I, виділивши кошти на будівництво храму з нагоди десятиріччя Вітчизняної війни 1812 року. Благодійником Успенської церкви був також Є.Є.Коченовський.

З останніх священнослужителів відомий ієромонах Феофілакт, що служив у парафії в 40-і рр. XX ст.

Храм був закритий для богослужінь в 30-40-х рр. XX ст. Споруда Успенської церкви в 1946 р. суттєво перебудована. Спочатку в ній було розташовано стрілецький тир, а в теперішні часи розміщені два магазини.

Михайлівська церква

Свято-Архистратиго-Михайлівський храм був споруджений в 1876-1879 рр. Визначним меценатом парафії був поміщик Іван Хропач, якого поховано по правій стороні вівтаря Михайлівського храму.

Храм був закритий для богослужінь в 30-40-х рр. XX ст. і остаточно знищений комуністами в 1939 р.

З цегли зруйнованого Михайлівського храму побудовані місцевий будинок культури, сільська рада та контора колишнього колгоспу "Восход".

Свято-Дмитріївська Церква

Уланівська церква Святого Великомученика Дмитра Солунського була споруджена в кін. XIX ст.

Храм був закритий для богослужінь і знищений радянською владою в 30-х рр. XX ст.

До парафій Уланівських храмів належали сс. Уланове, Бобильовка, Комарівка, Червона поляна, Береза та Гумніче.

Парафія на честь Успіня Божої Матері в с. Уланове відродилась у 90-х рр. XX ст. Богослужіння розпочалися з 1994 р. у новопобудованій споруді, яка знаходиться за адресою с. Уланове, вул. Леніна, буд. 38.

Відомості надали: Петрівная Світлана Григорівна, діючий працівник шкільного краєзнавчого музею с. Уланове та протоієрей Олександр Майборода, настоятель Свято-Успенського храму с. Уланове.

Фотовизька сільська рада
с. Фотовиж
Миколаївська церква

З огляду на те, що с. Фотовиж було засноване в 1 пол. XVII ст., можна стверджувати, що перший місцевий храм був споруджений більше 300 тому.

Останній Миколаївський храм був побудований в 1913р.

До Миколаївської парафії належали сс. Пустогород, Бачівськ, Баранівка, Муравейня, Товстодубове, Кругле (тепер – Російська Федерація) та Лем'яшівка Російської Федерації.

З останніх священнослужителів відомі Верьовкін і Привалов.

Церква була закрита для богослужінь в 1967 р. і занепадала. Храм остаточно знищений під час останньої анти православної кампанії в 1986р.

Документи і фотографії не збереглися.

Відомості подав Новиков Микола Петрович, вчитель-пенсіонер Фотовизької загальноосвітньої школи.
Відомості завірила Сорокіна Ніна Петрівна, секретар виконкому Фотовизької сільської ради.

Ходинська сільська рада
с. Гудове
Миколаївська церква

Гудівський храм на честь Миколи Чудотворця був споруджений у XVII ст.

До приходу входили села Гудове Глухівського району та Мишутине нинішнього Путивльського району Сумської області.

Церква була закрита радянською владою в 1941 р. Приміщення тривалий час використовували під зерносховище. На даний час храм, що перебуває в аварійному стані, пустує.

Церковні документи не збереглися.

Відомості подав Мачулін Іван Павлович, Ходинський сільський голова.

Червоненська селищна рада
с.м.т. Червоне (до 1957 р. – Есмань)
Миколаївська церква

Есманська церква на честь Святого Миколи Чудотворця була зведена в 1796 р. на кошти колишнього козацького старшини, військового товариша Лук'яна Дорошенка – нащадка славетних гетьманів Михайла та Петра Дорошенків.

До місцевої парафії належали селище Червоне, сс. Лужки, Заручине та Калинівка.

Церква була закрита радянською владою на поч. 30-х рр. XX ст. Остаточно Миколаївська церква знищена в 1935 р. На її місті було збудовано місцевий Будинок піонерів. Згодом в цьому приміщенні було розташовано відроджену Миколаївську церкву.

Документи і фотографії храму не збереглися.

Відомості подав Давиденко Віктор Васильович, директор загальноосвітньої школи селища Червоне.

Черневська сільська рада
с. Черневе
Хресто-Воздвиженська каплиця

Згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. мав статус "деревні" (вказує на відсутність церкви) і в ньому мешкало 105 душ. Відомо про сільську дерев'яну капличку, збудована в кін. XIX ст.

Село Черневе належало до парафії Свято-Архистратиго-Михайлівського храму села Холопкове (Перемоги), а тому в каплиці вели службу священнослужителі саме цієї церкви, задовольняючи незначні треби місцевого населення. Каплиця являла собою храм в мініатюрі, при якому була невеличка дзвіниця на три дзвони.

В кін. 20-х – на поч. 30-х рр. XX ст. радянська влада припинила функціонування каплички.

Хресто-Воздвиженська каплиця була зруйнована комуністами до початку Великої Вітчизняної війни – орієнтовно в 1934-1937 рр. При руйнуванні дерево, з якого була побудована каплиця, було перенесено в тодішній районний центр – селище Шалигіне, де з нього побудовано магазин.

Парафія на честь Воздвиження Честнаго і Животворящого Хреста Господнього в селі Черневе була відроджена на початку 90-х рр. XX ст. Для богослужінь було пристосоване приміщення магазину, яке знаходиться по вулиці Набережній і освячене як церква.

Відомості надали: Яловенко Павло Кирилович, пенсіонер, паламар храму села Черневе, Сидоренко Євдокія Сергійовна, пенсіонер (вул. Набережна, буд. 173), Олексієнко Тетяна Костянтинівна, пенсіонер, Ющенко Владислав Геннадійович, протоієрей, настоятель Св.-Арх. Михайлівського храму с. Перемога.

Шевченківська сільська рада
с. Шевченкове (до 1945 р. – Чорториги)
Миколаївська та Покровська церкви

Дату спорудження храмів не встановлено, проте церква в Чорторигах існувала давно, оскільки, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. мав статус села (вказує на її наявність) і в ньому мешкало 904 душі.

До приходу Миколаївської церкви входила південно-західна і центральна частина села, до Покровської – північно-східна частина села Шевченкове.

Миколаївська церква закрита радянською владою в 1929 р., Покровська – в 1928 р.

Миколаївська церква остаточно знищена в 1937 р.: її розібрали, а цегла пішла на будівництво Будинку культури в с. Слоут. Покровська церква знищена в 1948 році: теж розібрана, з її цегли

збудований колгоспний гараж в с. Шевченкове. На фундаменті та залишках Покровської церкви був споруджений магазин, який працював до 1978 р.

З числа останніх священнослужителів, що правили в храмі, відомий батюшка Пітірим.

Документи і фотографії не збереглися.

Відомості подали пенсіонери Кальченко Григорій Гнатович, Гриценко Тетяна Пилипівна.
Відомості завірила Щебедько Олена Миколаївна, Шевченківський сільський голова.

Яструбщинська сільська рада
с. Яструбина (Ястребщина)

Церква в Яструбині існувала давно, оскільки, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. мав статус села (вказує на її наявність) і в ньому мешкало 246 душ.

Православний храм в селі знищений за часів радянської влади.

Інших даних не встановлено.

с.Семенівка. Церковно-приходська школа при Успенському храмі

М. ГЛУХІВ

Перша письмова згадка про м. Глухів зустрічається у "Літопису Руському" під 1152 р. В період монголо-татарської навали Глухів був зруйнований. Відродження міста на "старосвітському городищі" під назвою "містечко Новий Острог або Глухів" сталося внаслідок будівництва нових укріплень після Деулінського перемир'я 1618 р. Протягом 1654-1782 рр. сотенне містечко Глухів входило до Ніжинського козацького полку. На короткий час, у 1663-1665 рр. був полковим містом окремого Глухівського полку. В 1709-1750 рр. був столицею Гетьманської України.

В 1703 р. московський священик Іоанн Лук'янов, подорожуючи до Святої Землі, так згадував про місто: "Город Глухов земляной, обруб дубовый, вельми крепок; а в нем жителей богатых много, панов; и строения в нем преузорочные, светлицы хорошие, палаты в нем полковника Миклашеского зело хороши; ратуша зело хороша и рядов [торговых] много; церквей каменных много; девичий монастир предивне зело; соборная церков хороша очень; зело лихоманю хохлы затейливы к хоромному строению; в малороссийских городах другова вряд такова города сыскать; лучше Києва строением и житием...". На поч. XVIII ст. на передмістях Глухова було ще п'ять дерев'яних храмів.

"Топографічний опис Малоросійської губернії 1798-1800 рр." повідомляє про Глухів наступне: "Церквей во всем городе: каменных десять, деревянная одна; из них пять внутри вала, первая соборная Святого Николая, вторая Святыя Тройцы с строющеюсь колоколнею каменною, третья во имя трех Анастасии, четвертая в упраздненном женском монастыре Рождества Христова; в предместиях: шестая Преображения Господня, седмая во имя Трех Святителей, восьмая кладбищенская Вознесения Господня, девятая Покрова Пресвятыя Богородицы, десятая Рождества Богородицы, одиннадцатая деревянная кладбищенская во имя Всех Святых."

Троїцький собор

Перший Троїцький храм в м. Глухові відомий з 1657 р.

Будівництво величного мурованого Троїцького храму на головній площі гетьманської столиці (нині вул. Києво-Московська) розпочалося в 1715 р., а остаточно було завершене 1805 р.

Архітектори: Іван Мергасов, Андрій Квасов, його учні – Федір Савич і Максим Мосцепанов. В архітектурі собору переплелися стильові риси відродження, українського бароко і раннього класицизму.

Будівництво собору тривало 90 років, переривали його дві пожежі – 1748 і 1784 рр.

Знищено в 1962-1963 рр.

З листа свідка, мешканця м. Глухова Сбітного Ігоря Івановича: "Взрывали его в 1962 г. по кускам, т.к. разобрать его неполучилось, кирпич не отставал от раствора. Толщина стен в основании была более двух метров. Колокольню разрушили еще в начале тридцатых. Взрывали, несмотря на то, что на стене висела чугунная охранная плита "Охраняется государством".

На підмурках собору споруджено автовокзал, а поряд – житлову багатоповерхівку.

Дзвіниця Троїцького собору

Побудована в кінці XVIII ст. в класицистичних архітектурних формах замість дзвіниці, яка зруйнувалася у 1759 р. Чотириярусна мурована дзвіниця була головною висотною домінантою міста.

Знищена радянською владою у 1929 р.

Дівочий Спасо-Преображенський (Успенський) монастир

В 1670 р. вдова Марка Кимбари Агафія заснувала в колишньому дворі Пісочинського дівочий Спасо-Преображенський монастир. В кін. XVII ст. він мав ще дерево-земляні укріплення – земляний вал і дерев'яні стіни з вежами. На поч. XVIII ст. монастир обвели цегляним муром з наріжними вежами й надбрамною оборонною дзвіницею. Це був перший в архітектурі козацького відродження ансамбль оборонно-культового призначення, споруджений за єдиним задумом. Гетьманським коштом – спершу Івана Самойловича, а згодом – Івана Мазепи, тут з 1686 р. зводиться величезний мурований Успенський собор, поряд – трапезна. Така увага ясновельможних

до глухівського монастиря пояснюється тим, що він був філією київського Вознесенського дівочого монастиря, яким опікувалася Марія-Магдалена Мазепина, мати великого гетьмана.

Дівочий монастир знесли під час секуляризації у 80-х рр. XVIII ст. за повелінням російської цариці Катерини II.

Дзвіниця Спасо-Преображенської церкви

Споруджена на поч. XIX ст. у північно-західному куті церковного подвір'я. Мурована багатоярусна дзвіниця побудована в стилі класицизму. Зруйнована комуністами у 1930-х рр.

Михайлівська церква

В 1692 р. замість дерев'яної в середмісті Глухова була споруджена Михайлівська церква.

Знищена у 80-х рр. XVIII ст. за наказом російської цариці Катерини II.

Стара Трьох-Анастасіївська церква та Анастасіївська каплиця.

Споруджена у 1717 р. коштом гетьмана Івана Скоропадського та його другої дружини – "гетьманші" Анастасії Марківни Скоропадської (в дівоцтві Маркович).

Церква потерпала від пожеж 1748 та 1784 рр. і була перебудована у 1816 р. У першій третині XIX ст. церкву фактично закрили. У 1846 р. храм поновив свою діяльність. Протягом 1895-1897 рр. її розібрали згідно відповідного указу Святішого Синоду від 2 січня 1895 р. в зв'язку з будівництвом нової Трьох-Анастасіївської церкви у псевдовізантійському стилі. Новий храм був зведений неподалік від гетьманського на місці дерев'яної Восресенської церкви, спорудженої у XVII ст.

В свій час генерал Павло Скоропадський, в 1918 р. обраний гетьманом України, якнайбільше протестував проти знесення старої Анастасіївської церкви і погодився на будівництво нового храму лише у випадку спорудження пам'ятної каплички.

На залишках старого Трьох-Анастасіївського храму 1717 р. на кошти братів Терещенків в 1908 р. збудували невеличку каплицю, ортогональну в плані, з невеличкою прибудовою із західної сторони. Фасади були оформлені у псевдобароковому стилі, із спареними колонами та високими фронтонами, понад якими височила баня з фальшивим барабаном. Місце престолу на південь від цієї каплиці було позначене викладеною з цегли тумбою з дахом, увінчаним хрестом. Ділянку з каплицею було відокремлено більш низьким парканом, ніж нову.

Після Другої світової війни обдерту й напівзруйновану каплицю (бо не ремонтували десятками років) було перетворено на житло паламаря. Поруч у воєнну добу було невелике німецько-мадярське кладовище.

Після 1956 р. споруда стала заважати місцевій владі, котра стала вимагати, аби розібрали будівлю, а паркан перенесли ближче до церковного входу. Порятунку не було, і наприкінці 1950-х рр. каплиця перетворилася на купи битої цегли. З цим зруйнуванням в Глухові вже не залишилося пам'яті ні про одного, ні про іншого гетьманів.

Церква Різдва Богородиці на Веригині (Веригах)

Споруджена в 1795 р. на місці дерев'яної церкви. 1804 р. біля храму була збудована дзвіниця. Знищена радянською владою у 1930-х рр.

Синагога

У 1867 р. по вул. Києво-Московській за проектом місцевого архітектора А.Гросса на кошти місцевої єврейської громади була споруджена синагога. За радянської влади її закрили і розмістили в ній архів. Синагога була спалена на початку вересня 1941 р. Зараз на її місці знаходяться садибні будинки.

У Державному архіві Чернігівської області зберігся проект, за яким зводилася споруда.

Відомості подала: Дятленко Олександра Іванівна, директор Глухівського міського краєзнавчого музею, м. Глухів, вул. Терещенків, 42; тел.. 8 (05444) 2-27-94.

Відомості засвідчив: Бєлашов В.І., доцент, завідувач кафедрою соціально-економічних дисциплін Глухівського державного університету.

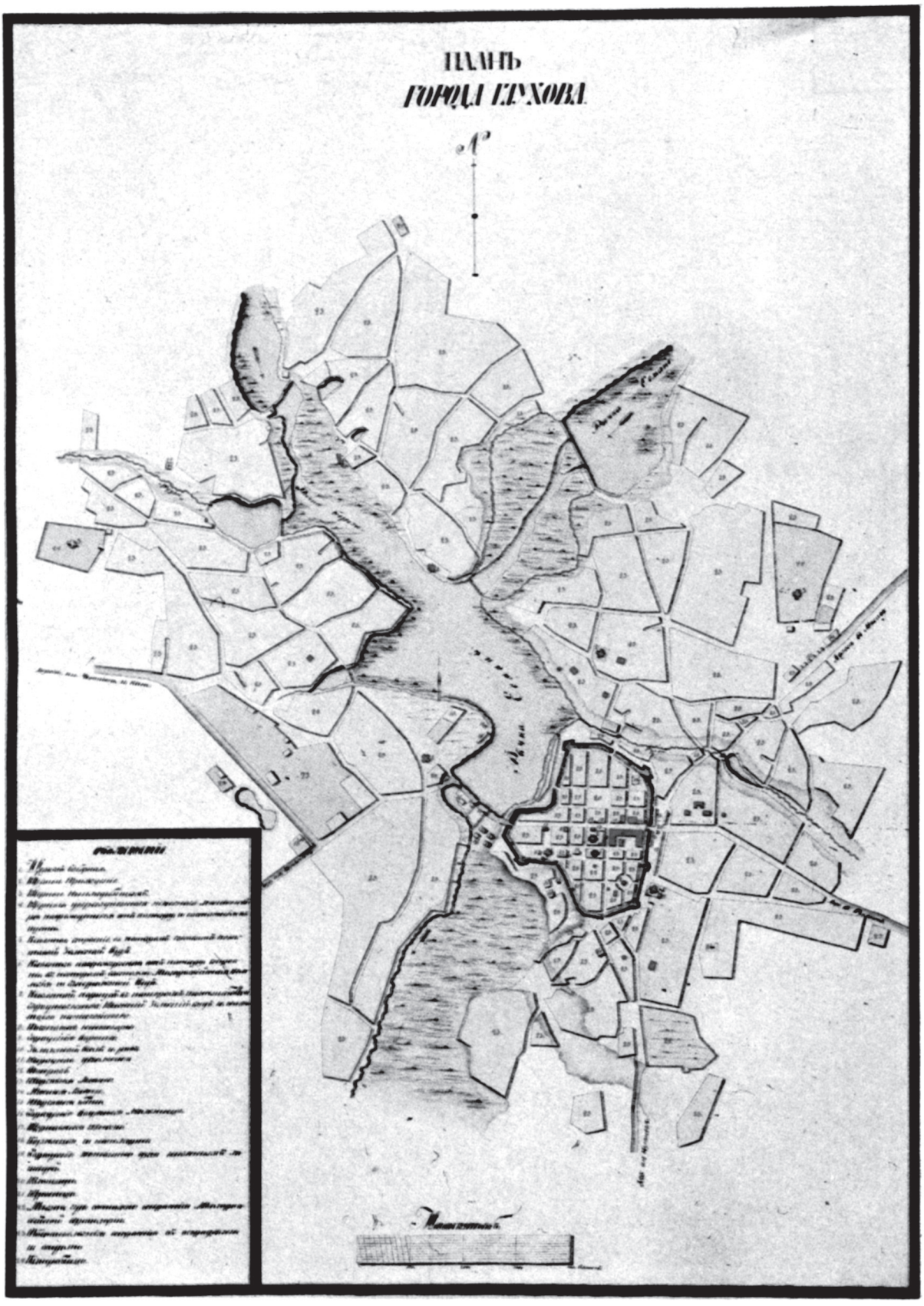
ПЛАНЪ
ГОРОДА ГЛУХОВА

Стара Трьох-Анастасіївська церква та каплиця. м.Глухів

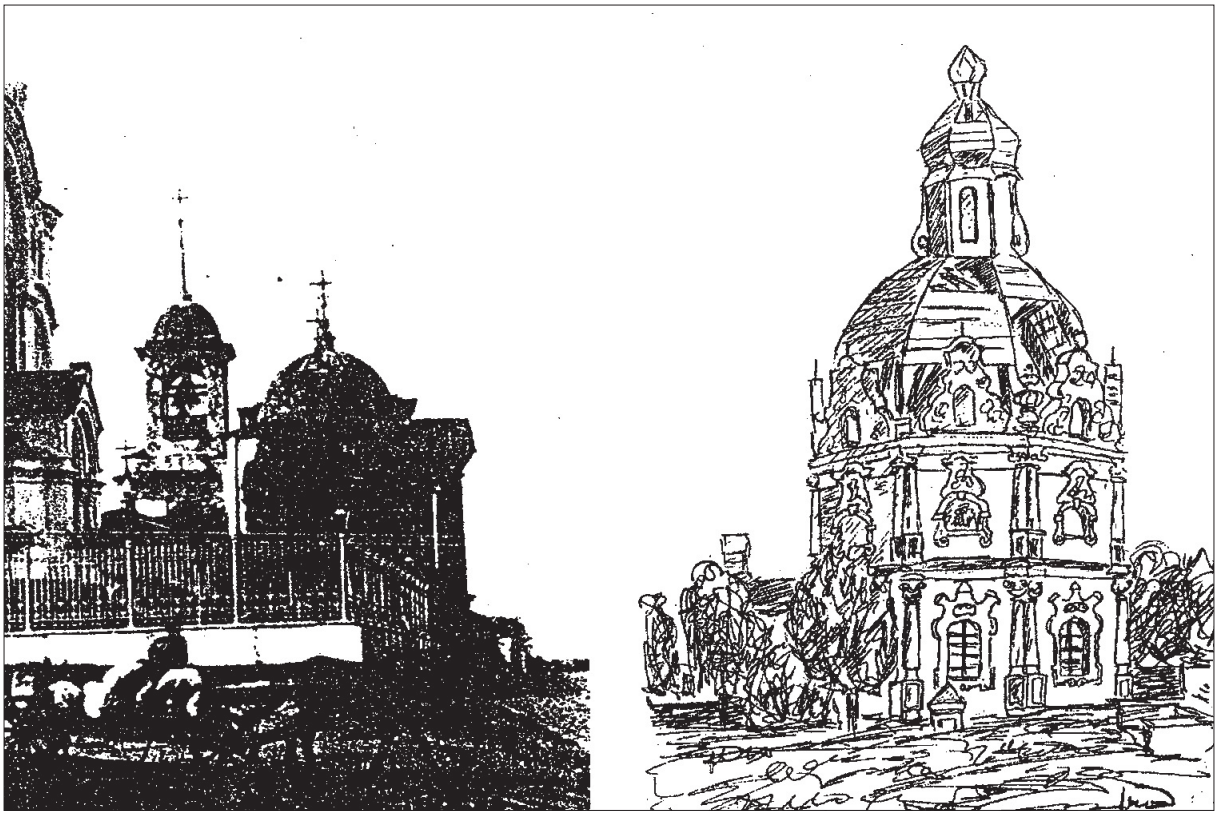

Стара Трьох-Анастасіївська церква та каплиця. м.Глухів

м.Глухів. Троїцький собор напередодні знищення. 1962 р.

Свято-Троїцький собор, XVIII ст.

с. Уздиця. Архангело-Михайлівська церква

с. Кучерівка. Михайлівська церква

о.Куприян. Михайлівська церква. с.Перемога

с.Уздиця. Закладення нового Михайлівського храму (липень 1991р.)

с. Уланове. Свято-Успенська церква

с. Уланове. Свято-Архистратіго-Михайлівська церква

КОНОТОПСЬКИЙ РАЙОН

с. Великий Самбір
Миколаївська церква

В 1810 р. в селі було збудовано дерев'яний храм в ім'я Святого Миколи Чудотворця.
В 1886 р. замість старої було збудовано нову дерев'яну Миколаївську церкву.
Дату руйнування храму точно не встановлено – напевно, це сталося в 20-30-і рр. XX ст.

с. Вирівка
Покровська церква

Згідно опису 1654 р., в селі на той час існувала церква Михаїла Архангела. Дерев'яний Покровський храм відомий за документами з сер. XVIII ст. У 1818 р. він згорів і на його місці запланували збудувати однойменний, мурований. Проте замість цього у 1820 р. збудували дерев'яну церкву в ім'я Покрова Пресвятої Богородиці на цегляному підмурку. у 1861 р. до нього прибудували таку ж дзвіницю. У 1894 р. замість старого дерев'яного храму на кошти купця 1-ї гільдії, мецената Школяренка Юхима Даниловича спорудили новий цегляний. Освячений у 1894 р. Ніжинським єпископом Олексієм. У будівництві храму купець мав свій власний інтерес – за заповітом передбачалось, що він з дружиною будуть поховані під склепінням церкви, а дзвін 250-пудового дзвону, виготовленого із сплаву міді і срібла, буде віддзвонювати йому вічну пам'ять. Але цього не сталося – купець помер і похований у Петербурзі.

Після революції храм був діючим до 1934 р., потім його закрили. Відновив він роботу в часи Другої світової війни. З 1961 р. по 1990 р. храм знову не працював. У грудні 1987 р. перший секретар Сумського обкому КПРС І.Грінцов вимагав прискорення оформлення паперів на знищення Покровської церкви у Вирівці. Намагання зруйнувати церкву, на щастя, нічого не дали. Жителі села не могли погодитися з втратою святині. Була утворена ініціативна група, яка зібрала у населення кошти, відремонтувала і відновила служіння. До приходу також входили села: Лисогубівка, Таранське та Заводське.

с. В'язове
Покровська церква

Храм Покрови Божої Матері почали будувати у 1859 р. на місті старого дерев'яного. На хуторі Варухівський (нині с. Совинка) працював цегельний завод, звідки і брали цеглу для побудови храму, а також з цегляних заводів, які були розташовані в Мостищі. Храм будувався довго – 16 років. У 1878 р. храм почав діяти. Храм Покрови Божої Матері збудували у вигляді хреста з куполом і дзвіницею. На жаль, первинний вигляд церкви не зберігся, та старожили згадають, що вона була обнесена з усіх боків огорожею, навколо був посаджений сад, який частково зберігся до наших днів. До церкви вели чотири входи: із заходу – головний – і три допоміжні: на південь, на північ і на схід. Вздовж виходів прокладені алейки. Церква була вкрита залізом, зверху мала дзвіницю висотою приблизно вдвічі вище за сам храм. На західній стіні була намальована картина із зображенням Ісуса Христа з дванадцятьма апостолами. Фрески, ікони, ліпна стеля оздоблена орна-

ментом, роботи виконані у візантійському стилі. До приходу входили села: Жигаївка, Червоний Яр та Совинка.

Нині храм знаходиться в незадовільному напівзруйнованому стані.

с. Гути
Миколаївська церква

Храм Святого Миколая почали будувати у 1898 р. Перший храм села був побудований у 1847 р., але працював недовго, у 1890 р. був розібраний і з нього добудували школу. Наприкінці століття жителі села за власні кошти побудували новий дерев'яний храм. В 1899 р. храм був освячений і почав працювати, дзвони збирали прихожан з усіх населених пунктів округи до 1937 р. Потім храм був закритий, а жителі села і працівники школи змогли сховати дзвони, церковну літературу та різну утварь. Двічі була спроба зруйнувати це унікальне спорудження, але, крім пошкодження дзвіниці, більше нічого не вдалося зробити. Так, напівзруйнований, храм стояв до 1985 р. Потім була створена церковна десятка з жителів села, яка почала збирати кошти на відбудову храму та зібрала все приховане церковне майно. У 1989 р. Миколаївський храм став діючим. В 1999 р. храм і його прихожани відмічали столітній ювілей. До приходу входили села: Кузьки, Новоселівка, хутори Гнилиця і Качурі.

с. Дептівка
Церква Різдва Богородиці

З кін. XVII ст. є документальні згадки про дерев'яний храм Різдва Богородиці, який згорів у 1799 р., і на його місці в 1801 р. (за ін. даними – в 1802 р.) збудували новий – також дерев'яний. У 1902 р. чернігівський єпархіальний архітектор Петро Вакуловський виконав проект нового храму на дві тисячі чоловік. Збудований храм було освячено в 1906 р. Ця унікальна споруда за своєю архітектурою, розміром, зовнішньою красою побудована на кошти Дептівської громади за рахунок зібраних коштів, речей, дорогоцінностей. Працював храм до 1939 р., напередодні Другої світової війни був закритий, а все його майно зберігалось під контролем церковної громади. Під час німецької окупації у 1942 р. в храмі знову було розпочато богослужіння. У 1976 р. храм закрили під приводом аварійності. В 1986 р. храм мав бути знищеним – про найшвидше оформлення відповідних документів клопоталося вище партійне керівництво області на чолі з І.Грінцовим. Однак жителі з цим рішенням не погодились і з перших днів закриття почали проявляти наполегливість в отриманні дозволу про відновлення служіння. Особливо багато зусиль доклав житель села Г.О.Назаренко, який об'їздив всі установи Москви та Києва, доки не одержав дозвіл на відкриття храму, і в 1988 р, коли святкували 1000-літній ювілей християнства на Русі, Дептівську церкву було освячено. До приходу входять села Дептівка, Великий Самбір та Броди.

с. Жовтневе (до 1925 р. – Кирилівка)
Церква Різдва Богородиці

Наприкінці XVII ст. на найвищому місці села, яке вибирали італійські фахівці, був збудований храм Різдва Богородиці у стилі бароко. Селяни безкоштовно працювали багато років на її спорудження. Цеглу для будівництва випалювали в селі. Головний дзвін важив три пуди. До приходу належали села: Кирилівка, Графське (нині с. Красне), Вишневе, Лебедєве та Осадчі. Храм зруйновано у 1921 р.

с. Жолдаки
Троїцька церква

Село виникло в 2 пол. XVII ст. як спеціальне поселення для сімей жолдаків (від пол. Zold) – найманих солдат гетьманського війська або сердюків, які в основному виконували охоронні функції та слугували особистою гвардією гетьмана.

Саме сердюцькі частини, вірні І.С.Мазепі, тримали жорстку й кровопролитну оборону гетьманської столиці Батурина, що тривала з 24 жовтня по 2 листопада 1708 р. На страту до т. зв. "Ле-

бединських катівниць" в основному були доставлені непокірні сердюки і компанійці з-під Десни та з Новгород-Сіверського.

Напевно, церква в селі існувала ще з XVII ст. У 1856 р. місцеві парафіяни побудували дерев'яну церкву Пресвятої Трійці замість старої.

Дата руйнування храму невідома – напевно, це сталося в 30-і рр. XX ст.

с. Карабутове (Корибутове)
Миколаївська церква

У 1572 р. українсько-польські магнати Корибути-Вишневецькі побудували на пустуючих землях Посулля укріплення Корибутів. Перша згадка про будівництво церкви в містечку відноситься до 1613 р. 23 грудня 1653 р. в Миколаївській церкві "...рожественного собору протопоп Ондреян да благовещенской дьякон Алексей" провели богослужіння за здоров'я московського царя та його сім'ї з нагоди прибуття урядового посольства, яке прямувало в Переяслав для укладення угоди з гетьманом Б.Хмельницьким. У січні 1654 р. на церковному майдані московські урядовці стольник В.Колтовський і піддячий Ф.Рязанцев прийняли присягу козаків і міщан містечка. Присягали: сотник Степан Семенів, городовий отаман, війт, 158 козаків і міщан.

З 1648 по 1672 рр. та з 1739 по 1751 рр. Корибутів був сотенним містечком Прилуцького козацького полку. З 1751 по 1782 рр. центр Корибутівської сотні знаходився в містечку Голянцях. Перший сотник – Лесько Федоренко (1649), останній – Степан Воротиляк (1777-1781).

У 1842 р. в селі було відкрито нову Миколаївську церкву (остаточно завершена в 1848 р.).

Дата руйнування Миколаївського храму невідома – напевно, це сталося в 30-і рр. XX ст.

с. Козацьке
Покровська церква

Село, як Козацька Діброва, найвідоміше тим, що поблизу нього в 1672 р. проходила козацька рада, на якій гетьманом було обрано Івана Самойловича та підписано т. зв. "Конотопські статті" з московським урядом.

До приходу входили села: Новомутин та Щекинське.

Місцевий Покровський храм зруйнований у 1986 р. Директивою № 15/225 від 5 травня 1986 р. на ім'я голови виконкому Конотопської ради народних депутатів В.І.Лепи за підписом уповноваженого Ради в справах релігій при Раді Міністрів УРСР по Сумській області В.М.Онацького наказувалося знести Покровську церкву в с. Козацькому, як "аварійну".

У 2005 р. в селі збудована капличка Святого Михайла.

с. Кошари
Воскресенська церква

Село виникло, як слобода перед 1768 р. на землях, що належали колишньому гетьману України, генерал-фельдмаршалу графу Кирилу Розумовському. Храм Воскресіння Христового збудований у 1795 р. його замовленням і коштом, за переказами старожилів з цегли, випаленої в Кошарах. У 1930-х рр. горішні яруси дзвіниці зруйнували, а храм закрили. За прямим призначенням його стали використовувати знову за часів німецької окупації 1942 р. У повоєнну добу храм стояв закритий і не використовувався. До приходу входять села Андріївське, Нечаївка, М.Ганнівка, Фесівка, Ульянівка та Туритине.

с. Малий Самбір
Покровська церква

Перші документальні згадки про Покровський дерев'яний храм датуються сер. XVIII ст. Теперішній храм спорудили у 1883 р. на місці попереднього. У 1943 р. були зруйновані бані, верхні яруси дзвіниці, північне рамено та приміщення у північно-західному міжраменні. Споруда збереглася тільки тому, що у часи війни була пристосована під сільський клуб і бібліотеку. Після цих перебудов храм втратив домінантну композиційну роль і виглядає як будівля цивільного призначення. До приходу входять жителі даного села.

с. Мельня
Михайлівська церква

У селі був чудовий дерев'яний храм Михаїла Архангела, де зберігалася старовинна, чудодійна ікона Божої Матері, відома всій Україні своїми дивними властивостями. Вона зцілила багатьох людей, в тому числі і графиню Розумовську. Будівництво дерев'яної Михайлівської церкви відноситься до 1737 р.

В 1872 р. замість старої було збудовано нову дерев'яну Михайлівську церкву.

В 1930-х рр. храм знищили, книги та ікони передали до Конотопу і далі – до Києва. Дзвони зняли і відправили на переплавку. Інших даних не знайдено.

с. Озаричі (Присеймівська сільська рада)

Протягом 1900-1904 рр. у селі був збудований храм. Вся позолота в храмі була виконана на кошти діда Михайла, якого в народі називали Онилищуком. Для цього він продав своє господарство і сім десятин землі, а сам дожив у сторожці при храмі. Храм зруйнований у 1937 р. До приходу належали села: Присеймів'я, Озаричі, хутір Новий та інші населені пункти.

с. Пекарі
Покровська церква

Церква мурована в одному комплексі з дзвіницею, холодна, споруджена в 1817 р.

До парафії належало 8 хуторів на відстані від 3 до 6 верст.

При храмі діяла двокласна жіноча церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії, на 1912 р. в храмі служили: священики Василь Миколайович Дмитрієв, псаломщики Кирило Порфирович Миницький і Давид Павлович Радіон, церковний староста – селянин Іван Павлович Шевченко.

Точну дату зруйнування не встановлено.

с. Попівка
Троїцький храм

Згідно опису 1654 р., в селі на той час існувало дві церкви: Пресвятої Трійці та Михаїла Архангела з 399 дворами населення. В Попівці мешкали козаки, що належали до спеціального палубничого куреня – підрозділу, що супроводжував у походах гетьманські палуби – великі обозні вози. В 1758-1782 рр. Попівка була сотенним містечком Ніжинського козацького полку.

У 1837 р. на кошти місцевої землевласниці К.П. Острянської був побудований кам'яний храм Пресвятої Трійці. Ще один дерев'яний храм, який називався в ім'я Преображення Господнього, був збудований у 1779 р. В 1887 р. він був перебудований. Обидва храми зруйновані в роки Другої світової війни: перший – розбомблений, другий – згорів від пожежі. До приходу належали жителі с. Попівка.

с. Салтикове
Петропавловська церква

Дерев'яний храм в ім'я апостолів Петра і Павла був збудований у 1882 р.

В 1920-х рр. верх храму розібрали, перетворивши його на сільський клуб, який функціонує і донині.

с. Сахни
Миколаївська церква

Дерев'яний храм в ім'я Святого Миколи Чудотворця був побудований на кошти місцевих парафіян у 1883 р. До приходу також належали найближчі села Бондарі та Савойське.

Востаннє церковна служба в Миколаївському храмі правилася 19 серпня 1965 р., після чого функціонування церкви було заборонене.

Церква була зруйнована комуністичною владою під час останньої антирелігійної хвилі у 1986 р. Директивою № 15/225 від 5 травня 1986 р. на ім'я голови виконкому Конотопської ради народних депутатів В.І.Лепи за підписом уповноваженого Ради в справах релігій при Раді Міністрів УРСР по Сумській області В.М.Онацького наказувалося знести церкву в с. Сахни, як "аварійну". За відсутністю досвіду, керівництво області запросило підривників з Харкова, які й знищили храм за допомогою вибухівки.

с. Сім'янівка (Дубов'язівська селищна рада)
Троїцька церква

Троїцька церква зведена на початку XIX ст. на кошти відомого поміщика-мецената А.М.Гамалії. Побудований храм був у стилі бароко за проектом архітектора Растреллі. Облаштування завозилося з Петербурга, жінки-кріпачки з Іваново вишивали для церкви рушники та килимки. Бані церкви, "царські врата" були позолочені, ризи розшиті золотом, кубки виготовлені з чистого золота.

В 1846 р. сем'янівський власник М.Г.Гамалія побудував мурована церкву Пресвятої Трійці на місці старої. До приходу належали села: Коханівка, Гамаліївка, Полтавка, Білозерка, Тополине, хутір Дубов'язівка та ін.

Після революції 1917 р. церква була зруйнована, а оздоблення вивезено. Фото церкви не знайдено.

с. Соснівка
Покровська церква

Соснівка – давнє козацьке поселення Ніжинського полку, поблизу якого в 1659 р. сталася знаменита Конотопська битва. Згідно опису 1654 р., в селі на той час вже існувала церква Святої Покрови.

Дату руйнування храму точно не встановлено – напевно, це сталося в 20-30-і рр. XX ст.

с. Хижки
Хресто-Воздвиженська церква

На кошти місцевої землевласниці Уляни Маркович у 1806 р. був збудований кам'яний храм Воздвиження Святого Христа. До цього на місці нового храму знаходився дерев'яний, збудований 1776 р.

До приходу входили села Хижки та Прилужжя.

Востаннє в церкві правилося в 1970 р. Церква була зруйнована комуністичною владою під час останньої антирелігійної "хвилі" у 1986 р. Директивою № 15/225 від 5 травня 1986 р. на ім'я голови виконкому Конотопської ради народних депутатів В.І.Лепи за підписом уповноваженого Ради в справах релігій при Раді Міністрів УРСР по Сумській області В.М.Онацького наказувалося зняти з реєстрації релігійну громаду і "знести недіючу культову споруду".

с. Шевченкове (Гирівка)
Покровська церква

У 1782 р. в селі замість старої Успенської церкви було збудовано новий храм на честь Покрова Пресвятої Богородиці.

20 червня 1834 р. в с. Гирівці Конотопського повіту в сім'ї нащадків козацьких старшин народився Олександр Матвійович Лазаревський (1834-1902) – видатний український історик, дійсний статський радник, член Київської удової палати, член Історичного товариства Нестора-літописця, один із засновників журналу "Киевская старина".

с. Шаповалівка
Покровська церква

с. Шаповалівка з 1653 по 1782 рр. було сотенним містечком Ніжинського козацького полку. Влітку 1659 р. поблизу нього відбувалися головні події славної Конотопської битви між військом гетьмана І.Виговського та 150-тис. московською армією.

Можна припустити, що храм в селі існував ще в 1-й пол. XVII ст. У 1810 р. тут було збудовано дерев'яну церкву в ім'я Покрова Пресвятої Богородиці. В 1893 р. було збудовано нову дерев'яну Покровську церкву.

Дату руйнування храму точно не встановлено – напевно, це сталося в 20-30-і рр. XX ст.

Влітку 1995 р. патріарх УПЦ-КП Володимир (Романюк) заклав у місцевому сквері закладний камінь майбутнього Покровського собору, що має символізувати перемогу українського війська над загарбниками. Невдовзі на сільській площі було встановлено невелику капличку в пам'ять про полеглих в 1659 р. воїнів.

с. Шпотівка
Казанська церква

В 1873 р. було розпочато будівництво храму Казанської Божої Матері. 4 листопада 1877 р. храм освячено. До приходу належали села: Крупське (Базилівка) та Першотравневе. В 1891 р. на гроші місцевої власниці М.Д.Бабаніної було збудовано нову дерев'яну Казанську церкву.

Зруйнований храм у 1975 р.

Відомості подав Сахно Андрій Іванович – начальник відділу з питань внутрішньої політики Конотопської районної державної адміністрації. Адреса: вул. Соборна, 23, м. Конотоп Сумської обл.
Підтверджено головою районної державної адміністрації В.Г. Калитою.

Миколаївський храм в с. Сахни

Покровський храм в с. Козацьке

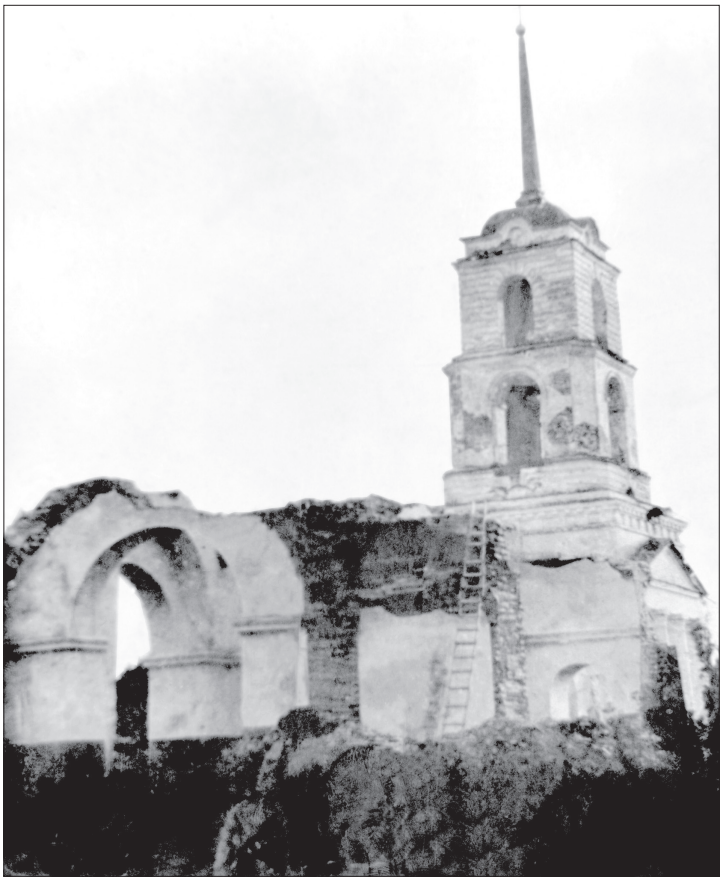

Храм Різдва Богородиці в с. Жовтневе

Храм Казанської Божої Матері в с. Шпотівка

Храм Воздвиження Святого Христа в с. Хижки

М. КОНОТОП

Собор Різдва Пресвятої Богородиці

Мурований міський Собор Різдва Богородиці був збудований Гордієм Ніжинським та Іваном Вакуленком в 1739-1745 рр. у лівобережній частині міста Конотопу – на центральній вулиці замість попереднього дерев'яного храму. Собор був однією з головних домінант старого міста, мав традиційну для монументальної архітектури доби Гетьманщини структуру. Він був тридільним, одноверхим, з прямокутними в плані бабинцем і навою та п'ятистінним вівтарем. Нава мала восьмигранний світовий підбанник з гранчастою банею. У 1858 р. собор був значно розширений за рахунок прибудов, набувши хрещатих обрисів у плані: з півночі і півдня до нави прибудували прямокутного плану дводільні бічні вівтарі, з заходу до бабинця прибудували триярусну дзвіницю типу "Восьмерик на четверик", увінчану банею. У 1886 р. проектом інженера М.Маркелова бічні вівтарі були розширені у західному напрямку, внаслідок цього собор став дев'ятидільним по структурі.

А ось що писав свого часу про Собор Різдва Богородиці Філарет (Гумілевський) в "Историко-статистическом описании Черниговской епархии": "Древний Собор Рождества Богородицы деревянный сгорел в пожар 1725 года. По акту 1721 года известны Конотопской церкви Рождества Богородицы протопоп Димитрий Дмитрович и священник Григорий Мигалевский. Нине существующий каменный соборный храм Рождества Богородицы начал строить с 1739 г. бунчуковий товарищ Андрей Лизогуб, а окончен он вдовою его Параскевою [Парасковією Михайлівною в дівоцтві Миклашевською] в 1745 г. Строитель храма похоронен в этом храме. Этот храм ныне распространяется для устронения в нем приделов и близ него колокольня".

Як бачимо, існував у нашому місті до пожежі 1725 р. і дерев'яний Собор Різдва Богородиці. Час побудування цього згорілого в пожежі храму залишається невідомим. Можна лише припустити, що знаходився він десь неподалік місця новозбудованого в 1739-1745 рр. кам'яного собору.

На жаль, ця пам'ятка історії та архітектури нашого міста не збереглась. В 1920-х роках із дзвіниці були скинуті дзвони, а перед самою Великою Вітчизняною війною були підірвані і стіни самого собору.

Автору вдалося поспілкуватися свого часу з одним із старожилів нашого міста, краєзнавцем Борисом Юхимовичем Хвостовим, який згадує, що унікальна споруда Собору Різдва Богородиці займає територію на місці сучасного пам'ятника Т.Г.Шевченку біля загальноосвітньої школи № 2 та територію прибудованої після війни західної частини школи, а дзвіниця собору західною своєю стороною виходила майже на третину сучасного проспекту ім. Леніна.

Церкви Святого Великомученика Георгія та Святої Великомучениці Варвари

Одними з найстаріших церковних споруд міста були церкви – Святого Георгія та Святої мучениці Варвари і при них дзвіниці. Вони займали центр старої фортеці міста Конотопа і знаходились поруч одна з одною. Їхнє місцезнаходження можна локалізувати з місцем знаходження сучасного "Олександрівського" ринку та дитячою поліклінікою [т. зв. Ярмаркова площа у XIX – поч. XX ст.].

Про історію будівництва, життя та знищення цих церков залишилось дуже мало відомостей. Відомий лише лист Конотопського архіпастира до Данила Кандиби, який, у своїй праці "Историко-статистическое описание Черниговской епархии", наводить Філарет (Гумілевський): "… Вот и еще письмо того же архипастера к тому же бунчуковому товарищу, Данилу Андреевичу [Кандибі], относящееся до другого храма так же ныне не существующего, до храма Святого Георгия стоявшего, по переписи прошлого столетия, внутри крепости…" – далі Філарет (Гумілевський) наводить зміст листа: "Присланным к нам сего 1755 г. марта 27 дня писанием ваше благородие между прочим изволите просить, дабы вы не прежде присланному от вас подписавшиеся Конотопскими Святогеоргиевской церкви прихожанами на заложение вновь церкви теплой" [звернемо увагу "заложение вновь" – виходить так, що раніше вже існувала така ж церква і за якихось невідомих обставин її не стало] в городе Конотопе во имя Св. Вмч. Варвары в приходе Св. Вмч. Георгия ваше благословение препослали: а на доношение господ на заложение оной церкви по некоторым якобы измышленным резонам не соизволяющих не уверилися. Но в таком

случае на единых на доношениях за силою указов уверяться не надлежит без исследования: то велено от нас все чесному протопопу Ичанскому Петру Полянскому да честному наместнику Иоанну Соколовскому указом, дабы они съехав в город Конотоп по оным как вашего благородия и других господ Конотопских с подписавшимися Святогеоргиевской церкви прихожанами, так и господ бунчуковых товарищей Иоанна, Федора, и сотника Конотопского Федора Костянецких доношениями, ничего в них прописанного к делу потребного не опуская, по самой сущей правде, обстоятельное учинили следствие и тое следствие к нам представили для рассмотрения и определения, объявляя о сем Божия благословления при нашем архиерейском вашему благородию желая пребываем 1755 г. марта 30 дня". Далі Філарет (Гумілевський) пише: "Теплый храм Святой Варвары был построен, но сгорел в 1775 году как и храм Святого Георгия. Новый храм Святого Георгия построен с приделом Св. Варвары, но с 1833 года приход причислен к собору". Як бачимо, точна дата заснування церкви Святого Георгія невідома. Деякі джерела стверджують, що мурований собор був зведений у 1833 р.

Збереглось повідомлення від 1740 р., згідно якого при Соборній церкві м. Конотопа було створено шпиталь на 20 жебраків.

Церква Святої Великомучениці Варвари, позначена на плані-мапі, проіснувала менше 20 років. Про існування старої церкви Святої Великомучениці Варвари взагалі нічого невідомо – під час пожежі 1775 р. (або 1793 р.), разом з церквою Святого Великомученика Георгія, вона згоріла. Коли з'являється церква Святого Георгія (з приходом Святої Великомучениці Варвари) вдруге також невідомо. Проіснувавши зовсім недовго, її приход (в 1833 р.) "причисляется к собору" – напевно, що до собору Св. Георгія.

Церква Успіння Пресвятої Богородиці та дзвіниця

Ця пам'ятка архітектури також не дійшла до нашого часу. Церква Успіння Богородиці знаходилась приблизно на території, яку зараз займає будинок районної державної адміністрації – у південній частині стародавньої фортеці.

Точну дату зведення першої дерев'яної церкви Успіння Пресвятої Богородиці не встановлено. За одними відомостями, в 1795 р. перша дерев'яна церква згоріла. Згідно інших даних, в результаті великої пожежі, що сталася в Конотопі 23 травня 1793 р., в місті згоріло 4 церкви, 4 богадільні, 142 будинки, громадський козацький магазин з хлібом, 15 куренів і вітряк.

Зберігся в фондах Конотопського краєзнавчого музею документ, який стосується періоду існування першої дерев'яної церкви Успіння Богородиці. Продатований він останнім, 1795 р. життя церкви. Наведемо частину цього, дивом уцілілого документу, який стосується перепису священно– та церковно-служителів (фонд ККМ): "1795 года, мая 28 дня. Епархии и Губернии Черниговской протопопий Конотопской уездного города Конотопа церкви Свято-Успенской приходской священник Симеон Парпура с причетником по сем состоявшегося в 1794 года Ея Императорского величества и в народ публикованного дали ему сказку о написанных по последней 1782 года ревизии при вышеозначенной церкви и ныне на лицо состоящих священно и церковнослужителях с женами их, разного пола детьми с показанием из того числа разными случаями убылых, и после ревизии вновь рожденных и прибылых, истенно, без всякой утайки, а буде кем облачены или по свидетельству найденное, что кого либо утаили, то повинно положенному указом штрафу без всякого милосердия…".

Отже, як зазначалося вище, в сер. 90-х рр. XVIII ст. стара дерев'яна церква згоріла. В 1797 р., коштом парафіян було споруджено нову невелику дерев'яну церкву Успіння Богородиці. Перші відомості, що збереглись про неї, знаходяться у "Формулярной ведомости церкви Успения Пресвятой Богородицы города Конотопа за 1860 год". По відомості читаємо: "Построена 1797 года старанием парафиян. Зданием деревянная на каменном фундаменте... престолов в ней два: в настоящей холодный во имя Успения Пресвятыя Богородицы и на хорах во имя Казанския Божия Матери, холодный. Утварью достаточна. При ней положено по штату 1797 года, священник, дьякон, дьячок и пономарь".

30 червня 1862 р. від пожежі, яка почалася в садибі церковного старости, за 2 години згоріло від 300 до 400 навколишніх житлових будинків. Загальні збитки становили 200 тис. рублів, але самій церкві судилося зберегтись. У "Ведомостях о церкви Успения Пресвятой Богородицы за 1863 год" настоятель цієї церкви священик Григорій Крачковський подає наступну інформацію про церкву: "зданием деревянная, на каменном фундаменте, приходит в ветхость и требует починки в обшелевании кровли…".

Невідомо, чи то пожежа попереднього року змусила турбуватися про "ветхость" та "обшелевание кровли", чи то старість самої споруди, але відомо, що вже через три роки в м. Конотопі було розпочато будівництво нової, тепер вже кам'яної церкви Успіння Пресвятої Богородиці. Перші відомості про неї знаходимо в парафіяльному літописі "Ведомости о церкви". В 1879 р. настоятель храму священик Петро Крачковський (син священика Григорія Крачковського) писав про нову кам'яну церкву Успіння Богородиці так: "Церковь построена в 1897 году старанием прихожан. Зданием деревянная на каменном фундаменте. Так как она приходит в ветхость, то в 1866 году начата постройка каменной церкви в прошлом 1878 году окончена каменная работа. Престолов в ней два: в настоящей во имя Успения Пресвятой Богородицы и на хорах во имя Казанской Божьей Матери, оба холодные. Утварью достаточна. При ней согласно высочайше утвержденному 17 января 1876 года расписано причтов и приходов Черниговской епархии, положено: один настоятель с псаломщиком".

У фондах Конотопського краєзнавчого музею збереглася "Выкопировка из плана города Конотопа Высочайше утвержденного 1835 года 18 января та "план погосту церкви Успения Пресвятой Богородицы, на котором позначено: "Почва грунта под церковью прочная, чернозем и под оным глинистая. Колокола весом сто пятьдесят пудов". План "погосту" церкви надає більш детальну інформацію про розміщення новозбудованої та місцезнаходження старої дерев'яної церкви Успіня. Нову кам'яну церкву Успіня почали будувати трохи південніше старої дерев'яної церкви (1797-1866 рр.). Судячи з плану погосту, видно, що нова кам'яна церква своєю північною стороною перекривала південний притвор старої дерев'яної церкви і займала його територію. Отже, цілком можливо (і це відповідає всім традиціям), що стара церква під час будівництва нової продовжувала функціонувати доти, доки не були завершені основні роботи по будівництву кам'яної церкви, і лише після того вона була знесена.

Доцільним було б сказати, що, судячи з плану, стара дерев'яна церква була хрестово-купольною у плані і майже вдвічі меншою від нового кам'яного храму.

Територія навколо Успенської церкви в той час мала приблизно наступний вигляд. Зі сходу вздовж алтарної частини церкви прямувала "главная улица Роменская", з півдня та заходу з церквою межував "огород помещика Белозерского", а з півночі з церквою межувала заплава старовинної річки Конотоп.

У 1879 р. розпочинаються тинькувальні та малярські роботи. В фондах конотопського краєзнавчого музею зберігся лист, адресований настоятелю церкви Успіння Богородиці о. Петру Григоровичу Крачковському від членів "попечительства" церкви, в якому йдеться про будівництво іконостасу. З листа видно, що заготівлею матеріалу для іконостасу, його оформленням та розписом займався не хто інший, як Василь Ілліч Лисенко – відомий у той час іконописець. У будинку, розташованому на нинішній вул. Депутатській, на другому поверсі, знаходилась іконописна майстерня майстра. Наведемо зміст цього листа: "Его Преподобию, Настоятелю Конотопской Успенской церкви о. Петру Григорьевичу Крачковскому членов попечительства той же церкви: Е.С.Федченко, Г.И.Зимовца, И.Р.Барило. Осмотрев сего числа лес приобретенный Василием Ильичем Лысенко для иконостаса нашей Успенской церкви, мы нашли: лес – сосновые доски и шилевка – сложены в клуне Тетери, шилевка в количестве 369 штук находится вся на улице, досок же оказалось 225 штук, менее против показанного в фактуре количества на 13 штук; часть недостающих досок по словам Лысенко уже им распилены. Таким образом количество леса показанного в фактуре почти все имеется в наличии. И доски и шелевки разной толщины, ширины и длинны, но проверить точно какую доску с измерением ее как записано в фактуре, оказалось невозможным, так как весь лес сложен в сплошные ярусы. Весь лес сухой, но определить его качество и пригодность для иконостаса теперь едва ли возможно: это во время работы будет виднее. Об этом согласно постановления Попечительства от 30 мая сего года имеем честь заявить Вашему Преподобию 1895 года июня 1 дня". Звернемо увагу на дату підписання листа – 1895. Адже відомо, що у 1882 р. церкву вже було освячено. Виникає питання: чи могла церква 13 років (з 1882 по 1895 р.) стояти без іконостасу? Напевно, що ні. Скоріше за все, іконостас зі старої дерев'яної церкви був перенесений у нову, а в 1895 р. відбулась його капітальна реконструкція, а, можливо, й заміна на новий.

У 1882 р. церкву Успіння Пресвятої Богородиці було освячено Преосвященним Єпископом Чернігівським та Ніжинським Веніаміном. Збереглось ім'я архітектора, за проектом якого було збудовано цю кам'яну святиню – П.Садовський. Церква являла собою хрещатобаневий храм із п'ятьма світловими банями і дзвіницею на західному фасаді, витриманий у неовізантійських архітектурних формах. Центральний об'єм майже квадратовий у плані, дев'ятидільний, чотиристовпний. Центральна баня спиралася на чотири пілони й підпружні арки, а малі бані були

поставлені над пониженими камерами у міжрукав'ях. Триярусна дзвіниця типу "четверик на четверику", увінчана банею, поєднувалася з храмом вузьким притвором. Загальна площа церкви становила 1334 кв. аршини (близько 948 м2). Біля церкви знаходився цвинтар.

У 1884 р. почалося, а в 1885 р. закінчилося спорудження кам'яної церковної огорожі. Вона складалася з цегляних стовпчиків, вкритих залізом, та дерев'яного штахету між ними.

У 1939 р. церкву Успіння Пресвятої Богородиці в м. Конотопі було зруйновано. В 2005 р. на її місці – на розі вулиць Леніна та Успенсько-Троїцької – встановлено пам'ятний дерев'яний хрест.

Храм Сорока мучеників ("Четырехдесяти мучеников") і церква Вознесіння Господнього

Церква "Четырехдесяти мучеников" збереглась, але не в тому вигляді, який вона мала в другій половині XVIII ст. Вона зазнала значних змін під час декількох перебудов. Знаходиться вона на одній із центральних вулиць нашого міста – вул. Свердлова, і продовжує милувати своїми витонченими рисами людське око і досі. Як вже зазначалося вище, зазнала вона змін під час декількох перебудов – камінь змінив дерево, змусивши тим самим втратити навіки найперші образи храму Господнього. Заглянути в глиб віків і дізнатись який вигляд мала церква на початку своєї багатовікової історії, нам знову допоможе Філарет Гумілевський: "В древние времена в Конотопе было несколько таких церквей, которых ныне уже нет. По переписи прошлого столетия [XVIII ст.] на дрижковском предместье [зараз вул. Свердлова, Драгомирова, Ярківська] новаго укрепления Конотопского стоял храм во имя четырехдесяти мучеников. Говорят, что он был построен в память нескольких князей, павших в сражении. Не был ли храм памятником князей, павших на Калке в первой битве с татарами [1223 р.] или битвы 1659 г. Храм стоял на том месте, где ныне храм Вознесения Господнего…". Безумовно, що йдеться про славетну Конотопську (Соснівську) битви, коли козацькі частини гетьмана І. Виговського, за підтримки татарських військ, завдали поразки московському війську, що облягало Конотоп. За переказами саме на тому місці, де зараз знаходиться церква Вознесіння Господнього ("Четырехдесяти мучеников"), полоненому російському князю Пожарському татари відтяли голову.

Далі Філарет Гумілевський наводить листа Київського Митрополита Тимофія до Данила Кандиби, в якому йде мова про храм "Четырехдесяти мучеников." Лист міститься в "Деле дворовых собраний о Кандыбах": "Благородный господин Данило Кандыба по дусе святом благосклонный нам сыне и благодетель доброхотный! Писания Вашего благородия сего декабря 24 дня мы получили, которым изволите просить нашего благословения на оснощение вновь устроенной [лист датується 1751 р.] Св. четырехдесяти мучеников Конотопской церкви. На оное писание вашему благородию архиерейско объявляем, это когда за то не прогневится, надлежит тому быть от протопопа Конотопского Моисея Кривецкого представление к нам об одной вновь состроенной церкви, с засвидетельствованием указанных обстоятельств, коих при сем сила приложена; когда будет прислано, в то время и на освящения оной от нас грамота выдана будет. При сем Божия благословения Вашему благородию и всему почтенному дому Вашему желая, пребываем. 1751 г., декабря 27… Митрополит Киевский Тимофей".

А ось, що пише про цей храм в "Описание Старой Малороссии. Полк Нежинский" (1893) О.М. Лазаревський: "Памятником Сосновского сражения [1659 р.] остается теперешняя Конотопская Вознесенская церковь, известная в народе более под именем Сорокосвятской. Церковь эта выстроена по начинанию Брюховецкого, который писал в 1667 г., в Москву, что он намерен "царя ради и веры православной убиенных от татар, идеже мощи под Конотопом лежащие, составити храм четырехдесят мучеников и на той храм и древья уже несколько тисячей высеч велел … только надо его царского пресвят. Величества из казны вспоможения и на колокола, чтоб вел. Государь пожаловал две пушки, которые лежат в казне". О.М.Лазаревський продовжує: "Не знаем, когда именно, но церковь эта была построена, так как в акте 1699 г., читаем, что Андрей Лизогуб купил в Конотопе "плецы подле гребки меской, над берегом, в парафии Сорокосвятской". Церковь эта была построена на предместьи "подварках" (Дрижчевке), которое "мескою греблею" соединялась с другим предместьем – Загребельем…".

За деякими переказами перепоховання на церковному подвір'ї останків московських вояків, що полягли в 1659 р., продовжувалось аж до поч. XX ст.

Церква Вознесіння Господнього

У XIX ст. зростає композиційна роль архітектурних домінантів унаслідок зведення при церквах високих дзвіниць та перебудови дерев'яних церков на мурованні. Саме в 1846 р. Іваном Драгомировим (батьком генерала Драгомировим М.І.) замість старої дерев'яної "Четырехдесяти мучеников" церкви була збудована мурована Вознесенська (в народі – Драгомирівська) церква з приділом Сорока мучеників та дзвіницею. Її будівництво розпочалося в 1824 р., а закінчилося в 1846 р.

Церква Вознесіння Господнього хрещата, однобанна, з чотириколонними портиками на фасадах та з півкруглою абсидою. Збудована в пізньокласицистичних архітектурних формах. Дзвіниця не збереглась.

Цікавими залишились спогади одного із місцевих жителів, який розповідав у 1968 р. співробітникам Конотопського краєзнавчого музею про те, що він бачив на власні очі: "На вигоні, неподалік від церкви [болото р. Єзуч знизу від Вознесенської церкви] було влаштоване прилюдне спалення ікон, принесених школярами та деякими "активістами". Правда, такого вогнища, як нам показують по телевізору, ілюструючи спалення книжок у Німеччині в 1933 р., не вийшло. Нас, піонерів, виводили до цього вогнища. Ми танцювали, співали, а старі люди проклинали нас…".

Церква Миколи Чудотворця та дзвіниця

Філарет (Гумілевський), перераховуючи майно Конотопських церков, пише: "В деревянном храме Св. Николая, построенном Андреем Федоровичем Кандыбою около 1670 г., замечательны: дарохранительницы; требники м. Петра Могилы К. П. 1646 г., евангелие М. П. 1663 г., триод цветная К. П. [київського друку] 1717 г." А ось уривок із листа Данила Андрійовича Кандиби до Київського Митрополита про дозвіл на відновлення храму Св. Миколая, підписаного 1773 р., який більш детально подає відомості про час заснування храму: "…предками моими от древних годов в местечку Конотопе на Заречьи церковь во имя Св. Николая устроена, также и мною была дважды перестроена". В 1782 р. дерев'яна церква вкотре була перебудована.

Початок будівництва нового кам'яного храму припав на вересень 1891 р. Церква збереглась і дотепер, але дзвіниця була зруйнована. Знаходиться вона на Загребеллі по вул. Петровського, біля загальноосвітньої школи №7, на високому правому березі р. Єзуч.

Церква Богоявлення Господнього

Церква Богоявлення Господнього знаходилась на розі теперішніх вулиць Пушкіна та Робітничо-Селянської і була збудована у 1740 р. на кошти козацького старшини Данила Андрійовича Кандиби. На жаль, ця споруда не збереглася, на її місці знаходиться дитячий садочок (частково у приміщенні старої церкви).

Філарет (Гумілевський) називає храм Богоявлення "одним из самых замечательных", а притор храму, син генерального судді Андрія Федоровича Кандиби, Данило, у своєму духовному заповіті пише про нього так: "Состоящая при дворе моем во имя богоявления и воскресения Господня церковь сооружена в 740 г. и снабдена книгами, аппаратами (ризами), сосудами, иконным писанием, внутренним и наружным украшением и всеми церковными потребностями, единственно коштом и старанием моим; но будучи на таком месте, где церкви не бывало, оделена парохиею только в 30 хат то крайне нищетных: не имя от парохии не только для вспоможения себя, но и на содержание священно и церковно служителей дохода, приходит уже в ветхость. Для содержания сей церкви хотя матерь моя судьина генеральная Домникия Кандыбина духовным тестаментом в 749 г. футор Скибянский по купле за… доставшийся: но как оный хутор после того многими прикупленными мною землями гораздо уже увеличен, и без сих прикупленных мною имений сам продовольствовать показанной церкви не может: но по сим причинам и в силу материнскаго, уполномочившего меня к шафованию ея имений, тестамента, Скибянский футор променив и устроив на другии в семь тестаменте имеючиися кондиции, в замену Скибянскаго определяю собственно мною нажитый футор Варуховский, при потоке Конотопе населенный, доведшийся мне по куплях в две тысячи пять сот рублей, заключающий в себе двор приезжий с шинком, гумном, огородом, садом, рыбною ловлею и разным хозяйством, а при том достаточно во всех трех руках на два плуга поля с сенокосными угодьями, подсоседческих хат и в них семей двенадцать, с особливым и довольным для них во всех трех руках полем, гайков Костенковских два, Михайловский третий, Корбовщина четвертый, Римаровский пятый, Морозовский шестый, кут Куликовский седмый, Редковский осьмый, также завладенными разными богечанскими владельцами

в належитостях сего футора и г. Конотопа считающияся мои поля и отобранныя коммисиею на ранге обозничества генерального в 764 г. десять подсуседческих моих хат со всеми угодии, в сей варуховский хутор с означенными его угодии наличными и в оном подлежащими поручаю в дожизненное содержание сыновни моему Андрею на таковом постановлении, что он Андрей всякие с того футора и по его отиску с отшедших под Бугичан и на ранг обозничества частей будущия корысти получает себя, а за что в означенную церковь на поправки, на реставрацию и на все нужныя ей потребности, також на содержание священно церковнослужителей всякаго года непременно и неудержно по сто двадцати рублей окладу платить и тот оклад собирая, с однаго правильный расход на церковныя надобности весть, а остатки в возвращение надежным людям отдавать или на устроение другой какой церковной экономии, либо за обветшалостью настоящей, на сооружение новой церкви употреблять и церковь всегда в добром порядке содержать должен, не запущая отнюдь в обветшалость и в какие либо скудости и падение. Но блюдя и восстановляя до наймалейшаго пункта все церковныя вещи и благолепие, недремающих страж, ревнительный опекун и неутомленный защитник сей церкви он Андрей бысть должен про кончину свою. Как я на него твердо в сем надеюсь, так в заключении того завещеваю и сие: как он Андрей, так и никто другой по преемству с числа сих определенных мною на церковь недвижимых угодий ниже малейшей какой части ни продать, ни заложить, ниже под какими нибудь другими сделками упущать в сторония руки – да не иметь никакой силы. Но ежели дасть ему Андрею Бог равнаго ему совестию, трудолюбием и знанием законов и страха Божия наследника, в таком разе оному наследнику или кому надежнейше и по самой чистой совести солиднее из братьев своих, одному он Андрей полную волю сии угодия передать, а тот преемник при своей смерти кому другому, а за тем преемники того во веки передавать должны на таких все кондициях и обстоятельствам, каковы здесь самому ему Андрею от меня предположены. Ежели ж он Андрей, либо кто из преемников его, взявши на себя сию должность оказался хотя мало в неисправном платеже на церковь установленнаго оклада, или бы с оклада не имел горячаго попечения в снабдении и содержании церкви и ея священнослужителей и всех до последка потребностей и заключающихся по сему определению интересов: в таком случаю всякому правительству даю полномочие а приношу последнюю мою просьбу: отобрав от нерадящаго о сем таланте содержателя добра поручить их с церковью и всеми ея обстоятельствами постороннему опекуну из набожных и во всем добронадежных людей и наблюдать в праведном отчете сколь возможно ревнительно, силою законов и правительства, дабы сия церковь во век пребыла безсмертною о душе моей, предков, родителей, жены и детей моих и всех трудившихся и всякое доброе участие совмещающих о сей церкви жертвою и памятию. Данила Андреевич Кандыба 1781 г.".

Кам'яний храм Богоявлення з приділом Іоанна Предтечі був побудований у 1822 р. місцевим землевласником і нащадком старшинського козацького роду І.А.Кандибою. В 1930-х рр. церкву почали руйнувати. Наприкінці 1950-х рр. його рештки були підірвані.

Собор Олександра Невського

Про Собор Олександра Невського нам відомо дуже мало. Храм у поширеному на той час псевдовізантійському стилі було закладено в 1888 р., а освячено в 1893 р. Напевно, своє ім'я він отримав на честь тодішнього російського імператора Олександра III (помер у 1894 р.). Так, однойменна київська церква, зведена у 1889-1890 рр. і зруйнована на поч. 1930-х рр., була освячена на відзначення порятунку царя з родиною в залізничній катастрофі у 1888 р.

Докладних даних про руйнування собору немає. Відомо лише те, що він був зруйнований у 1939 р.

Відомості подав Євтушенко Олександр Валерійович, директор Конотопського краєзнавчого музею ім. О.М. Лазаревського (Україна, 41615, м. Конотоп Сумської обл.).
Підтверджено: керуюча справами Конотопського міськвиконкому О.Г.Козіна

Конотопська міська рада
с. Підлипне
Свято-Миколаївська церква

На даний час до територіальної громади міста Конотоп належить село Підлипне.

Вперше село Підлипне згадується в літописі Самовидця 1652 р. На цей час у селі вже була дерев'яна церква Миколи Чудотворця під солом'яною стріхою. Навколо церкви був майдан-вигін, на якому проводилися церковні обряди та ради місцевої козацької громади – в 1654-1663 рр. Підлипнинська сотня належала до Ніжинського полку.

Свято-Миколаївська церква згадується в описі 1654 р. за сотництва Василя Реби. Підлипненська церква входила до складу Чернігівської єпархії, при храмі діяла братська парафіяльна школа та утримувався коштом громади козацький шпиталь.

Перші відомості про священиків с. Підлипного викладені в "Подворовой переписи жителей сел, деревень, слобод и хуторов, принадлежавших графу К.Розумовскому" за 1761 р.

У цей час церква була на три приходи і настоятелем був Микола Якимович.

В 1795 р. Миколаївська церква згоріла, але згодом була відновлена. У 1844 р. (за ін. даними – в 1847 р.) церква була відбудована після чергової пожежі. В 1896 р. на місці старої церкви було побудовано і освячено нову. Ця церква профункціонувала до 1933 р.

Станом на 25 жовтня 1933 р. до церковної громади належало 1232 прихожанина, але через відсутність священика богослужіння не проводились. В 1936 р. за наказом голови сільради Вовчанецького церква на дві третини була зруйнована. Пізніше було накрито дах, і приміщення використовувалось, як клуб. Під час німецько-фашистської окупації церква відновила свою роботу. З 1945 р. в приміщенні церкви знову було розміщено клуб та бібліотеку аж до 1992 р., коли було відновлено богослужіння.

Відомості надав: о. Олександр, настоятель Свято-Миколаївської церкви.

Домашня адреса: Україна, Сумської обл. м. Конотоп, с. Підлипне вул. Фрунзе, 38; тел. 5-55-42.

Підтверджено: керуючий справами Конотопського міськвиконкому О.Г.Козіна.

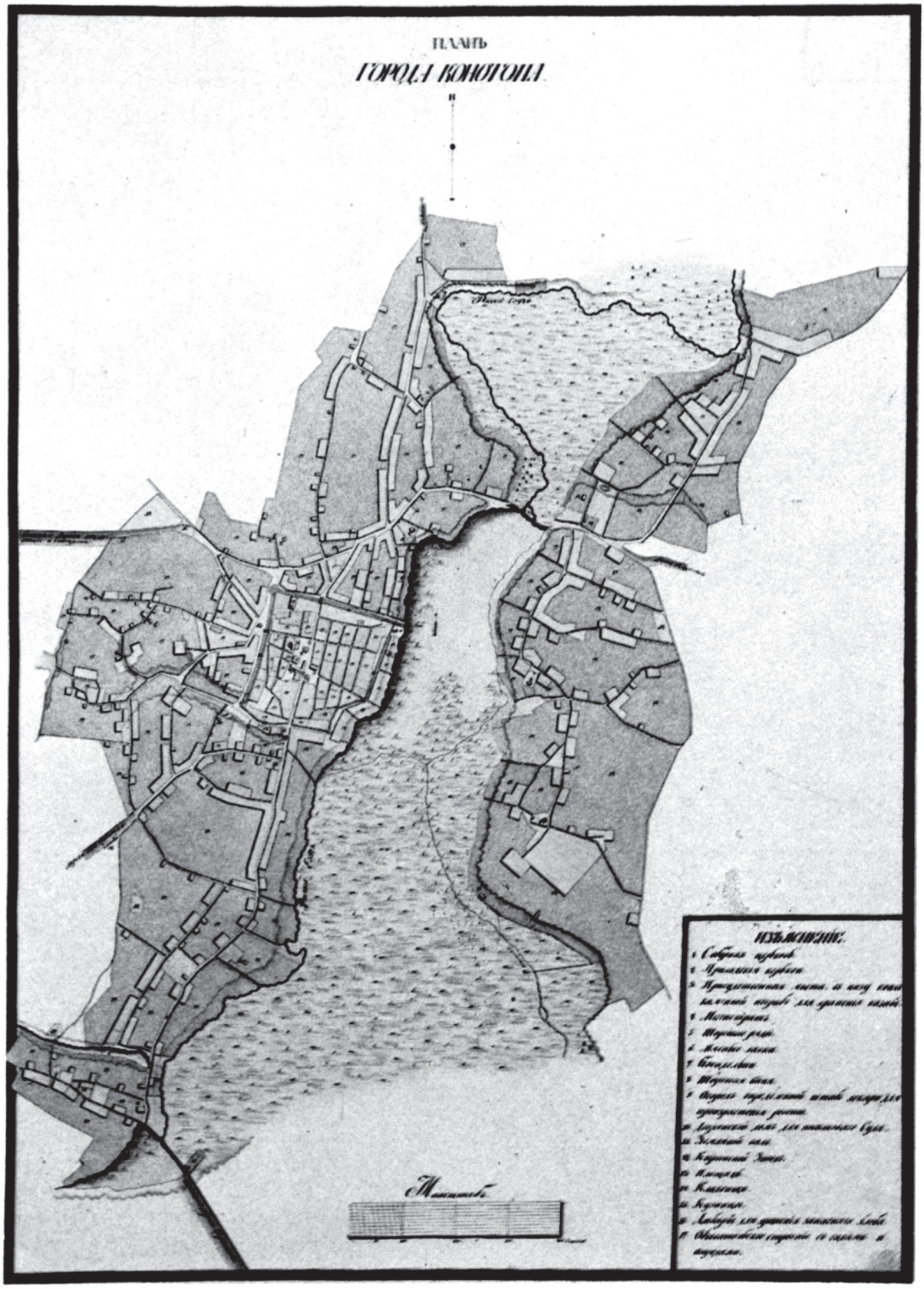
ПЛАНЪ
ГОРОДА КОНОТОПА
Масштабъ

с. Підлипне. Свято-Миколаївська церква

Собор Різдва Пресвятої Богородиці

Собор Олександра Невського

Храм Успіння Пресвятої Богородиці

Церква Успіння Пресвятої Богородиці та дзвіниця

Собор Олександра Невського

КРАСНОПІЛЬСЬКИЙ РАЙОН

Краснопільська селищна рада (с.м.т. Краснопілля)
Храм Успіння Пресвятої Богородиці

Перші храми в Краснопіллі були збудовані в сер. XVII ст. Про Успенський храм у центрі Краснопілля відомості маємо лише з 1730 р. Остання дерев'яна Успенська церква в Краснопіллі була побудована 1782 р. на мурованому фундаменті. Приходові належали сс. Веселе і Хмелеве, хутори Ступівка, Гребельки, Петровський і Ярковський з 1099 душами прихожан. В 1838 р. церковний староста казенний селянин Юхим Максимович Дзюбан власними зусиллями відновив іконостас на суму 550 рублів і закупив дубове дерево на нову огорожу навколо храму.

У 1876 р. збудували новий кам'яний храм, котрий теж освятили на честь Успіння Пресвятої Богородиці. Парафіяни 28 серпня відзначають Успіння як храмове свято. До парафії входили: Хмелівка, Ступівка, Гребельки, Гуляницький, Просіки, Васюків, Савченків. При храмі було 121 десятина землі, парафіян – 4812 чол. При храмі також була бібліотека з близько 70 томами історичної й духовної літератури. На 1915 р. приходові Успенського храму належали: церковно-парафіяльна школа, двокласне земське училище, два початкові земські училища, Ступівське, Хмелевське, Михайлівське начальні земські училища. Законовчителями в перших чотирьох був священик Михайло Вербицький, а в решті трьох – диякон Микола Федоровський.

Священики самостійно розпоряджалися землею. Філарет (Гумілевський) свідчить: "1730 года, мая 22 дня, гор. Краснополь соборной Успенской церкви поп Карп Мартынов по доброй воле отдал в Сумской Успенский монастырь свои отчинные пахотные поля игумену Корнилию с братиею за поминовение своих родителей, которое поле в Краснопольской даче за р. Тонкою". А ось іще: "1844 г. окт. 23 Краснопольской Успенской церкви поп Кирилл Мартынов отдал в Сумской Успенский монастырь за молитвы, за поминовение своих родителей сенокосную и пахотную землю в Краснопольской даче за р. Тонкою". Таким чином, на лівому березі р. Тонкої виникли чернецькі землі, а потім і хутір Чернеччина.

Храм пережив різні часи. Його, як і всі інші, в 30-ті рр. XX ст. закрили, збили хрести й бані, зняли дзвони, приміщення всередині переробили, обладнавши клуб. Після Другої світової війни до цього часу в напівзруйнованому храмі проводиться служба.

Досі не знайдено фотографії первісного вигляду храму, хоча вже розпочались реставраційні роботи з відновлення дзвіниці й бань.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Храм Архистратига Михаїла

Храм цей був збудований майже одночасно з будівництвом фортеці Краснополь, але вперше про нього згадується у відомостях за 1730 р. Парафіян було 398 чол.

Нова дерев'яна церква була побудована в 1750 році, тоді їй належало 112 дворів, у яких жили 880 прихожан, та 10 дворів казенних мешканців, що жили в хуторі Чернеччині. Маємо відомості,

що декотрі навчалися у відомого просвітителя – Сковороди. У другому томі повного зібрання його творів опубліковані документи про педагогічну діяльність філософа. В "Каталоге школы пиитики с 1 числа сентября 1758 года по 15 число июля 1760 года" записаний учнем по Краснопільській протопопії "Григорій Строевский, города Краснополья Михайловской церкви священника Алексея сын, 15 лет от роду. Определен в школу 1757 года сентября 9. Изучился синтаксису. Обучается пиитике. Понятлив".

Храм поступово старів, дерев'яні стіни потребували ремонту, зростала кількість прихожан, а тому у 1810 р. його закрили, а 1050 чол. парафіян перейшли до парафії Миколаївського храму.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Свято-Миколаївський (Преображенський) храм

Миколаївський храм у Краснопіллі діяв з 1730 р. До нього ходили молитися парафіяни з Підкраснопілля, хуторів Чернецького і Вовківки, а всього їх було 680 чол. У 1794 р. прихожани побудували новий дерев'яний храм. На цей час приходові Миколаївської церкви належало 65 дворів у сл. Краснопілля, а також казенний хутір Чернеччина і хутір Просіки.

У цьому храмі з 1822 р. понад п'ятдесят років служив священиком і благочинним Краснопільського округу протоієрей Павло Петрович Федоровський (нар. 17.08.1803). Сам був із сім'ї священика с. Злодіївка, неодноразово отримував схвальні відгуки від духовного начальства за турботу про свою паству, мир і спокій у своєму окрузі. Відомий син його Лука (нар. 7.02.1836), що служив чиновником при міністрі Двору.

У 1889 р. збудували новий кам'яний храм, який був освячений 8 червня того самого року, і перейменували у Свято-Преображенський з храмовим святом 6 серпня. Цей храм стояв на тому місці, де тепер гімназія та сквер біля неї. Парафіян тоді стало 3160 чол. При храмі було 47 десятин землі. До приходу храму належало дві церковноприходські, міністерська і земська школи.

У 1930-х рр. храм був зруйнований, а з цегли його стін збудували приміщення школи-десятирічки (це будинок, в якому нині працює відділ освіти та інші установи). Тривалий час залишалася уцілілою колишня сторожка храму. У цьому цегляному будинку, розташованому навпроти нинішнього будинку районного вузла зв'язку, деякий час була бібліотека, а потім і ця будівля була знесена. Парафіяни перейшли до іншої парафії, до Успенського храму.

Поряд із тим місцем, де колись красувався Спасо-Преображенський храм, а нині стоїть гімназія, у день Покрови Пресвятої Богородиці 14 жовтня 2005 р. було урочисто звершене освячення приміщення під храм і хреста, яке безкорисливо надала А.А.Шелудько, а Покрова Пресвятої Богородиці, що є опікункою нашого народу, допоможе відродити цю колишню велич віри і духовності наших предків у серцях і душах молодих краснопільців.

Інформацію подав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Свято-Воскресенський храм

Свято-Воскресенський храм у Краснопіллі діяв у 1730 р. Він був невеликий, невелика була і парафія – тоді всього 158 чол. ходили до нього молитися, але вже в 1750 р. кількість парафіян зросла до 1000 чол.

Храм був дерев'яний, старий, збудований ще за часів будівництва фортеці, та й надто малим він став для такої кількості парафіян, а тому у 1750 р. він був закритий, а парафіяни влилися до парафії Успенського храму.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

с. Новодмитрівка (Закобилля) Краснопільської селищної ради
Свято-Дмитріївський храм

Сумський полковник Гарасим Кондратьєв трохи закупив, а трохи самочинно зайняв землі на облюбованій ним чарівній місцевості біля р. Закобилля і в 1682 р. заснував село, надавши йому одноіменну назву – Закобилля.

Перший дерев'яний храм у селі був збудований у 1762 р. в ім'я Сергія Радонезького поміщиками Хрущовими. Та й назва цього храму теж невідома, бо й Філарет (Гумілевський), згадуючи про цей храм, називає його просто Закобильським, не повідомляючи, під ім'ям якого святого він був освячений. Уперше Філарет наводить дані про цей храм за 1750 р., коли парафія в Закобиллі становила 281 прихожанин. Але цей храм проіснував недовго, після 1810 р. про нього вже не згадується, тоді до нього ходили молитися 473 особи, після цього парафії не стало, а парафіяни перейшли до Покровської церкви в с. Покровці.

Землі закобильські належали поміщику Дмитру Андрійовичу Хрущову, його син Костянтин у 1840 р. перейменував село на Новодмитрівку для увіковічнення пам'яті свого батька, котрий помер того року. Монахи провели в цьому селі великі роботи, ними на кошти монастиря збудовано чимало капітальних приміщень. Виріс тут двоповерховий будинок (нижній поверх цегляний, верхній – дерев'яний, обкладений цеглою), критий залізом. У ньому вгорі було 14 келій, а внизу – кухня, їдальня, комора, 3 келії. Тепер тут лісництво.

У дерев'яному будинку на цегляному фундаменті, обкладеному цеглою, з підвальним приміщенням, збудованому в 1896 р., розмістилася церковнопарафіяльна школа на 2 класні кімнати з квартирою для вчителів, кімнатою для сторожа-послушника (довжина 24 аршини, ширина 22 аршини). Був ще амбар, критий залізом – для хліба.

У селі постійно був стражник, найнятий монастирем. У його обов'язки входило стеження за лісниками, яких було 16, а також нагляд за селянами, щоб не робили самочинного порубу. А лісу було 800 десятин. На захід від Новодмитрівки тягнувся довжиною три верстви глибокий, багатий на рибу став, що охоронявся монахами. У 1897 р. на ставу був збудований Височанський млин довжиною 20 і шириною 15 аршинів. У ньому були: просорушка на 8 ступ, 3 наливні колеса, 2 камені для помолу рухалися водою, а 2 – за допомогою двигуна. Поруч із млином була дерев'яна, крита залізом сукновальня з 12 ступами. До неї прибудована дерев'яна кочегарка з 2 чавунними котлами. При млині були: дерев'яний будинок для монахів і робітників, дерев'яний амбар і під'їзний сарай під залізом. У 1909 р. збудована досить міцна гребля.

У 1910–1912 рр. на кошти монастиря, парафіян Новодмитрівки, Таратутиного, Москалівки з їх трудовою участю збудовано храм із цегли досить оригінальної конструкції з високими банями. Храм був освячений на честь святого Дмитра Солунського.

Недовго простояв цей храм. У 1930 р. його закрили, в ньому зробили зерносховище, а після Другої світової війни розібрали.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

с. Успенське (Охримівка, Єфремівка) (тепер в межах Краснопілля)
Храм Успіння Пресвятої Богородиці

Північна околиця нинішнього Краснопілля, тобто частина селища, що лежить на правому березі р. Сироватки, була колись, у XVII ст., селом Охримівкою (Єфремівка). Відомо з документів, що на найвищому пагорбі села (там тепер селищний клуб) у 1763 р. на кошти поміщика села бригадира Федора Полозова була збудована дерев'яна церква (за іншими даними – в 1767 р. дружиною полковника Федора Полозова). На той час в селі налічувалося 410 парафіян.

Зростала чисельність населення. Приміщення храму вже не відповідало вимогам часу і потребам прихожан. У 1836 р. храм капітально перебудували коштом поміщиці, дружини колезького асесора Ганни Романової. Храм був критий залізом, побілений, пофарбований зовні білою фарбою, а бані були зеленого кольору. На той час налічувалося 1051 парафіянин. До приходу цього храму належало село Михайлівка, де мешкало 280 державних селян. 1907 р. була побудована нова кам'яна церква на кошти меценатів і прихожан. Один з найбільших внесків (5 тис. руб.) зробив церковний староста, шанований громадянин Євген Федорович Енман. Стару дерев'яну церкву того ж року розібрали. Ось тоді село дістало нову назву – Успенське, нині це околиця Краснопілля. Хоч село за часів радянської влади і було приєднане до Краснопілля, а храм зруйнували, стерши з лиця землі, та не змогли стерти у серцях людей назви цієї місцевості, а разом із нею і пам'ять про храм, який дав їй цю назву.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Бранцівська сільська рада
с. Бранцівка
Храм Святої Великомучениці Параскеви П'ятниці

У с. Бранцівка перший храм був збудований дерев'яний, майже одночасно із заснуванням поселення у 1696 р. Він був освячений на честь св. Параскеви. Дерев'яний храм часто руйнувався, його неодноразово перебудовували, останній раз у 1778 р. Нарешті у 1814 р. був збудований новий, тепер уже кам'яний, котрий теж був освячений на честь св. Параскеви. Храм побудував на свої кошти поміщик Василь Миколайович Логачев. Дерев'яна дзвіниця цього храму була побудована у 1842 р., а в 1895 р. церкву розширили на кошти парафіян. Стояла вона на найвищому місці при виїзді з села, біля дороги, що веде на Мезенівку.

День святої Параскевії (П'ятниці) – храмове свято в Бранцівці. Воно відзначається 10 листопада.

Церковники в Бранцівці володіли й розпоряджалися 33-ма десятинами землі. До приходу належали сс. Попівки і Краснянки, а також хутори Веселовського і Кардашівки. До церкви в Бранцівці були зараховані три школи: одна церковнопарафіяльна і дві земські. Перша була відкрита у 1891 р., земську школу в Бранцівці відкрили у 1905 р., а школу в Попівці – у 1909 р.

Храм Параскеви П'ятниці зруйнований у період післявоєнних наступів на релігію в 50-х рр. XX ст. На його місці тепер приміщення школи.

Інформацію надали: краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко; секретар виконкому Максименко Валентина Дмитрівна.

Запсільська сільська рада
с. Велика Рибиця
Храм Успіння Пресвятої Богородиці

Перший храм у Великій Рибиці був дерев'яний. Про дату його будівництва та фундатора відомо з документів архіву Миропільського Білгородського монастиря. В "Грамоте царей Иоанна и Петра Алексеевича Белгородскому воеводе боярину Борису Петровичу Шереметьеву" зазначено: "а в прошлом в 189 [7189 р. від С.С. або ж 1677 р. від Р.Х.] году после смерти деда велено мною землею и всякими угодьи владети бабки Агафьи и деди его Матвею и отцу его Ивану и по старым межам и урочищам и бабка его в том поместье после смерти мужа своего построила церковь в имя Успения Пресвятые Богородицы". Отже, з цього документа про позитивне рішення тяжби землевласників Безрученків за землеволодіння на обох берегах Псла маємо достеменні відомості про перший храм у Великій Рибиці, побудований Агафією Безрученко 1677 р.

Це була рублена дерев'яна невелика церква, котру потім неодноразово ремонтували, перебудовували, і зрештою в селі збудували кам'яний храм, освячений, як і попередній, на честь Успіння Пресвятої Богородиці. Від цього храму залишилася лише згадка та храмове свято села – 28 серпня. Храм був закритий в 1956 р. Комуністична влада під час чергової кампанії по боротьбі з релігією зруйнувала Успенський храм, викликавши саперів, які заклали під церкву вибухівку. Це сталося в 1970 р. (за іншими даними – роком пізніше). Перший вибух нічого не дав. Після цього підривниками було додано вибухівки. В момент спрацювання пристрою храм неначе піднявсь у повітря. Друга спроба призвела до остаточного знищення церкви.

Інформацію надали: краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко, сільський голова Олександр Андрійович Шурхаленко та Бережний Олександр Дмитрович, м. Суми.

с. Запсілля
Храм Святої Трійці

У 1671 р. храм в с. Запсілля уже існував.

Про подальшу долю храму, дату знищення відомостей не віднайдено.

Хмелівська сільська рада
с. Виднівка
Храм Різдва Святого Іоанна Предтечі

Дерев'яний храм у с. Виднівка був побудований у 1740 р. З часом стіни його прийшли у непридатність, неодноразово були ремонтовані. Спочатку його відвідували 233 прихожанина, але населення зростало і приміщення не відповідало вимогам часу. У 1780 р. був побудований новий дерев'яний храм, а в 1836 р. збудований кам'яний храм, а також і кам'яна огорожа коштом нащадка козацьких старшин, поміщика, підпоручика Сергія Даниловича Романова. Храм був освячений, як і попередні, на честь Святого Іоанна Предтечі. Храмове свято відзначали 24 червня.

При храмі було 33 десятини землі. До парафії входили хутори: Великий Веселий і Малий Веселий. У 1850 р. парафіян було 1370, а 1911 р. – 1638 чол. Навколо храму були кам'яні будівлі: при ньому діяли церковнопарафіяльна і дві земські школи. Опікуном при земській школі був кандидат хімії, особистий шанований громадянин Євген Федорович Енман.

Тепер від храму не залишилося в селі й згадки, бо ж боротьба з релігією велася нещадно. Зруйнували й кам'яні будівлі. З цих будівель залишилася лише одна фотографія.

Інформацію надав: краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Сіннівська сільська рада
с. Грунівка
Храм Архистратига Михаїла

З усіх сіл, що нині підпорядковані Сіннівській сільраді, село Грунівка – найбагатше на історичні події. А початком його піднесення були роки, коли землі Грунівки та навколишніх сіл були подаровані князям Барятинським. Останнім володарем села Грунівки був Барятинський Віктор Іванович (1823–1904) – князь, капітан першого рангу, учасник оборони Севастополя (1853–1856), вів дослідницьку археологічну роботу, був учасником розкопок Херсонеса Таврійського. У Грунівці Барятинським був збудований великий палац на 42 кімнати, а при ньому – великий господарський двір, викладена бруківкою дорога.

Князями Барятинськими у селі Грунівці був збудований храм із червоної цегли. Храм оригінальної й водночас унікальної конструкції. За переказами, в минулому це був напівкостел, на половину – православна церква. Під одним дахом мирно співіснували й правилися дві служби – католицька й православна. За тим самим переказом, називалася і дата заснування храму, котра начебто визначалася по цеглині, на якій був відбиток з цифрами "1861". Але такої цеглини тепер немає, і правдоподібність дати заснування храму нічим не підтверджується. Подібного храму в Україні немає. Для жителів села Грунівки – день освяти православного храму на честь Архистратига Михаїла 21 листопада є храмовим святом.

Подальша доля церкви повторює долю більшості храмів Краснопільщини. У 1929 р. під час колективізації вона була закрита і передана для господарських потреб колгоспу, використовувалася як комора. Потім служба відновилася і продовжувалася до 1962 р. Того року храм був знову закритий, весь церковний інвентар, всі атрибути богослужіння передали церкві с. Запсілля, а приміщення знову перейшло під господарські потреби. У 1995 р. службу у багатостраждальному храмі відновили.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Малорибицька сільська рада
с. Мала Рибиця
Храм Архистратига Михаїла

Перший храм у Малій Рибиці був збудований майже одночасно із заснуванням села. Про цей невеликий дерев'яний храм відомо з документів за 1671 р. Прихожан було небагато. Навіть через сторіччя, у 1773 р., їх налічувалося всього 501 чол. З часом стіни храму трухли, він неодноразово ремонтувався. Зростала й чисельність населення, храм став тіснуватий. А тому у 1865 р. збудували новий, тепер уже кам'яний храм, котрий був освячений на честь Архистратига Михаїла.

Точну дату руйнування храму не встановлено.

Інформацію подали: краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко; Ольга Миколаївна Кочура, сільський голова.

с. Криничне
Храм Успіння Пресвятої Богородиці

Село Криничне засноване одночасно з Малою Рибицею, отож, одночасно були збудовані невеликі дерев'яні храми. Але згодом Криничне стало центром волості, тут осів поміщицький маєток, стали виростати кам'яні будинки. І, хоч Криничне було за чисельністю менше від Малої Рибиці (порівняймо: у 1773 р. в Криничному було 259 жителів, а в Малій Рибиці – 1373), все ж і адміністративним, і господарським центром волості було с. Криничне. Тут був збудований кам'яний храм, котрий освячений на честь Успіння Пресвятої Богородиці, а старий дерев'яний храм був знесений. Маємо відомості, що декотрі сини священиків нашого краю навчалися у Харкові у відомого просвітителя – українського поета і філософа Григорія Савича Сковороди. У 2-му томі повного зібрання його творів опубліковані документи, які стосуються Криничного: "села Криничного Успенской церкви священника Иоанна сын Яков Клееников, 17 лет. В 1761 году определен в школу. Изучился грамоте. Понятлив".

Успенський храм, хоч і піддався частковій руйнації в часи боротьби з релігією, але він діє й тепер. 28 серпня в Криничному, котре тепер стало частиною Малої Рибиці – храмове свято.

Інформацію подали: краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко; Ольга Миколаївна Кочура, сільський голова.

с. Мезенівка
Троїцька церква

Спочатку у Мезенівці храм був дерев'яний і коли постав вибір, або робити капітальний ремонт, або будувати новий, більш просторий, то був збудований кам'яний храм, котрий освячений, як і попередній.

Мурована однопрестольна церква на честь Святої Трійці була споруджена в 1800 р. на кошти поміщика колезького асесора Апполінарія Львовича Шагарова.

У Мезенівці була економія і садиба роду баронів фон Раденів, придбана ними в 1 пол. XIX ст. Рід цей бере свій початок від балтійських німців, що прийняли православ'я і служили в основному в російській кавалерії. Останнім володарем маєтку в Мезенівці був дійсний статський радник, предводитель дворянства Охтирського повіту барон Михайло Павлович фон Раден. Він вийшов у відставку в 1860-ті рр. і присвятив своє подальше життя благоустрою Охтирського повіту через роботу в земських установах. Будучи одним з головних жертводавців на Троїцький храм у Мезенівці, отримав дозвіл при храмі влаштувати сімейний склеп.

Нова церква була побудована завдяки коштам і наполегливості поміщика колезького асесора Апполінарія Львовича Шагарова.

До парафії належало с. Ново-Олександрівка (Євреїнівка), хутори Птушка і Земляний, прихожан на 1911 р. було 2297 чол. На той час при храмі діяли церковнопарафіяльна і три земські школи. Одна земська школа була в с. Ново-Олександрівка, друга – в хуторі Земляному, решта – в самій Мезенівці. Законовчителем у них був священик Олексій Антонійович Подольський.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.), в храмі служили: з 1870 р. священик Олексій Сокальський (60 років) – закінчив семінарію по 2-му розряду, псаломщик з 1869 р. (займав посаду законовчителя і вчителя церковнопарафіяльної школи); з 1902 р. псаломщик Порфирій Попов (59 років) – отримав домашню освіту, паламар з 1858 р., псаломщик з 1878 р.; з 1901 р. церковний староста – селянин Климент Андрєєв.

Закритий у 1930-х рр., використовувався як комора для зберігання кормів для тваринництва відділку радгоспу.

Свято-Троїцький храм зруйнований у 1960-х рр.

Миропільська селищна рада с.м.т. Миропілля (до 1932 р. – м. Міропілля) Храм Покрова Пресвятої Богородиці

В описові міста Миропілля за 1671 р. коротко дана довідка про миропільські храми. Є там кілька рядків і про храм Покрова Пресвятої Богородиці: "Церковь Покрова Пресвятой Богородицы рубленая, небольшая, место по мере 82 саж., а у той церкви поп Павел Антонов, пришел из малороссийских городов, из Ромен".

Після ремонтів і перебудов був збудований у XIX ст. новий кам'яний храм, але від нього ніякої пам'яті не лишилося. Храм зруйнований під час боротьби з релігією. Невідомо навіть, чи була при храмі парафіяльна школа. Старі прихожани лише знають, що 14 жовтня – це їх храмове свято.

Точну дату знищення не встановлено.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Свято-Преображенський храм

Свято-Преображенський храм був збудований майже разом з будівництвом фортеці. І місце йому було відведене в посаді. Як свідчить опис міста за 1671 р., "церков Преображения – рубленая, небольшая, места вокруг кругом 78 саж. У той церкви поп Иван Алексеев; притом он из малороссийских городов, из Козельца, на церковном месте поставлена школа – у ней дьячек Семен Богданов". Отже, при храмі діяла церковнопарафіяльна школа. Звичайно, цей храм не задовольняв потреб парафіян, він руйнувався, його часто ремонтували. Був він малий, бо міський посад швидко заселявся новоприбулими жителями. В 1771-1796 рр. він згадується як Соборна церква. За деякими даними, згоріла до 1861 р.

Протягом 1863-1875 рр. був збудований новий трьохпрестольний Преображенський кам'яний храм. Як і інші храми, в часи боротьби з релігією його зруйнували. І тільки на єдиній фотографії панорами міста Миропілля, зробленій на поч. XX ст., ми можемо оцінити, яка то була велична архітектурна окраса міста. Немає тепер цієї окраси, а від цього примеркла й панорама Миропілля.

День Преображення Господнього – 19 серпня – це храмове свято парафіян.

Точну дату знищення не встановлено.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Храм Архангела Михаїла (на Пенянці)

Про час заснування і будівництва цього дерев'яного храму маємо обмежені відомості. Будували його однозначно з фортецею і містом Миропіллям. Єдиним джерелом знання про цей храм є опис за 1671 р.: "За Суджанскими вороты в Старом селе церковь Архистратига Михаила, рубленая, небольшая; около церкви места кругом 58 саженей. У той церкви поп Григорий Романов пришел из-за Днепра, из Субботова, у той церкви дьячек Захарка Григорьев, а у него двор да школа". Отже, при храмі була церковнопарафіяльна школа. Храмове свято прихожани відзначають 21 листопада.

Цей храм, як зазначено, був невеликий, і у зв'язку з цим та через те, що стіни швидко піддавалися руйнації, в 1854-1861 рр. був збудований кам'яний храм, котрий дожив до часів організованої руйнації церков за часів радянської влади.

Михайлівська церква була спалена в 1921 р.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко

Іоанно-Предтечинський храм

Дерев'яна церква на честь Іоанна Предтечі, що знаходилась у межах міста, згадується під 1767р.

Інших даних про храм, дату та обставини його руйнування немає.

Вознесенська церква

Дерев'яна церква на честь Вознесіння Господнього існувала в Миропіллі давно. На плані міста 1771-1775 рр. вона розташована в його північній частині – раніше це місце називалося Старе село або Старосілля.

В 1828 р. була споруджена нова мурована Вознесенська церква в центрі міста.

Знищена в радянський період.

Всіхсвятська цвинтарна церква

Мурована цвинтарна церква в ім'я Всіх Святих була споруджена в 1907 р.

Знищена в радянський період.

Успенський храм

В "Памятной книжке Курской губернии на 1894 г." про цей храм записано: "Духовенство миропольских церквей было пришлое. В большом городе – церковь соборная Успения рубленая, небольшая. Около церкви места по мере кругом 92 саж., а у той церкви протопоп Дмитрий Мировицкий, у него два сына, поп Григорий и поп Авраам; пришел он из Конотопа; подле церкви же у него, у протопопа, двор его со всеми строениями; место дворовое мерою в длину 22 сажня; в ширину 33 сажня. У той же церкви пономарь Исайка Федоров; у него двор близ церкви мерою в длину 8 саж., поперек 7 саж.". Визначити точно, коли саме збудований храм, тепер неможливо, але зазначимо, що вищенаведене записане в описові за 1671 рік. Храм кілька разів перебудовувався, а в XIX ст. був збудований кам'яний.

Деякі сини священиків навчалися в Харкові у відомого просвітителя – українського поета і філософа Григорія Савича Сковороди. У другому томі повного зібрання його творів опублікований документ, що стосується служителя цього храму: "города Мирополья Успенской церкви священника Григория сын Иван Мировецкий, 13 лет. В 1760 году определен в школу. Изучился грамматике. Обучался синтаксиме. Понятлив".

Пам'яткою часів бездумної фізичної розправи з християнською вірою стоїть у центрі Миропілля цегляна руїна Успенського собору, нагадуючи колишнім прихожанам, що 28 серпня – храмове свято.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Осоївська сільська рада
с. Осоївка
Храм Різдва Пресвятої Богородиці

У с. Осоївці, там, де сьогодні споруджено меморіал зі стелами, на яких вписані прізвища воїнів-односельців, полеглих на полях Другої світової війни, колись височів мальовничо обсаджений ошатними деревами й плодовим садом кам'яний храм, збудований і освячений у минулому столітті на честь Різдва Пресвятої Богородиці.

21 вересня в Осоївці відзначається храмове свято. На Другу Пречисту колись у село звідусіль галасливим потоком стікалися люди. Приїжджали родичі й близькі, просто хороші знайомі до осоївців. Дзвеніли пісні, закликали до танку музики, збуджували народну душу веселощі.

Немає тепер в Осоївці того храму, його зруйнували в часи погромів у боротьбі з християнською вірою. Тепер про нього в пам'яті народній все стерлося. Навіть важко встановити рік, коли

його збудували. Залишилися лише будівлі парафіяльної школи. А парафіян в Осоївці у 1897 р., наприклад, було 2137 чол. Відрадою є те, що у селі доклали немало зусиль для проведення реконструкції одного з приміщень під храм. Він, до речі, неподалік від того місця, де колись стояла чудова споруда храму Різдва Пресвятої Богородиці.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

с. Тимофіївка (тепер частина Осоївки)
Храм Різдва Христового

На початку XVIII ст. в селі Тимофіївка (тепер це частина села Осоївка) був збудований дерев'яний храм, але проіснував він недовго, з часом прийшов у непридатність і замість нього побудували кам'яний храм. Він мав особливо величний вигляд, бо ж спорудили його на високому місці, і спостерігати його білі сліпучі стіни можна було здалеку – з сусідніх сіл.

Храм у 1797 р. був освячений на честь визначної події в християнстві – Різдва Господа нашого Ісуса Христа. Це був початок нової історії людства і його віри, історія, яка нараховує уже понад 2000 років. При храмі Різдва Христового тоді було 42 десятини землі, 2 десятини лісу. До парафії входили хутори: Стрілівський, Павлівський, Наумівський. Парафіян було у 1915 р. 2754 чоловіки. При церкві діяла з 1894 р. церковнопарафіяльна школа і з 1873 р. – земське училище. Не всі прихожани були спроможні посилати дітей для продовження навчання в інші заклади. І все ж хочеться довести до відома наших краян, що після закінчення церковноприходської школи деяким осоївцям інколи щастило пробиватися в інші навчальні заклади. Маємо відомості, що декотрі навчалися в Харкові у відомого просвітителя – українського філософа і поета Г.С. Сковороди. У другому томі повного зібрання його творів опубліковані документи про педагогічну діяльність філософа. У "Каталог школы пиитики с 1 числа сентября 1758 года по 15 число июля 1760 года" записані учнями, в тому числі по Краснопільській протопопії "села Тимофеевки Рождественской церкви священника Иосифа сын Василий Богатырский, 13 лет. В 1761 году определен в школу. Изучился грамматике. Обучался синтексиме".

Храм зруйнований у 1970-х роках під час боротьби атеїзму з релігією. Тоді ж помер і останній священик у Тимофіївці, відомий тим, що в часи фашистської окупації був зв'язковим у партизанському з'єднанні, про що мав документ – довідку за підписом С.А. Ковпака.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Покровська сільська рада
с. Покровка
Храм Покрова Пресвятої Богородиці

За народними переказами, в Покровці церков було дві, але про їх місцезнаходження ніхто тепер достеменно не знає. Новий дерев'яний храм Покрова Пресвятої Богородиці був побудований в 1801 р. Приходові належала володарське с. Попівка, маєток колезького асесора Василя Федоровича Трутовського. А всього прихожан було 1604 душі обох статей. У храмі тривалий час із 1847 р. служив священиком Федір Олександрович Станкевський, який заслужив гідну пам'ять від прихожан, а від духовного відомства був нагороджений церковними відзнаками і орденом Св. Анни III ступеня.

Нова, вже кам'яна церква була закладена 1878 р. й добудована 1887 р. за проектом харківського архітектора Федора Івановича Данилова. Її спорудили на чільному місці, де тепер будинок культури. Храм був освячений на честь Покрова Пресвятої Богородиці.

При храмі було 34 десятини землі. До парафії входили с. Попівка та хут. Марківщина. Прихожан у 1887 р. було 3207 чоловік, а в 1911 р. – 4514 чоловік. Діяла церковнопарафіяльна та земська народна початкова школи. В останній щороку навчалося до 75 дітей. Приміщення цих навчальних закладів діють і тепер.

Умови навчання в церковноприходській школі – це була убога картина. Ось як про це писав священик Куніцин із Покровки: "Якщо сам священик користується двома тісними кімнатами при численній сім'ї, то де знайти в приході зручне приміщення для школи? Сам народ має в хатах по

одній кімнаті. На які кошти придбати це все, якщо громада жертвує мізерні копійки? Грошові кошти для школи мають бути не від народу, а від казни".

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Грабовська сільська рада с. Грабовське (до 1964 р. – Пушкарне)

Село було засноване артилеристами-пушкарями та московськими боярськими дітьми, які були прислані за царевим указом для охорони південних рубежів Московського царства. У грамоті 1688 р. вони продають землі с. Пушкарного сумському полковнику А.Г. Кондратьєву: "От гребли, которую Андрей купил у Краснопольского казака у Якова Таратуты, на гору и через дорогу, которою ездят с Краснополья на село Пушкарное, на Курганец… другая
грань указывает к Сагайдачному шляху".

Інформацію подав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Храм Святих Апостолів Петра і Павла

Перший Петропавловський храм у Пушкарному був дерев'яний, побудований ще в перші роки існування села. Другий храм був побудований також дерев'яним у 1733 р. 12 липня в селі Грабовському храмове свято Петра й Павла. У храмі багато років зберігалася місцева святиня – ікона Іверської Божої Матері, вона служила предметом особливого благоговіння прихожан. У посушливі роки або коли хазяйнувала холера, прихожани влаштовували хресний хід з цією іконою навколо села.

Стояв у Грабовському храм і як спомин про те, що у ньому колись народився та був охрещений майбутній поет Павло Арсенович Грабовський, а батько поета Арсеній Андрійович Грабовський справляв у ньому службу паламаря. Храм був закритий через старість у 1872 р.

У 1850 р. в селі 2266 прихожан відвідували храм. Тепер у Грабовському на місці храму побудовано будинок культури для 770 жителів села на заміну духовному храму культури. Та ще жодне суспільство в історії людства не будувало своєї культури, роблячи її бездуховною, бо знали, що тоді у нього немає майбутнього, тому насамперед зводили храми духовні, а вже потім будинки дозвілля.

Інформацію подав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Храм Різдва Пресвятої Богородиці

У Пушкарному (тепер Грабовське) діяло колись дві церкви. Одна з них – церква Різдва Пресвятої Богородиці – проіснувала з сер. XVII ст. до 1830 р. Церква була дерев'яна, прийшла у непридатність, її було зруйновано, а 470 парафіян перейшли до храму Святих Апостолів Петра і Павла, другої церкви в цьому селі. У другій половині 1860-х років, коли дерев'яний Петропавлівський храм прийшов у непридатність, прихожани вирішили побудувати новий кам'яний. У 1872 р. він був відбудований і знову освячений в ім'я Різдва Пресвятої Богородиці. У ньому було три приділи: в ім'я Святих Апостолів Петра і Павла був освячений 1 листопада 1881 р., другий – на честь Різдва Пресвятої Богородиці, на третій у прихожан ще в 1890 р. не вистачало коштів. При храмі було 67 десятин землі, церковнопарафіяльна школа, заснована 1894 р., і міністерська школа, відкрита 1902 р. Законовчителем у них був священик Федір Петрович Приходков.

Церковним старостою при храмі з 1893 р. був державний селянин Тихін Федорович Афанасенко, який за багаторічну сумлінну службу був нагороджений у 1905 р. похвальним листом, а в 1910 р. – срібною медаллю на Станиславівській стрічці для носіння на грудях. Власних пожертв на храм він вніс 188 руб. сріблом.

Міцний був храм. Коли у часи повального знищення церков його руйнували (1963–64 рр.), владі довелося викликати команду підривників, бо ж будували, не розраховуючи на швидку навмисну руйнацію, на віки.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

с. Рясне
Свято-Дмитрівський храм

"Село это, – писав архієпископ Філарет (Гумілевський) – одно из лучших сел благодатной Украины. Оно расположено на полугоре, с трех сторон окружено водою и прекрасными рощами; во всех дачах почва земли – чистый чернозем, самый плодородный; в каждой равнине можно найти источник чистой воды; лес большей частью строевой".

Село було засноване на колишніх диких місцях сумським полковником Гарасимом Кондратьєвим у 1670 р. і населене підданими "черкасами". Філарет пише: "…Старики со страхом вспоминают о дремучем лесе, бывшем вблизи Рясного. В роще еще целой, известной под именем Келембетовой, в 1831 г. после сильного дождя оказалась пещера довольно чистой работы, в длину 6 саж., в вышину 11,2 саж. В конце ее на стене вырезаны три креста. Эта пещера была, конечно, притоном шайки татарина Келембета, а после здесь же укрывались бродяги из черкасов, известные в краю под именем бурлаков".

Перший дерев'яний храм був збудований у 1694 р. на честь святого Дмитра Солунського, а при храмі – дворічна церковнопарафіяльна школа. Тоді в селі було 85 дворів, а в них мешкало 405 парафіян. У 1732 р. був збудований новий дерев'яний храм. Тоді парафіян стало 1136 чол. Село швидко зростало, особливо, коли воно стало центром волості. Невеликий дерев'яний храм уже не задовольняв потреб парафіян, котрих у 1810 р. стало 1466 чол. У 1816 р. володарка села, дружина ротмістра Ганна Стефанівна Хрущова разом із сином Костянтином Дмитровичем Хрущовим на свої кошти збудувала новий кам'яний храм – просторий і красивий. У жовтні 1816 р. він був освячений на честь святого Дмитра Солунського. Хрущови не тільки побудували новий храм, а також забезпечили його розкішними церковними предметами, іконами, срібними ризами та іконами, кіотами, книгами, відновили іконостас. У ньому було три престоли: 1) в ім'я Святого Великомученика Димитрія; 2) Святого Апостола Андрія Первозванного і 3) Великих царів Костянтина і Єлени. У 1856 р. при церкві К.Д. Хрущов влаштував кам'яну дзвіницю, з'єднавши її з храмом критою галереєю. Усередині дзвіниці був обладнаний теплий храм в ім'я Симеона Богоприїмця і Анни Пророчиці. Ця дзвіниця в подальшому стане першим храмом Ряснянського Свято-Димитрієвського монастиря. При храмі також були будинки для причту, маєткова, орна і сінокісна земля (50 десятин). Кам'яну огорожу навколо храму побудували в 1885 р. священик Михайло Литкевич і церковний староста Омелян Сахно. У храмі був список із чудотворного образу Охтирської Божої Матері, яка з давніх часів була особливо шанована прихожанами. Поряд із храмом ще наприкінці XVIII ст. були побудовані три кам'яні каплиці над могилами колишніх власників села. Від 1865 р. при храмі діяло народне училище, яке утримувалося на кошти прихожан і за участі земства, в ньому щороку навчалося до 50 дітей. У приході с. Рясного функціонувало також церковне училище, що утримувалося винятково на кошти Ряснянського Свято-Димитрієвського монастиря. При хуторі Олександрівці з 1906 р. діяла земська народна школа. Костянтин Дмитрович Хрущов був з давніх поміщиків, суворий хазяїн, служив для своїх сусідів зразком управління величезним помістям. Був дуже релігійною людиною, молився зі сльозами на очах і клав багато земних поклонів. Не маючи прямих спадкоємців, К.Д. Хрущов (1796–1876) надумав заснувати у своєму селі Ряснянський чоловічий монастир, заповівши йому весь свій маєток: 4434 десятин землі й 100 000 рублів у кредитних білетах. 14 вересня 1867 р. була дана імператорська згода на заснування Свято-Дмитрієвського другокласного Ряснянського чоловічого монастиря. Настоятель Святогорської Успенської пустині архімандрит Герман умовив Хрущова поставити монастир подалі від мирської метушні. З 1869 р. монастир почав будувати свої споруди і нові храми, а Свято-Дмитрієвська церква в с. Рясному залишилася приходською.

Від 1899 р. церковним старостою храму був селянин Василь Петрович Пащенко (нар. 1849), за корисну і сумлінну службу своєму храму він неодноразово нагороджувався похвальними листами, а в 1906 р. йому було дане право носити почесний каптан.

Храм був зруйнований за часів масової руйнації храмів на Краснопільщині в 1960-х рр.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Самотоївська сільська рада
с. Самотоївка
Свято-Миколаївський храм

Перша дерев'яна Миколаївська церква була побудована в Самотоївці, напевно, ще в XVII ст. В 1732 р. за окремим дорученням царського уряду генерал-лейтенант і лейб-гвардії майор Михайло Семенович Хрущов здійснював обліково-статистичний перепис слобідських козацьких полків. Згідно опису Сумського слобідського козацького полку, в селі Самотоївці на той час 4 дворища належало священикам, яких з причетниками нараховувалося 11 душ. В місцевій школі при храмі працювало 3 вчителі.

Нову дерев'яну церкву звели на поч. 1740-х рр. У 1744 р. ми бачимо Самотоївку у володінні А.В.Кондратьєва. Метрики самотоївської Миколаївської церкви починалися з 1745 р. Кількість самотоївських прихожан в 1730 р. становила 290 чоловіків і 245 жінок, в 1750 р. – відповідно 604 і 580. В 1784 р. (за ін. даними – 1790 р.) в селі було збудовано новий дерев'яний храм. Прихід відвідували 2571 прихожан, з яких понад половина мешкали в Самотоївці, а решта – у володарських хуторах: Глибному поміщика Н. Квітки, Грязному поміщика Н. Шидловського, Катеринівці поміщиків Власовських, хуторі Гречаниківці поміщиків Подольських, хуторі Корчаківці М. Кондратьєва.

У 1824 р. цей храм згорів і замість нього поміщик Тимофій Романович Подольський збудував новий храм у своєму селі Гречаниківці. Остання належала раніше приходові Самотоївської церкви. В самій слободі було збудовано лише каплицю, але і та згоріла разом з церковними речами попереднього храму в 1839 р. З 1839 по 1845 рр. в Самотоївці завдяки клопотанням священика Іоанна Борисенкова був збудований новий мурований храм на честь святого Миколая Чудотворця. Церква зводилася завдяки пожертвам родичів померлого в Самотоївці московського купця Бабашева. Кількість прихожан в 1830 р. становила 1723 чоловіків і 1705 жінок, в 1850 р. – 775 і 802, в тому числі казенних селін – колишніх козаків 511 чол. і 524 жін.

Храмове свято в Самотоївці відзначається 19 грудня. При церкві було 33 десятини орної землі. До парафії входили хут. Корчаківка і Катеринівка. Слід зазначити, що самотоївські церковники турбувалися про розвиток народної освіти в селі. На кошти храму діяла церковнопарафіяльна школа, у земській школі безоплатно викладав Закон Божий священик Василь Іоаннович Капустянський (нар. 5.08.1833). Він був сином диякона з с. Камінного Лебединського повіту. Закінчивши Харківську духовну семінарію з атестатом 2-го розряду в 1855 р., вступив на посаду священика в с. Самотоївку, де і служив майже до самої революції настоятелем храму. Понад двадцять років був Благочинним 5-го Краснопольського округу, неодноразово нагороджувався духовними відзнаками і отримував благословення від архієпископів харківських.

Церковнопарафіяльна школа в Самотоївці була відкрита в 1895 р. Від початку вона була дерев'яна, а в 1905 р. була побудована кам'яна будівля. Доречно зазначити, ці приміщення збереглися до цього часу. У Самотоївці було також земське двокласне училище, відкрите в 1911 р. В с. Катеринівці Сумського повіту також з 1911 р. було відкрите земське однокласне училище.

Храм в с. Самотоївці був зруйнований у 1953 р.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

с. Гречанівка (тепер частина с. Самотоївки)
Спасо-Преображенський храм

Поряд із Самотоївкою на правому березі річки Сироватки виникло село Гречанівка (первісна його назва Гречаниківка за прізвищем його осадчого), котре стало швидко розвиватися завдяки родині козацьких старшин Подольських. Згодом, вже ставши дворянами, Подольські заснували тут великий маєток, промислові підприємства. Було багато челяді, робітників. Наприкінці XVIII ст. це село стало не тільки двійником Самотоївки, а й конкурентом у економічному, культурному і соціальному розвитку. Мурований храм у с. Гречаниківка був побудований у 1830 р. поміщиком Тимофієм Романовичем Подольським. Його син, поручик Василь, був багато років незмінним церковним старостою і за чотири роки з 1836 по 1840 рр. довів внутрішнє оздоблення храму до "відмінної довершеності".

Храм був освячений на честь Преображення Господнього. Ця подія й відзначалася в Гречанівці 19 серпня як храмове свято, а село Гречанівка одержало ще й другу назву – Преображенське. У 1911 р. у ньому мешкало 595 жителів, а вся парафія включала 1754 душі. До церкви були припи-

сані дві земські школи, що діяли за кошти земства. Одна з них розташовувалася в Гречаниківці, друга – в селі Глибному. За рахунок парафіян і піклувальниці Подольської в Гречанівці діяло училище, в якому в 1886–1887 навчальному році було 57 учнів.

Декілька слів ще варто сказати про рід козацьких старшин Подольських. На початку 60-х рр. XVIII ст. землі, отримані предками шляхом займанщини, у молодого Павла Подольського якимось нечесним шляхом викупив великий землевласник Андрій Кондратьєв, що належав до відомого полковницького роду. Однак, 3 травня 1764 р. із Сумської полкової канцелярії вийшов указ про надання Іллі та Якову Подольським права викупу їхніх маєтностей у Самотоївці та Гречанівці, що були так необережно втрачені їхнім племінником Павлом. Взагалі, у XVIII ст., цей великий старшинський рід розділився – одні продовжували козацьку службу, а інші, переселившись до суджанських та миропільських сотень, стали священиками. Так, при храмі Святителя Миколая в слободі Юноківці Суджанського повіту священиком був Григорій Подольський. А одна гілка роду перебралася аж до Чугуївського полку на територію нинішньої Харківщини – під 1841 р. в документах згадується священик Покровської церкви с. Ново-Покровки Чугуївського повіту Гавриїл Подольський, який особливо ретельно дбав про прикрашення цього храму.

Козацький старшина Іван Подольський при розформуванні Сумського полку в 1765 р. у відставці отримав чин прапорщика. За ним і за його жінкою в с. Курилівці Суджанського комісарства числилося 167 підданих. В цьому ж селі згодом мешкав і Яків Подольський, який на той час вже дослужився до сотницького уряду і мав 16 підданих. Згадки про нього, як про абшитованого (відставного) сотника, зустрічаються і під 1779 р.

Гречанівка з її промисловими підприємствами, садибами і церквою перетворилася за роки радянської влади на напівпокинутий хутірець с. Самотоївки. На сьогоднішній день від Преображенського храму лишилося тільки фото: на місці церкви – поросла бур'янами пустка, де випасають кіз. Про храм нагадують хіба що залишки пам'ятника та сплюндрована могила похованого тут місцевого священика.

Інформацію подали краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко та радник голови Краснопільської районної ради Іван Миколайович Перерва (с. Самотоївка).

Славгородська сільська рада
с. Славгород
Свято-Троїцький храм

Свято-Троїцький храм у Славгороді включений під № 633 до 4-томного ілюстрованого довідника – каталогу "Пам'ятники містобудування і архітектури Української РСР".

В 1668 р. "боярські діти" – московські служилі люди, приписані до фортеці Вольне, продали ці землі охтирському полковнику Івану Івановичу Перехресту, який осадив тут українців. Напевно, що саме в 2 пол. XVII ст. тут було зведено перший дерев'яний храм. В 1720 р. хутір Славгород перейшов у володіння царського духівника Тимофія Надаржинського. Доречно нагадати, що в 1753 р. в селі було чотири дерев'яні церкви, а 1760 р. – три. У 1744 р. у Славгороді при грошовій допомозі прихожан був збудований храм Архистратига Михаїла, котрий у 1760 р. дуже потерпів від пожежі. У 1774 р. збудували дерев'яний храм – Свято-Троїцький, котрий проіснував до кінця XVIII ст. Сьогодні ми не можемо вказати місця, де стояли ці храми в Славгороді. Найімовірніше, що вони розташовувалися у тій частині села, яку називають Старосіллям.

В 1799 р. село належало вдові його онука Т.Надаржинського Варварі Василівні Надаржинській. Саме вона в 1807 р. побудувала нову муровану церкву в ім'я Святої Трійці. В 1834 р. княгиня Софія Олексіївна Голіцина (в дівоцтві Корсакові, правнука Т. Надаржинського) поновила цей храм: облаштувала новий іконостас, два кіоти, паркетну підлогу у вівтарі, а в нішах зовнішніх стін встановила зображення ангелів-покровителів свого сімейства. Її чоловік, камер-юнкер Двору титулярний радник князь Віктор Васильович Голіцин, будучи з 1861 р. церковним старостою, пожертвував на 2757 руб. сріблом церковних риз, 300 дощок на укладання нової підлоги і готівкою 300 руб. сріблом за поправку хреста і Євангелія.

При В.В.Надаржинській було розпочато будівництво архітектурного ансамблю в центрі села на лівому березі р. Корови. У маєтку працювала гуральня й цегельня. Завдяки останній у селі поспішно споруджували двоповерхові палаци за проектами кращих архітекторів, скульпторів, які працювали при Петербурзькому дворі. Таким чином, були збудовані два палаци, оздоблені колонами, альтанками. З центральної площі села відкривався чудовий краєвид на садибу. Звідси,

крім будинків, на фоні зеленого парку, обмеженого високим парканом із червоної цегли, покритою бляшаною крівлею, видно було малі й двоповерхові флігелі, інші господарські будівлі, ажурно огороджені. Праворуч – Свято-Троїцький храм. Він входив у загальний архітектурний ансамбль забудови площі. Храм збудований у вигляді античного грецького храму – периптеру в класичному стилі в другій половині XIX ст. З півдня і півночі були прибудовані невеликі прямокутні в плані приділи, котрі порушили чистоту архітектури. Храм цегляний, оштукатурений, прямокутний у плані. Зі східного боку – напівкругла внутрішня апсида, фланкована невеликими, квадратними в плані ризницею і дияконником. Західну частину вінчає двоповерхова, квадратна в плані дзвіниця, завершена шпилем. Вівтарна частина і дзвіниця з трьох боків обнесені колонадою тосканського ордера, завершеною на заході і сході фронтонами. Основна частина будівлі перекрита коробковим зводом.

Трактовка архітектурних деталей відзначається простотою: карнизи і капітелі негладкого профілю, бази на колонах відсутні. Будівля обнесена цегляною огорожею з арочними воротами з південного боку. В архітектурній спадщині України існує ще тільки одна периптеріальна будівля – це церква Святих Апостолів Петра і Павла у Севастополі.

При храмі була з 1890 р. церковнопарафіяльна школа, з 1906 р. – двокласне земське училище, з 1909 р. почало діяти ще одне однокласне училище. Перед храмом на площі до Другої світової війни височів мавзолей на могилі генерал-майора О.І. Корсакова. Він був поставлений 18 квітня 1818 р. Виготовлений із червоної цегли і не оштукатурений, він з часом став руйнуватися. Дерева, що росли навколо та бузковий чагарник на його пірамідальній цегляній верхівці, робили цей мавзолей романтичним та таємничим.

На цвинтарі біля церкви були чудові пам'ятники із білого мармуру на могилах Василя Петровича Голіцина, померлого у 1866 р., його дружини, що відійшла у засвіти на 34-му році життя. Був також чудовий оригінальний пам'ятник на могилі княжни Варвари Олексіївни Корсакової, дочки О.І. Корсакова, яка померла, як свідчить про це напис на білій мармуровій плиті: "1833 года, июнь 16 дня в 7 часов утра, в Голландии, при выезде из Роттердама вблизи города Горкум на р. Вааль, на пароходе "Номбеген". Смерть княжни овіяна легендою про трагічний кінець розбитого кохання. Князь визискував кріпаків нещадно. Не один з них, мабуть, жалкував, що їхні батьки втекли в ці місця з Правобережної України і заснували це село. Та все ж утиски не могли повністю вбити душу народу, і під ярмом він був красивим, духовно прекрасним. Отже, і не було нічого дивного, що дочка князя закохалася в одного зі своїх кріпаків. За переказами, хлопець самотужки оволодів грамотою, добре грав на скрипці, був дуже вродливий. Княжна поділилася своїм почуттям з батьком, зажадала, аби той дав її коханому волю і одружив їх. Князь розлютився і силоміць відправив дочку в Італію, начебто для навчання музики. З плачем залишала панночка Славгород. Просила свою вірну служницю повідомляти, як будуть розвиватися події вдома. У далекій Італії тужила князівна за своїм скрипалем, жадібно чекала вісточок від покоївки. І та писала: хотів насильно князь одружити хлопця, та він під вінцем відмовився від немилої. Ще сповіщала: мучать її коханого непосильною роботою, та він стійко витримує випробування. А потім прийшла страшна звістка: скрипаль зник безслідно, кілька тижнів, де не шукали рідні, – не знайшли. Княжна все збагнула. Не витримавши, прийняла отруту, після чого довго тяжко хворіла, лікувалася в Голландії. Її тіло перевезли в Україну і поховали в рідному Славгороді на церковному цвинтарі. На надмогильному пам'ятнику – профільний барельєф покійної у вінку з квітів із зірками навколо, а під ними напис лише з двох слів: "Ось і все".

Могили неторканими залишалися до 1930-х рр. Доки не знайшлися урядовці, котрі вирішили їх розрити, пояснюючи блюзнірський намір тим, що поховані – то експлуататори і, мабуть, мають на собі коштовності. Згадує свідок тієї події, уродженець Славгорода Юрій Ільїн: "Тіло княжни зберігалося в трьох трунах, потрійній коробці з якогось металу. Коли зняли останню кришку, всі побачили молоду жінку, яка була мов жива. Зберігся й одяг, деякі прикраси. Через кілька хвилин тіло почало чорніти, зморщилося. Його похапцем запхали назад у труну, кинули до могили, загребли". Мало хто пам'ятає тепер про ту могилу. В фондах Сумського художнього музею зберігається біла мармурова плита з барельєфом жіночого профілю. Ось і все! Про колишню красу архітектурної пам'ятки минулих століть свідчать лише фотографії, зроблені мистецтвознавцем Лукомським, що залишилися нам у спадщину.

На сільському цвинтарі колись стояла невеличка церква. Ця кам'яниця теж зруйнована в часи невігластва. Багато пам'яток знищено в Славгороді. Тим дорожче для нас все те, що лишилося, вціліло, що ще не згублено.

Відомості подали: краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко; Володимир Степанович Шарков – сільський голова с. Славгород.

с. Верхня Пожня
Свято-Миколаївський храм

Храм у Верхній Пожні має давню історію. Перший храм був побудований ще в 1 пол. XVII ст. московські служилі люди, які в невеликому місцевому острозі несли службу на прикордонній Білгородській лінії. Церква в ім'я Миколи Чудотворця була дерев'яною і такою залишалася після неодноразових ремонтів, як залишалася й надана при освяченні первісна назва. Отже, день Миколи Чудотворця – храмове свято у Верхній Пожні.

У 1930 р. церква в селі була закрита, хрести з бань збили, приміщення переобладнали під сільський клуб. З будинку священика і церковнопарафіяльної школи зробили навчальні класи початкової школи.

Інформацію надали: краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко; Володимир Степанович Шарков, сільський голова.

с. Порозок
Храм святого Серафима Саровського

Після заснування в 1660 р. Порозка в цьому селі незабаром була збудована церква: "оная Покровская церков построена в 1660 году коштом и стараниями села Пожни и деревень Верхопожни и Порозка помещиками, разными обывателями, однодворцами". Але храм цей був дерев'яний і за якихось невідомих обставин перестав існувати, а тому с. Порозок тривалий час не мало свого храму. Населення ходило до парафії Покровської церкви с. Пожня. У 1806 р., коли постало питання про будівництво нової цегляної церкви, жителі Порозка відхилилися від цього будівництва та перейшли до парафії Свято-Троїцької церкви в сусідньому селі Славгород, де тільки нещодавно побудували нову кам'яну церкву. За це лукавство на село та поля тільки жителів Порозка пролився сильний дощ із бурею та градом, знищив увесь хліб та змив з пару весь чорнозем, залишивши одну глину. Про цей випадок пам'ятали всі жителі Порозка, які в 1833 р. по закінченні побудови кам'яної церкви у Пожні повернулися до цього приходу.

Свій кам'яний храм, освячений на честь святого Серафима Саровського, був побудований за проектом харківського єпархіального архітектора Володимира Миколайовича Покровського в 1908 р. Храми за таким самим проектом були побудовані також у місті Білопілля Сумського повіту та в сл. Гнилиці Вовчанського повіту. Ще не було в Порозку нового кам'яного храму, але вже з 1907 р. діяло земське одноклясне училище, де Закон Божий викладав священик С. Ніколаєвський.

У 1930-х рр. XX ст. у приміщенні храму оселився клуб. Хоч у ньому було не особливо затишно для такої культурної установи, та не було ані часу, ані коштів, ані бажання будувати для селян пристойне приміщення в часи культурної революції. Бо ж усе було так просто: збили дзвони, зруйнували бані, знівечили фасад – і маєте культурну установу, місце для виховання наступних поколінь. А в приміщенні земської школи і тепер навчаються діти. Нещодавно став до ладу і храм. Хоча й вигляд його спотворений, але до нього йдуть люди, як до джерела духовності.

Інформацію надали: краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко, Володимир Степанович Шарков, сільський голова.

Угроїдська селищна рада
с. Петрушівка
Свято-Преображенський храм

Село Петрушівка колись була визначним населеним пунктом в адміністративному, господарському і духовному сенсі. У 1773 р. тут проживало 626 жителів. Село квітло – було різногалузеве господарство, згодом – відділок Угроїдського цукрового радгоспу. Стала Петрушівка центром сільської ради, була тут школа з галасливою дітворою. А над усім цим на найвищому місці здіймав у голубе небо хрести камінний храм – високий, величний в оточенні кучерявих дерев скверу.

Храм освячений на честь Преображення Господнього. У нещадній боротьбі з релігією зруйнували цей храм, катастрофічне зменшення населення ліквідувало атрибути минулої величі села. Лише пам'ять про минуле залишило щорічне храмове свято 19 серпня – залишок стимулу духовності.

Т.Г.Гончаренко, що народилася в Петрушівці, про Свято-Преображенський храм повідомляє наступне: "В нашому селі Петрушівці теж була церква, велика, архітектурою була схожа на собор Василія Блаженного в м. Москві. Зруйнована була десь в 1934-1935 роках. Із цегли цієї церкви була збудована школа в сусідньому селі Тур'я Краснопільського району Сумської обл. в 1936 році. Церква стояла на підвищенні села. Поруч була школа (яку закрили в 2006 році). А на місці церкви збудували магазин десь у 80-х роках (на початку)... На території церкви були поховання церковнослужителів".

Інформацію подали: краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко; Тетяна Григорівна Гончаренко, с.м.т. Угроїди Краснопільського р-ну Сумської обл., 42432; Михайло Миколайович Цилюрик, селищний голова.

Тур'янська сільська рада
с. Тур'я
Храм Святого Мученика Григорія, єпископа Неокесарійського

У 1730 р. в цьому селі діяв дерев'яний храм, він прийшов у непридатність, і в 1773 р. в Тур'ї збудували новий дерев'яний храм на кошти поміщика майора Михайла Кондратьєва. У 1852 р. церква була перебудована його сином Василем Кондратьєвим, який обіймав тоді посаду церковного старости. Після реформи 1861 р. навколишні мілкопомісні поміщики в основному розорилися, старі дворяни помирають, а їх діти назавжди залишають Тур'ю. Приход стає зовсім бідним і наприкінці 1880-х рр. храм у Тур'ї приписують до церкви в Угроїдах. Це означає, що в ньому за штатом не був передбачений причт, а богослужіння могли проводитися тільки священиками Іллінської церкви в Угроїдах. Проте в 1890 р. в храмі був позаштатний священик Михайло Андрійович Поніровський та псаломщик Василь Дмитрович Хижняков. У церкві була величезна бібліотека, заповідана колишніми хазяями Тур'ї Кондратьєвими. Вона складалася з церковної й історичної літератури, було багато харківських єпархіальних журналів. Згідно заповіту поміщиці Єлизавети Сергіївни Кондратьєвої храм у Тур'ї отримав білет державної комісії на 2 тис. рублів, відсотки з якого щороку відраховувалися на утримання храму. До парафії входили хутори: Мар'їн, Огородній. При храмі працювала земська народна школа, відкрита з 1879 р. А до нього тут діяла маленька церковнопарафіяльна школа, в якій у 1793–1794 рр. у вчителя Миколи Михайловича здобував початкову освіту майбутній відомий актор Михайло Семенович Щепкін. Уже заради цього слід залишити в пам'яті народній цей прекрасний храм.

Важко уявити теперішньому поколінню, як виглядав у Тур'ї цей храм, бо вже не всі жителі його пам'ятають. А ця велична архітектурна будівля, що була окрасою села, стояла на високому місці, трохи вище того місця, де тепер розташована школа. Це один із найстаріших храмів Краснопільщини, котрий зберігався без змін до сумних часів масової руйнації комуністами культових споруд у 1950-х рр.

Інформацію надав: краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Чернеччинська сільська рада
с. Чернеччина
Свято-Миколаївський храм

Земля, яка привабила поселенців, що і заснували перші хутори, котрі потім розрослися в одне село Чернеччину, належала ченцям Сумського Успенського монастиря, від чого й пішла назва села. Ченці у 1743 р. збудували храм, котрий був освячений на честь святого Миколи Чудотворця. Парафіян у 1850 р. налічувалося 1046 чоловік. При храмі діяла церковнопарафіяльна школа, приміщення якої збереглося до цього часу. Наприкінці XVIII ст. монахи Сумського монастиря

заснували в межах Чернеччини хутірець, збудували невеликий храм, який у 1790 р. був освячений на честь Святої Трійці. Хутору теж дали назву Троїцький. Парафіян було 288.

Через якісь причини у 1830 р. Троїцького храму не стало. Прихожан на той час значилося 209. Цікаво, що кількість прихожан до Миколаївського храму в Чернеччині на цей час не збільшилася, як би то мало бути. Очевидно, прихожани складали челядь, котра була найнята ченцями на сільгоспроботи, і, після того, як не стало храму, не стало хутора, ці наймані робітники повернулися до своїх домівок та господарств.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

с. Ясенок
Храм святих князів мучеників Бориса і Гліба

У с. Ясенок перший храм був збудований у 1735 р. Прихожан налічувалося 514 чол. Це був невеликий дерев'яний храм, який згодом прийшов у непридатність, та з часом і розмірами своїми не влаштовував парафіян, число яких з кожним роком збільшувалося. У 1783 р. вони побудували новий дерев'яний храм. У 1841 р. власник села штабс-ротмістр князь Костянтин Гагарін побудував кам'яний храм, щоправда, вісьмерик на ній і бані були дерев'яні, очевидно, що власних коштів на завершення кам'яної будови у нього не вистачило, а сусіди-поміщики не дуже поспішали вкладати в церкву, яка розташовувалася в чужому маєтку. Син будівельника, губернський секретар князь Володимир Костянтинович Гагарін з 1866 р. був обраний церковним старостою, таким чином, селяни сподівалися, що він продовжить справу свого батька в облаштуванні храму.

Усі храми в Ясенку були освячені на честь київських святих князів Бориса і Гліба. До приходу Борисоглібської церкви в Ясенку належала велика кількість навколишніх володарських і казенних хуторів, але з роками вони переходили в інші приходи, де будувалися нові храми. Ясенку належали й такі хутори, які були віддалені від нього на кілька верст, через те, що під час весінньої й осінньої повені прихожани не могли ходити в більш близькі для них церкви. При храмі в Ясенку в 1850 р. було 516 парафіян, а з 1889 р. діяла церковнопарафіяльна школа.

Храм у Ясенку зруйнований у період боротьби з релігією.

Інформацію подав: краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Ряснянський монастир

Ряснянський Свято-Димитрівський монастир – це ціле містечко, котре було відомим духовним і культурним центром для широкої округи і котре зникло, затерте різними соціальними і насильницькими політичними перетвореннями.

1867 р. цар Олександр II дозволив поміщику К.Д. Хрущову заснувати чоловічий монастир. Звістка про відкриття нового монастиря викликала в Харківській єпархії почуття духовної радості і піднесення. Архієпископ Харківський Макарій через "Харьковские епархиальные ведомости" оголосив духівництву, щоб "…в первый воскресный, или праздничный день совершено было во всех монастырских, соборных и приходских церквах благодарственное Господу Богу молебствие". На наказ Святійшего Синоду про заснування Ряснянського монастиря у своїй резолюії від 16 жовтня 1867 р., щоб "в новоучрежденной обители во все последующие времена ее существования в тринадцатый день сентября о почивших в Бозе членах Царствующего Дома Романовых ежегодно совершать панихиду, а в четырнадцатый день того же месяца… совершать также ежегодное благодарственное Господу Богу молебствие с коленопреклонением о здравии всего Царствующего Дома. Об учредителе же монастыря и здравии его родственников совершать постоянное поминовение на проскомидиях, а об усопших сродниках таковое же поминовение на проскомидиях и неусыпное чтение Псалтиря".

Архієпископ Макарій надав право самому К.Д. Хрущову обрати настоятеля монастиря. Вибір Костянтина Дмитровича впав на ігумена Євстартія, настоятеля Охтирського Свято-Троїцького монастиря. Владика схвалив вибір і призначив ігумена Євстратія настоятелем Свято-Димитрієвської обителі. У перші роки малочисельній братії монастиря довелося пережити багато неприємностей. На утримання братії К.Д. Хрущов виділяв невеликі кошти і не поспішав облаштовувати келії, монахи жили поруч із конями й іншими свійськими тваринами. Ігумену Євстратію довгий час ніяк не вдавалося відмовити К.Д. Хрущова від улаштування обителі в с. Рясне, тільки візит

настоятеля Святогорського Успенського монастиря отця Германа переконав засновника, що монастир варто влаштовувати подалі від села.

У 1869 р. архієпископ Харківський Нектарій заснував Свято-Димитрієвську обитель на новому місці. У 1870 р. монастир залишив настоятель архімандрит Євстратій, який посварився з К.Д. Хрущовим. Виконання обов'язків доручалося послідовно ієромонахам: Антонію, Іларіону, Іліодору.

За п'ять років, які минули від моменту заснування обителі на новому місці, будівництво велося дуже активно, й на 1874 р. вона прикрасилася чудовим храмом зі сріблястими банями, високою дзвіницею з великим дзвоном над святими воротами, був побудований братський корпус з 28 келіями, обитель огороджена широким кам'яним парканом з багатьма баштами, почато будівництво трапезного корпусу з невеликим храмом. Проте малочисленна братія весь цей час жила на панському дворі, богослужіння відбувалося в маленькій церкві, побудованій ще в 1868 р. коло приходської дзвіниці.

У 1871 і 1874 рр. К.Д. Хрущов склав два духовні заповіти, за якими жертвував у вічне володіння монастиря 4434 десятин землі й 100 000 руб. у процентних викупних посвідченнях і п'ятипроцентних білетах державного банку за умови, щоб капітал залишався недоторканим, а проценти йшли на утримання монастиря, училища і богадільні. Харківське єпархіальне начальство справедливо не покладалося на силу духовного заповіту і просило жертводавця зробити дарчий запис, що він із часом пообіцяв, але 1876 р. К.Д. Хрущов помер, так і не дочекавшись закінчення побудови монастиря. Він був похований в особливому склепі коло малої монастирської церкви. Від того часу родичі К.Д. Хрущова, отримавши у спадок лише 2500 десятин землі, вирішили відібрати майно монастиря, доводячи родове походження маєтку і незаконність його передачі духовному начальству. Довгі чотири роки, поки розбиралися судові справи, монахи жили у великій тузі, не маючи достатніх коштів не лише на одежу і взуття, а навіть на їжу. У їх власності залишався тільки малий храм біля дзвіниці приходської церкви с. Рясного.

Корисливі наміри спадкоємців К.Д. Хрущова не здійснилися: у 1880 р. Урядовий Сенат ухвалив рішення про те, щоб залишити клопотання прохачів без наслідків. Єпископ Харківський Іустин видав розпорядження про належний благоустрій Ряснянського монастиря і призначив настоятелем архімандрита Євстратія. Пробувши на посаді настоятеля вісім місяців, 30 грудня 1880 р. він помер і був похований в огорожі нововлаштованої обителі за вівтарем соборного храму. Тривалий час Харківське єпархіальне начальство не могло обрати гідного кандидата на посаду настоятеля, тільки 7 травня 1881 р. був призначений ієромонах Святогорської Успенської пустині Софроній. Територія монастиря – величезний прямокутник, обрамлений цегляним парканом довжиною 420 сажнів і висотою 2 сажні – була забудована храмами й двоповерховими корпусами для монахів та підсобних господарських приміщень. Отож, спробуємо коротко описати, що саме було розташовано за цією огорожею. У монастирі було три храми. Головний храм – собор святого великомученика Дмитрія Солунського – освячений 20 жовтня 1881 р. Цей цегляний храм мав 7 бань, був критий білим залізом, зовні побілений, усередині розписаний картинами високої художньої майстерності на релігійні сюжети. Підлога – паркетна. Іконостас дерев'яний, позолочений. Храм займав площу шириною 32 аршини в довжину – 60 аршин. Трапезний храм, освячений 27 жовтня 1881 р., цегляний, теплий – мав дерев'яний іконостас, пофарбований олійною фарбою, в більшості позолочений. Теплий храм, освячений 4 липня 1900 р., цегляний – мав іконостас позолочений, з іконами роботи високої художньої майстерності. Підлога була паркетна. Під храмом була калориферна піч. Дзвіниця – висока, цегляна, крита білим залізом – ззовні і всередині побілена. Під її аркою – святі ворота до монастиря. На дзвіниці 13 дзвонів. Вага головного дзвона 423 пуди. У 1902 р. на дзвіниці був установлений баштовий годинник з гучним боєм. З північного боку дзвіниці до огорожі прибудована цегляна сторожка. На території монастиря було п'ять двоповерхових корпусів, критих залізом. У двох з них нижні поверхи цегляні, верхні – дерев'яні: в першому пекли хліб і проскури, а також було 8 келій, в другому – братському, довжиною 46,5 аршин, шириною 22 аршини – холодильник. В одному з корпусів було вісім келій угорі, а внизу – майстерні: чоботарня, красильня, кравецька, а тоді – сторожка і стайня для 8 коней. Цей корпус мав розмір 52 аршини в довжину і 25 аршин в ширину. Ще один добротний корпус довжиною 38 і шириною 18 аршин, побілений зовні і всередині, з широкою галереєю на верхньому поверсі. Верхній поверх – з приміщенням для покоїв настоятеля монастиря, а нижній – для келій. З південного боку дзвіниці прибудований цегляний флігель довжиною 15, шириною 12 аршин. З північного боку огорожі – невеликий двоповерховий флігель з келіями для монахів. Біля кожного корпусу були сараї-дровники, в корпусах змонтований водогін. Усі корпуси між собою з'єднувалися цегляними тротуарами. Усередині двору по всій площі росли липи, каштани,

біла акація, фруктові дерева. Багато будівель було за межами огорожі монастиря. Так, з північної сторони, перед його фасадом стояло двоповерхове цегляне приміщення для відвідувачів і богомольців, побілене, крите залізом, з жилим підвальним приміщенням. У ньому було 32 кімнати. Верхній поверх мав особливе призначення: тут був притулок для престарілих осіб духовного звання, нижній поверх призначався для притулку старих мирян. Довжина цього приміщення 61 аршин, 21 аршин – ширина.

Ще був дерев'яний на цегляному фундаменті одноповерховий готель на 8 номерів, а біля нього, огороджений дерев'яним парканом, двір з критим ґонтою сараєм для екіпажів і коней приїжджих богомольців. Тут же був цегляний одноповерховий будинок з 7 кімнатами, з підвальними жилими приміщеннями для мандрівних богомольців, що прийшли пішки молитися Богу. Був тут ще будинок з номерами, кухнею, їдальнею для богомольців, яких багато прибувало сюди влітку. У дерев'яному одноповерховому будинкові, обкладеному цеглою, критому залізом, з підвальним приміщенням, містилася монастирська лікарня для мирян з 10 кімнатами і аптекою. Тут працював фельдшер, аптекар і 3 медсестри. У дворі лікарні біля колодязя збудована двоповерхова цегляна водокачка, крита залізом. Унизу був двигун, а вгорі – два великі чани для води до 3000 відер. По чавунних трубах вода текла в усі корпуси. Поруч із двором лікарні – цегляна лазня з трьома досить великими приміщеннями для миття, у верхньому поверсі було два великих чани для води, яка нагрівалася паровиком.

З півдня за стінами монастиря на схилі ріс розкішний і досить великий фруктовий сад, а в ньому – пасіка з 300 вуликів, з усіма необхідними для саду й пасіки будівлями. На відстані 400 сажнів від монастиря була монастирська економія, а в ній 8 капітальних будівель. Там було два корпуси, в котрих нижній поверх цегляний, верхній дерев'яний. В одному з них жили монахи, що обслуговували економію, в другому: внизу – бондарня, теслярня, 4 келії, а вгорі – 12 келій. Було ще 2 житлових будинки: в одному розташовувалися службовці, в другому – казарма для робітників (1905 р. спалений, в 1909 – відбудований). Було ще 4 будівлі господарського призначення: комора з дубового дерева (для зерна), критий залізом, з дерев'яною підлогою. Був навіс на стовпах з п'ятьма відділеннями, де зберігалось зерно. Довжина – 102, ширина – 12 аршин; цегляна клуня – для сортування зерна і друга – для засипки зерна; цегляна стайня, збудована в 1881 р., на 40 коней. Довжина – 30, ширина – 14 аршин. Із західної сторони прибудований каретний сарай і приміщення для конюхів. Цегляний під залізом сарай для загону худоби. Довжина 30 сажнів. У дворі економії був молокозавод, де перероблялося молоко на масло і твердий сир.

На відстані 1,5 версти (верста – 1,06 км) зі східного боку від монастиря розташовувалися два млини: дерев'яний триповерховий водяний млин на 4 постави з просорушкою, крупорушкою і цегляний двоповерховий паровий млин на 2 постави. До нього прибудовані відділення для двигунів, слюсарні і для приїжджих. Ще одне цегляне приміщення призначалося для борошна. До нього прибудовані кухня і келії для монахів, що обслуговували млин. Тут також були: сукновальня, цегляний будинок для монахів, двоповерховий будинок (нижній поверх цегляний, верхній – дерев'яний) для службовців. Ще двоповерховий будинок з приміщеннями: внизу – для прання білизни, а зверху – 19 келій для прачок. Тут же дерев'яний сарай для сушки білизни і дерев'яна кухня для харчування прачок.

За дві версти від монастиря, за Рясним, був монастирський цегельний завод. При ньому дві дерев'яні будівлі для сторожа і робітників, дерев'яні сараї для сушіння цегли і 4 печі для її випалювання. Кількість цегли задовольняла потреби монастиря й населення.

За сім верст від монастиря на північ розташовувалося село Закобилля, яке в 1840 р. у зв'язку зі смертю Дмитра Андрійовича Хрущова на домагання його сина Костянтина для увіковічнення пам'яті батька перейменоване в Новодмитрівку. На кошти монастиря тут було збудовано чимало капітальних приміщень. Двоповерховий будинок (нижній поверх цегляний, верхній – дерев'яний, обкладений цеглою), критий залізом. У ньому 14 келій вгорі, а внизу – кухня, їдальня, комора, 3 келії. Тепер тут лісництво.

Поруч із млином була дерев'яна, крита залізом, сукновальня з 12 ступами. До неї прибудована дерев'яна кочегарка з 2 чавунними котлами. При млині були: дерев'яний будинок для монахів і робітників, дерев'яна комора і під'їзний сарай під залізом. У 1909 р. збудована досить міцна гребля.

У 1910–1912 рр. на кошти монастиря, прихожан Новодмитрівки, Таратутиного, Москалівки з їх трудовою участю збудовано церкву з цегли досить оригінальної конструкції з високим куполом. У 1930 р. в ній було зерносховище, а після війни її розібрали.

Серед монахів монастиря найбільш відомим був ієромонах Товія (в миру – селянин Тимофій Леонтійович Савченко 1822 р. н.). Він був послушником Охтирського Троїцького монастиря в

1845 р., пострижений у чернецтво в 1853 р. з іменем Ігнатія, а в 1856 р. відбув на Афон, де в 1857 р. прийняв постриг в схиму з іменем Товія. Був там настоятелем Іллінського Скиту. У 1885 р. він повернувся в Охтирський Троїцький, а в 1893 р. на власне прохання і за постановою Синоду переведений у Ряснянський монастир.

У 1884 р. патріарх Афонський на прохання Товії за його сумлінність до святині виділив йому дві частки чесного древа з напрестольного хреста і понад 50 часток нетлінних святих мощів угодників Божих. Серед них були нетлінні мощі Святих Апостолів: Андрія Первозванного, Луки євангеліста, Якова, брата Божого; Святих угодників: Василя Великого, Григорія Богослова Косми Бессребреника; Святих Великомучеників: Димитрія Солунського, Федора Стратилата, Параскеви П'ятниці, Варвари й ін. На підтвердження істинності цих часток він надав свідоцтво, видане в Пантелеймонівській Афонській обителі. Усі ці частки були укладені в ковчег 198 см завдовжки й 90 см завширшки. Прибувши в Ряснянський монастир, Товія подарував святі частки монастирю, і вони були виставлені в Ряснянській обителі для поклоніння віруючих. У Ряснянський монастир потяглися тисячі богомольців. Унаслідок паломництва віруючих і щедрих їх дарів прибуток монастиря зростав, Святійший Синод, Харківська Духовна Консисторія і Ряснянський монастир на Товії і його священних дарах утвердили славу монастиря в Російській імперії. У монастирі була 31 коштовність від однієї до кількох тисяч карбованців. Це золоті і срібні ікони, Євангелії в золотій оправі, хоругви оксамитові, шиті золотом, різні ікони з дорогоцінним камінням. У храмі й ризниці зберігалися 172 набутки, цінність кожної з яких – не нижче 100 карбованців. Крім того, було повне убрання для священнослужителів більш, ніж на 100 осіб, серед яких були екземпляри досить цінної не тільки художньої, а й різцевої роботи. Дещо про Статут і управління монастиря. Статут був запозичений зі Святогорської Успенської пустелі Ізюмського повіту Харківської губернії. У ньому зазначається суворість і точність виконання церковного чинопочитання. Служба велася з великою пишністю. Ушановувалася пам'ять усіх померлих благотворителів, згадувалося, хто і скільки вніс пожертвувань. Три рази на рік хресним ходом ходили до ставу і поверталися таким самим порядком. Біля ставу кропили братію і народ святою водою. Ці походи були в січні на терпляк, 7 січня на Водохреща, 23 квітня на святого Юрія. Братія користувалася бібліотекою, де видавалися книги в понеділок і п'ятницю. Там були і релігійні журнали.

Управлявся монастир настоятелем з помічниками. За богослужінням стежив ризничний (особа, що видавала священикам ризи). За поведінкою і порядком у монастирі стежили благочинний та його помічники. Монахи в день свого пострижения, в день гоління зобов'язані були бути на сповіді у духівника, що обирався братією. За монастирським господарством доглядав економ. У господарстві робітники працювали помісячно, але більше поденно. Виплату грошей та інші витрати проводив касир (скарбник). На нього покладався обов'язок вести прибутково-видаткові книги, які щорічно перевірялися комісією при Харківській Духовній Консисторії. Табельник-послушник щоденно перевіряв робітників. Освітнє і суспільне благотворіння монастиря почалося тоді, коли монастир був приведений у належний зовнішній вигляд. Монастир утримував у своєму приміщенні і на свої кошти учительську семінарію, в якій навчалися переважно дочки священиків і осіб духовного сану. Після закінчення семінарії вони направлялися на роботу вчителями в церковноприходські школи. Ця семінарія в 1920 році була переведена в Охтирку і перейменована в педагогічне училище. Монастир утримував дві церковнопарафіяльні школи, одну в Новодмитрівці на 80 учнів, там був інтернат на 10 дітей-сиріт, на цю школу монастир щорічно витрачав 1000 карбованців, попечителем був монастир. Друга школа була в Рясному безпосередньо в приміщенні монастиря.

Харківському єпархіальному жіночому училищі монастир відправляв щорічно 2 стипендії для утримання 2 учениць. З 1910 р. почали влаштовувати для службовців, робітників монастиря і сторонніх осіб релігійно-моральні читання з показом картин такого самого змісту. З дозволу настоятеля монастиря бібліотека видавала книги для населення. Бідніші люди села й околиць одержували від монастиря необхідні продукти, а інколи навіть гроші. Це робилося в Різдвяні свята й Воскресіння Христа. Також відпускалися дрова й лісоматеріал для будівництва незаможним жителям Рясного, дошки для домовин біднякам навколишніх сіл. По доступній ціні монастир здавав селянам в оренду більше 3000 десятин орної землі і сіножатей, а також в економії давав можливість заробити гроші. Селяни користувалися послугами лікарні – фельдшера, медсестри, аптекаря, а в разі потреби – запрошувався лікар. Монастир мав богодільню для духовних і світських літніх людей і тяжкохворих інвалідів.

З 1888 по 1920 р. включно з дозволу єпархіального начальства Харківської губернії щорічно здійснювався хресний хід з чудотворною іконою Святителя Христа і Миколи угодника з села Великого Бобрика в Ряснянський монастир. На час від неділі Всіх Святих, тобто через місяць після

Пасхи, 24 червня, на свято Петра і Павла, ікону несли назад, у Великобобрицьку церкву. Ікону супроводжувала вся церква і чернецька братія з великою пишністю і святістю.

Здавалося б, нещодавно все це було: і монастир, і дійство навколо нього. Тепер немає ані монастиря, ані численних господарських забудов, – все спустошене часом і подіями. Ані сліду, ані решток. Та залишилася історія, залишилося наше минуле. Його треба знати й шанувати.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Свято-Дмитрівський храм Ряснянського монастиря

Головний храм Ряснянського монастиря – Собор Святого великомученика Дмитрія Солунського, освячений на честь цього святого 25 жовтня 1881 р. Іменем цього святого освячені храми в Рясному, Новодмитрівці, та й монастир носить ім'я Святого Дмитрія.

Свято-Дмитрівський храм у монастирі мав 7 бань, був критий білим залізом, зовні побілений, усередині розписаний картинами високої майстерності на релігійні сюжети. Підлога паркетна. Іконостас дерев'яний, позолочений. Храм займав площу шириною 52 аршини, в довжину – 60 аршин.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Свято-Преображенський храм Ряснянського монастиря

У Ряснянському монастирі був збудований теплий храм з червоної цегли, мав дерев'яний іконостас, пофарбований олійною фарбою, в більшості позолочений, з іконами роботи високої художньої майстерності. Підлога була паркетною. Під храмом була калориферна піч. Храм освячений на честь знаменної події – Преображення Господа нашого Ісуса Христа. Освячення відбулося 4 липня 1900 р.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

Храм Архистратига Михаїла Ряснянського монастиря

У Ряснянському монастирі був збудований трапезний храм з червоної цегли, теплий, мав дерев'яний іконостас, пофарбований олійною фарбою, в більшості позолочений.

Храм освячений 22 жовтня 1881 р. на честь Архистратига Михаїла. Дзвіниця в монастирі була одна. Це була висока цегляна архітектурна споруда, крита залізом, зовні і всередині оштукатурена. Під її аркою були святі ворота до монастиря. На дзвіниці було 13 дзвонів. Вага головного дзвону становила 423 пуди. Крім того, у 1902 р. на дзвіниці був установлений баштовий годинник з гучним боєм.

Інформацію надав краєзнавець Леонід Дмитрович Дідоренко.

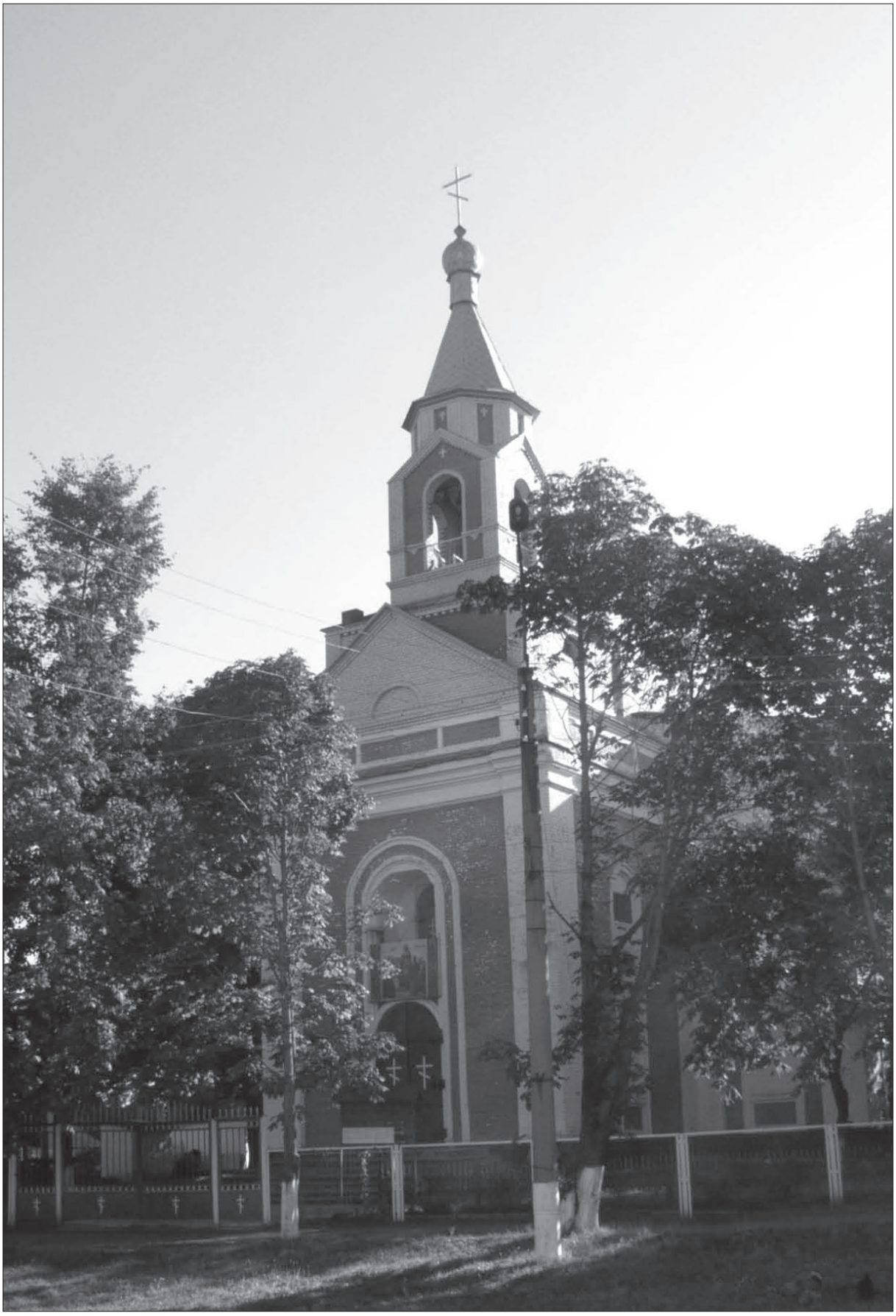

смт. Краснопілля. Храм Успіння Пресвятої Богородиці

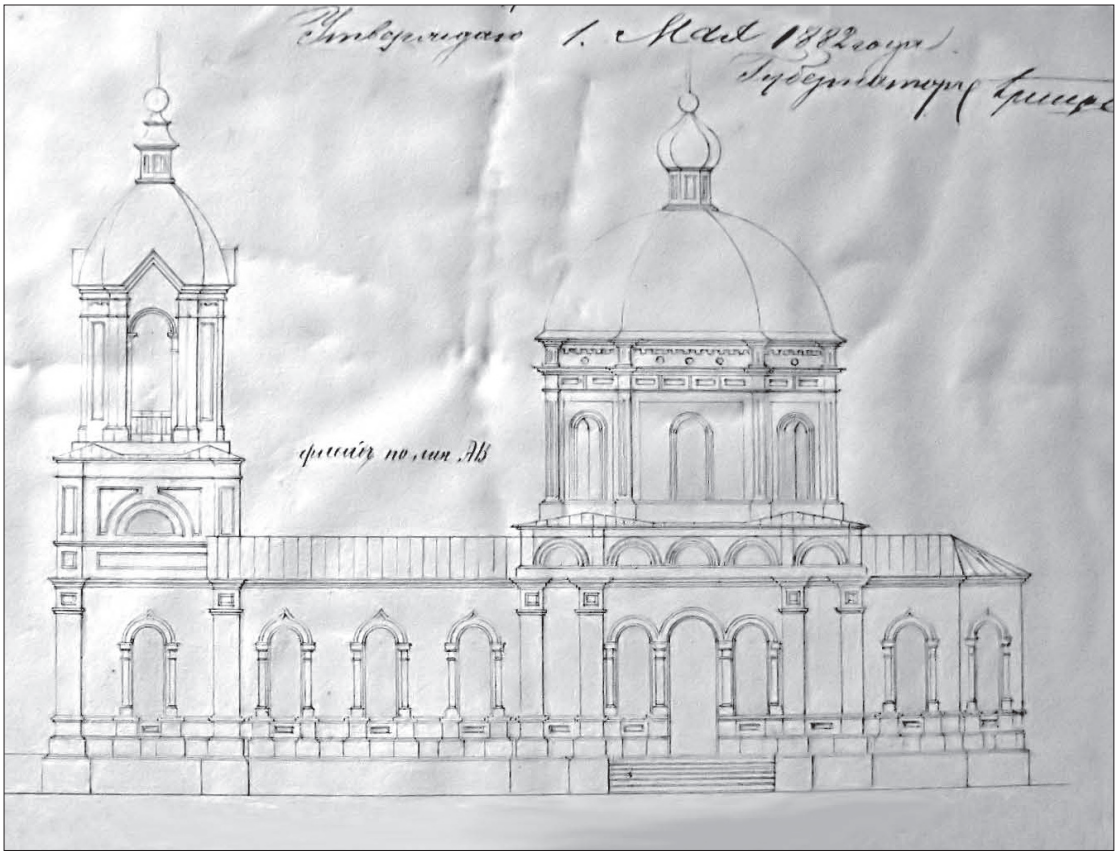

Свято-Миколаївський (Преображенський) храм

Свято-Миколаївський храм. смт Миропілля

Планъ уѣздному городу Ахтырскому
съ прикорденными слободами сочи-
менъ 1787 году Маія дня.
Въ семъ городѣ кромѣ
приходскихъ деревянныхъ
церквей Другова строенія
достойнаго примѣчанія не-
имѣется.
Присудственныя мѣста еще
невыстроены.
Р. Ворскла
Р. Ахтырка
Р. Студенокъ
Малыхинъ
Дюймъ 200 сажень

с. Покровка.
Храм Покрова Пресвятої Богородиці

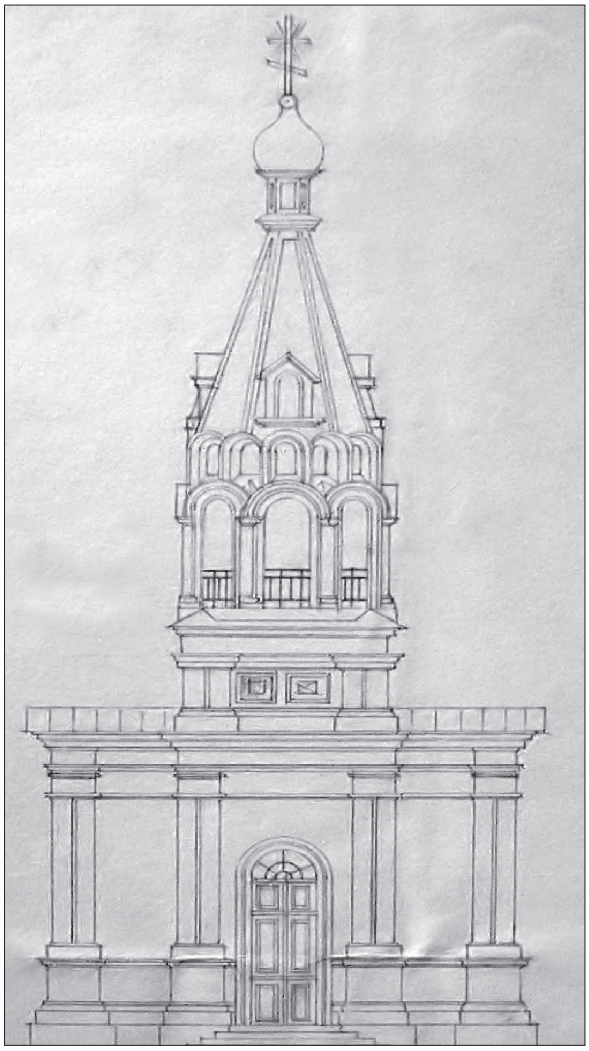

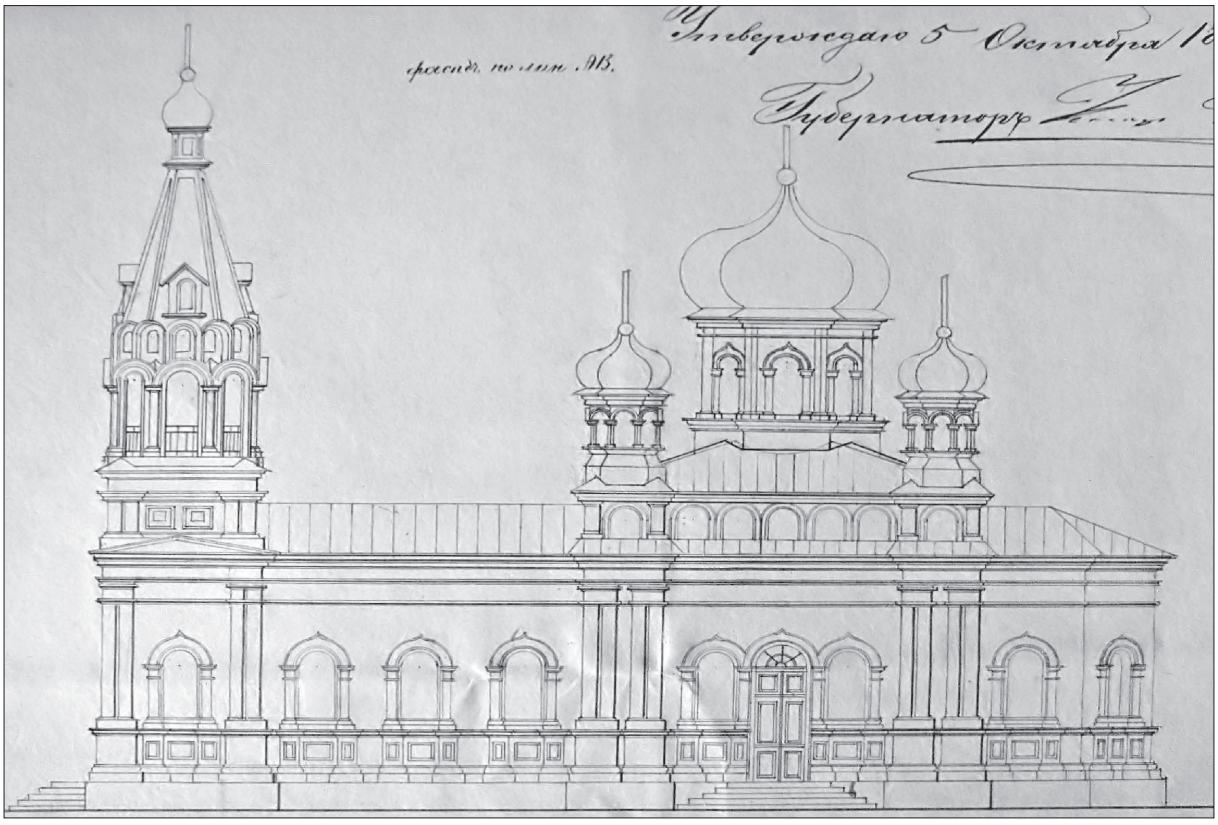

с. Порозок.
Храм святого Серафима Саровського

с. Славгород. Свято-Троїцький храм

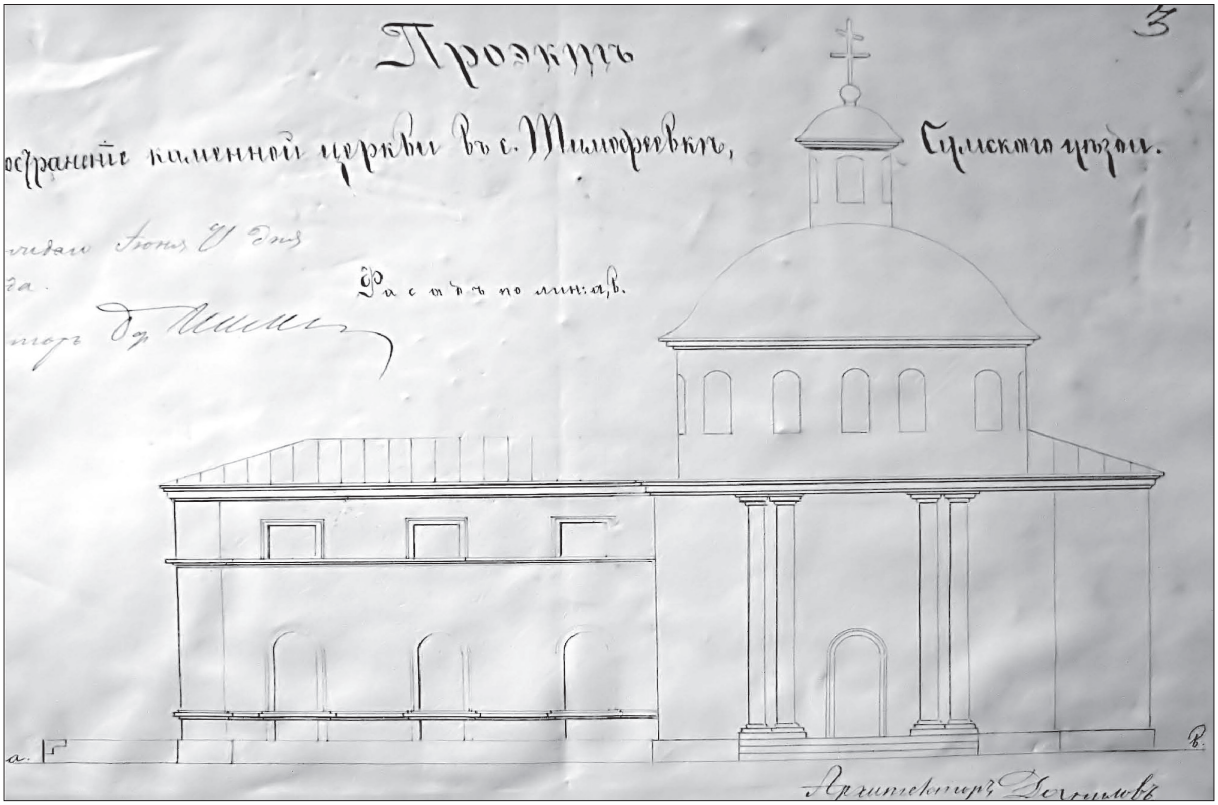

с. Тимофіївка (тепер частина Осоївки). Храм Різдва Христового

Ряснянський Свято-Димитрівський монастир

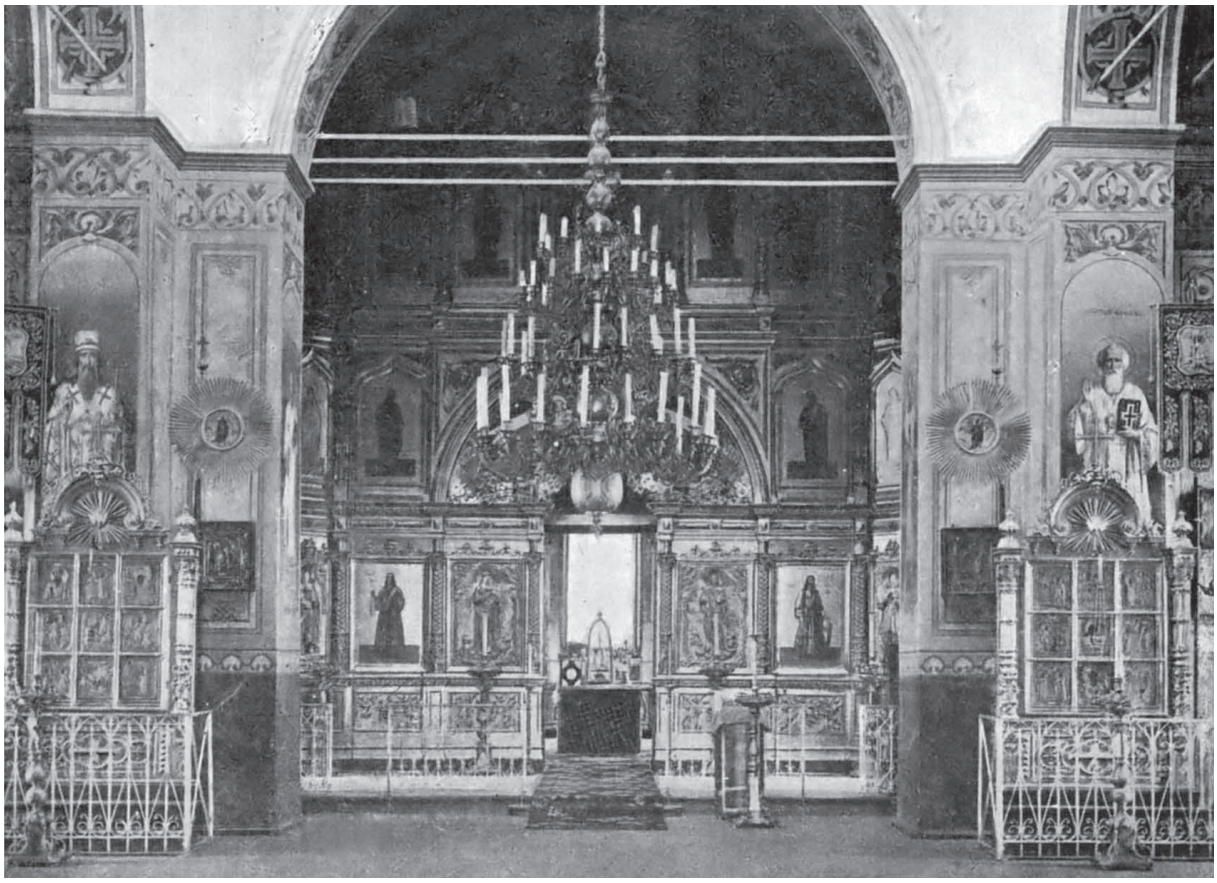

Ряснянський монастир, внутрішній вигляд соборної церкви, фото поч. XX ст.

Ряснянський монастир, сучасний вигляд

КРОЛЕВЕЦЬКИЙ РАЙОН

м. Кролевець
Спасо-Преображенська церква

Побудована в 1778 р. на місці знищеної пожежею 6 травня 1775 р. Освячена у 1782 р. У 1849 р. церкву перебудували і значно розширили. В 1863 р. була споруджена триярусна дзвіниця. У 1872 р. було влаштовано бічний вівтар в ім'я ікони Казанської Божої Матері.

Протягом 1930-1933 рр. церкву було закрито, зруйновано баню, дзвіницю, але в роки Другої світової війни, принаймні в 1942 р., вона функціонувала.

Храм у спотвореному вигляді існує і по теперішній час, використовується за призначенням. У 2000 р. з ініціативи місцевої влади дзвіницю відбудували в досить вільних архітектурних формах, які мало нагадують знищену комуністами історичну споруду.

Відомості згідно архівних виписок надав Минда Михайло Ілліч, настоятель Спасо-Преображенської церкви, Благочинний Кролевецького округу УПЦ-МП. м. Кролевець.

с. Андріївка (нині в межах м. Кролевця)
Церква Успіння Пресвятої Богородиці

Побудована в 1721 р. До приходу входили села Андріївка, Боцманове.

Богослужіння були припинені комуністами в 1936 р., а храм зачинений. В роки Другої світової війни богослужіння було на короткий час відновлене. Після війни церква знов була закрита і перебудована під клуб, а згодом – під магазин.

Церкві належали будинок священика, комора, два сараї та школа. Перша згадка про особистості священиків відноситься до 1786 р. – це священик Євстафій Молчановський, який помер 7 квітня 1799 р. у віці 44 роки. Більш, ніж 40 років – з 1801 по квітень 1842 р. в церкві служив Захарій Понирко. 7 липня 1868 р. на церковному цвинтарі похований священик Олексій Степанович Рахинський, який служив з квітня 1842 р. В період з 1786 по 1918 рр. в храмі служило 17 священиків. Імена їх відомі.

В серпні 1993 р. приміщення було викуплене громадою у Кролевецького міського споживчого товариства і передане на основі розпорядження міського виконавчого комітету Ради народних депутатів № 280 від 18.05.1993 р. Після відкриття храму у 1993 р. і по нинішній час настоятелем є митрофорний протоієрей Микола Михайлович Чернявський.

Відомості згідно архівних виписок надав Чернявський Микола Михайлович, настоятель Свято-Успенської церкви м. Кролевець.

Собор Різдва Пресвятої Богородиці

Кролевецький мурований Різдва Пресвятої Богородиці собор було фундовано у 1742 р. На його місті перед цим стояла дерев'яна церква. В книзі пам'ятних записів, заведеній у 1741 р. Григорієм Івановим, писарем Кролевецької ратуші, яку випадково у XIX ст. віднайшли у будинку титулярного радника Василя Васильовича Євфросимова, наводяться детальні відомості про будівництво Кролевецького (мурованого) собору: "1741 года ноября 15 дня состоялся приговор общих казаков и посполитных о поставке в Кролевце каменной Рождества Пресвятой Богородицы

церкви на место существовавшей тогда деревянной, 1742 года августа 7 в субботу из церкви соборной Рождества Богородицы Кролевецкой выносили образа в Николаевскую церковь.

Того же 1742 года августа 8 в неделю по службе церковь Рождества Богородицы раскидали. Августа 9 дня в понедельник начали копать на церковь фундамент и на погребу яму. Августа 31 дня во вторник на Положение Честного Пояса церковь Рождества Богородицы закладывалась, где положены под муром алтарным камень, и на том камени крест, тако же мощи св. безсребренников Косьмы и Даміана и таблица медная, на которой вырезано войтомъ Кролевецким Григорием Романовым тако: Во имя Отца и Сына и Св. Духа. Аминь и прочее..., за старанием настоятеля той же церкви Іакова Маковскаго и сотника Кролевецкаго Григория Огиевскаго 1748 года, июня 22 дня, в среду церковь каменную Кролевецкую начали штукатурить из середины".

Коли освячено церкву, достеменно невідомо, напевно, в наступному 1749 р. Храм цей, виходячи з пам'ятних записів, збудований по благословенню архієпископа Київського Рафаїла Заборовського, який в подальшому став митрополитом Київським і похований в усипальниці Києво-Софійського собору. Місто Кролевець в ті часи належало до Київської єпархії. 31 березня 1785 р. указом Св. Синоду місто було підпорядковане Новгород-Сіверській єпархії, а пізніше після її ліквідації – Чернігівській єпархії. Храм проіснував до 1817 р. Того року 17 вересня в м. Кролевці трапилася пожежа, внаслідок якої вигоріла краща частина міста, саме та, де розташовувався ярмарок; згоріли також належні церкві будівлі: дерев'яна дзвіниця, школа та дерев'яні лавки, влаштовані на церковному цвинтарі; на самій же церкві лише бані і дах. Дзвони на дзвіниці вщент розплавилися і згодом мідь довелося викопувати із землі. Розплавлену мідь невдовзі обміняли на 2 нових дзвони. В 1838-35 рр. по благословенню високопреосвященного Володимира були прибудовані три муровані притвори: один із західної сторони – доволі просторий, а два менших – з північної та південної сторін.

В 1841-43 рр. за благословення єпископа Чернігівського Павла влаштований приділ на хорах на честь Воздвиження Хреста Господня, а в 1861 р. в храмі змонтовано опалення. В 1866 р. від буревію сильно постраждав дах над хорами. Цей ураган спричинив городу великі збитки. Нова дзвіниця була відбудована в 1829-30 рр., на місці згорілої в 1817 р. дерев'яної.

До собору була приписана також кладовищенська церква в ім'я св. великомученика Георгія. Церква ця по "высочайше утвержденному проекту", з дозволу Св. Синоду, по благословенню архієпископа Філарета, була фундована 3 травня 1804 р. благочинним міста Кролевця, соборним протоієреєм Олександром Миткевичем разом з іншим міським духовенством. Тим же протоієреєм, по благословенню єпископа Варлаама, храм освячено 27 квітня 1867 р. Церква споруджена як на пожертви кролевчан, так і на пожертви приватних осіб з інших населених пунктів. На місці цієї церкви спершу був дерев'яний храм, який прийшов у занепад, і у ньому неможливо було здійснювати богослужіння. Антимінс на полотні був виданий 8 червня 1779 р. дня Київським митрополитом Гавриїлом. Навколо церкви знаходилось кладовище, на якому видатних памя'тників не було.

До числа видатних за давністю та коштовністю речей, що зберігалися в цьому храмі, можна зарахувати наступні.

Ікона Іверської Божої Матері. Перекази свідчать, що вона була написана ще у XVII ст., і що багато прихожан, які зверталися до неї за допомогою, отримували допомогу. Незважаючи на якість тогочасних реставраційних робіт, зображення обличчя як Богоматері, так і Спасителя, залишалися неушкодженими.

Ікона Божої Матері "Утамуй мої печалі". Вона написана в 1749 р. на місце ікони, особливо шанованої місцевим населенням, яку згідно розпорядження єпархіального начальства взяли до Новгород-Сіверського в архієрейський будинок. Народ зі слізьми на очах супроводжував за місто цю ікону. В 1855 р. на цю ікону була виготовлена 84-ї проби визолочена риза вартістю 121 руб. і поставлена в особливому кіоті із зображенням по сторонах деяких благодатних її діянь щодо скорботливих, а нижче розташована ікона Божої Матері "Троєручиці" в пам'ять зцілення дружини протоієрея від хвороби. Крім цих святинь, в храмі перебувало декілька інших ікон в срібних ризах, а також старовинні: священний посуд та коштовне священицьке облачення.

З книжок, що перебували у церкві, особливе зацікавлення викликали наступні:

1) Євангеліє в аркуш, написане церковним уставом. На цьому Євангелії були наступні написи: "Року 1612 месяца июня 21 изволением Отца и поспешением Сына и орошением Св. Духа исписася сия книга Евангелие во граде Бобрищи, а купил его раб Божий Косьма с отцом своим Лукианом и с женою своею Екатериною а с чады своими за свое отпущение грехов и придал его к храму Св безсребренников Косьмы и Дамиана в селе Глебовичах у маетности его милости князя Острожскаго, а кто бы издумал отдаляти от тсей церкви Святой, хощу с ним суд имети в день

страшный, а который священник будет читати тую книгу Святую у Престола Божиа, повинен просити Г-да Бога за пана Лукиана и за родителей его и за подружие и за чада его, с тем милость Божия и Пречистой Его Богоматери". В тому ж Євангелії по аркушам знизу розташовані наступні написи: "Сию книгу, глаголемую Евангелие, протоиерей Иоанн Григорьевич за живота своего с попадьею своею Мариею на церковь Рождества Пресвятыя Богородицы во граде Кролевце рынковую за отпущение грехов своих вечными часы, а кто бы мел сию книгу от храма Пресвятыя Богородицы отдалить пробовать, таковое будет проклят". Далі через 9 аркушів: "а кто бы мел продать и на свой пожиток обертать, таковой нехай будет анафема проклят; року 1657".

2) Євангеліє розміром у великий аркуш в срібних визолочених дошках, надруковане у 1698 р. в Москві, пожертвуване Кролевецьким сотником Іваном Маковським. На останньому аркуші напис: "Сиє Евангелие обложено умершим, сотником Кролевецким Иваном Николаевичем Маковским и в окладе серебра весом тринадцать фунтов верно. За всякий фунт кладучи по 15 руб. чистых 195 р. без бумаги".

3) Євангеліє в малий аркуш, друкована 1636 р. у Львові, з грецьким написом Іеремії єпископа Луцького і Острозького.

4) Тріодь цвітна в аркуш львівського друку. Внизу книги по аркушах напис: "Сия книга, глаголемая триодь цветная, купленная в Прилуке за Дніпром его милостью паном Иоанном Маковским, сотником Кролевецким, повернувшимся с походу военнаго от Сендомира от реки Вислы в року 1706 ноября месяца, его же милостью паном Иоанном Маковским отдана до храма Р. Пресв. Богородицы в рынку Кролевецком соборном..., а кто бы мел оную отдалити или украсти, тот не буды написан в книгу живота вечнаго".

Соборному храму належало в гостинному дворі декілька торгівельних лавок, влаштованих на церковні кошти. В подальшому Вони були продані.

Точна дата знищення храму не встановлена.

Церква на честь святителя Миколи Чудотворця.

Перша зведена церква св. Миколая була дерев'яною. Найдавніші згадки про неї зустрічаються досить рано, ще в XVII ст.

З дозволу Тимофія, митрополита Київського, в 1751 р. храм, стіни якого ледве трималися, був зруйнований, а на його місці був збудований новий. На жаль, в 1812 р. цей храм згорів. Невдовзі, в 1814 р. на його місці була зведена мурована церква. Освячення цього храму було здійснене в 1819 р. При Миколаївській церкві існувало православне братство, в якому братчики розподілялись на старших та молодших. Згадки про братство можна віднайти в документах 1715 та 1731 рр. Братство утримувало на свої кошти школу. При церкві також був шпиталь. Його мешканці організували старцівський цех, яким керували старости. В шпиталі була стареча кружка з грошима, яка використовувалася згідно загального рішення ради старців.

В храмі зберігалося декілька ікон в срібних ризах, між ними ікона св. Миколая стародавнього письма в срібній ризі вагою 15 фунтів. В храмі було також декілька цінних старовинних книг і священних речей:

1) Євангеліє без заголовного аркушу старовинного друку.

2) Тріодь постна київського друку з написом: "Сия книга дана от мещан Кролевецких ко храму чудотворца Николая за отпущение грехов деялось... за священника Константина Яцковича – войта Василия Кролевецкаго и за дидаскала Наума, року Божого 1655".

3) Мінеї службові київського друку 1705 р. з написом на кожній: "Сии книги минеи... за старанием честного отца Доментіана Маковскаго, протопопа кролевецкаго и воронежскаго, на тот час настоятеля той же церкви и старших братий Ивана Холоденка и Тараса Васильевича, року 1715".

Храм володів дерев'яним хрестом в срібній визолоченій оправі з вирізьбленим написом: "Сей крест сооружен старанием и коштом Федора Зачепа и Кобызскаго Яремы Гриненка и всей братии цеху резницкаго и калашницкаго в Кролевцу 1692 г. надан до храму святого Николая".

Точна дата знищення храму не встановлена.

с. Бистрик
Свято-Троїцька церква

Дерев'яну каплицю на місці пізнішої Троїцької церкви, згідно переказів, побудували ще в сер. 1500-х рр. монахи Новгород-Сіверського монастиря, що обслуговували водяний млин і підсобне монастирське господарство, розташоване неподалік села.

На загально сільському зборі мешканцями Бистрика було вирішено провести капітальний ремонт старої церковної каплички. Дерев'яна капличка мала розміри 6 х 9 м. Частина розташованих навколо неї поховань були виконані у вигляді цегляних склепів з купольним перекриттям на рівні землі і ґрунтовою засипкою зверху. Інші поховання являли собою звичайні могили з горбками із залишками слідів дерев'яних хрестів.

На загальному сході села приблизно у XVIII ст. було вирішено побудувати нову велику дерев'яну церкву. Спадкоємці козацького старшини В.Л.Кочубея вирішили безкоштовно виділити будівельні матеріали для зведення церкви, а староста села – робочу силу. Військові інженери розробили проект церкви і здійснювали керівництво будівельними роботами. Роботи велися влітку і взимку.

У плані церква являла собою видовжений хрест. Військові начальники вирішили суттєво змінити розміри храму, збільшивши його внутрішній об'єм. Це було зроблено з метою, щоб всі солдати місцевого гарнізону змогли розміститися в церкві одночасно, оскільки за розмірами такого храму не було в усій окрузі.

Побудували церкву на цвинтарі, де були поховані перші поселенці. Здійснення поховань в даному місці було заборонено, натомість відкрили нове кладовище в районі вулиць Морозівка, Сайківка і на Шумері, а на цвинтарі біля нової церкви визначено ховати тільки священників і поважних громадян с. Бистрик.

Відкрили церкву в 1808 р. на свято Трійці. Вона була освячена на честь престольного свята Трійці (Свято-Троїцька церква). Територія навколо нової церкви була благоустроєна, посаджені дерева, в основному – липа і клен, а на старих могилах – фруктові дерева. По периметру цвинтаря (розміром 200х250 м) висаджені кущі бузини та інші ягідні кущі, побудовані пішохідні доріжки і дорога для заїзду.

Священнослужителем довгі роки був Красногорський. Його житлове помешкання знаходилось недалеко від церкви (нині в цьому приміщенні обладнано молитовний будинок Української православної церкви Конотопської Єпархії. Службу проводить протоієрей Цветус Микола Григорович). Служкою в священика Красногорського був Василь Лукович, який став священнослужителем, довго служив в м. Глухові. Все це було збережено до 1941 р.

В сер. 30-х рр. XX ст. церкву було віддано під клуб та сільську бібліотеку, знято куполи, хрест. В роки Другої світової війни клуб знову передано було під церкву.

Територія навколо нової церкви була благоустроєна, посаджені дерева, в основному липа і клен, а на старих могилах – фруктові дерева. По периметру цвинтаря (розміром 200х250 м) висаджені кущі бузини та інші ягідні кущі, побудовані пішохідні доріжки і дорога для заїзду.

Після війни церковні богослужіння проходили по хатах, (будинок Кота Петра, в наш час знаходиться СЛА, Хилько Тетяни Демидівни, Дудки Марини – ці будинки не збереглися), священики приїздили з інших сіл.

На початку 70-х років XX ст. молитовні будинки було закрито. Храм був знищений за часів комуністичного панування в роки войовничого атеїзму.

Інформація Бистрицької сільської ради.

с. Дубовичі
Церква в ім'я Архистратига Михаїла

Дерев'яна приходська церква в 1645 р. була перенесена з хутора Ретик і складена на місці з'явлення ікони Чудотворної Божої Матері. Побудована на кошти дружини Василя Леонтійовича Кочубея Любави Федорівни. В 1777 р. на місці дерев'яного закладено кам'яний храм з 6 баштами та 8 дзвіницями та кам'яною огорожею в ім'я Різдва Пресвятої Богородиці. Побудована на кошти громади попередньої церкви, зібрані від пожертвувань поклонників Святині Храму – образу Богоматері, за участю вкладом і працею Василя Васильовича Кочубея. Закрита в 1929 р. Розібрана

по цеглині в 1936 р., а в 1937 р. з одержаного матеріалу збудовано двоповерховий будинок культури, який використовується і в даний час. Збереглася частина приміщення огорожі, в якій був магазин господарських товарів.

Церква в ім'я Воздвиження чесного Хреста Господнього

Домова церква місцевих землевласників збудована в 1863 р. на кошти сім'ї Кочубеїв в маєтку, розташованому в парку. Храм дерев'яний, на сьогодні не зберігся.

Успенська церква

Цвинтарна церква побудована в 1855 р. на території кладовища, дерев'яна з кам'яною каплицею та кам'яною огорожею. Розібрана в 30-х рр. минулого століття.

В 2001 р. уродженцями села Дубовичі, братами Тимченко – Олександром та Анатолієм, для потреб Різдва Богородицької релігійної громади було придбане приміщення промтоварного магазину, яке переобладнане, реконструйоване, забезпечене майном і використовується як церква. Вся робота проводилася під керівництвом нинішнього священика Красовського Олексія Григоровича.

Відомості подані вчителем історії школи с. Дубовичі Гурбою Віктором Григоровичем.
Відомості засвідчила секретар сільради Карабут Валентина Григорівна, що мешкає в Кролевецькому р-ні, с. Дубовичі.

Собор Різдва Пресвятої Богородиці

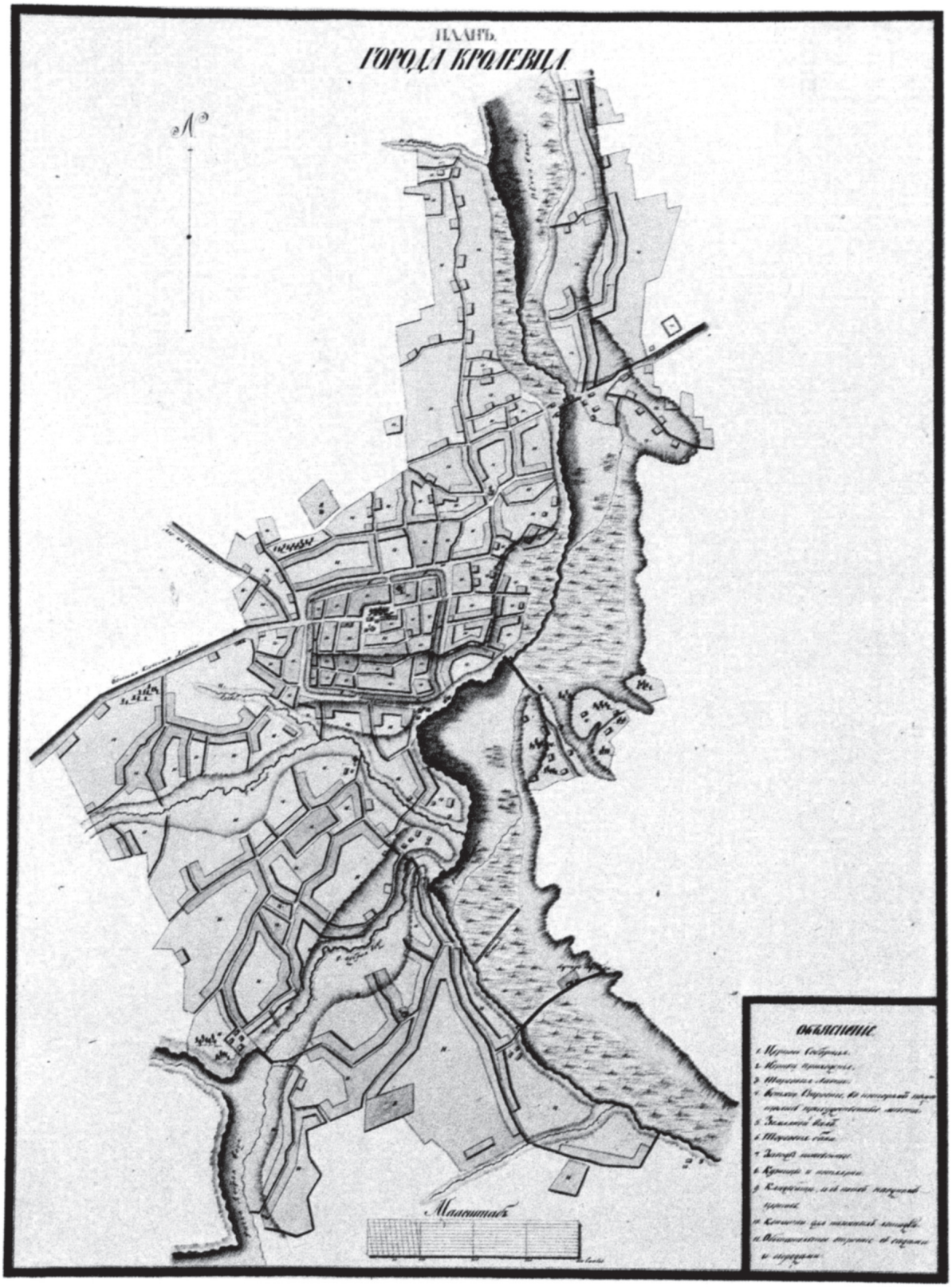
ПЛАНЪ
ГОРОДА КРОПИВНА
Масштабъ

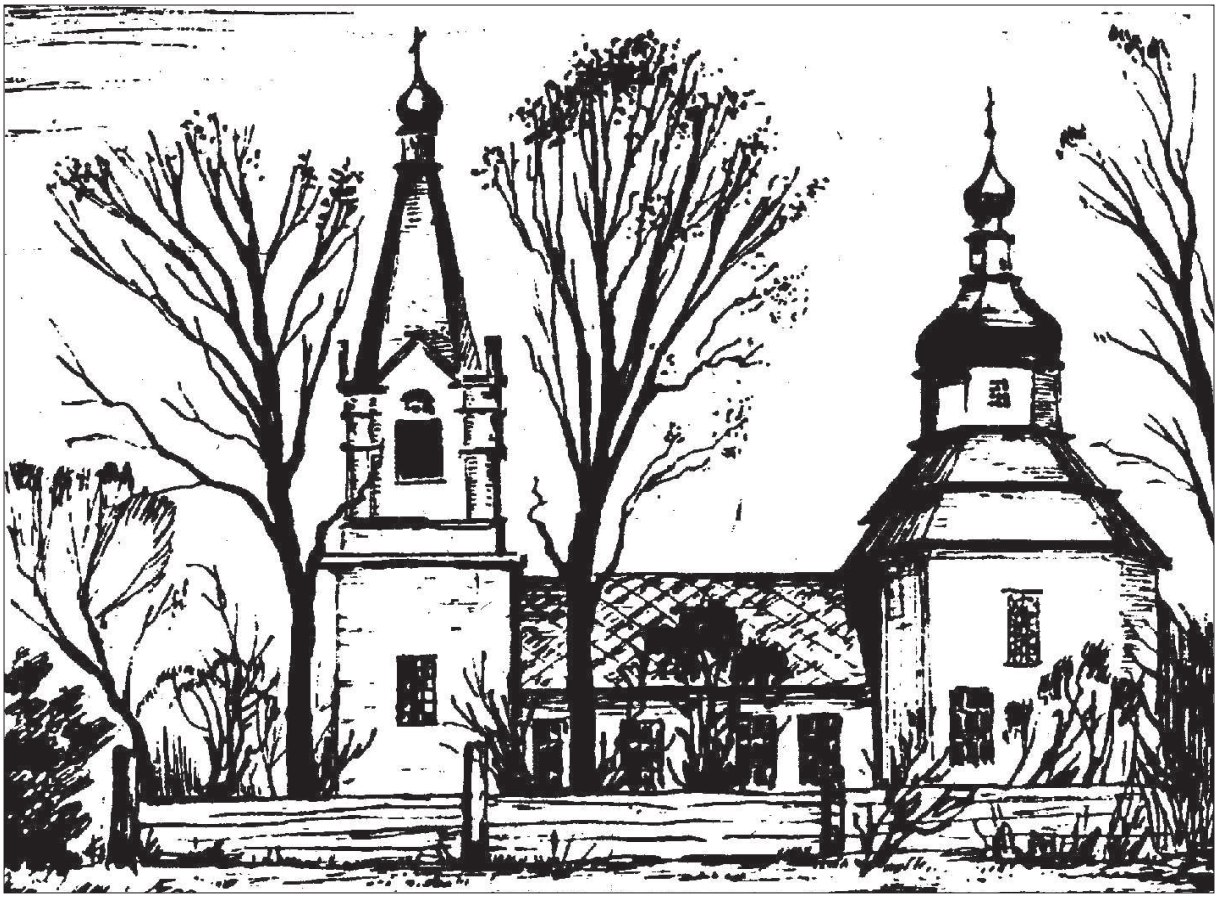

Церква Покрови Пресвятої Богородиці. 1778 р.

Церква св. Миколая. 1814-1936.

ЛЕБЕДИНСЬКИЙ РАЙОН

Бишкінська сільська рада
с. Бишкінь
Дмитріївська церква

Бишкінь – колишнє сотенне містечко Сумського слобідського козацького полку. В документі 1710 р. воно називається селом, тобто тут вже існував храм. Друга церква була збудована в 1735 р.

Дерев'яна церква Великомученика Димитрія була зведена в 1753 р.

Однопрестольний мурований храм в ім'я Св. Вмч. Димитрія Солунського був споруджений в 1888 р. за проектом харківського єпархіального архітектора В.Х.Нємкіна за кошти парафіян.

До парафії належали села: Бишкінь, хутори Ревки, Батраків, Щетини, Овдянський, Караван, Грошів і Демин.

Згідно перепису Сумського полку, в 1732 р. в Бишкіні мешкало 560 чоловіків і 534 жінки, діяли школа і шпиталь для немічних. В 1740 р. до парафії належало 100 дворів. За сповідальними записами парафіян в селі мешкало: в 1750 р. – 628 чоловіків і 582 жінок, в 1770 – відповідно 776 і 770, в 1790 р. – 818 і 909, в 1810 р. – 910 і 960, в 1830 р. – 991 і 1008, в 1850 р. – 957 і 1034.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: "с 1899 года священник Сергий Могилянский (32 года) – окончил семинарию по 2 разряду, священник с 1895 года (занимал должность законоучителя церковно-приходекой и министерской школ, заведовал церковно-приходской школой); с 1902 года диакон Григорий Должанский (60 лет) – окончил духовное училище, пономарь с 1859 года, с сане диакона с 1900 года, имеет свидетельство на звание учителя церковно-приходской школы (занимал должность законоучителя церковноприходской школы): с 1881 года псаломщик Иоанн Лисенко (54 года) – окончил низшее отделение духовного училища, пономарь с 1867 года, псаломщик с 1873 года; с 1902 года церковный староста – Климент Блоха".

На поч. ХХ ст. при храмі діяли церковно-парафіяльна і школа міністерства освіти.

Приміщення церкви було частково перебудоване протягом 1955-1991 рр. використовувалось як будинок культури і сільська бібліотека, а пізніше – як склад сільськогосподарського підприємства.

Сьогодні для проведення богослужіння не використовується, оскільки перебуває в напівзруйнованому стані.

Боровеньківська сільська рада
с. Боровенька
Миколаївська церква

В 1686 р. охтирський полковник І.Перехрест придбав у боярських дітей м. Кам'яного землі "села Боровеньки". Отже, тут вже був храм, який по метрикам 1742 р. називається храмом Святителя Миколая. В 1781 р. було отримано дозвіл консисторії на освячення нового храму. Тут же наказувалося використати дерево старої церкви на будівництво школи, за виключенням "алтарного леса", який наказувалося спалити біля річки, а попіл кинути у воду.

Новий однопрестольний дерев'яний храм на честь Святителя Миколая було споруджено в 1836 р. на кошти полковника Масловського.

До парафії належали село Боровенька, хутори: Селище і Семенівка.

За сповідальними записами та іншими відомостями парафіян в селі мешкало: в 1750 р. – 145 чоловіків і 120 жінок, в 1770 – відповідно 370 і 350, в 1790 р. – 410 і 374, в 1810 р. – 598 і 596, в 1830 р. – 639 і 645, в 1850 р. – 682 і 710.

На сер. XIX ст. Миколаївський храм володів 68 десятинами землі.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: "с 1902 года священник Петр Подлуцкий (61 год) – окончил духовную семинарию по 2 разряду, диакон с 1864 года, в сане священника с 1869 года: с 1886 года псаломщик Максим Данилевский (43 года) – имел домашнее образование, псаломщик с 1886 года; с 1902 года церковный староста – крестьянин Игнат Таран".

В селі діяли церковно-парафіяльна, школа грамоти і земська школа.

Миколаївська церква була закрита і знищена комуністами в 1919 р.

Будильська сільська рада
с. Будилка (Будилки)
Різдво-Богородицька церква

Будилки – колишнє сотенне містечко Сумського козацького полку. Церква існувала тут здавна. В 1647 р. село відійшло до Московської держави. Перший храм на честь Різдва Пресвятої Богородиці в Будинках освячений приблизно в 1660 р.

В обласному архіві збереглося повідомлення про перебудування в 1860 р. будильського храму.

За переписом Сумського полку 1732 р., в Будилках було 342 душі козаків і підпомічників, посполитих – 206 душ чоловічої статі.

За сповідальними записами та іншими відомостями парафіян в селі мешкало: в 1750 р. – 585 чоловіків і 548 жінок, в 1770 – відповідно 652 і 618, в 1790 р. – 727 і 721, в 1810 р. – 655 і 629, в 1830 р. – 582 і 607, в 1850 р. – 987 і 1031.

На сер. XIX ст. Різдво-Богородицький храм володів 49,5 десятинами землі.

Новий однопрестольний дерев'яний храм на честь Різдва Пресвятої Богородиці був споруджений в 1887 р. на кошти місцевих мешканців.

До парафії належали: село Будилка, хутори Кулички, Софіївка, Гребці, Глушівка, Пашевський, Пищолін, Березовий та Чернявський.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: "с 1881 года священник Павел Браиловский (48 лет) – окончил семинарию по 2 разряду (занимал должность законоучителя местных школ, заведовал церковно-приходской школой): с 1901 года диакон Афанасий Жуков (32 года) – окончил народное училище, псаломщик с 1890 года, с 1892 по 1.896 отбывал воинскую повинность, с 1896 года вновь определен псаломщиком, в сане диакона с 1900 года: с 1903 года псаломщик Петр Петрусенко (37 лет) – окончил 3 класса духовного училища, псаломщик с 1884 года; с 1902 года церковный староста – крестьянин Михаил Фаньченко".

В селі діяли: церковно-парафіяльна та дві земських школи.

В 1935 р. церква була зруйнована за рішенням радянських і партійних органів, а з її дубового матеріалу були збудовані зерносклади.

Сучасній місцевій Троїцькій парафії передано для служби пристосоване під молитовний будинок приміщення.

Василівська сільська рада
с. Василівка
Свято-Троїцька церква

Василівка була заснована Михайлом Васильовичем Самойлович (Васильєвим) – небожем гетьмана І.Самойловича. В кін. XVII – на поч. XVIII ст. село відійшло до чернігівського полковника Павла Полуботка, який і спорудив тут перший храм на честь Святої Трійці.

Однопрестольний мурований храм на честь Святої Трійці був споруджений і освячений у 1782 р. (за іншими даними – в 1778-1782 рр.), на кошти нащадка П.Полуботка поміщика Івана Микла-

шевського. На початку XIX ст. на замовлення родини графів Капністів, власників маєтку у Василівці, було збудовано дзвіницю.

За сповідальними записами та іншими відомостями парафіян в селі мешкало: в 1750 р. – 361 чоловіків і 337 жінок, в 1770 – відповідно 425 і 403, в 1790 р. – 667 і 668, в 1810 р. – 717 і 717, в 1830 р. – 820 і 794, в 1850 р. – 777 і 828.

На поч. XX ст. в селі діяли церковно-парафіяльна школа та народне училище.

До парафії належали села: Руське, Хорун, Савониха, Розгуляй, Понірка, Тирло, Новосельське, Василівка, хутори Олександрівка, Новоченівка та Максименків.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: "с 1872 года священник Феодор Заводовский (60 лет) – окончил семинарию по 2 разряду, священник с 1867 года (занимал, должность законоучителя местных школ); с 1902 года диакон Василий Корляков (32 года) – окончил учительскую семинарию, в сане диакона с 1901 года; с 1903 года исполнял должность псаломщика Алексей Гораин (26 лет) – обучается в духовном училище; с 1902 года церковный староста – крестьянин Авксений Максименко".

Радянська влада церкву закрила на початку 70-х рр. XX ст. В храмовій будівлі було розміщено склад місцевого колгоспу.

Нині Свято-Троїцька церква знаходиться в напівзруйнованому стані, а церковна служба відбувається в пристосованому приміщенні.

Ворожбянська сільська рада
с. Ворожба (в XVII-XVIII ст. – Ворожба Сумська, або Мала Ворожба)
Спасо-Преображенська церква

Ворожба – колишнє сотенне містечко Сумського козацького полку. Село було заселене сумською ратушею в 1659 р. Церква існувала тут здавна – орієнтовно ще з 1650 р. Одним з перших був храм Святителя Миколая. Пізніше була споруджена Покровська церква.

За сповідальними записами та іншими відомостями парафіян в селі мешкало: в 1750 р. – 1160 чоловіків і 1138 жінок, в 1770 – відповідно 1198 і 1190, в 1790 р. – 1249 і 1305, в 1810 р. – 2262 і 2458, в 1830 р. – 2508 і 2627, в 1850 р. – 2459 і 2474.

Останній храм – церква в ім'я Преображення Господнього побудована протягом 1885-1892 рр. за проектом харківського єпархіального архітектора В.Х.Нємкіна.

До парафії належали села: Ворожба, Кердилівщина, Старонови, Даценківка, Патріотівка, Підківка. Валки, Лихвине, Босівщина, Червоне, Хількове, Лободівщина.

Велике значення у збереженні храму і віри у душах селян відіграв протоієрей Петро Лисенко, уродженець Харківської губернії. В 1954 р. настоятелем був призначений священик Костянтин Петровський. Його змінив отець Микола Любарський. Останнім настоятелем храму до його закриття був священик Василь Маліков.

Церква за розпорядженням радянської влади перестала діяти в 1960 р.

Реставрація храму після довгих років занепаду розпочалась отцем Дмитрієм (Церковником) у 1997-1998 рр. і продовжується дотепер.

Голубівська сільська рада
с. Голубівка
Свято-Миколаївська церква

Однопрестольний дерев'яний храм був споруджений у 1856 р. на кошти парафіян.

До парафії належали хутори: Павловський, Павловський другий, Деркачів, Шутьків, Дебелків, Семин, Сіробабин і Сухоставців.

При храмі діяла церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: "с 1881 года священник Иосиф Крохатский (52 гола) – окончил семинарию по 2 разряду. священник с 1878 года (занимал должность законоучителя церковно-приходской школы); с 1900 года диакон Иоанн Попов (51 год) – уволен из 3 класса духовного училища, псаломщик с 1872 года, в сане диакона с 1883 года;

с 1882 года псаломщик Митрофан Соколовский (51 год) – уволен из 3 класса духовного училища, псаломщик с 1868 года; с 1896 года церковный староста – ротмистр Алексей Величко".

В 1937 р. церква була закрита комуністичною владою і того ж року була знищена.

До 1937 р. священиком зі слів свідків був Корляков (ім'я не пам'ятають). Активісти зруйнували церкву саме після його смерті.

Гринцівська сільська рада
с. Гринцеве
Свято-Покровська церква

Однопрестольний дерев'яний храм на честь Покрова Пресвятої Богородиці був побудований в 1837 р. на кошти поміщика підполковника Романова.

До парафії належали населені пункти: село Гринцеве, хутори Гамаліївка, Аполонівка, Бикове, (теперішня назва – Ленінське), Зелений Гай (тепер – Дружнє), Петрівщина, Мирне, Підсудля, Протопівщина, Миронівщина, Комісарівка, Дмитрівка.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: "с 1904 года священник Симеон Павленко (32 года) – окончил 6 классов гимназии, учитель народного, училища с 1891 года, псаломщик с 1897 года, в сане диакона с 1899 года, священник с 1904 года (занимал должность учителя церковно-приходской школы); с 1902 года оиполнял должность псаломщика Сергий Левитский (30 лет) – окончил 1 класс духовного училища; с 1902 года церковный староста – крестьянин Гордей Давиденко".

Покровська церква була закрита комуністичними активістами невдовзі після 1917 р.

У 1933 р. храм був розібраний. Із будівельного матеріалу церкви зведено споруду районного комітету комуністичної партії в с. Штепівка (нинішнє приміщення школи-інтернату).

Калюжненська сільська рада
с. Гудимівка

В 1900 р. в селі було збудовано гудимівську церкву – частково за кошти Кучерова Якова Володимировича, а другу частину коштів зібрали селяни с. Гудимівки.

До парафії належали села Гудимівка та Калюжні.

Храм був зруйнований комуністичною владою в 1930 р.: церква була розібрана і з неї споруджено контору та клуб в с. Калюжні.

За спогадами свідків, під церквою в склепі був похований меценат храму Кучеров Яків Володимирович, однак в 1930 р. під час розбирання церкви склеп і поховання також були повністю знищені.

Кам'янська сільська рада
с. Кам'яне (Кам'яний Пригород)
Покровська церква

Перша письмова згадка про Камінне городище відноситься до 1642 р. Тут була козацька слобода. В 1647 р. село було передане Польщею Московській державі. Його заселили московські служилі люди – т. зв. "боярські діти". В Камінному було два храми : соборний Преображенський і Покровський. Церква Покрова Пресвятої Богородиці існувала ще до 1647 р. Станом на 1790 р. в селі залишався лише один Покровський храм, споруджений в 1774 р.

Кам'янська церква на честь Покрова Пресвятої Богородиці була побудована в 1874 р. (можливо, це храм 1774 р.).

До парафії належали село Кам'яне та навколишні хутори.

За сповідальними записами та іншими відомостями парафіян в селі мешкало: в 1730 р. – 480 чоловіків і 390 жінок, в 1750 – відповідно 436 і 416, в 1770 р. – при Покровській церкві 226 чол. і 201 жін., при Преображенській – 242 і 232, в 1790 р. – 308 і 310 колишніх однодворців (боярських дітей) та при Покровській 270 і 271 поміщицьких українців, 135 і 136 українців, підданих однодворцям, в 1800 р. – при одній Покровській – 605 і 603, в 1810 р. – 653 і 641, в 1830 р. – 796 і 819, в 1850 р. – 863 і 870.

Церкву закрили комуністи приблизно у 1938-1939 рр. Церква не працювала 30 років і лише 6 листопада 1989 року знову розпочала діяти.

В 1989 році було завершено реставрацію будівлі церкви. З того часу вона знову використовується за призначенням.

Меценат О.Л.Лебединський за власні кошти придбав чотири дзвони на церкву.

Курганська сільська рада
с. Курган (Курган-Азак)
Михайлівська церква

Селище Азак відоме ще з 1649 р. Перший храм на честь Архангела Михаїла був споруджений приблизно ще до 1667 р. (перша письмова згадка). Пізніше, приблизно в 1685 р., тут збудували ще й Успенську церкву.

В 1739 р. замість старого був споруджений новий Михайлівський храм. Остання церква на честь Архангела Михаїла була споруджена наприкінці XIX ст.. на місці однойменної дерев'яної церкви, збудованої в 1783 р. Автором проекту був харківський єпархіальний архітектор В.Х.Нємкін.

До парафії належали: село Курган, хутори Кулики та Плетунів.

За переписом Сумського полку 1732 р., мешкало 179 вільних підпомічників і 121 посполитий, а в Кургані – 333 душі чоловічої статі. За сповідальними записами та іншими відомостями число парафіян Михайлівського храму (без Успенського) дорівнювало: в 1730 р. – 333 чоловіків і 307 жінок, в 1750 – 370 і 371, в 1770 – відповідно 40 і 397, в 1790 р. – 450 і 449, в 1810 р. – 501 і 495, в 1830 р. – 329 і 368, в 1850 р. – 491 і 584.

На сер. XIX ст. Михайлівській церкві належало 66 десятин орної землі.

Служба в храмі була припинена радянськими та партійними органами в 1957 р. Після закриття в приміщенні храму перебував склад сільськогосподарської продукції місцевого колгоспу.

У 1990 р. Михайлівську церкву почали реконструювати, а в 1999 р. місцева громада розпочала богослужіння.

Маловисторопська сільська рада
Малий Висторооп (Малий Істороп)
Михайлівська церква

Дерев'яну однопрестольну церкву Архангела Михаїла збудував у 1773 р. поміщик полковник Кондратьєв. До парафії належали села та хутори: Малий Висторооп, Залізничне, Гарбузівка, Стеблинки, Ситники, Панченки, Харченки, Яроші, Караван.

В селі діяли дві школи грамоти та земська школа.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: "с 1897 года священник Петр Кузнецов (30 лет) – окончил семинарию по 2 разряду (занимал должность законоучителя местных школ и заведовал ими); с 1895 года псаломщик Иван Туканев (59 лет) – окончил среднее отделение духовного училища, пономарь с 1862 года; с 1902 года церковный староста крестьянин Григорий Мигалев".

З 1956 по 2003 рр. храм не діяв, будучи переобладнаним на склад колгоспу ім. Рибалка.

У 2003 р. в храмі частково проведено ремонтні роботи.

З 2003 р. в Михайлівській церкві проводив богослужіння отець Георгій, на даний час – отець Петро (Лочко).

Релігійна громада має проектну документацію на реставрацію храму та докладні відомості про церкву Святого Михаїла.

Межирицька сільська рада
с. Межиріч (місто, потім – слобода)
Преображенська церква

Межиріч із сер. XVII ст. була сотенним містом Сумського козацького полку, а з 1765 по 1781 рр. – комісарським містечком. За переписом Сумського полку 1732 р. в Межирічі мешкало 28

чол. козацької старшини на чолі з сотником Олексієм Яковичем Марковим, 494 козаків, 1744 підпомічників, 335 робітників і посполитих, 65 духовних осіб, а всього – 2669 душ чоловічої статі.

Церкви тут існували здавна – орієнтовно з 40-х рр. XVII ст. На плані Межирича 1777 р. зображено 8 храмів: Успенський соборний, Миколаївський, Миколаївський, Троїцький, Хрестовоздвиженський, Архангельський, Преображенський, Воскресенський. Михайлівський, Миколаївський, Троїцький і Воскресенський були давно ліквідовані, а на сер. XIX ст. в містечку було 4 церкви.

Преображенська церква спершу була споруджена в 1670 р.

Однопрестольний дерев'яний храм Преображення Господнього був споруджений в 1760 р. (за іншими даними – в 1745 р.) на кошти місцевих козаків і селян. В 1828 р. він був поновлений за клопотанням священика Федора Туранського, на що пішло до 1300 руб. сріблом. Великим жертводавцем був Товій Кремповський (в миру – Тимофій Кремповський), архімандрит Сумського монастиря, який подарував храму багато священних речей з дорогоцінних металів, а також дзвін вагою в 30 пудів 25 фунтів вартістю 350 руб. сріблом.

За переписом 1732 р. при Преображенській церкві діяли школа і шпиталь. За сповідальними записами та іншими відомостями парафіян в селі мешкало: в 1750 р. – 532 чоловіків і 542 жінок, в 1770 – відповідно 1263 і 1297, в 1790 р. – 956 і 968, в 1810 р. – 1026 і 1053, в 1830 р. – 840 і 869, в 1850 р. – 786 і 870.

До парафії належали с. Межиріч і хутір Бойків. При храмі діяла церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: "с 1902 года священник Иоанн Соколовский (42 года) – окончил учительскую семинарию, в сане диакона с 1885 года, священник с 1894 года (занимал должность законоучителя местных церковно-приходских школ); с 1903 года псаломщик Димитрий Заводовский (54 года) – окончил 2 класса духовного училища: с 1900 года, церковный староста – крестьянин Захарий Кабанец".

Дата та обставини руйнування церкви не встановлені.

Хрестовоздвиженська церква

Храм Хреста існував в Межирічі ще до 1700 р. Збереглись повідомлення про посвячення на місце померлого в 1719 р. священика Гаврила зятя його, диякона Назарія Антонова. За переписом Сумського полку в храмі Святого Хреста було 2 священики та школа.

Однопрестольна дерев'яна церква Воздвиження Животворящого Чесного Хреста Господнього була побудована в 1744 р. коштом місцевих парафіян.

До парафії належало село Межиріч і хутори. За сповідальними записами та іншими відомостями парафіян в селі мешкало: в 1750 р. – 259 чоловіків і 250 жінок, в 1770 – відповідно 277 і 267, в 1790 р. – 283 і 298, в 1810 р. – 323 і 362, в 1830 р. – 401 і 421, в 1850 р. – 622 і 669.

При храмі діяла церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: "с 1897 года священник Иоанн Александров (29 лет) – окончил семинарию по 2 разряду (занимал должность законоучителя местных церковно-приходских школ и заведовал ими); с 1903 года псаломщик Михаил Краснокутский (28 лет) – окончил 1 класс духовного училища, псаломщик с 1897 года; с 1896 года церковный староста – крестьянин Василий Вакула".

Дата та обставини руйнування не встановлені.

Покровська церква

Перший храм на честь Покрова Пресвятої Богородиці в Межирічі, за переказами, був луб'яним і споруджений раніше за всі інші.

Однопрестольна дерев'яна церква на честь Покрова Пресвятої Богородиці була споруджена в 1774 р. на кошти парафіян старанням священика Данила Скибинського. Завдяки клопотанням священика Симеона Скибинського храм був оновлений в 1838 р.

Особливо шанованою була місцева Охтирська ікона Божої Матері в срібних ризах. В церкві зберігалося багато рідкісних церковних видань: київські Служебники 1653 р. і 1747 р., чернігівський "Триодион св. вел. Пятдесятницы" 1685 р. видання.

До парафії належали: с. Межиріч, хутори Смоловий, Гострабурів, Печений і Покутний.

За сповідальними записами та іншими відомостями парафіян в селі мешкало: в 1750 р. – 286 чоловіків і 270 жінок, в 1770 – відповідно 310 і 280, в 1790 р. – 335 і 334, в 1810 р. – 457 і 499, в 1830 р. – 758 і 863, в 1850 р. – 750 і 804.

При храмі діяли церковно-парафіяльна школа та народне училище.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: "с 1896 года священник Михаил Венгеровский (31 год) – окончил семинарию по 2 разряду (заведовал церковно-приходской школой и занимал должность законоучителя местных церковно-приходских школ и народного училища); с 1885 года псаломщик Иоанн Антонов (62 года) – уволен из среднего отделения духовного училища, пономарь с 1857 года, псаломщик с 1873 года; с 1898 года церковный староста – крестьянин Пантелеймон Покутский".

Дата та обставини руйнування не встановлені.

Михайлівська сільська рада
с. Михайлівка
Церква Різдва Богородиці

Землі довкола села здавна вважалися власністю Сумського слобідського козацького полку. Слобода Михайлівка Лебединської округи була осаджена в 1675 р. Михайлом Васильовичем Самойлович (Васильєвим) – небожем гетьмана І.Самойловича, гадяцьким полковником (1678-1687) під час його перебування воєводою у Лебедині (1689-1690). Самойлович самовільно захопив слобідські землі і утримував їх, перевівши в 1681 р. у вотчину. Після 1687 р. село перейшло у власність племінника нового гетьмана І.Мазепи Ободовського

Козацький старшина Павло Полуботок після одруження з Кондратьєвою за наказом царя Петра І отримав у власність с. Михайлівку з околицями. В листопаді 1723 р. група з 15 значних козацьких старшин на чолі з полковником П.Полуботком в Санкт-Петербурзі за висловлювання речей, які суперечили царській позиції щодо України, була ув'язнена у Петропавлівській фортеці. Для здійснення обшуку в домівках арештантів та збору компрометуючих фактів на Україну Петро І відправив О.І.Румянцева. Завчасно попереджені П.Полуботком домочадці встигли знищити частину його паперів, а решту вивезли в далекий від Глухова маєток в с. Михайлівці Сумського полку. Більшість з них зберігалися тут ще на поч. ХХ ст. та була обстежена харківським істориком і журналістом Д.П.Міллєром.

Останніми власниками Михайлівки були славетні графи Капністи.

Михайлівка в 1681 р. вже іменувалася селом, отже, тут вже був храм. За твердженням мешканців, стара церква Різдва Богородиці, розібрана в 1806 р., існувала більше 120 років.

Мурована трьохпрестольна церква Різдва пресвятої Богородиці була побудована у 1810 р. спочатку на кошти вдови генерала княгині Олександри Олександрівни Голіциної (з роду Іваненків, нащадків Полуботка), а потім – поміщика майора Петра Івановича Миклашевського. Храм вважався одним з найкращих в єпархії. В ньому зберігалась велика кількість унікальних релігійних видань, ікон, дорогоцінних церковних речей і частки святих молей. Храм володів 70 десятинами землі.

До парафії належали села Парили, Шумили, Байрак, Степне, Кринички.

За переписом Сумського полку 1732 р. у Михайлівці мешкало 787 душ чоловічої статі. За сповідальними записами та іншими відомостями парафіян в селі мешкало: в 1730 р. – 785 чоловіків і 760 жінок, в 1750 р. – 884 і 870, в 1770 – відповідно 1070 і 1065, в 1790 р. – 1127 і 1150, в 1810 р. – 1243 і 1269, в 1830 р. – 1335 і 1482, в 1850 р. – 1476 і 1596.

Перша школа існувала ще в 1732 р. На поч. ХХ ст. при храмі діяли церковно-парафіяльна та земська школи.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: "с 1891 года священник Иоанн Стеллецкий (60 лет) – окончил духовную семинарию по 2 разряду, священник с 1868 года (занимал должность законоучителя местных школ и был духовником); с 1900 года диакон Митрофан Царевский (35 лет) – окончил 2 класса духовного училища, псаломщик с 1889 года, в сане диакона с 1896 года (занимал должность учителя местных церковно-приходских школ); с 1902 года псаломщик Иоанн Смирнов (26 лет) – окончил городское приходское училище, псаломщик с 1900 года; с 1898 года церковный староста – граф Василий Капнист".

У 1959 р. церква була закрита. В ній було розміщено торговий склад Михайлівського сільськогосподарського споживчого товариства.

В жовтні 1981 р. за рішенням партійних і радянських органів церкву зруйнували вибухівкою. Нині на місці зруйнованого церковного храму встановлений у 2004 р. пам'ятний хрест.

Наприкінці 80-х рр. ХХ ст., як повідомляють очевидці, ракетники з військової частини м. Лебедина потужним краном витягнули в Михайлівці старого кам'яного стовпа з ініціалами наказного гетьмана Павла Полуботка.

Знищення унікальних пам'яток Михайлівки продовжується і в наш час: відносно недавно було майже повністю знищений дубовий гай, посаджений родиною Капністів.

Московськобобрицька сільська рада
с. Московський Бобрик (Бобрик)
Свято-Троїцька церква

Бобрик був заснований в 1 пол. XVII ст. внаслідок польсько-української колонізації Дикого Поля, і храм тут існував давно. Після розмежування 1647 р. село відійшло до Московської держави. Мешканці, розібравши будинки, переселились назад за польський кордон (2-3 версти), утворивши с. Бобрик нинішньої Полтавської області. Старий Бобрик був по-новому заселений українцями в 50-х рр. XVII ст. Оскільки він належав Московській державі і був в складі "московського" слобідського полку, його, на відміну від іншого Бобрика, який з 1648 р. перебував уже в складі Гетьманщини, почали називати Московським Бобриком.

Перша письмова згадка про церкву Святої Трійці в Бобрику відноситься до 1742 р. Тут же згадується місцевий священик, посвячений в 1711 р.

За сповідальними записами та іншими відомостями парафіян в селі мешкало: в 1730 р. – 394 чоловіків і 390 жінок, в 1750 р. – 418 і 402, в 1770 – відповідно, в 1790 р. – 451 і 481, в 1810 р. – 475 і 490, в 1830 р. – 535 і 573, в 1850 р. – 514 і 562.

Дерев'яна церква на честь Святої Трійці в селі Московський Бобрик була збудована в 1881 р.

Дата закриття храму точно не встановлена. За деякими даними, Троїцька церква у 70-х рр. XX ст. була перебудована і переобладнана під інтернат. Пізніше в колишньому храмі перебував сільський клуб і народний краєзнавчий музей. В 1 пол. 90-х рр. клуб занепав і припинив функціонування, а зібрані сельчанами експонати народного музею були розкрадені.

Невдовзі місцевому голові колгоспу забажалося розібрати місцевий клуб, перероблений з православного Троїцького храму. Здавалося б, дерево, зрубане більш, ніж століття тому, не мало ніяких шансів встояти перед сучасною технікою та засобами механізації. Потужними тракторами були розтягнуті зовнішні дубові зруби, та покрівля так і залишилася лежати на хрестовидних внутрішніх стінах, які так і не піддалися руйнуванню.

Павленківська сільська рада
с. Павленки
Свято-Успенська церква

Храм в ім'я Успіння Пресвятої Богородиці був побудований в 1875 р.

До парафії належали села: Грінцево, Катеринівка, Штепівка, Павленкові, Підопригори.

Після Другої світової війни Успенську церкву закрили і переобладнали під сільський клуб.

В 1992 р. була проведена реставрація храму і церкву передано громаді.

Георгіївська церква

Однопрестольна дерев'яна церква на честь Покрова Пресвятої Богородиці була споруджена в 1875 р. на кошти парафіян.

До парафії належали хутори: Павленків, Підопригорин, Ворожкін, Великодній, Грицинин, Приходькін, Прутилів, Галушкін, Падалкін, Лозин, Гриньків, Луценків, Гонтарів, Филонівський, Захарівський, Груньський, Яковенків, Майдаків і Голланівка.

При храмі діяли церковно-парафіяльна та земська школи.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: "с 1898 года священник Василий Федоровский (33 года) – окончил миссионерскую семинарию (занимал должность законоучителя церковно-приходской и земской школы, заведовал церковноприходской школой); с 1901 года диакон Александр Кобылэдкий (30 лет) – окончил 2 класса духовной семинарии, псаломщик с 1898 года; с 1901 года псаломщик Алексей Ястремский (51 год) – окончил низшее отделение духовного училища, псаломщик с 1892 года; с 1902 года церковный староста – дворянин Николай Копейчиков".

Обставини та дата руйнування не встановлені.

Рябушківська сільська рада
с. Рябушки
Іоанно-Предтечинська церква

Храм в с. Рябушки на честь Святого Іоанна Предтечі збудований у 1886 р.

До парафії належали села: Рябушки, Костів, Кирилівка, Вільшанка, Північне.

Іоанно-Предтечинська церква була закрита в роки радянської влади і використовувалась як склад місцевого колгоспу.

Занедбаний храм відремонтовано і передано громаді у 1999 р.

Червленівська сільська рада
с. Червлене
Свято-Миколаївська церква

Свято-Миколаївська церква в селі була споруджена орієнтовно в 1652 р. Перша письмова згадка про червленський Миколаївський храм – духівниця Васси Іванихи 1667 р., якою вона відписувала на церкву частину свого майна.

Однопрестольна мурована церква на честь Святого Миколая Чудотворця була споруджена в 1891-1895 рр. на кошти місцевих парафіян.

До парафії належали села Червлене та Чижеве.

За переписом Сумського полку 1732 р. в селі мешкало 240 "вольних Черкас" і 122 посполитих. За сповідальними записами та іншими відомостями парафіян в селі мешкало: в 1750 р. – 398 чоловіків і 389 жінок, в 1770 – відповідно 632 і 610, в 1790 р. – 668 і 668, в 1810 р. – 625 і 665, в 1830 р. – 635 і 696, в 1850 р. – 523 і 529.

На сер. XIX ст. храм володів 33 десятинами орної землі, 20 десятинами лісу, 1547 сажнями садибної землі, мав половину прибутків з млина.

На поч. XX ст. при храмі діяли церковно-парафіяльна та земська школи.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: "с 1883 года священник Петр Никулищев (45 лет) – окончил семинарию по 2 разряду (занимал должность законоучителя местных школ и был депутатом 2-го округа): с 1864 года псаломщик Симеон Губский (65 лет) – окончил 2 класса духовного училища, пономарь с 1849 года; с 1899 года церковный староста – крестьянин Яков Дмитриев".

Була закрита радянською владою приблизно в 1963-1964 рр. До 1993 р. в споруді храму перебував склад місцевого колгоспу.

На сьогодні церква знаходиться без догляду в напівзруйнованому стані. Богослужіння не проводяться.

Штепівська сільська рада
с. Штепівка
Іоанно-Предтечинська церква

Штепівка – колишнє сотенне містечко Сумського козацького полку. Церква існувала тут здавна.

Місцевий однопрестольний мурований храм на честь Іоанна Предтечі був споруджений в 1811 р. на кошти поміщиці, дружини генерал-майора Штирича.

До парафії належали село Штепівка, хутори Безпалівка, Миронівщина, Магалясівка, Лисявський, Дігтярів і Макіївка.

В селі діяли церковно-парафіяльна та земська школи, а також ремісниче училище.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: "с 1880 года священник Григорий Сапухин (62 года) – окончил семинарию по 2 разряду, священник с 1866 года (занимал должность законоучителя местных школ и ремесленного училища); с 1891 года псаломщик

Владимир Колядин (46 лет) – окончил народное училище, псаломщик с 1886 года; с 1902 года церковный староста – крестьянин Иоанн Гриценков".

В 1941 р. Іоанно-Предтечинська церква була зруйнована.

Відомості надала Маркіна Валентина Романівна, завідувач сектору з питань внутрішньої політики, зв'язків з громадськими організаціями та засобами масової інформації Лебединської районної державної адміністрації.
Відомості засвідчив заступник голови Лебединської районної державної адміністрації С.Г.Лещенко.

М. ЛЕБЕДИН

Церква Різдва Христового

Побудована, найвірогідніше, одночасно із заселенням Лебедина. В метриці цієї церкви (розпочинається 1742 р.) записано: рік побудови невідомий, ремонт в 1779 р. В 1808 р. її перенесли на міське кладовище і перейменували в ім'я Жон-Мироносиць. При перенесенні церква зазнала незначних змін. Майстер-кресляр К. Слюсаревський, який склав проект перебудови, майже повністю зберіг для нас первісний образ архітектурного шедевру. На її поновлення жителі Лебедина батько й син Олексій Дем'янович і Петро Олексійович Добросельські пожертвували 2500 карбованців сріблом. В записі від 1816 р. про неї сказано: "новая й крепкая". Вона стояла за валом біля східних воріт. Площа під спорудою – 450 кв. сажнів.

Як стверджує мистецтвознавець Стефан Таранушенко, церкву будував місцевий майстер-теcля. Тип церкви для Слобожанщини – унікальний. Він більш притаманний Поділлю. Воно й не дивно, адже Лебедин був заселений вихідцями із задніпрянської України та Лівобережжя. Тож культура краю, зокрема архітектура Лебедина, – продукт взаємодії архітектурних прийомів кількох регіонів України. І в той же час він в повній мірі притаманний тільки Лебедину.

Пропорційні закономірності, втілені в архітектуру Мироносицької (Різдва Христового) церкви, склалися на Україні ще в XV ст. і жили до кін. XVIII ст. Вона хрещата в плані, однобанна. Її вигляд – вигляд величезного стовпа-башти, увінчаної восьмигранною банею з трьома заломами.

Церква була знищена в 30-х рр. XX ст., в часи гоніння на православ'я. Матеріал з неї був використаний на будівництво конюшні та свинарні колгоспу "Вперед до соціалізму".

Миколаївська церква

Будував церкву талановитий майстер – послідовник будівничого Мироносицької церкви В.Х.Нємкін. Вона належить до числа найдовершеніших пам'яток української монументальної архітектури. В ній втілені кращі архітектурні досягнення України. Зробивши бодай основний пропорційний аналіз, переконуєшся, якої точності у співвідношеннях промірів дотримувався архітектор.

Це теж однобанна споруда, особливо пройнята темою центричності. Але вирішена ця тема іншими засобами, ніж у попередній споруді. Центральна баня її виділяється стрімким злетом вверх. Це підкреслюється відношенням ширини бані до її висоти (1:2). Церква збудована не з пиляного, а з колотого дуба на дубових підвалинах, під які пізніше був підведений цегляний підмурок. Зруб обшитий шалівкою всторч. Хоча церква кілька разів ремонтувалась, архітектурних змін вона не зазнала.

Характерним архітектурним прийомом всіх лебединських майстрів того часу був нахил стін всередину приміщення. У Миколаївській церкві він дорівнює 5 сантиметрам на один метр висоти. Вражає уміння майстра використовувати гру світла в приміщенні збудованого ним храму. Ту гру створюють вікна восьмерика і четверика. Вона неабияк підсилює безкрайність злету будови, надає просторовій композиції загадковості і безкінечності. В'язка зрубу в церкві виконана притаманним для лебединських монументальних споруд методом – "без остатку".

Для багатьох будівничих було потребою позначати на висоті споруди якоюсь помітною точкою довжину її будови. В церкві Миколи ця точка – круглі вікна у верхньому восьмерику.

Троє вхідних дверей до храму мають шестикутну форму. Одвірки в них складаються не з двох брусів, як звичайно, а витесані з цілого бруса півметрової ширини. При цьому кут на середині їх висоти зменшений. Тому залом одвірків втрачає чіткість і нагадує лук з натягнутою тятивою.

На одвірках центрального входу читаємо напис: "Во славу святая животворящия... Тройцы Отца и Сына и святого Духа создася храм сей во имя святого Николая Чудотворна При державе благочистивейшия самодержавейшия императрице Екатерине Алексеевне всея России При наследнике ее благоверном Государе цесаревиче й великом князе... Петровиче й государях великих князях Александре Павловиче и Константане Павловиче Благословении преосвященного Явтея єпископа Белгородского й Обоянского".

Якщо зважити, що метрика церкви (збереглась із 1742 р.) засвідчує час будівництва храму – 1666 р., то вищенаведений напис слід розуміти як дату першого значного ремонту. Відомо, що в 1789 р. церква "вновь перестроена деревянным зданим", а ще була відремонтована в 1761 р.

Єпископ Слобідсько-Український в рапорті в Синод у 1816 р. про неї зазначав: "крепкая, только крыша на ней ветхая. Церковнослужители пользуются частью доходов от мельницы церковной получаемых".

В церкві Миколи серед багатьох мистецьких складових був і дзвін, відлитий в 1660 р., він – справжній витвір мистецтва українських майстрів. Перший священик церкви – Чижевський був переселенцем із-за Дніпра. Дожив він свого віку в Предтеченській пустині іноком.

Найстаріші реліквії церкви: ікона святого Миколи (очевидно теж була привезена прихожанами з Волині), старовинної роботи риза, Євангеліє Московської друкарні 1657 р. та кольорова "Тріодь" 1746 р. Із історичних документів храму відомий акт пожертвування церкві вдовою Ганною Юрчихою одного млина, датований 1709 р. Площа під спорудою – 800 кв. сажнів.

Дзвіниця Миколаївської церкви була в окремому зрубі.

Близько 1913 р. прихожани збудували нову кам'яну церкву Миколи, яка існує й сьогодні. В неї було перенесено все церковне убрання із старої церкви. В період гоніння ікони та церковні книги були частково знищені, а частково приховані прихожанами. В церкві влаштували склад. Повторно відкрилось богослужіння вже аж під час німецької окупації.

Храм був розташований за адресою вул. Будильська, 5.

Воскресенська церква

В ній, крім центральної бані, велично підносяться вгору ще чотири. Більші – над північним і південним входами та вівтарем, трохи менша – над бабинцем. Всі вони – восьмигранні з двома заломами. Центральна баня наче навмисне стишує свій злет і тим поступається в стрімкості меншим баня:м, створюючи враження миру і спокою – наче в небі розквітла п'ятипелюсткова квітка.

Відвідувач цього храму зверне увагу на його конструктивні особливості: циркульна арка бабинця, монтування різьблених ригелів, пропорційні співвідношення елементів храму.

Це не перша церква Воскресіння в Лебедині. В церковній метриці читаємо: "На место погорелой вновь построена Воскресенская церковь при священнике Григории Шкурском. Оная Воскресенская церковь посстроена деревянная при ней колокольня особо срубленная деревянная". Збудована церква в 1789 р. "тщанием прихожан" і "старанием священника Григория Шкурского". В документі Сумського обласного архіву читаємо, що церква спочатку була однопрестольна, "деревянная, в трех главах, в одном престоле, гла;вы покрыты белым железом, окрашены зеленою краскою, окон больших і малых 24, дверей четыре, колокольня деревянная, особо от церкви построенная в одну главу". В рапорті єпископа Слобідсько-Українського і Харківського в 1816 р. про неї сказано: "крепкая, под новой крышей".

Пізніше церква стала трьохпрестольною: Воскресіння, Преображіння та Василя Великого. В 1867 р. її реконструювали – "исправлена й расширена устройством приделов", в 1880 р. в приділах поставлені, а в 1881 р. посвячені вівтарі. Тоді ж була з'єднана з церквою дзвіниця. В 1906 р. збудована "ограда каменная с железною решоткою".

Перша (знищена пожежею) церква Воскресіння була збудована лебединцями на слободі Кобижча в 1676 р. Найдавніший вцілілий запис в її метриці був зроблений в 1742 р. священиком Іоаном Івановичем Шкуркою. Як свідчить документ за 1783 р., церква "починки не требует". Отже, згоріла вона між 1783 і 1789 рр.

Під 1725 р. в церкві значиться священик Іоанн, який писав, що сам він посвячений в 1701 році. В іншому документі записано, що в 1709 р. помер священик Воскресенської церкви Стефан. Площа під тогочасною спорудою досягала 590 кв. сажнів.

До Другої світової війни церкву використовували як колгоспну комору.

У 1939 р. церква була понищена за наказом місцевої комуністичної влади й частково збереглася тільки тому, що під час руйнування чоловік, котрий збив хреста з центральної бані, привселюдно упав і вбився. Це було сприйнято, як кара Божа, і припинило руйнацію. Але дзвіниця, бабинець і огорожа церкви були розібрані весною 1941 р. Матеріал пішов на будівництво свинарні колгоспу їм. Сталіна.

Під час німецької окупації парафіяни відремонтували храм, виготовили новий іконостас і розпочали богослужіння. В 50-60-х рр. церкву знову закривали, розганяли "двадцятку" і тільки завдяки наполегливості парафіян визначну пам'ятку архітектури вдалось зберегти від цілковитого зруйнування.

Церква складена з соснового брусу. Під центральним зрубом частково збереглися дубові стояни. Зруби, зведені в 1867 р. – на цегляних підмурках. Первісними є центральний восьмигранний зруб та п'ятистінний вівтар.

Із церковних стародруків у храмі були: "Псалтир" – 1749 р., "Акафіст" – 1737 р., "Служебник" – 1747 р. Дві останні книги – Чернігівської друкарні. Ще й сьогодні в церкві зберігаються хоругви XVIII ст. – взірець металопластики тих часів. Зберіг їх від знищення прихожанин Олексій Зелений. Зараз на рештках церкви встановлена охоронна дошка.

На планах Лебедина кінця XVIII ст. в слободі Кобижча на розі вулиць Широкої і Садової показана церква без позначки назви. Згадки про неї ні в історичній літературі, ні в архівах знайти не вдалось. Найвірогідніше, це є церква Василя Великого, престол якої був згодом перенесений в церкву Воскресіння.

Воскресенська церква – характерний і на сьогодні унікальний витвір останнього етапу розвитку Слобожанської школи народної дерев'яної архітектури. Пам'ятка архітектури національного значення з охоронним № 631. Храм розташований за адресою вул. Кобижча, 121.

Трьохсвятська церква

В Трьохсвятській церкві, як і в церкві Воскресіння, дзвіниця була збудована окремо. Ампірні колони, піддашок над центральним входом надають церкві святковості, а поступове звуження центральної бані доверху – сановитості і величності.

Дерев'яна однопрестолльна Трьохсвятська церква була збудована до 1708 р. Це підтверджується документом 1740 р. про посвячення в попи при Бишкінській церкві півчого Сергія Осіпова, який "родился в г. Лебедине на посаде в приходе Трехсвятительской церкви й от роду имеет 31 год". Метрики церкви розпочинаються 1742 р. Новий іконостас виготовлено в 1795 р., а поновлено в 1828 р. Площа під спорудою 500 кв. сажнів.

Церковні стародруки: "Апостол" 1738 р., "Октіох" 1739 р., "Православне сповідування віри" 1752 р., "Часослов" 1751 р., "Псалтир" 1753 р. Книги ці видані в Лаврській та Чернігівській друкарнях.

З 1896 р. церковним старостою служив Игнатий Чигринец. Станом на 1904 р. до парафії належав хутір Калюжний, проте церква була приписана до міського собору.

Десь в 1913 р. парафіяни заходились будувати поруч старої церкви нову, кам'яну. Уже було зведено частину стін та центральні опорні стовпи. Громадянська війна зупинила будівництво. Дерев'яну церкву було знищено в 30-ті рр. XX ст., а недобудовану кам'яну – вже в повоєнні.

Георгіївська церква

Дерев'яна, однопрестольна Георгіївська церква – взірець прадавньої простоти і буденності. Центральна баня восьмерика мала два заломи. Це теж одна з найстаріших церков, яку збудували лебединці (жителі тодішньої слободи Довгалівки). Рік зведення достеменно невідомий. Проте маємо документ від 1783 р., який свідчить, що в 1765 р. вона перебудовувалась – "возобновлена деревянным строением". Цебто в 1765 р. вона вже була старою і потребувала ремонту. Отже, перший храм, очевидно, був збудований ще на початку другої половини XVII століття. Це підтверджується і тією думкою, що Довгалівка на початку була окремою слободою і повинна була мати свій храм. Площа під спорудою – 640 кв. сажнів. Метрики церкви розпочинаються 1742 р. Із церковних стародруків відомі були: "Служебник" 1734 р. та "Октоіх" 1727 р. Як стверджує Філарет, благодійниками храму були священик Яків Джунковський, який в 1819 р. пожертвував церкві 300 руб. сріблом, і церковний староста Прохір Губський, який пожертвував 280 руб. сріблом.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: "с 1891 года священник Аполлоний Гончаревский (36 лет) – студент семинарии, священник с 1888 года (занимал должность законоучителя местных церковно-приходских школ, был членом благочинного совета и заведовал церковно-приходской школой); с 1885 года псаломщик в сане диакона Иоанн Федоров (52 года) – окончил высшее отделение духовного училища, пономарь с 1868 года при этой церкви, псаломщик с 1879 года; с 1892 года церковный староста – крестьянин Иаков Горошко".

При храмі діяла церковнопарафіяльна школа.

Дослідник церковної старовини П.Фомін в 1916 р. про цей храм записав: "Храм... Георгия в первый раз построен в Лебедине, вероятно, около 1700 года. В 1765 г. построен ныне существующий из прочных дубовых пластин. В 1879 году к нему были приделаы трапезная часть й каменная колокольня. Храм типичный украинский, о трех башнях по продольной линии с востока на запад. Срубы в храме осьмигранные. Нижние срубы башен одинаковой высоты в 12 арш., средний объем в 10 арш., на два аршина шире соседних. Эти срубы переходят в своды одинаковой

высоты в 3 арш. На сводах среднего положен второй сруб в 8 арш. в диаметре и в 4 арш. высоты со сводами в 5 арш. подьема, на них третий сруб в 3 арш. высоты й такого же диаметра. На сводах же соседних срубов устроены осьмерики в 3 арш. высоты и диаметра. Нижние своды покрыты снаружи покатыми крышами. На самих же верхних срубах надеты широкие шлемо-образные купола с перехватом посредине, а еще выше – фонари с перехватными главами, шарами на них и крестами".

Зруйнована в 1937-40 рр.

Троїцька церква

Троїцьку трехпрестольну церкву лебединці власним коштом зводили 18 років, з 1812 по 1831 рр. Головний вівтар був освячений в 1831 р., а бокові, "за неготовностью иконостасов", – після 1847 р. Замінила вона "пришедшие в ветхость" дерев'яні церкви: Петропавлівську, Архангела Михаїла та Троїці. Замовник будови – цеховий Грищенко. На будівництво церкви цеховий Андрій Троценко пожертвував до 2860 карбованців сріблом. Стільки ж пожертвували майор Панас Джунковський, купець Михайло Одарченко, Микита Щербина і Федір Воскобойник.

З документів 1814 р. відомо, що прихожани трьох церков зібрали 3493 руб. На ці кошти збудували цегельню, на якій випалили 100 тис. штук цегли, і купили цегляний будинок, щоб цеглу з нього використати на будівництво храму.

Це була велична, кам'яна, римського стилю, хрестоподібна в плані споруда. Церква пережила всі радянські лихоліття. В останні роки була віддана лебединській торгівлі під склад. Нові господарі доклали всіх зусиль, щоб храм якомога дужче зруйнувався. Зрештою в часи більшовицької передсмертної агонії за розпорядженням секретаря райкому партії храм був зірваний вибухівкою. Гори щебню були вивезені самоскидами на рятування червленівської греблі під час повені і висипані у вируючу воду.

В свій час вдалось оглянути металеву арматуру, яка була закладена в стінах будови. Це була шина "сирого" заліза прямокутної форми. В місцях зварювання на шині стояло клеймо майстра-коваля як гарант якості його роботи. На клеймі викарбувано рік виконання зварювання та ініціали коваля.

Про стару церкву Троїці докладних документів знайти не вдалось. У рапорті єпископа Слобідсько-Українського і Харківського значиться, що вона "двухпрестольная, старая, построена в 1680 году, маловместительная". Як і Петропавлівська "мерою в длину 21, а в ширину 8 аршин". Площа під забудовою – 370 кв. сажнів. Цю дату ставить під сумнів червленівський духовний заповіт 1667 р., який свідчить про те, що в цьому році вона вже існувала і тоді в ній правив піп Андрій. Жителька Червленого Васса Іваниха Мельничка заповідала Троїцькій церкві "три осьминки борошна, пояс серебряный". Отже, церква Троїці в 1667 р. вже існувала.

В 1737 р. дияконом в ній був Яків Іванов – зять протоієрея Семена Стефанова. "Родом он, Яков, малороссиянин, родился Вольновского уезду в с. Семеренках, отец его Иоан с. Семеренек при Николаевской церкви попом". З 1775 р. відомий священик цієї церкви – Яків Джунковський. Стояла церква на Троїцькому майдані. Площа під забудовою – 370 кв. сажнів.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: " с 1898 года священник Андриан Быков (39 лет) – студент семинарии, священник с 1896 года (заведовал церковно-приходскои школой); с 1896 года священник Максим Сулима (30 лет) – окончил семинарию по 2 разряду (занимал должность законоучителя местных церковно-приходских школ, был членом отдела епархиального училищного совета); с 1891 года диакон Василий Стефанов (60 лет) – окончил низшее отделение духовного училища, пономарь с 1859 года, псаломщик с 1885 года, в сане диакона с 1886 года; с 1886 года псаломщик Феодор Иерофалов (33 года) – окончил духовное училище; с 1896 года псаломщик Евфимий Родовский (30 лет) – окончил 4 класса духовного училища, псаломщик с 1894 года; с 1901 года церковный староста – Прокопий Соляников".

При храмі діяла церковнопарафіяльна школа і ремісниче училище. До парафії належали хутори: Кулики, Бережки і Токарі.

Михайлівська церква

Церква Архангела Михаїла трьохглава, однопрестольна, була збудована в 1663 р. на кошти лебединського козака Семена Донця. З Червленівського акту 1667 р. відомий священик цієї церкви Григорій. Стояла церква на майдані проти будинку Заліських. Кам'яна капличка, яка збудована на місці церковного престолу, була ще і в післявоєнні роки. Проіснувала церква 151 рік "по ветхости запечатанная в 1814 году". Площа під забудовою – 460 кв. сажнів.

Петропавловська церква

Рік спорудження церкви на честь апостолів Петра і Павла достеменно невідомий. Знаємо лише, що в 1753 р. вона вже потребувала ремонту. Отже, їй на той час було близько сотні літ. Метрики церкви почав вести в 1742 р. священик Герасим Роменецький. За пізнішим документом ця церква начебто збудована "в 1755 году тщанием прихожан, деревянная, совсем ветхая, без коло кольни". Автор документа під цією датою, очевидно, мав на увазі рік ремонту. Доказом тому слугують відомості, наведені вище. Запис 1814 р. про цю церкву свідчить: "старая, невместительная, имеющая в длину 21, а в ширину 8 аршин". Стояла вона на майдані, де закінчується вулиця Шевська і починається Шкарупівка.

На початку XIX ст. міська управа заходилась висипати Шевську греблю, вимощувати центр міста бруківкою. Землю для цих робіт вирішили брати на Петропавлівському майдані навколо колишньої церкви (на цьому місці стояла невеличка капличка). Землю вибрали, а капличка лишилась стояти в оточенні берестів тепер уже на непорушеному бугорку. Землі було вибрано так багато, що весняні води стали вимивати людські кістки з могил кладовища, яке колись було біля церкви.

Покровська церква

Нинішня церква Покрова Пресвятої Богородиці збудована в середині позаминулого століття (1870 – 80-і рр.) і замінила Покровську дерев'яну церкву, збудовану ще першими поселенцями Лебедина. Точний рік її збудування невідомий, але з метрики знаємо, що в 1777 році вона потребувала ремонту і була перебудована – "возобновлена в дереве". До ремонту вона простояла не менше 100 років. Площа під спорудою – 480 кв. сажнів. З духовного заповіту 1678 р. відомий священик цієї церкви Леонтій. Служба в ній велась двома священиками. Із церковних стародруків в цій церкві були "Служебник" 1743 р. і "Акафіст" 1746 р. Обидві книги друковані в Лаврській друкарні.

Нині функціонально не використовується. На поч. 90-х рр. XX ст. були проведені реставраційні роботи, але дерев'яну підлогу розікрали місцеві жителі.

Успенський собор

Кам'яний Успенський собор замінив найстаріші церкви Лебедина: Успенську, Різдва та Преображення. Дві з них були в межах "острогу". Про церкву Різдва вже розповідалося. Церква Преображення збудована одночасно з заселенням міста. Площа під спорудою – 250 кв. сажнів. З Червленівського акту відомо, що в 1667 р. священиком у ній був Олексій. Отже, збудована церква була, можливо, в цей рік або ще раніше. В 1800 р. Преображенський храм був перенесений в Марківку. На південній стіні цієї церкви були вирізані слова: "1708 г. месяца ноября был в сей церкви Царь Петр й читал Апостол". В Марківці церква служила ще понад 30 літ. В 1834 р. вона повністю згоріла із усім майном і архівом.

Як стверджує Філарет (гумілевський), перший Успенський храм був збудований в замку "в то самое время, как Лебедин стал городом". Це підтверджує і вищезгаданий нами духовний заповіт від 1667 р., під яким стоїть і підпис священика Успенської церкви: "При сей духовной Лебединской Успенской церкви протопоп Йван был й вместо духовной дочери своей Вассы Ивановой дочери по ея прошению руку приложил".

З 1701 р. відомі протопіп Успенської соборної церкви Іван Кирилович та піп Григорій Павлов.

На планах міста кінця XVIII ст. Успенська церква не позначена. Отже, її уже не було. А дзвіниця існувала аж до середини XIX ст.

Як свідчать дорожні нотатки мандрівників, кам'яний Успенський собор збудований по плану, надісланому уродженцем Лебедина, директором департамента государственного хозяйства й публичных зданий" таємним радником Джунковським та стараннями тодішнього городничого майора Івана Гнатовича Варавкіна. Коштувало будівництво 50 тис. руб. асигнаціями.

Дворянка Устина Олещенко в 1845 р. подарувала храму плащаницю на 200 руб. сріблом і напрестольний хрест ціною 110 руб. сріблом. Лебединський сотник Федір Татаринов пожертвував храмові Євангеліє 1707 р. московського друку в срібних дошках. Друге Євангеліє в срібних ризах було подароване собору цеховими людьми. На ньому був такий напис: "1736 г. мес. августа 28 куплено сие еванглие, листы в Москве ценою 4 р. 10 алтин, а деньги такие даны от цехмистра мужицкаго Йвана Петрова Пернякова й ключника Якова Трофимова й со всею братиею мужицкою,

по моєму обещанию отдали в Соборную церковь Девы Богородицы вечные часы, а сие писание писал соборной церкви поп Семеон Марков".

Із стародруків у церкві ще були: "Мінеї" 1741 р., "Служебник" 1749 р., "Устав" 1700 р. і "Афологіон" 1748 р. Та найбільшу цінність серед старих паперів становили духовні заповіти.

В 1810 р. священиком храму став Михайло Залеський, який добився від Синоду коштів на впорядкування храму – 30 тис. руб. асигнаціями. Тоді ж ґонтовий дах був замінений залізним, у вікна вставили решітки, зробили кам'яну огорожу і лавки при ній.

Розпочалось будівництво собору в 1774 р., головний престол освячений 7 листопада 1797 р. В документі Сумського обласного архіву від 1814 р. про соборну церкву сказано: "трехпрестольная, покрыта железом, прочная й довольно обширная. При ней приходских 70 дворов, сверх того священнослужители пользуются половинною частию доходов от мельницы церковной получаемых". Площа під спорудою – 900 кв. сажнів.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: "с 1883 года протоиерей Стефан Прокопович (50 лет) – окончил семинарию по 2 разряду, священник с 1880 года (занимал должность законоучителя местных церковно-приходских школ, был наблюдателем церковно-приходских школ и школ грамоты, а также блюстителем за преподаванием Закона Божиего в народных училищах 1-го Лебединского округа); с 1903 года священник Константин Стешенко (25 лет) – студент семинарии, священник с 1900 года (занимал должность наблюдателя церковно-приходских школ и законоучителя Ремесленного училища); с 1903 года диакон Андрей Проскурников (34 года) окончил 4 класса духовной семинарии, псаломщик с 1896 года, в сане диакона с 1896 года; с 1903 года псаломщик Захарий Квитковский (45 лет) – окончил 2 класса духовного училища, псаломщик с 1885 года; с 1903 года псаломщик Яков Мартыненко (25 лет) – окончил народное училище; церковный староста – купец Антоний Долженко". До парафії належали хутори: Кубанівка, Тапчіїв, Забулин і Груня.

Доля собору така ж трагічна, як і більшості церков на Україні. Спочатку влада його закрила. Церковнослужителі були репресовані, а церковне убрання знищене. Як розповідають старожили Лебедина, по всіх церквах пройшлась спеціальна бригада, яка забрала всі коштовності – срібні і золочені хрести, плащаниці, даровані до ікон прихожанами разки доброго намиста, шаблями одважувала від книг срібні та золочені оправи і т. ін. Далі на подвір'ї собору були розкладені вогнища, де в казанах виварювалась із ікон позолота. Топили під казанами іконами. Була виставлена спеціальна варта – не дай Бог, щоб перехожі не потягли чогось із церкви, бо то – "опіум". Свідок тих подій Микола Таранченко розповідав: "Хтось із лебединців приховав під полою ікону. То його сторожа так побила, що лежав під собором і захлинався кров'ю. В 1939 р. влада підірвала храм динамітом. А тоді зганяла з усіх колгоспів району по 200-300 підвід і люди вивозили щебінь на вимощування вулиць: Будильської, Перекопу, Охтирської. Із величезною руїною покінчили аж в 1948 році, коли у розгорнутий щебінь посадили дерева, а на місці соборного престолу поставили скульптурну композицію "Ленін і Сталін".

Довкола собору була огорожа, будинки. В одному з них зберігався церковний архів. Коли все це зірвали, сотні старих актів, що стосувались заселення Лебедина, сотні старих історичних книг були розпорошені і змішані із щебнем.

Нині на цьому місці парк, в якому знаходиться пам'ятник Т.Г.Шевченку.

Пророко-Іллінська церква

Рік побудови першої Пророко-Іллінської церкви невідомий. Очевидно, це була одна з найстаріших церков Лебеди¬на, збудована водночас з прибуттям переселенців. Друга церква під іменем цього ж пророка збудована була в 300 сажнях від попередньої по шляху на Охтирку (капличка на місці її престолу збереглась до наших днів і стоїть на садибі будинку № 58 по Охтирській вулиці). Рік будівництва другої церкви – 1720-й. Площа під спорудою – 430 кв. сажнів. З акту 1724 р. відомий священик цієї церкви – Андрій. Метрики її розпочинаються від 1742 р. і підписані так: "Книга гор. Лебедина церкви Иліи попов Андрея Андреева да Прокопа Андреева".

З особливим благоговінням прихожани ставились до ікони давнього письма Святого Миколая, подарованої церкві прихожанином Андрієвським близько 1700 р. Із старих книг храму відомі три, надруковані в Києві: "Требник" 1677 р., надрукований "за благоволением в Бозе ясне привелебного г. Инокентия Гизеля архимандрита Лавры", "Трифелогій" 1734 р. та "Служебник" 1738 р. з написом: "Куплен лебединским жителем Дмитрием Пушкаренком 1738 г.".

За переписом 1732 р., при цій церкві була школа. Діяла церква до 1858 р., до об'єднання з Вознесенською парафією.

У жителя вулиці Садової Ольховика зберігаються церковні книги із церкви Іллі, в яких на полях сторінок були записані фрагменти історії старого Лебедина.

Вознесенська церква

Перша Вознесенська церква в Лебедині була збудована в 1692 р. за валом на розі вулиць Ковальської і Коновальської. Площа під забудовою – 590 кв. сажнів. В 1814 р. вона була вже "старая, но крепка, крыша на ней обветшалая, также й ограда ветхая, а колокольня новая". Як видно з листа прихожан в Святійший Синод (1840 р.), церква на цей час була вже "ветхая... за старостию лет, наклонилась к южной стороне". Метрики її розпочинались 1742 р. З документа 1701 р. відомий священик Вознесенської церкви – Прокопій. Найстарішою книгою в храмі було Євангеліє, надруковане Лаврською друкарнею в 1712 р.

В архівах збереглося прохання прихожан від 1840 р. про допомогу в будівництві церкви, з якого ми дізнаємось, що для будівництва нового храму лебединці "устроили кирпичный завод, выделали на оном до двух сот тысяч кирпичей, приуготовили часть дерева й собрали более трех тысяч рублей суммы...".

Кредитний білет на 4 тис. руб. на будівництво нової кам'яної церкви пожертвував поміщик майор Панас Джунковський, казенні селяни міста віддали на утримання 13 десятин сінокосів і "бращение оброчны денег на означенную Стройку". Із документів Главного управляющего путями сообщения й публичных домов" відомо, що "Государь-Император по всепод-данейшему докладу... Высочайше соизволил утвердить проект и постройку в г. Лебедине Харьковской губернии церкви во имя Вознесения Господня". Було приписано Святі Дари, ікони та все церковне майно із Вознесенської церкви перенести в церкву Іллі, а Вознесенську розібрати. "Престол ея сжечь й пепел онаго повергнуть в текущую реку, а дерево этой церкви употребить по выжегу кирпича для новой церкви, само же место, которое занимала сия церковь и ее погост обнесть поприлично забором оградив особо предпрестольное место прочным деревом или каменем".

На церковній брамі нині існуючої Вознесенської церкви кованими цифрами зазначений рік побудови і освячення – 1858. Ця дата підтверджується ще двома чинниками. Перший: в 1855 р. прихожани просили казну допомогти фінансами, щоб швидше закінчити будівництво. Було виділено 6 тисяч карбованців сріблом. Другий: в 1857 р. Філарет (Гумілевський) видав свою знамениту працю "Историко-статистическое описание Харьковской епархии". В рік виходу книги нова Вознесенська церква ще не діяла і автор зазначив, що її приход був приписаний до церкви Іллі.

В 20-ті рр. XX ст. священиком у церкві був магістр філософії Костянтин Олександрович Смірнов. Пізніше його репресували і він загинув у таборах ГУЛАГу.

В 1921-1924 рр. регентом церкви був Григорій Автономович Руденко – людина і патріотична, і всебічно обдарована. Його зусиллями був створений Чисельний, до 60 чоловік, церковний хор.

На початку 30-хх рр. службу в церкві вели благочинний Василь Васильович Лихницький та П.С.Григорович. До Вознесенського приходу були приписані сільські населені пункти – Корчамка, Гудимізка, Радчуки, Веприцький та ін.

Під час комуністистичного наступу на православ'я церква Вознесіння була перетворена на комору. В 1932-1933 рр. під час голодомору в ній зберігалось відібране в населення зерно.

На щастя, в храмі збереглись ікони, писані видатним художником Харкова І.Святенком та місцевим іконописцем Іваном Михайловичем Санжеревським.

Перші дерев'яні церкви Лебединщини не мали ніякого опалення. А з побудовою кам'яних храмів опалення стало обов'язковим елементом. І було воно лиш одного виду – калориферне. Під церквою у великому льосі (5х10 метрів) будувалась із "гончарки" піч. В ній було до десятка ходів для диму і стільки ж для чистого повітря. Протягуючись природною тягою через калорифери печі, повітря йшло по гончарних трубах під церквою і виходило в душники в підлозі, стінах та опорних стовпах церкви. Таке опалення було в лебединському Успенському соборі, в церкві Вознесіння. Взагалі, спорудження храмів на Лебединщині велось неабиякими майстрами під пильним контролем прихожан. На будівництво укладався договір-контракт.

Мироносицька церква

Однопрестольний безпарафіяльний цвинтарний храм в ім'я Жон-Мироносиць, побудований в 1839 р. на кошти поміщика Добросельського, був приписаний до лебединської соборної Успенської церкви.

Мироносицька церква була розташована на давньому однойменному кладовищі, відомому ще з XVII ст. Саме поруч з цим цвинтарем кати московського царя Петра I восени 1708 – на поч.

1709 рр. здійснювали масові поховання (близько 900 чол.) жертв так званих "Лебединських катівниць" – козаків і членів їх родин, які були запідозрені у прихильності до гетьмана Івана Мазепи.

Згідно відомостей 1904 р., церковним старостою Мироносицької церкви з 1895 р. був Сергій Воскобойніков.

Відомості подала начальник відділу з питань внутрішньої політики Тетяна Валентинівна Бєльська.
Відомості засвідчив заступник міського голови м. Лебедина В.І.Каща.

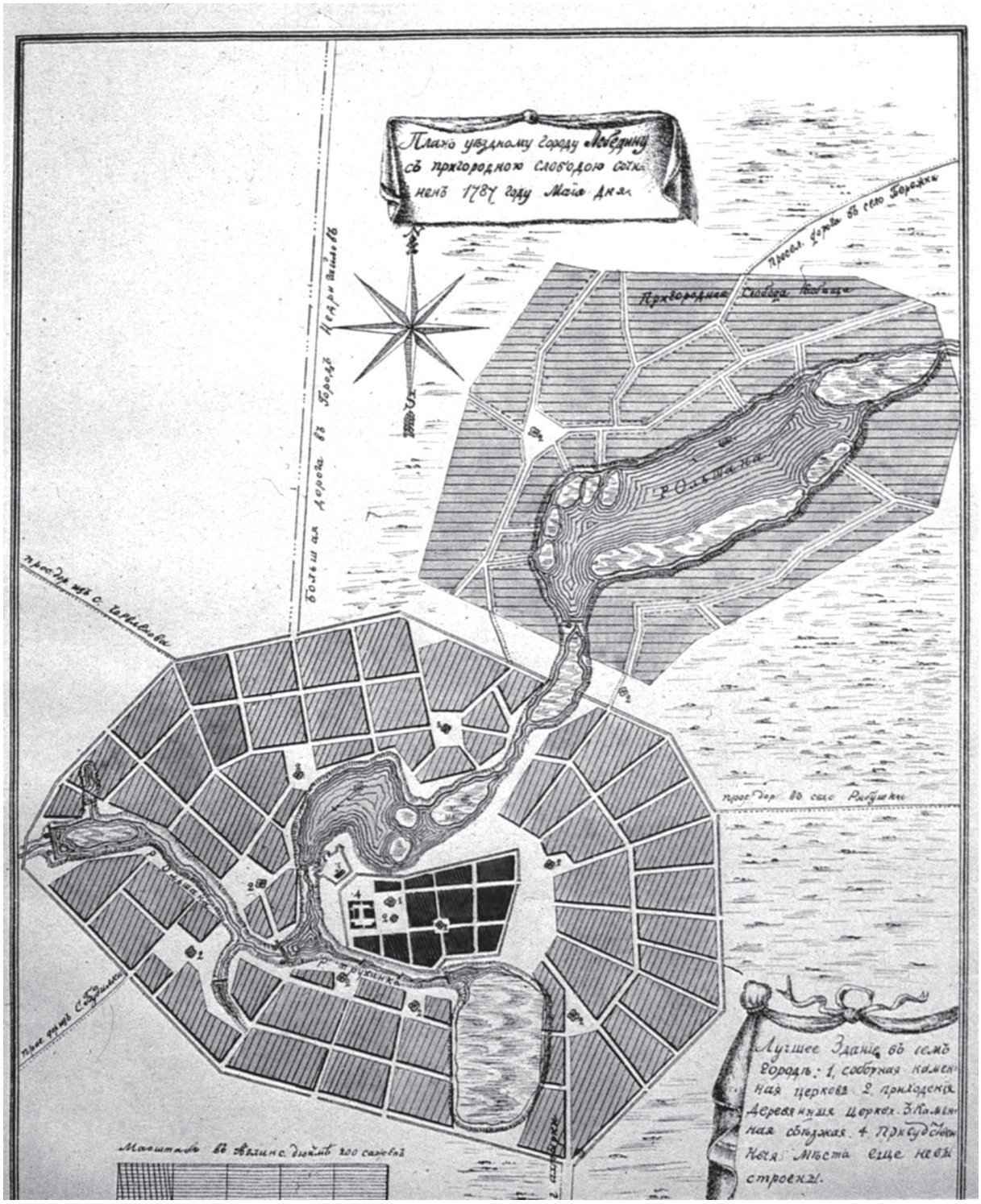

Успенський собор 1797р.

Воскресенська церква в Лебедені

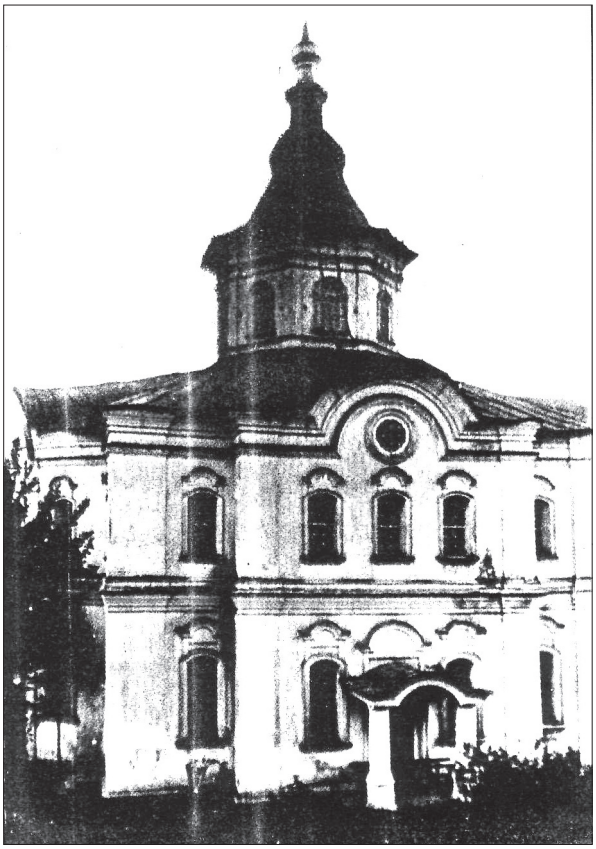

Успенський собор. с. Межиріч

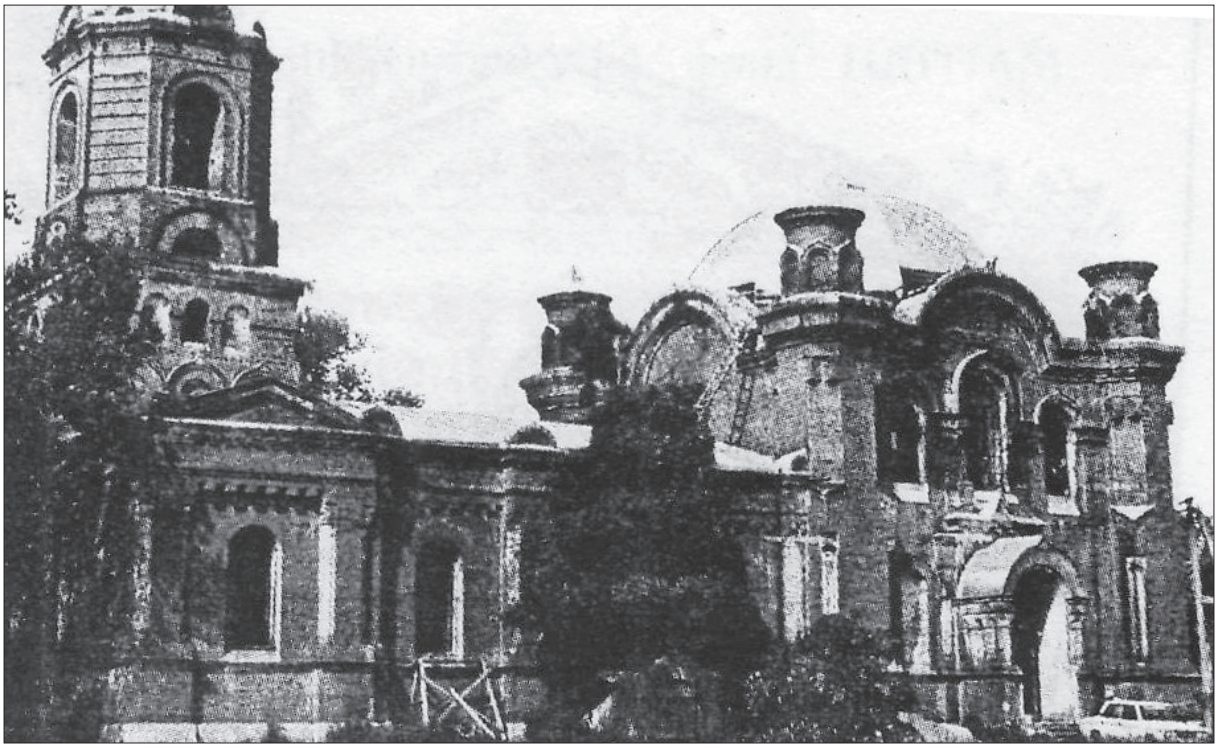

Святої Параскеви П'ятниці. с. В.Вистороп

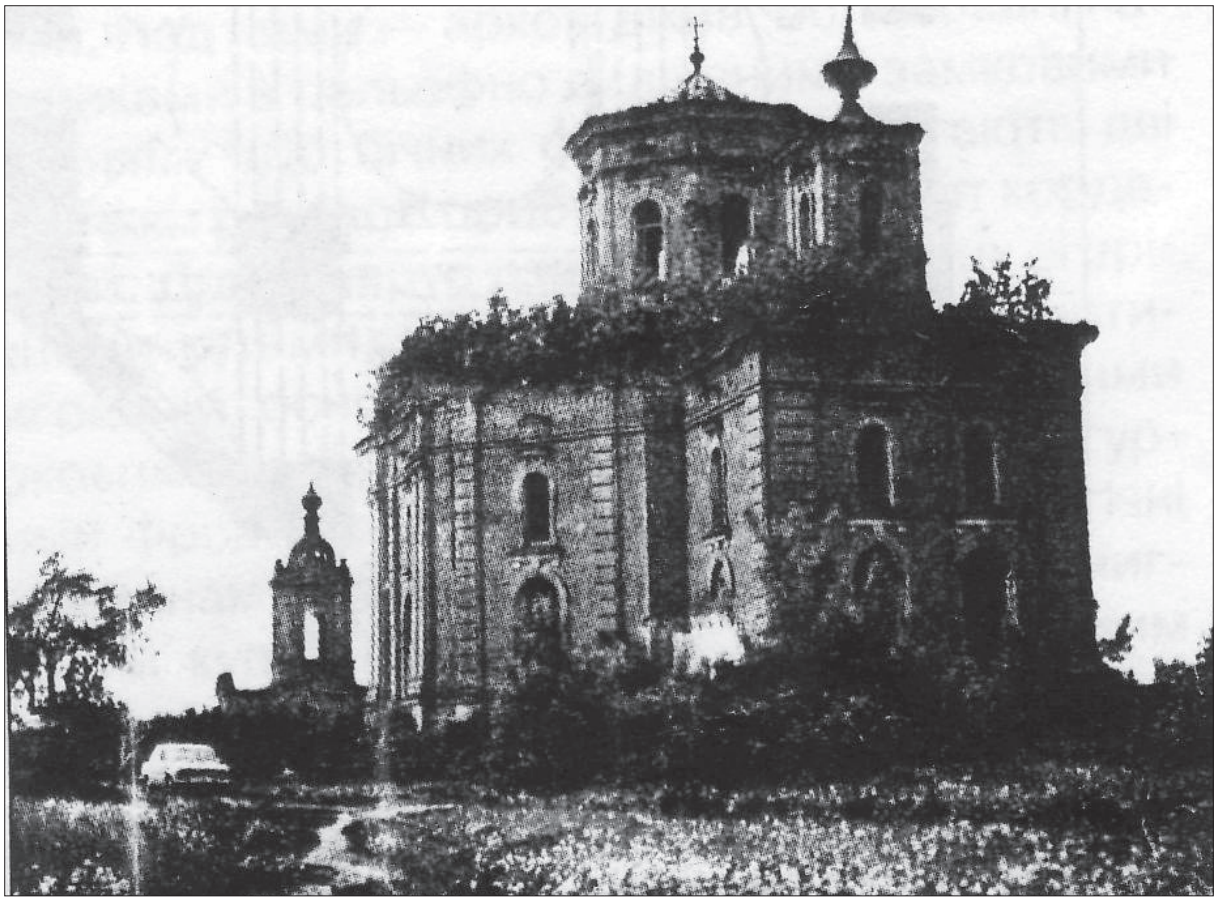

Свято-Преображенська церква. с.Ворожба

Церква св. Димитрія у Бишкині

с. Пристайлово. Успенська церква

Покровська церква. с. Камяне

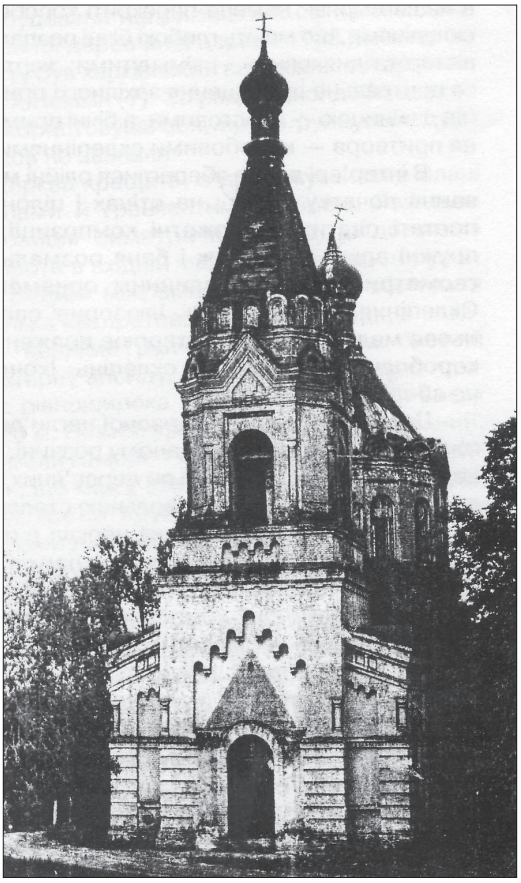

Михайлівська церква. с. М. Вистороп

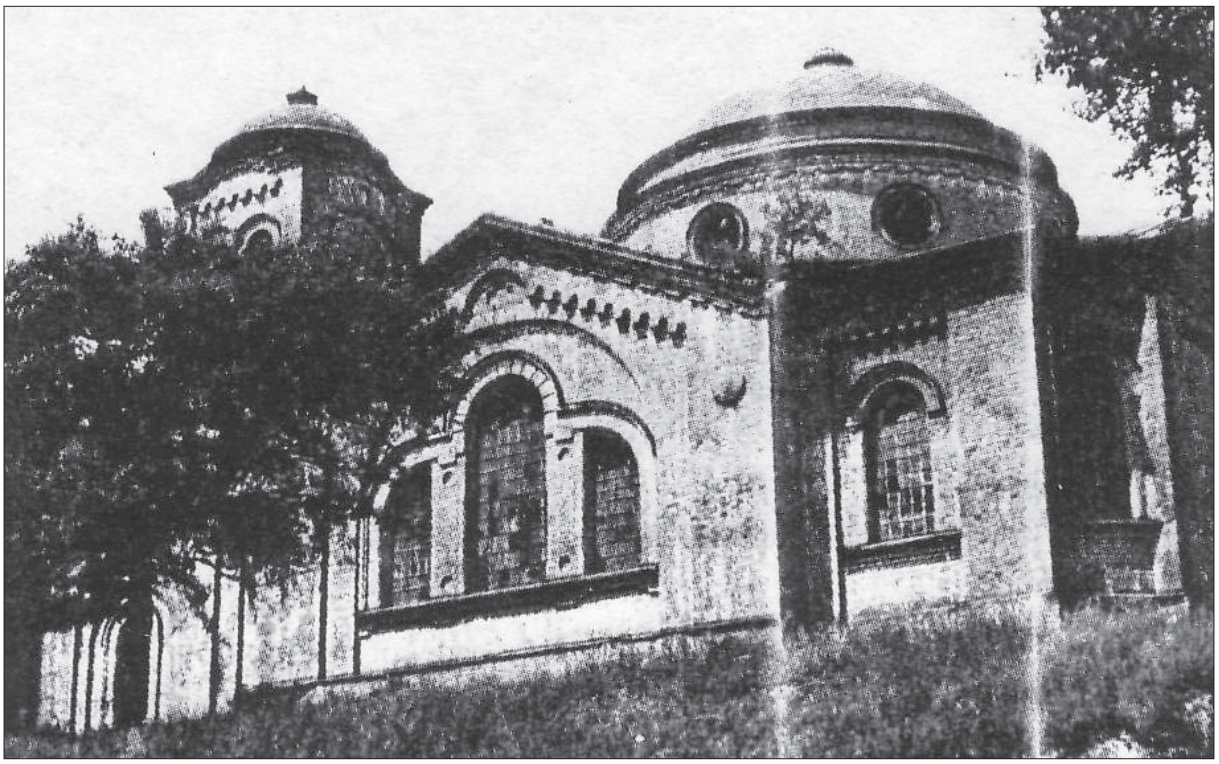

Михайлівська церква. с. Курган

Миколаївська церква в с.Червленому

Іоанно-Предтечинська церква с. Рябушки

ЛИПОВОДОЛИНСЬКИЙ РАЙОН

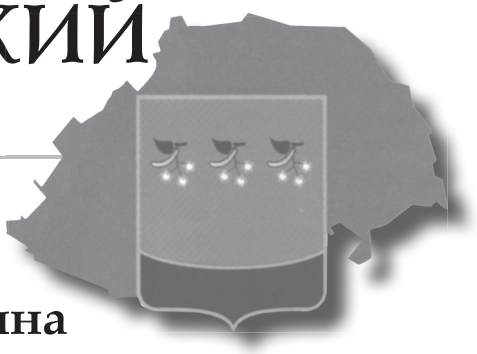

смт. Липова Долина
Благовіщенська церква

В середині XVII століття, приблизно в 1744 році, в Липовій Долині була побудована дерев'яна церква, яка мала назву Благовіщенська. Вона проіснувала до 1870 року, потім прийшла в занепад. В цьому ж році, на її місці була побудована нова. Першим священиком був Іоанн, потім Назаревські – Назарій, Іосиф, Яків та Сава. При храмі було понад 30 десятин землі. В приході було двокласне училище, школа грамоти. Дата руйнації нажаль невідома.

Троїцька церква

В Липовій Долині була іще одна церква, названа на честь Святої Трійці. Храм був кам'яний, холодний. Відомостей про нього немає.

с. Капустинці
Вознесенська церква

Однією з найкращих, за свідченнями історичних джерел, вважалася церква в с. Капустинці Липоводолинського району. Вона відносилася до другого класу церков. Вона була дерев'яною і побудованою в 1768 р. Мала вона два престоли. Головний – в ім'я Вознесіння Господнього, другий – в ім'я Святого Благовіщення князя Олександра Невського. У 1886-1888 рр. зведена нова, освячена в 1889 р. В церкві було три священники і три псаломщики. При церкві було 66 десятин землі, в приході було три школи: земська і дві церковно-приходських, в т.ч. одна жіноча.

с. Панасівка
Михайлівська церква

В с. Панасівка існувала церква на честь Святого Архистратига Михаїла. Храм був зруйнований радянською владою в 1939 р.

Документи про Михайлівську церкву не збереглися.

с. Русанівка
Миколаївська церква

В с. Русанівка на поч. XX ст. була побудована кам'яна церква Святого Миколая Чудотворця. Храм відносився до третього класу. Вона функціонує і сьогодні.

хутір Масоновщина
Каплиця

На хуторі Масоновщина Липоводолинського району в 1882 р. дійсним статським радником Полетикою була побудована кам'яна каплиця. Дата зруйнування невідома.

Відомості надав краєзнавець П.В.Яковенко.
Відомості засвідчив в.о. голови Липоводолинської районної державної адміністрації О.М. Гелеверя.

сс. Поділки, Подставки, Синівка

Село Поділки – давнє козацьке поселення. 1649 р. воно стало сотенним містечком Полтавського козацького полку. З огляду на статус, перший поділківській храм міг бути збудований ще в сер. XVII ст.

Дату зведення останнього храму не з'ясовано. В кін. 20-х – на поч. 30-х рр. XX ст. його було зруйновано. За місцевими переказами, нащадки козаків заховали великий церковний дзвін (він же був і вістовим), з умовою що він побачить денне світло тільки тоді, коли буде відновлено храм.

Згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1800 рр.", у згаданих населених пунктах Гадяцького повіту мешкало: в с. Подолки – 1016, в с. Подставки – 785, в с. Синьовка – 954 ревізькі душі. З огляду на статус сіл, в них мали бути власні храми.

НЕДРИГАЙЛІВСЬКИЙ РАЙОН

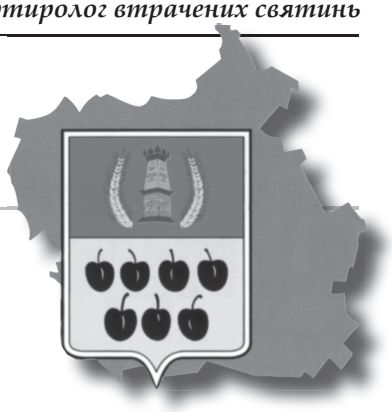

с. Великі Будки
Миколаївська церква

Перша церква на честь Святителя Миколи Чудотворця села Великі Будки (колишні Будки) була зведена в 1692 р. В 1733 р. ктитор і прихожани, прохаючи дозвіл на відновлення храму писали: "В прошлых годех, тому будет лет с сорок и больше, в той его [сумського полкового осавула Івана Івановича Кондратьєва] вотчине, слободке Будках, построена церков Божия во имя Миколая Чудотворца".

Однопрестольна Миколаївська церква побудована у 1773 р. на дубових підвалинах коштом поміщика Кондратьєва та парафіян. За типом плану належала до тієї групи пам'яток, які, починаючи з XVII ст., були улюбленими і поширеними на Лівобережжі і, зокрема, на Слобожанщині. Долівка спочатку була вимощена цеглою розміром 27-30 см і товщиною 4 см, а пізніше її замінили на дерев'яну підлогу. Ремонтів та реставрацій церкви було чимало. Спочатку вона була триверха, вкрита ґонтою, пізніше її вкрили залізом. У 1878 р. збудовано дзвіницю.

У своїй праці "Историко-статистическое описание Харьковской епархии" Філарет (Д.Г.Гумилевский) писав про засновника церкви, нащадка сумських козацьких полковників: "Николай Степанович Кондратьев, создатель сего храма, украсил его прекрасным иконостасом: живопись, резьба и позолота сделаны со вкусом. Николай Степанович любил изящные художества, и сам занимался живописью; потому можно думать, что некоторые иконы написаны рукою самого храмоздателя. По крайней мере, несомненно известно, что икона Святителя Христова Николая есть произведение его кисти; эта икона – мастерское произведение".

При храмі знаходилася цінна книга "Триодь цвітна" 1702 року видання.

"По устному преданию известно, что в этом приходе в старину соблюдалось следующее обыкновение: пред храмовым праздником и пред праздником Рождества Христова, св. Пасхи и сошествия Св. Духа церковный староста собирал от прихожан доброхотные подаяния, готовил мед и в праздник готовился так называвшийся братский стол, к которому приглашались священник, церковнослужители и прихожане; при этом для всего села производилась продажа меда, и выручаемые деньги обращались в пользу церкви с отделением некоторой части для нищих. Отсюда также открывается, что в Будках было церковное братство – учреждение заднепровское".

У 1770 р. число прихожан церкви було таким: 535 душ чоловічої і 510 жіночої статі, у 1790 р. – 385 і 477, у 1810 р. – 432 та 569, у 1830 р. – 576 та 647, у 1850 р. – 484 та 574 душ відповідно. До парафії належав хутір Лемешівка.

На поч. XX ст. в селі діяло земське училище.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) при церкві служили: з 1903 р. священик Григорій Жуков (22 роки), з 1903 р. псаломщик Павло Столяревський (71 рік), з 1903 р. церковний староста – селянин Федір Демиденко.

Миколаївська церква зруйнована комуністами у 30-х рр. XX ст.

Відомості надав директор краєзнавчого музею Недригайлівського району, краєзнавець Іван Абаровський, Недригайлівський р-н, с. Тимченки.
Відомості засвідчила головний спеціаліст з питань внутрішньої політики, зв'язків з громадськими організаціями та засобами масової інформації апарату Недригайлівської райдержадміністрації Ю.В.Кубах, смт. Недригайлів.

с. Вільшана
Миколаївська церква

Збудована в кін. XVII – на поч. XVIII ст. (за деякими даними, у 1753 р.) неподалік від місця, де стояла двопрестольна церква на честь Святого Архистратига Михаїла, збудована сотником Вільшанської сотні Михайлом Шульгою і яка згоріла від блискавки.

Є відомості про те, що 30 серпня 1658 р. до Путивля від татар тікали недригайлівський піп Олексій Січень та вільшанський батюшка Ігнатій. На допиті вони повідомили, що на полі під Недригайловом їх схопили, пограбували і висікли татари. Отже ймовірно, що церква у Вільшані існувала вже на сер. XVII ст.

За планом Миколаївська церква належить до поширеного типу будов, що складаються з трьох прямокутників. Побудовано храм з дубових брусів.

Церкву у 70-х рр. XIX ст. підважили і підвели під неї цегляний підмурок. В 1911-1913 рр. з півдня, півночі і заходу було прибудовано притвори і сполучено з дзвіницею бабинець.

Зовнішній вигляд цієї невеликої церкви (довжина будови – 16 м, внутрішня висота центральної дільниці – 13 м), побудованій у народному стилі українського бароко, витриманий у спокійних пропорціях. Компактну масу, що складається з 3-х помірної стрункості зрубів, завершує 3 близько один до одного посаджених верхи.

Під час Північної війни, відступаючи на схід, 22 листопада 1708 р. московський цар Петро I був присутнім на богослужінні у вільшанській Миколаївській церкві, а потім обідав у судді Сумського полку Івана Степановича Пустовойта, подарувавши срібний кухоль.

При церкві постійно велася метрична книга, де фіксувалися факти про народження, хрещення, померлих та про кількість тих, хто брав шлюб.

Миколаївський храм був зруйнований комуністами в 1929-1930 рр., причому церковною цеглою виклали дорогу.

Архангело-Михайлівська церква

Перший храм у Вільшані був збудований ще до 1609 р. Згідно переказів, на честь врятування Вільшани в день Апостолів Петра і Павла від татарського наскоку, один з козацьких старшин заснував поблизу шляху невелику дерев'яну церкву на честь Святих Апостолів Петра і Павла. Однак даний храм був пограбований уніатами, священик перейшов в інше місце, а тому храм довго залишався пусткою. Приблизно в сер. XVII ст. сотник Вільшанської сотні Сумського полку Михайло Шульга спорудив іншу церкву в ім'я Святого Архистратига Михаїла з приділом Апостолів Петра і Павла, а Петропавловську розібрав. Ця двопрестольна церква проіснувала не більше 10 років, згорівши від удару блискавки. Певний час мешканці слободи відвідували новозбудований Миколаївський храм.

Нова Архангело-Михайлівська церква була дерев'яною і розташовувалася в самому центрі села. При її спорудженні та оздобленні головним жертводавцем був нащадок Михайла Шульги – будівничого першого Михайлівського храму.

В описі 1766 р. значиться, що у військовій слобідці Вільшані та хуторі Козельному проживало 26 духівників, з них 18 чоловічої статі. У 1781 р. церква та дзвіниця були повністю перебудовані, причому під зруб був підведений мурований фундамент. Дзвін до неї купив селянин Дорофій Подоляка. Цей дзвін важив 104 пуди і "по хорошему звону считался редкостью края". Дорофій Подоляка зробив багато пожертвувань храму на суму 2000 руб., купив Євангеліє в срібній оправі "превосходной работы".

При храмі існувала цінна бібліотека, в якій були рідкісні книги, такі як Євангеліє 1614 року видання, "Евангелиє со стихами и главами первого издания" 1657 р., "Триодь Постная" 1710 та 1721 рр., "Служебник" 1746 р. та інші "замечательные книги".

У 1856 р. Михайлівська церква коштами прихожан була перебудована. Вона залишилася майже в незміненому вигляді – дерев'яна, на кам'яному фундаменті, двопрестольна. При ній існувала церковнопарафіяльна школа "для обучения тамощних обывательских детей русской грамоте и церковного пения".

До парафії належали хутори: Худамент, Віховий Жанилишин, Пушкарщина, Ясеновий Куликів, Фартушний, Боговоз, П'ятидуб, Берків, Кривенків, Гладків, Черців, Громичин, Кімашний, Сиваків, Балтисів, Бовин, Ворожкин, Саїв, Гавриків, Сердюків і Матоненків.

З парафіян, що "по жизни благочестивой оставили по себе память", була поміщиця, поручиця Анастасія Пустовойтова, державні селяни Дорофій Подоляка та Йосип Семенюта, які "усердно

посещали храм Божий и во всем были преданы воле Божей". Останній довгий час був церковним старостою.

У 80-х рр. XIX ст. священиком церкви був Петро Яновський, котрий у 1886 р. заснував при церкві церковнопарафіяльну школу, яку частково утримував за свої кошти, а частково – за кошти прихожан. Допомагав вчителювати П.Яновському дяк Савченко. Дещо пізніше священиком був Олексій Андрійович Грищенко, який в 1873 р. закінчив духовну семінарію, дияконом – Горобець Матвій Дмитрович, псаломщиком – Манафіюк Тимофій Мойсейович. З 1894 р. церковним старостою був селянин Семен Святець. Заробіток священика становив 141 руб. 12 копійок на рік.

При церкві постійно велася метрична книга, де фіксувалися факти народження, хрещення, шлюбні вінчання та померлі.

Напевно, саме про священика цієї церкви О.М.Грищенка згадує у своїх неопублікованих спогадах 1917-1922 рр. більшовик, учасник громадянської війни І.М.Міхно: "У ольшанского попа Гриценко сделали обыск. В его амбарах нашли 4 тыс. пудов пшеницы, муки пшеничной – 600 пудов. В закромах она закаменела. Нашли 900 штук полотенец ручной вышивки, 1000 штук королевских [кролевецьких-?] рушников, шуб лисьих, бобровых, черно-бурой лисицы, разные пальто, шелковые подрясники, 70 штук платьев попадьи. Все свезли в магазин. Я приказал составить списки бедных вдов и раздать им все это по жребию. При допросе поп сознался, что в старое время в банк Германии положил 40 тыс. рублей, так как там платили большие проценты. Золота при обыске не нашли. Сколько я его плеткой не полосовал, он не признался. Выводили на расстрел, но ничего не добились. Оставили в живых, взяв с него расписку, что не будет требовать из крестьян хлеб, брать пшеницу, давать им молитву. Хоронить, крестить, венчать и другие культовые обряды будет совершать бесплатно. Деньги из Германии вернет на родину и раздаст их крестьянам. Если кто попытается вернуть ему одежду, не будет брать. Если оговоренных условий не будет выполнять – расстреляют. Поп это обязательство подписал".

Після встановлення комуністичної влади в часи масового атеїзму храм був знищений. В 1929-1930 рр. церкву розібрало і спалило сільське начальство.

Сергієво-Анастасіївська церква

В 1827 р. вільшанська поміщиця Анастасія Пустовойтова, що належала до козацького старшинського роду, в огорожі церкви Святого Архистратига Михаїла за власний кошт збудувала невелику мурована церкву на честь Святих Мучеників Сергія та Анастасії. Це був типовий цвинтарний храм, зведений над похованнями родичів.

Нову мурована двопрестольну Сергіє-Анастасівську церкву споруджено в 1875 р. При храмі діяла жіноча церковнопарафіяльна школа.

До парафії належали хутори: Миколаїв, Собаровський, Филонів, Жукирин, Тимченків, Мелешковка, Сотницький, Мерків і Котельний.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) при церкві служили: з 1873 р. протоієрей Михайло Лободовський (64 роки), з 1895 р. псаломщик Павло Дмитрієв (35 років), з 1903 р. церковний староста – Федір Мерко.

Дата знищення Сергієво-Анастасіївської церкви невідома. Напевно, її зруйнували одночасно з Михайлівським храмом.

Відомості подав директор Недригайлівського краєзнавчого музею Іван Абаровський; Недригайлівський р-н, с. Тимченки.
Відомості засвідчила головний спеціаліст з питань внутрішньої політики, зв'язків з громадськими організаціями та засобами масової інформації апарату Недригайлівської райдержадміністрації Ю.В.Кубах; с.м.т. Недригайлів.

с. Гринівка
Михайлівська церква

Дерев'яна церква в одному комплексі з дзвіницею, холодна, була споруджена в 1883 р.
До парафії належали 9 хуторів на відстані від 2 до 9 верст.
При храмі діяла школа грамоти.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Петро Федорович Ігнатенко, псаломщик Олексій Кипріанович Геєвський, церковний староста – козак Авраамій Міхно.

Точну дату зруйнування не встановлено.

с. Деркачівка
Миколаївська церква

Деркачівка – давнє сотенне містечко Сумського слобідського козацького полку. Храм тут, напевно, існував ще з сер. XVII ст.

"Опис Терновської волості Путивльського повіту" свідчить, що українці часто оселялися на землях, які формально належали путивльським поміщикам: "а ныне у них в Терновской слободе дворов больше 760 да в Недригайловском уезде в селе Ольшанке да в селе Деркачевка на путивльских землях поселены многие черкасы с 1000 дворов и больше". Тернівський козацький курінь очолював отаман Іван Хомайко, а Деркачівський (258 козаків) – Ісай Васильєв. З часом кількість козаків в слободі зменшувалось. Станом на 1747 р. слобода вже була "селом приписным Деркачовкою", відійшовши до Недригайлівської сотні. В 1755 р. до Деркачівки були приписані лише 20 козаків.

Мурована однопрестольна Миколаївська церква була споруджена у Деркачівці в 1901 р. коштами парафіян. До парафії належав хутір Городище.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) при церкві служили: з 1888 р. священик Василь Флоринський (41 рік), з 1903 р. диякон Олексій Любачинський (49 років), з 1896 р. псаломщик Євменій Флоринський (33 роки), з 1901 р. церковний староста – селянин Сергій Зубченко.

Точну дату знищення храму не встановлено.

с. Коровинці
Миколаївська церква

Миколаївська церква дерев'яна на кам'яному підмурку з такою ж дзвіницею побудована в 1751 р. (за іншими даними – в 1752 р.) коштом козацького старшини бунчукового товариша Андрія Павловича Полетики. В 1853 р. храм ремонтувався.

Церковна сторожка була зведена з цегли. В ній знаходилася церковна бібліотека і прихідська земська народна школа. Церква мала 33 десятини власної землі, в т.ч. 550 кв. сажень присадибної. Прихожан було відповідно 1461 чоловічої та 1474 жіночої статі. На молитву до Миколаївської церкви ішли й мешканці парафії: з хуторів Муховатого, Бороданевого, Овечого та Ракової Січі (всього 5 населених пунктів на відстані від 2 до 6 верст).

Священик Федот Йосипович Греченко станом на 1902 рік в Коровинській церкві прослужив 42 роки. За труди праведні перед людьми і Богом був нагороджений орденом святої Анни II ст. За Богослужіння щороку отримував 140 руб. платні. За 1894 р. у Миколаївській церкві він обвінчав 8 молодих пар, перехрестив 66 хлопчиків і 67 дівчаток, увіковічнив своєю молитвою 91 душу (померлих 46 жінок та 45 чоловіків).

При храмі діяла змішана церковнопарафіяльна школа.

Служителями в церкві в кін. XIX – на поч. XX ст. були Михайло Іванович Михайлець, Кость Семенович Мільгевський, Асигкрит Гаврилович Саввин, Віктор Федотович Греченко (син батюшки). Незмінним церковним старостою протягом багатьох років був козак Григорій Дмитрович Тютюнник.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії, на 1912 р. в храмі служили: протоієрей Феодот Йосифович Греченко, псаломщики – диякон Лев Афанасійович Грозинський і псаломщик Іван Андрійович Личко, церковний староста – Іван Йосифович Лаврик.

Історична будова, яка прикрашала село і згуртовувала його жителів щонеділі, щосвята, в добру і лиху годину, на превеликий жаль, існувала до тих пір, доки по-справжньому за духовність не взялися активісти нової комуністичної влади на місцях в 30-х рр. XX ст. Від Божого храму, який споруджувався Полетикою на віки, не залишилося й місця.

Архангело-Михайлівська церква

Дерев'яна, без дзвіниці, холодна Архангело-Михайлівська церква в Коровинцях побудована в 1752 р. Триверха, вона складалася з восьмикутного центра та двох шестикутників – вівтаря і бабинця. По довжині була розміщена в напрямку із півночі на південь. Церкву ремонтували, переносили з місця на місце, але до останнього часу вона зберігала первісні форми. Збудована з дубових пластин і витримана в простих, суворих формах. Можливо, у 1837 р. церква була реконструйована, до неї прибудували ґанок і притвори. В її сторожці також розміщалися бібліотека, церковнопарафіяльна жіноча школа та церковнопарафіяльне "попечительство".

Приміщення були дерев'яні на цегляному фундаменті. Церква мала 0,5 десятини присадибної, а також 33 десятини орної землі. На її рахунку було 400 руб. (а це не малі на той час кошти).

При храмі діяла церковнопарафіяльна школа та дві школи грамоти.

Священик Олексій Іванович Андрієвський в Коровинській церкві служив з 1885 р., псаломщик Іван Семенович Федоров – з 1865 р., диякон Лев Афанасійович Гродинський – з 1896 р. Пізніше на службу Божу прийшов Олексій Йосипович Греченко (брат Федота Йосиповича, що був на той час священиком Миколаївської церкви). Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії, на 1912 р. в храмі вже служили: священик Іоанн Степанович Богацький, псаломщики Іван Єфимович Коваль і Павло Андрійович Карпович. Церковним старостою довгий час був селянин Яків Логвинович Красножон.

До Архангело-Михайлівського парафії було віднесено частину с. Коровинці та хутори Дігтярка, Гай, Юхти, Шкроботове, Шульговський, Касянів (п'ять хуторів на відстані від 2 до 7 верст). У них відповідно проживало на той час 199 осіб в 30 дворах у Дігтярці, 71 чоловік у 11 дворах в Гаю, 173 жителі в 27 обійстях у Юхтах (на відміну від інших, всі до єдиного члени господарств хутора Юхти були козацького походження), 129 чоловік у 18 хатах в Шкроботах, 86 у 13 оселях в Касяновому, 19 осіб в 4 обійстях в Шульговському. Всього до парафії належало 2943 особи. За рік вони відсвяткували 19 парам весілля, народили 66 дівчаток та 63 хлопчиків, в потойбічний світ провели 142 мирян.

Зруйнована Михайлівська церква комуністами у 30-х рр. XX ст.

Відомості подав директор Недригайлівського краєзнавчого музею Іван Хабаровський; Недригайлівський р-н, с. Тимченки.
Відомості засвідчила головний спеціаліст з питань внутрішньої політики, зв'язків з громадськими організаціями та засобами масової інформації апарату Недригайлівської райдержадміністрації Ю.В.Кубах; с.м.т. Недригайлів.

с. Костянтинів
Церква Успіння Пресвятої Богородиці

Костянтинів – колишнє сотенне містечко Лубенського козацького полку, яке в 1670 р. полковником Г.Кондратьєвим було приєднане до Сумського слобідського полку.

Мурована Костянтинівська церква на в ім'я Успіння Пресвятої Богородиці в одному комплексі з дзвіницею була споруджена в 1826 р. і освячена 1828 р. Вона стояла за селом край польового шляху на підвищенні правого берега р. Сули. Внаслідок розташування в зоні найвищої композиційної активності церква домінує в ландшафті, її добре видно з віддалених видових точок.

У сер. XVII ст. неподалік Костянтинова стояла парафіальна дерев'яна Василівська церква. 1780 р., коли власником села був граф Іван Олександрович Головкін, за указом київського митрополита Василівську церкву розібрали і на її місці коштом І.О.Головкіна спорудили нову дерев'яну церкву Успіння Богородиці з бічним вівтарем Святого Василя Великого. Через 46 років без певних причин цю церкву зламали і на її місці за кошти вже іншого власника села графа Юрія Олександровича Головкіна збудували цегляний храм у класичних архітектурних формах, освячений у серпні 1828 р.

Церква має об'ємно-просторову структуру, традиційну для української сакральної архітектури, проте дещо трансформованому під впливом класичних розпланувально-просторових схем. Храм тридільний, однобанний, збудований "кораблем". Напевне, за задумом замовника Ю.І. Голіцина, який займався морськими справами при царському дворі тодішньої Росії. За характером архітектурних форм Успенська церква близька до типу храму-пам'ятника. Мурована вона з місцевої цегли на вапняно-піщаному розчині ланцюговою системою. На фасадах по цегляних про-

філях штукатурним ліпленням були виконані вищуканого рисунку карнизні тяги з сухариками. Західна і східна арки стягнуті парними залізними затяжками. На деяких вікнах збереглися первісні ковані залізні грати ромбовидного рисунку. Протягом радянської доби первісні дахи були втрачені.

Церква в Костянтинові, незважаючи на часткові втрати й руйнування, є рідкісною за цільністю образу й досконалістю композиції архітектурною пам'яткою пізнього провінційного класицизму. Тут органічно поєднано традиції української церковної архітектури зі стильовими рисами загальноімперського класицизму та певними впливами романтизму.

В 1892 р. в Костянтинівській церкві службу Божу правив Георгій Вікторович Затворницький, допомагали йому псаломщики Данило Харлампійович Яременко та Анатолій Сафронович Братишевський. Підлога в церкві, на відміну від інших, де, як правило, дощана або з керамічної плитки, майстерно викладена кругляками з дерева, які відповідали одне одному як за формою, так і за розмірами. Перед входом до церкви розташований паперть. В притворі знаходилися миряни, які вивчали істини віри та правила християнського благочестя. У ньому молилися і ті, хто за найтяжчі гріхи тимчасово відлучалися від причастя святих Таїн Христових. В середній частині храму під час богослужіння стояли і молилися чоловіки праворуч, а жінки ліворуч. У східній частині храму на підвищенні знаходився вівтар. Перед ним праворуч та ліворуч – півчі та читці. Тут же стояли церковні хоругви, які виносилися з храму під час хресних ходів.

Іконостас являв собою дощану стіну, прикрашену іконами, які розташовувались горизонтально в кілька рядів. Вшанування їх суворо визначено. Праворуч – образ Спасителя, ліворуч – Божої Матері. За іконою Спасителя – Пресвята Богородиця. Далі розміщали святі лики тих, кого особливо шанували в даній місцевості. Збоку правого ряду іконостасу знаходилися одностулкові двері. Вони вели до жертовника. Через них виносили святе Євангеліє, святі дари, Животворний хрест і святу Плащаницю у визначені моменти богослужіння. Через них виходили диякон і священик для здійснення кадіння, виголошення промови.

Дзвіниця була побудована дещо пізніше церкви, теж із цегли. За розмірами значно менша за церкву, але далеко вища за неї. Шістнадцять дзвонів різних розмірів, розміщених на дзвіниці, скликали мирян на богослужіння, повідомляючи їх про радісні та недобрі новини. Від Божого храму майстерно виготовленими з білого мармуру сходами можна було спуститися аж до річки Сули. По них у визначене свято носили святити воду.

Щороку в десяту п'ятницю після Великодня всі миряни Костянтинівського парафії, а це значить жителі "деревни Березняки и местечка Константиновъ Крестовым ходом шли к часовне, где когда-то обновилась была чудотворная икона Божией Матери, неизвестно теперь где находящейся...". Це свято переходило у всенародне гуляння.

Загальна кількість мирян парафії становила у 1892 р. 1169 осіб. За рік в них народилося 29 дівчаток та 43 хлопчики, померло 48 душ, зареєстровано 26 шлюбів.

Є відомості про те, що у Костянтинівській церкві довго зберігалася царська дарувальна грамота з підписом царя в оправі з венеціанського оксамиту, за якою у 1711 р. землі були передані державному канцлерові графу Г.І.Головкіну, а від нього – його онукові Ю.Головкіну.

На території садиби храму була побудована церковна сторожка та будинок для церковного притчу. Божому храму належало 78 десятин, з них 6,5 десятин під садибою, 17,5 десятин лісових угідь і 54 десятини ріллі та пасовищ. Священик тоді за рік отримав 90 руб. плати, псаломщики – по 27 руб.

При храмі діяла змішана церковнопарафіяльна школа.

В 1901 р. настоятелем Божого храму Успіння Богородиці стає молодий священик Микола Ананійович Комарицький, який на відміну від попереднього отримував заробітної плати за рік 300 руб. Беззмінним церковним старостою протягом багатьох років був селянин Іван Іванович Федина. Потім було побудовано ще один притчовий будинок, а в церковній сторожці знаходилась бібліотека. Церковнопарафіяльна школа розміщалась у власному будинку церковнопарафіяльного попечительства. Додалося на початок ХХ ст. в церкві і прихожан. По звітності, тоді було 630 жіночої і 613 чоловічої статі. У 1910 р. в самому лише Костянтинові у 186 господарствах проживало 1103 душі.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в Успенській церкві служили: священик Іван Федорович Михайловський, псаломщик Федір Андронович Торський, церковний староста Іван Васильович Марунич.

Біля церкви були поховані власник маєтку граф Ю.Головкін та його спадкоємець Є.Голіцин. Обидва склепи були зруйновані і пограбовані в роки "революційних" подій та громадянської ві-

йни 1917-1922 рр. У 1923 р. костянтинівські комунари пограбували і частково зруйнували саму церкву.

У 1930-х рр. Успенську церкву закрили й до кінця радянської доби використовували як колгоспну комору.

Останнім батюшкою Костянтинівської святині був Іван Діятолович, який після закриття церкви поселився в Березняках, де і помер з голоду в страшному 1933 р. Неодноразово пограбований, знедолений, як і його священик та прихожани, храм з роками став приходити в непридатність.

Будівлю в 1990 р. було досліджено заслуженим працівником культури України, членом-кореспондентом Української академії архітектури Віктором Васильовичем Вечерським і включено до Зводу пам'яток історії та культури України, поставлено на державний облік як пам'ятку архітектури й містобудування місцевого значення з охоронним номером № 300-СМ.

Пам'ятка включена до туристичного маршруту Недригайлівського району. Щороку на День пам'яток історії та культури її відвідують учні, вчителі історії, місцеві краєзнавці, представники громадськості.

Відомості подав директор краєзнавчого музею Недригайлівського району Іван Абаровський, Недригайлівський р-н, с. Тимченки.
Відомості засвідчила головний спеціаліст з питань внутрішньої політики, зв'язків з громадськими організаціями та засобами масової інформації апарату Недригайлівської райдержадміністрації Ю.В.Кубах, смт. Недригайлів.

с. Кулішівка
Церква Введення в храм Пресвятої Богородиці

У 1810 р. у Кулішівці, завдячуючи пожертвам графа Ю.О.Головкіна було розпочато будівництво Введенської церкви. Закінчення спорудження сільського храму відбулося аж у 1838 р. Того ж року вона була й освячена. Дерев'яна церковна споруда межувала з аналогічною дзвіницею та будівлею для притчу, в якій знаходилася одночасно й церковна школа грамоти. Відразу по завершенню будівництва поруч з церквою на 2 десятинах було посаджено сад. На той час храм отримав 5 десятин лісу та 53 десятини ріллі та пасовищ.

Через 50 років потому у Введенській церкві службу Божу правили священик Андрій Андрійович Яновський, псаломщик Іван Григорович Раковський, паламар Олександр Петрович Букшований. До кулішівського парафії належав хутір Бродок, що за 2 км. від Кулішівки. На той час всі церковні обряди проводилися в старій дерев'яній церкві.

В двох поселеннях – Кулішівці та Бродку мешкало 714 жінок та 648 чоловіків. За 1888 рік в парафії народилося 31 хлопчик та 28 дівчаток, справили 15 парам весілля.

Опитування старожилів дають різну дату зведення нової кам'яної Введенеької церкви – 1861 або 1880 рр., але є свідчення про те, що рік будівництва – 1899. В дійсності нову муровану теплу церкву споруджено в 1893 р. Храм будувався в одному комплексі з дзвіницею. Збудовані вони за кошти громади. Найбільші внески зробили заможні жителі села Лука Мовчан та Купріян Хоменко.

В церковній сторожці знаходилася бібліотека та церковний притч. Змішана церковнопарафіяльна школа розміщалася у власному будинку. На храмовій ділянці було побудовано садибу для священика А.А.Яновського. Його річна зарплата становила 300 руб., псаломщика Федора Семеновича Білецького – 100 руб. Церковним старостою служив козак Пилип Гнатович Хоменко.

Священнослужителями у різні роки були отці Костянтин, Іван та Микола Якович Шульга.

У 1910 р. у с. Кулішівці Курманівської волості в 153 дворах мешкало 980 жителів. На хуторі Бродку, що належав до Введенської парафії, в 66 оселях жило 425 осіб.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Олександр Андрійович Левченко, псаломщик Семен Карасевич і церковний староста Іван Федорович Глух.

У 1925 р. церква була закрита радянською владою і до 1941 р. у її приміщенні перебував сільський клуб. Після Другої світової війни і до 1970 р. церква знову відновила свою діяльність, але у 70-х рр. була знову зачинена. Довгий час приміщення церкви використовувалося місцевим колгоспом як підсобне приміщення.

У 1986 р. по селах області, внаслідок впливу войовничо-атеїстичної політики урядових структур прокотилася хвиля вибухів – знищувалися церкви. Кулішівська церква також була підірвана вибухівкою у 1986 р.

Відомості подав директор краєзнавчого музею Недригайлівського району Іван Абаровський, Недригайлівський р-н, с. Тимченки.
Відомості засвідчила головний спеціаліст з питань внутрішньої політики, зв'язків з громадськими організаціями та засобами масової інформації апарату Недригайлівської райдержадміністрації Ю.В.Кубах, смт. Недригайлів.

Курманівська сільська рада
с. Курмани
Миколаївська церква

Дерев'яна холодна Миколаївська церква в с. Курманах була споруджена в 1777 р. Храм будувався в одному комплексі з дзвіницею.

До Миколаївського храму була приписана Олександро-Невська церква в с. Березняках.

При церкві діяла церковнопарафіяльна школа та школа грамоти.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священики Іван Єпіфанович Тарасевич і Стефан Матвійович Іваницький, псаломщики Володимир Семенович Загорулько і диякон Іпатій Максимович Падалкін, церковний староста селянин Назарій Григорович Живолуп.

Точну дату зруйнування храму не встановлено.

с. Березняки
Олександро-Невська церква (приписна)

Дерев'яна, холодна Олександро-Невська церква споруджена в 1906 р. Храм будувався в одному комплексі з дзвіницею. Церква була приписана до Миколаївського храму в с. Курманах.

При церкві діяла школа грамоти.

Старостою Олександро-Невської церкви служив Яків Олексійович Олейник.

Точну дату зруйнування храму не встановлено.

с. Малі Будки
Покровська церква

Дерев'яний, холодний Покровський храм був зведений в стилі українського бароко у 1791 р. До перебудови за типом пам'ятка була триверха, тризрубна. Основу будівлі складали дубові пластини. Довжина всієї будівлі становила 17 м, а ширина 6 м. При незначних розмірах церква мала розвинутий верх тільки над центральною дільницею. Внутрішня висота центральної частини становила 11 м. На більшу церкву громада напевно не спромоглася.

У 1858 р. церква була перебудована. В 1870 р. храм зазнав чергової реконструкції і в такому вигляді залишався на момент руйнування. До південної і північної граней центральної дільниці було прибудовано два рукави, схожі за розмірами плану і зовнішнім виглядом до вівтаря. Тоді ж прибудували паламарню, а одночасно довелося зашити вікно в південній грані зрубу стін вівтаря, бо його закривав дах паламарні.

Без сумніву, церква була вкрита спочатку деревом (ґонтою, драницями або шалівками), про що свідчать форми дахів.

Храм будувався в одному комплексі з дзвіницею.

Обмежений матеріальними ресурсами, будівник створював скромну, але художньо виразну споруду, з простими, навіть дещо суворими формами. Єдине, в чому майстер себе не обмежував, це різьблені окраси. Соковитий різьблений карниз оперізував зовні вгорі зруби стін усіх дільниць. Навіть лутки вікна майстер вкривав скромною, але виразно різьбленою лиштовкою.

До Покровської парафії належали 2 хутори на відстані від 1 до 3 верст.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священики Кипріан Іванович Геєвський (батько Олексія Гаєвського – псаломщика Михайлівської церкви с. Гриніви), псаломщик Йосиф Михайлович Оранський, церковний староста селянин Петро Григорович Глущенко.

Зруйнована Покровська церква, ймовірно, у 30-х рр. XX ст.

Відомості подав директор краєзнавчого музею Недригайлівського району, краєзнавець Іван Абаровський, Недригайлівський р-н, с. Тимченки.
Відомості засвідчила головний спеціаліст з питань внутрішньої політики, зв'язків з громадськими організаціями та засобами масової інформації апарату Недригайлівської райдержадміністрації Ю.В.Кубах, смт. Недригайлів.

с.м.т. Недригайлів
Церква Покрови Пресвятої Богородиці

Дерев'яна церква Покрова Пресвятої Богородиці у Недригайлові була збудована у 1644 р. на честь Покрова Пресвятої Богородиці з приділом в ім'я Василія, архієпископа Кессарійського. Перший священик Покровської церкви прибув до Недригайлова з Брянська не пізніше 1644 р. Храм був дуже бідний, не мав навіть багатьох необхідних для богослужіння книг і тому жителі невдовзі послали до Москви священика Олексія Васильєва з проханням "о пожаловании храму их необходимой утвари". В тому ж році Покровська церква отримала необхідні речі та книги. У 1674 р. в церкві служив піп Леонтій Алексеєв, батько якого, Олексій з Брянська, у цій церкві здійснював службу більше 20 років.

У 1668 р. під час антимосковського повстання гетьмана І.Брюховецького, коли Недригайлів знаходився в зоні бойових дій, Покровська церква була пограбована. Татари поранили попа Леонтія, якого потім в кайданах відвезли до Ромнів, де той перебував до наступного року. В зв'язку з пограбуванням храму, цар Олексій Михайлович грамотою від 25 жовтня 1668 р. наказав воєводі Григорію Ромодановському відшукати вкрадені речі, а що безповоротно втрачено – придбати за рахунок митних зборів.

До речі, татари не вперше капостили у Недригайлові. Є відомості про те, що 30 серпня 1658 р. до Путивля від татар тікали недригайлівський піп Олексій Січень та вільшанський батюшка Ігнатій. При розпитуванні вони повідомили, що на полі під Недригайловом їх схопили, пограбували і відшмагали татари.

Під час Північної війни внаслідок Сіверсько-слобідського походу шведського короля Карла XII (1708-1709) населення Недригайлова опинилося "між двома вогнями" – московською та шведською арміями. Згідно переказів, цар Петро І під час візиту до сотенного містечка "по обыкновению своєму" читав у церкві на літургії "Апостол".

Стараннями притчу та козацької старшини на 1732 р. при церкві діяла школа початкової грамоти, яку відвідувала незначна кількість учнів.

22 липня 1781 р. стара Покровська церква згоріла, а на її місці 1787 р. була збудована й освячена нова дерев'яна церква. Новою назвати її можна лише умовно, оскільки для її будівництва використовувався матеріал храму, розібраного у слободі Вільшані. У 1832 р. за ініціативою настоятеля собору протоієрея Василя Васильківського недригайлівський купець Григорій Федорович Єльфімов за власний рахунок поставив цеглу для будівництва кам'яної трьохпрестольної церкви. Значні пожертвування на зведення храму зробили: дружина купця Ганна Іллівна Єльфімова, (1508 руб. сріблом на головний іконостас), церковний староста купець Омелян Єльфімов, купець Іван Зезулін, титулярний радник І.Богдановський, міщани Євдокія Максимова та Василь Соколов, унтер-офіцер Капін та його дружина Дарина. Допомагали також недригайлівський пристав Андрій Іванович Богдановський, волосний голова Лука Федорович Гордієнко та інші громадяни.

У 1838 р. розпочато будівництво мурованого трьохпрестольного Покровського храму. З огляду на те, що основну суму в 25 тис. руб. "Харьковский Приказ общественного призрения" виділив лише 1842 р., храм був споруджений і освячений лише в 1851 р. Церква зводилася за одним типовим проектом з Іллінською церквою, яка до цього часу існує у м. Суми. Архітектурно вона пов'язувала всі навколишні споруди, створюючи колоритний ансамбль центру Недригайлова. Храм, мав престоли на честь Покрова Пресвятої Богородиці, Святої Трійці та Святителя Христового Миколая. В його користування було віддано 210 десятин землі.

На початку XX ст. міська дума Недригайлова під тиском духовенства заборонила проведення у неділю торгів та базарів до закінчення церковної служби. Причиною стало те, що під час базарних днів до церкви з'являлося мало прихожан.

В 1730 р. кількість прихожан Покровського храму становила 1060 душ чоловічої статі та 1040 жінок, в 1750 – відповідно 1102 та 1082, в 1770 – 1130 та 1185, 1790 – 1175 та 1220, 1810 – 1392 та 1500, в 1830 – 1483 та 1654, в 1850 – 2504 та 2833 чол.

В 2 пол. XIX – на поч. XX ст. в Недригайлові діяли дві земські школи (жіноча і чоловіча) та церковнопарафіяльна при Покровському храмі. Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) при ньому служили: з 1869 р. священик Олександр Давидов (78 років), з 1893 священик Василь Петрусенко (35 років), з 1892 р. диякон Митрофан Македонський (52 роки), з 1881 р. псаломщик Мартин Андрєєв (60 років) з 1895 р. псаломщик Георгій Столяревський, з 1900 р. церковний староста Костянтин Хмиленко.

У часи войовничого атеїзму в 1934 р. Покровський храм було зруйновано. На його місці знаходиться будівля Недригайлівської районної державної адміністрації.

Відомості надав краєзнавець Ігор Скрипченко, смт. Недригайлів.
Відомості засвідчила головний спеціаліст з питань внутрішньої політики, зв'язків з громадськими організаціями та засобами масової інформації апарату Недригайлівської райдержадміністрації Ю.В.Кубах, смт. Недригайлів.

с.м.т. Терни
Церква Миколи Чудотворця

В кін. XVII ст., як це часто було заведено в козацьких громадах, при церкві діяв шпиталь: шпитальний староста Федір Кузьменко придбав для церкви Євангеліє московського друку 1685 р.

Мурована однопрестольна Миколаївська церква побудована у 1818 р. коштом статського радника, камергера Двору, поміщика, князя Олександра Олександровича Щербатова, сина княгині Єлізавети Михайлівни Щербатової "вместо ветхой Покровской церкви".

До Миколаївського храму була приписана безпарафіяльна Воскресенська церква, споруджена в 1763 р.

В 1730 р. кількість прихожан Миколаївського храму (а пізніше – разом з віруючими домової Воскресенської церкви) становила 780 душ чоловічої статі та 620 жінок, в 1750 – відповідно 740 та 720, в 1770 – 1771 та 1870, 1790 – 1960 та 2015, 1810 – 2077 та 2289, в 1830 – 2743 та 2397, в 1850 – 2792 та 2822 чол.

В 50-х рр. XIX ст. Миколаївська церква згідно останнього штату належала до 2-го класу, а в її власності перебувало 33 десятини землі. Жалування церковним служителям складало 402 руб. сріблом.

Великі пожертвування для церкви зробив князь Микола Олександрович Щербатов, який "кроме снабжения церкви разными вещами для утвари и ризницы церковной, в 1848 году устроил на свой счет каменную ограду около церкви", за його рахунок була встановлена дерев'яна дзвіниця "с обновлением всей церкви, сообразно новому фасаду, и поновлением иконостаса живописью и золотарною работою. Жертвования его, как можно полагать, простираются до 10 000 р. серебром.".

Розширена у 1898 р. територія храму мала дзвіницю та трапезну і була обнесена мурованою ажурною огорожею. Церкві належали 3 десятини 1026 кв. сажнів садибної та 36 десятин 121 кв. сажень орної землі. Парафіян нараховувалося 3129 жінок і 2987 чоловіків.

До парафії належали хутори: Холодний, Зенін і Піщаний (який зараз уже не існує). При храмі діяли церковнопарафіяльна школа, а в селі – дві земські школи.

З давніших миколаївських священиків особливо шанувався протоієрей Захарій Константинов, що, не зважаючи на брак освіти, власним прикладом виховував прихожан. Певний час в кін. XVIII ст. після навчання в Харківському колегіумі в храмі служив Василь Троянський, що згодом став духівником цесаревича Костянтина Павловича. В останні часи при церкві служили: священики Леонід Прядкін (з 1892 р.), Василь Труфанов (з 1894 р.), диякон Михайло Артюховський (з 1887 р), псаломщики Федір Сидоренко (з 1903 р.), Микола Попов (з 1901 р.) та церковний староста Андрій Кононенко (з 1900 р.). Служителі церкви в основному були освіченими людьми, зокрема, священики Леонід Прядкін та Василь Труфанов закінчили Студентську семінарію, диякон Михайло Артюховський – фельдшерське училище, псаломщик Федір Сидоренко отримав домашню осві-

ту. Із прихожан відомі селяни Данило Голод, що був "усерден к церкви" та Максим Гусак, який був "уважителен к духовенству".

Найстарішою книгою при церкві було Євангеліє, видане 1685 р. у Москві.

Як правило, невеликі сільські храми були небагатими. Церковну землю обробляли самі священики, або здавали її в оренду. Під час громадянської війни антирелігійні шабаші, як правило, безпідставно провокувалися комуністами. У своїх спогадах 1917-1922 рр., що довгий час не публікувалися, більшовик, учасник громадянської війни І.М.Міхно згадує: "Настолько люди были обозлены, что на митинге постановили:...забрать из нее [церкви] иконы и хоругви и перенести их в общественные церкви, а здание сжечь. Пусть оно идет в жертву Богу. Когда стали разбирать утварь, ничего из нее в общественные церкви не попало: все разнесли по домам. За позолоченную чашу из серебра, из которой причащали говеющих, учинили свалку. Постройка была срублена из сосновых бревен высотой до 16 метров. Когда ее подожгли в ночное время, пламя поднялося метров на сорок. Его было видно во всех близлежащих селах".

Орієнтовно знищення церкви Миколи Чудотворця сталося у 1918 р.

Церква Покрови Пресвятої Богородиці

Перша дерев'яна однопрестольна церква в ім'я Покрова Пресвятої Богородиці була збудована в Тернах невдовзі після осадження тут українських переселенців у 1654-1655 рр. Принаймні, 1668 р., Терни мали вже статус слободи, що передбачало в т.ч. наявність храму.

Під час Північної війни (1700-1721 рр.) Терни зазнали атаки шведських королівських частин. 9 грудня (за ін. даними – 10 грудня) 1708 р. загін шведів чисельністю 500 чол. під проводом полковника Томаса Функа був відряджений щоб покарати та "навчити розуму" селян, які об'єдналися в різних місцях у повстанські загони. Функ зажадав від мешканців Тернів, щоб вони відкрили ворота, але отримав відмову. Шведський полковник Поссе про події, що сталися в козацькій слободі Терни свідчив наступне: "Коли шведи увійшли в містечко, всі козаки й селяни збіглися на церковне подвір'я і все воно і вся церква заповнилися народом. Навколо подвір'я ішов вал, а де він попсувався – там обвели палісадом. Шведи двічі атакували церковне подвір'я, але зустріли сильний опір, навіть жінки на валу й билися проти шведів, і противник був відбитий. На третій раз шведам вдалося влізти на вали й драгуни почали рубати всіх, хто траплявся під руку – всього 1600 чоловік. Тих, хто сховався в церкві (в ній було повно народу) і не хотів відчиняти дверей, Функ звелів підпалити, і всі, хто був у церкві, згоріли". Дві години мешканці чинили опір, проте сили були нерівні: у захисників слободи було обмаль вогнепальної зброї, та й та переважно дрібна, тоді як шведи мали її вдосталь. Старожили Тернів розповідали, що залишки валу завдовжки з півверсти ще можна було спостерігати в XIX ст. на протязі від річки Терн до самої середини селища.

Після Полтавської битви 1709 р. московський цар Петро I "из благодарности своей к Промыслу Божию, даровавшему победу над Карлом XII, королем Шведским, в память своего пребывания в слободе Тернах", взяв участь у фундації нового трьохпрестольного дерев'яного храму в ім'я Покрова Пресвятої Богородиці, святих і праведних Захарія та Єлизавети та Святителя Христового Миколая. Як пише Філарет (Гумілевський), "церковь при монаршем пособии выстроена была, украшена и снабжена всем нужным от усердия прихожан, заботливостью бывшего в то время протоиерея Симеона Давыдова".

1727 р. слобода перейшла у приватну власність. В кін. 70-х – на поч. 80-х рр. XVIII ст. (за іншими даними – в 1818 р.) тогочасний власник Тернів прапорщик Микола Сергійович Дмитрієв-Мамонов спорудив п'ятипрестольну мурована церкву на честь Покрови Богородиці на новому місці, оскільки на місці старого храму було зведено мурована Миколаївську церкву.

Церква мала дзвіницю, трапезну, була обнесена кам'яною огорожею. У 1844 р. за кошт поміщиці Катерини Миколаївни Дмітрієвої-Мамонової у церкві додатково були прибудовані 2 теплих приділи: з правого боку на честь Святителя Христова і Чудотворця Миколая, з лівого – на честь Рівноапостольної Марії Магдалини.

В 1730 р. кількість прихожан Покровського храму становила 1060 душ чоловічої статі та 1040 жінок, в 1750 – відповідно 1102 та 1083, в 1770 – 1730 та 1685, 1790 – 1950 та 1900, 1810 – 2160 та 2256, в 1830 – 2503 та 2605, в 1850 – 3278 та 3339 чол.

Майже все нове церковне начиння та "все нынешнее благолепие храма – усердное приношение помещицы девицы Екатерины Николаевны Дмитриевой-Мамоновой". Допомагали також церкві сумський купець Стефан Тихонов, який "соорудил богатую икону Покрова Пресвятой Богородицы в большом резном позолоченном киоте" та орловський купець Петро Куркін, що пожертвував храму парчеву ризу та інші священні речі.

Найдавнішими книгами, які зберігалися у церкві, був "Анфологіон", виданий 1651 р. у Львові, Євангеліє 1697 р. київського друку. Визначними пам'ятками церкви були ікона Володимирської Божої матері, виготовлена у 1767 р. "в серебряной по местам вызлощенной шате" та ікона Святителя Христова і Чудотворця Миколая, подарована поміщицею Катериною Мамоновою в 1844 р.

За останнім штатом в 50-х рр. XIX ст. при церкві мали служити 3 священика, диякон, 3 дячка і паламар із зарплатою 546 рублів сріблом. Церква мала 33 десятини орної та сінокісної землі.

При храмі діяла церковнопарафіяльна школа.

Знаними і шанованими служителями церкви були: протоієрей Сімеон Давидов, який "отличался примерною добротою сердца", був "живым образцом нравственности и неусыпным попечителем о благолепии храма", його сліпий син Петро, який "одарен был необыкновенными качествами души и физическими силами", "имел необыкновенную память так, что мог большую часть жития святых отцов, из четь миней, пересказать почти от слова до слова", "был отличным столяром и слюсарем", Іоанн Троянський, який прибув з Києва, де був учителем грецької мови, Василь Коробський, що був майстерним живописцем, Іоанн Флоренський, який "оставил по себе память строгою бдительностью за благоповедением духовенства", Іоанн Давидов, син згаданого Петра, який довгий час був депутатом і заслужив любов прихожан, Микола Флоренський, що писав вірші і любив церковний порядок.

Вірогідна дата знищення храму – 30-і рр. XX ст.

Відомості подав директор краєзнавчого музею Недригайлівського району Іван Абаровський, Недригайлівський р-н, с. Тимченки.
Відомості засвідчила головний спеціаліст з питань внутрішньої політики, зв'язків з громадськими організаціями та засобами масової інформації апарату Недригайлівської райдержадміністрації Ю.В.Кубах, смт. Недригайлів.

Домова церква в ім'я Воскресіння Господнього

В 1727 р. землі довкола Тернів перейшли у власність графа Гендрикова – зятя російської цариці Катерини I, а 1749 р. імператриця Єлизавета затвердила цей маєток за його донькою Марфою Симонівною Сафоновою при народженні нею сина Петра. В 1750 р. за малолітнім графом перебувало 82,5 десятин орної землі, декілька млинів та 850 дворів у Тернах, де мешкало 2502 душі кріпаків. Невдовзі, перебуваючи на Україні, Єлизавета Петрівна вирішила відвідати в Тернах свою двоюрідну сестру Сафонову. До її приїзду було зведено дерев'яний палац і дерев'яну однопрестольну Воскресенську церкву при ньому. Власного приходу церква не мала. За деякими даними храм був споруджений в 1763 р.

В 1777 р. Терни на дві рівні частини розділили між собою російські вельможі Щербатови та Дмитрієві-Мамонові. Дерев'яний палац, розташований у тій частині Тернів, що тепер належала Мамоновим, зруйнували, проте Воскресенська церква була збережена новими власниками. В 1848 р. церква була поновлена князем Щербатовим. Храм неодноразово ремонтувався зі збереженням існуючого іконостасу в його давньому вигляді.

Церква була знищена комуністами після 1917 р. Точної дати не встановлено.

Томашівська сільська рада
с. Беседівка
Космо-Даміанівська церква

Дерев'яна церква, в одному комплексі з дзвіницею, холодна.

До парафії належали 2 хутори на відстані від 3 до 8 верст.

При храмі діяла жіноча церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Федір Тимофійович Букшований, псаломщик Гаврило Кирилович Марков, церковний староста – козак Стефан Артемович Петрівний.

Точну дату спорудження та зруйнування не встановлено.

с. Томашівка

Троїцька церква

Дерев'яна церква, в одному комплексі із дзвіницею, холодна, споруджена в 1793 р.

До парафії належали 5 хуторів на відстані від 3 до 10 верст.

При храмі діяла жіноча однокласна церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священики Олександр Васильович Станіславський, псаломщик Микола Федотович Браташевський, церковний староста – козак Андрій Омелянович Любка.

Точну дату зруйнування не встановлено.

с. Хоружівка
Катеринівська церква

Хоружівка – давнє козацьке поселення Лубенського полку, проте в 1670 р. полковником Герасимом Кондратьєвим воно разом із сотенним містечком Костянтиновим було прилучене до Сумського слобідського козацького полку. В листі від 8 вересня 1670 р. до царського серпухівського намісника А.С.Матвєєва гетьман Д.І.Многогрішний скаржився з цього приводу: "а то никогда не бывало и ныне не належит".

Православний храм в Хоружівці існував давно, проте село часто потерпало від нападників: спочатку від татар, а згодом від інших іноземних військ. Так, під час Північної війни (1700-1721 рр.) 20 листопада 1708 р. ставка московського царя Петра I передислокувалася до с. Хоружівки, куди зі Смілого прибувають частини О.Меншикова. Останній доповідав Петру I: "Шведов счастливо отбили и гнали с полмили, и с четыреста взяли; обоз весь в передместье взяли. И потом, ради некрепости места, жителей выпустили [вигнали з села] в ыныя городы". Хоружівка була пограбована московськими солдатами, про що писав сам цар: "Сего часу в местечко Оружовку мы приехали, где зело доволно обрели хлеба в скирдах стоячего. И понеже оное место Гамалеево [Антона Андрійовича], который с Мазепою у Шведов,… оной хлеб велите брать. Буде же вам не надобно, то мы велим оной зжечь. Также и вина сыскали бочек с 30, которое також надобно взять". Через день шведська армія з маршу зайняла с. Хоружівку, яке за наказом короля була остаточно дограбоване.

Дерев'яна з окремою дзвіницею, холодна Катеринівська церква в Хоружівці була споруджена в 1797 р.

При храмі діяла жіноча церковнопарафіяльна школа.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Олексій Федотович Греченко (син Федота Йосиповича, що був на той час священиком Миколаївської церкви в Коровинцях), псаломщики – диякон Іоанн Федорович Богдановський і псаломщик Іоанн Авксентійович Рибка, заштатний псаломщик Олександр Олександрович Величко, церковний староста селянин Спиридон Васильович Павленко.

Точну дату і обставини знищення Катеринівського храму не встановлено. Ймовірно це сталося на поч. 30-х рр. XX ст.

Сьогодні окрасою села є нова Катеринівська церква, яку в народі називають "Андріївською" – її спорудили брати В.А.Ющенко та П.А.Ющенко на згадку про свого батька.

Михайлівська церква

Дерев'яна холодна церква на честь Архистратига Михаїла в Хоружівці була споруджена в 1804 р. Поблизу церкви було зведено дзвіницю.

До Михайлівської парафії, окрім Хоружівки, належав хутір, розташований в 5 верстах.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Олександр Федорович Михайловський (брат священика з Успенського храму с. Костянтинова), псаломщики Симеон Григорович Димаров і Михайло Андронович Левицький, церковний староста селянин Василь Іванович Ющенко.

Точну дату і обставини знищення Михайлівського храму не встановлено. Ймовірно це сталося на поч. 30-х рр. XX ст.

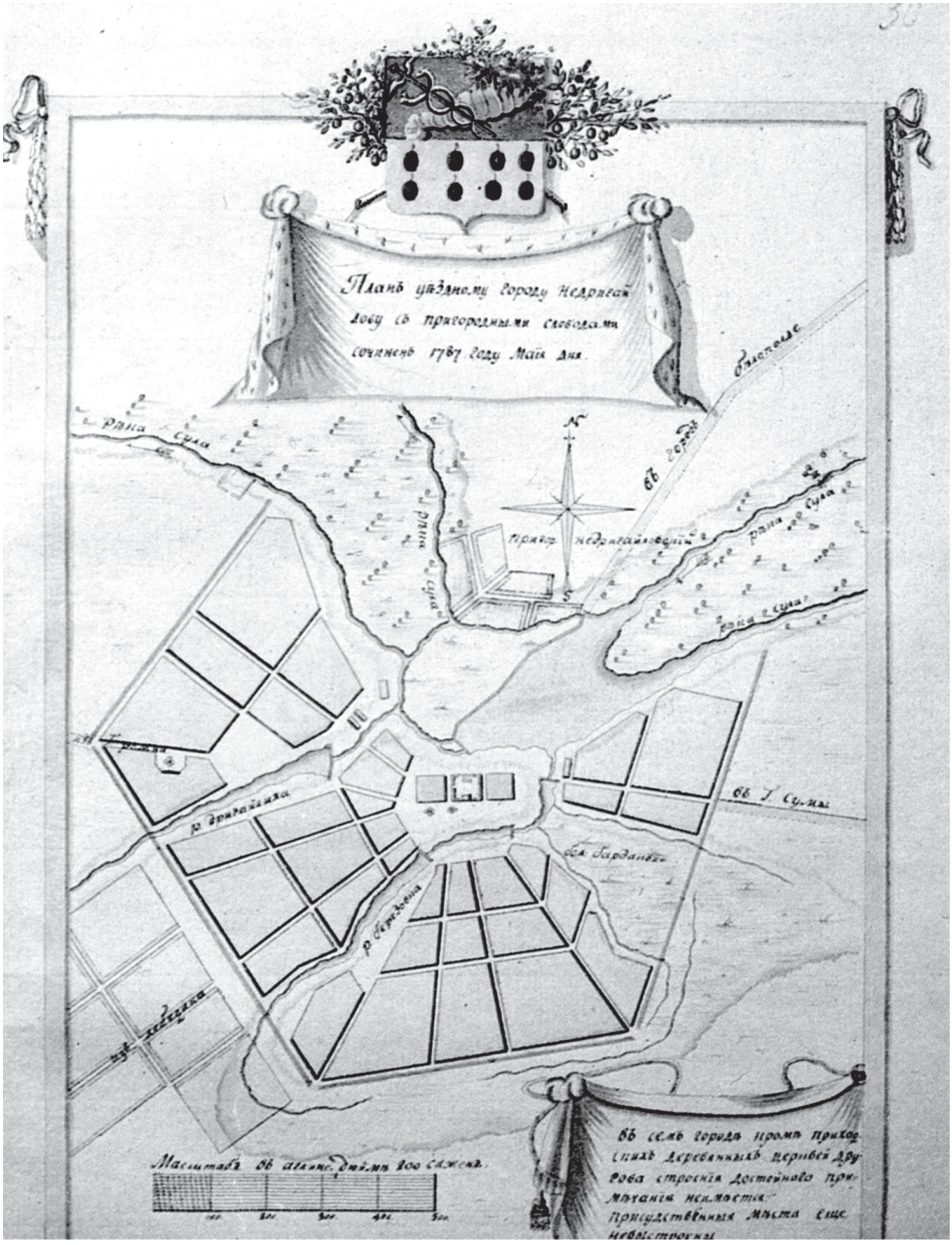
Планъ уѣздному городу Недригай
лову съ пригородными слободами
сочиненъ 1787 году Майя дня.
Масштабъ 66 аглинс. дюймъ 800 саженъ.
66 семь городъ промъ приход
спихъ деревянныхъ церквей дру
рова строенія достойнаго при
мѣчанія неимѣется.
Присудственныя мѣста еще
невыстроены

с. Великі Будки. Миколаївська церква

с. Вільшана. Миколаївська церква

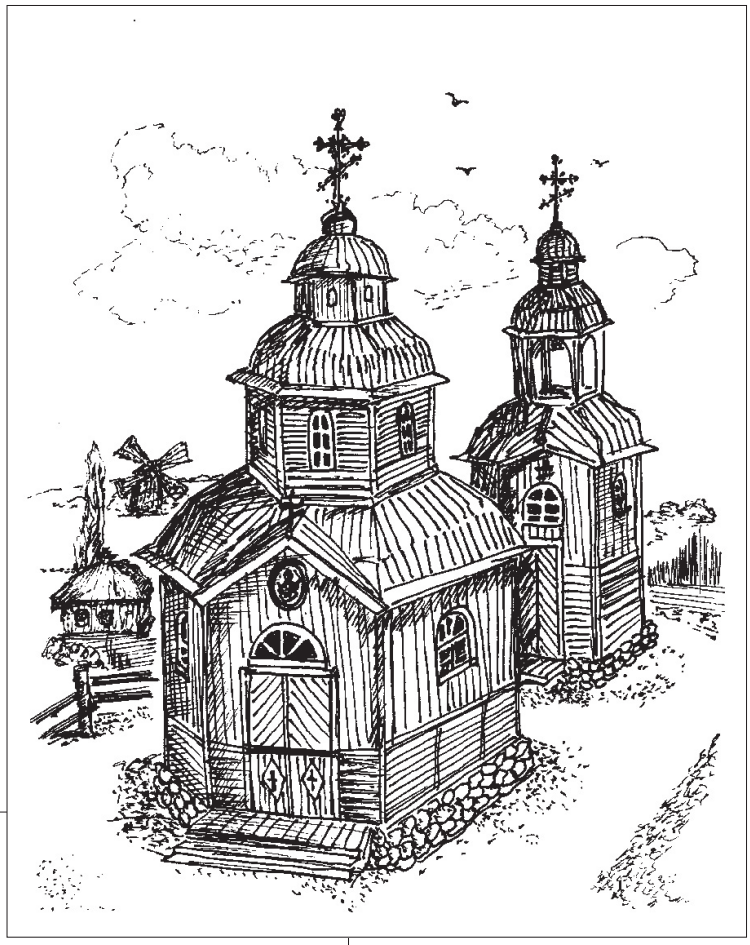

с. Коровинці. Миколаївська церква

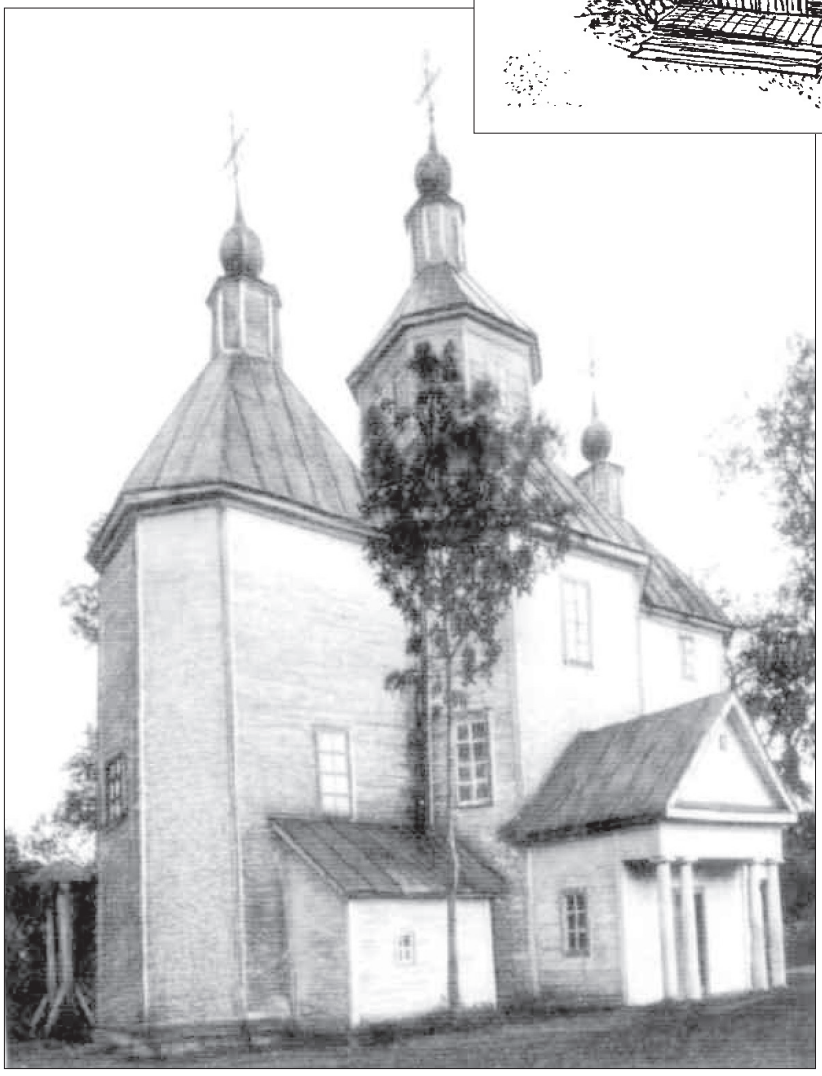

с. Коровинці. Архангело-Михайлівська церква

с. Костянтинів. Церква Успіння Пресвятої Богородиці

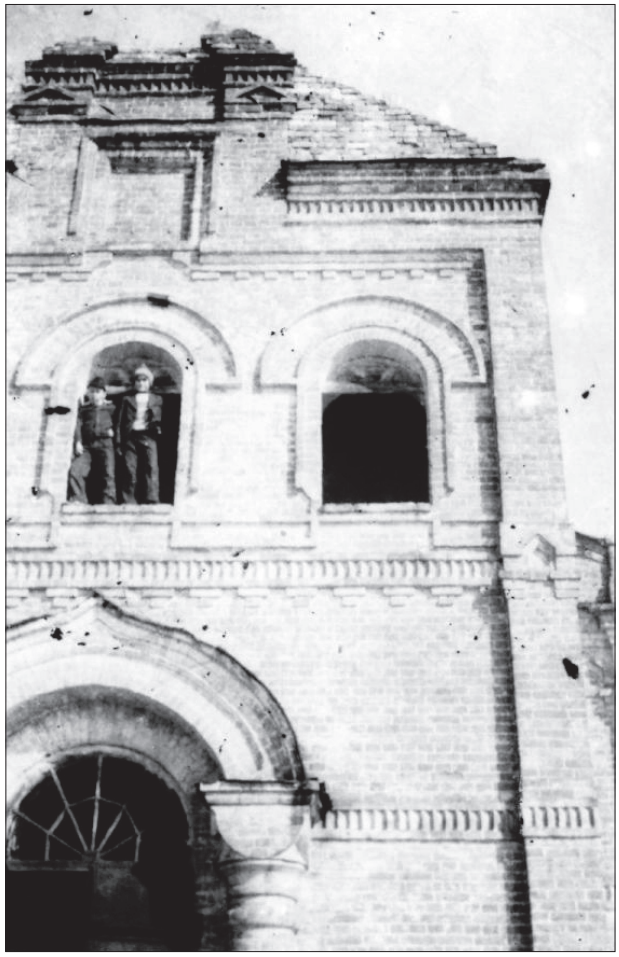

с. Кулішівка. Церква Введення в храм Пресвятої Богородиці

с. Малі Будки. Покровська церква

смт. Недригайлів. Церква Покрови Пресвятої Богородиці

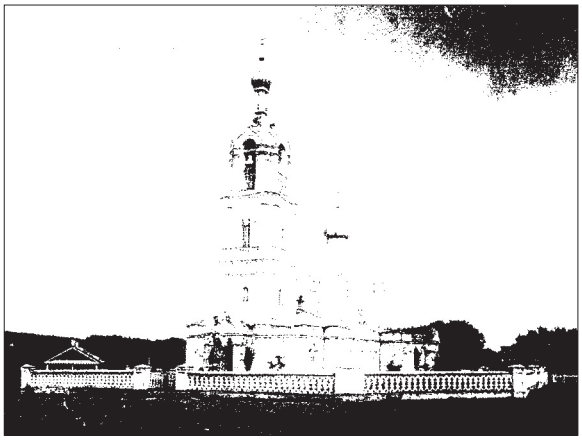

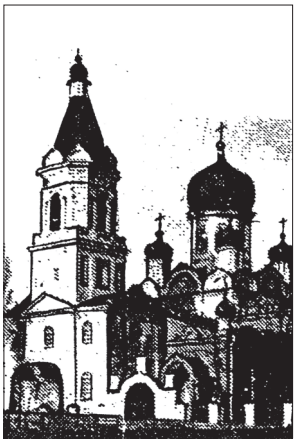

смт. Терни. Церква Миколи Чудотворця

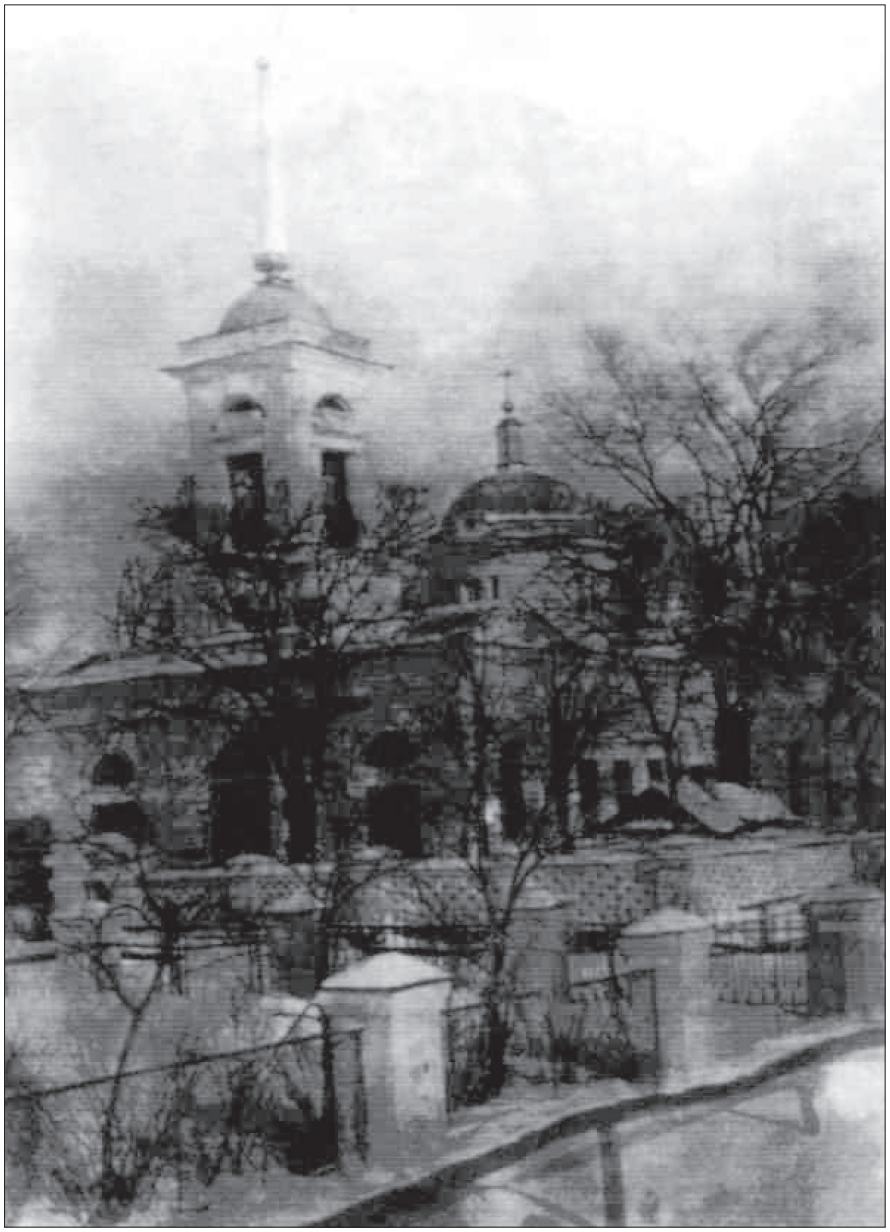

смт. Терни. Церква Покрови Пресвятої Богородиці

ОХТИРСЬКИЙ РАЙОН

с. Бакирівка
Параскево-П'ятницька церква

Згадки про цей храм вже зустрічалися в сільських актах 1685 і 1696 рр. У XVII-XVIII ст. Бакирівка була сотенним містечком Охтирського слобідського полку. Вже в актах 1685 і 1696 рр. зустрічаються згадки про храми. У 1712 р. Бакирівська церква Святої Параскеви була поновлена. В 1801 р. храм було в черговий раз поновлено.

Остання дерев'яна П'ятницька церква була збудована в 1903 р. на кошти прихожан за проектом архітектора В.М.Покровського.

У документах кін. XVIII ст. згадується ще й дерев'яна церква в ім'я Архистратига Михаїла.

У Бакирівці на 1500 жителів була лише одна церковно-приходська школа. У 1907 р. тут навчалося 37 дітей шкільного віку із 165.

До приходу належали сс. Бакирівка, Литовка, частина сс. Поліг, Сосонка, Климентове.

Храм закритий в 1989 р. Знаходиться в аварійному стані з початку 1990 р. В 1995 р. тилова частина споруди провалилася в підвальне приміщення, де була розташована топкова та підземні ходи храму. Не відбудовувалася, але поруч знаходиться невеличке приміщення для богослужінь

Відомості подала Чернова Людмила Євгенівна, Бакирівський сільський голова, с.Бакирівка.
Відомості засвідчив заступник голови Охтирської райдержадміністрації Троценко Іван Іванович.

с. Гнилиця
Іллінська церква

У 1761 р. на кошти поміщиків братів Милорадовичів на пагорбі серед села була побудована церква. Висока цегляна будівля на чотири притвори, побудована на вапні, вражала своєю красою. Біля кожного притвору було по чотири колони. Дзвіниця стояла окремо від церкви. 12 мідних дзвонів сповіщали населення села про початок служби Божої. Церква називалася Іллінською. На церкві була ікона пророка Іллі. Через 100 років існування церкві було присвоєно другий престольний день. Це був день другої Пречистої Успення 21 вересня.

До приходу належали сс. Гнилиця, Молодецьке, Качанівка, Щоми, Жовтневе, Івахи, Бідани, Бандури, Рибальське.

У 1839 р. поряд з церквою було збудовано невелику хатину для школи. У 1890 р. було збудовано цегляне приміщення на два класи. У 1913 р. земством було добудовано ще два класи, і школа стала земською чотирьохкласною. Було два вчителі та піп, який викладав закон Божий.

З останніх настоятелів церкви відомий Григорій Виноградський.

Зі спогадів жительки с. Гнилиця Чорноус Поліни Олексіївни: "Регулярно працювала церква до 1935 року. В 1935 році за наказом властей було розорено церкву... Куполи було зруйновано, дзвони та хрести відвезено в м. Охтирку. Церкву перетворили на зерносховище аж до 1942 року. Взимку 1942 року церква знов почала працювати і працювала до 1943 року. Потім все майно і

святиню (церковну хоругву), всі ікони, книги церковні, одяг настоятеля церкви, ризи, плащаницю – було передано все до Ясенівської Воскресенської церкви".

Остаточно Еллінський храм знищений комуністичною владою в 1970 р.

Відомості подала секретар виконкому Гнилицької сільської ради Дерев'янко Наталія Миколаївна зі слів жительки с. Гнилиця Чорноус Поліни Олексіївни.
Відомості засвідчив заступник голови Охтирської райдержадміністрації Троценко Іван Іванович.

с. Грунь

Перший храм у Груні збудований приблизно в сер. XVII ст., оскільки вже в 1665 р. воно згадується як сотенне містечко Полтавського полку під назвою Грунь-Черкаський. У XIX ст. Грунь була волосним містечком Зіньківського повіту Полтавської губернії. У 1863 р. разом з хуторами в Груні налічувалося 6637 чол., 1552 двори, п'ять церков і школа.

Покровська церква

Покровська церква стояла на південній окраїні містечка на роздоріжжі шляхів до Зінькова і Буд. Вона була перенесена сюди після пожежі 1834 р. Перекази говорили, що пожежа сталася від підпалу красивої дівчини – покоївки Феодосії, яку пані катувала за те, що на її чорні брови задивлялись паничі, а її дочок ніхто не брав заміж. Феодосія не пішла на каторгу лише тому, що її з плахи повів до шлюбу судовик.

До приходу належали сс. Грунь, В'язове, Шабалтаєво.

Знищена радянською владою в 1934 р., розібрана, як використаний матеріал – невідомо.

Андріївська церква

До приходу належало с. Грунь.

Знищена радянською владою: розібрана в 1936 р. Як використовувався матеріал – невідомо.

Миколаївська церква

Церква в ім'я Святого Миколая в Груні була побудована в 1782 р. завдяки бригадиру Олександру Коробовському, відомому попечителю Михайлівської пустині. Це був один із найвитонченіших стародавніх храмів краю. Церква являла собою башту з наставлених один на одного і все більш звужених чотирикутних зрубів. За місцевими переказами, храм був покритий ґонтою.

До приходу належали сс. Грунь, Шолудьки, Аврамківщина.

Знищена радянською владою: розібрана в 1936 р. Як використовувався матеріал – невідомо.

Троїцька церква

До приходу належали сс. Грунь, Рибальське.

Знищена радянською владою: розібрана в 1936 р. Як використовувався матеріал невідомо.

Василівська церква

Василівську церкву в народі називали ще Трьохсвятительською.

До приходу належало с. Грунь.

Знищена радянською владою: розібрана в 1936 р. Як використовувався матеріал невідомо.

Відомості подав сільський голова с. Грунь Кудлай Олександр Григорович.
Відомості засвідчив заступник голови Охтирської райдержадміністрації Троценко Іван Іванович.

с. Довжик
Свято-Троїцька церква

Село Довжик з'явилося на початку XVII ст. (за ін. даними – в 1708 р.). У 1732 р. довжичанські діти навчались у церковно-приходській школі, що стояла біля церкви.

Нова Свято-Троїцька церква збудована приблизно в 1867-1880 рр. На кін. XIX ст. в Довжику налічувалося 212 дворів, 1190 жителів, правилась служба в православній церкві. В 1908 р. в селі побудована нова дерев'яна школа.

До приходу належали сс. Довжик, Буро-Рубанівка, Розсохувате.

Після закриття в 1932 р. в приміщенні церкви знаходився сільський клуб, який діє і по цей час.

Відомості подала сільський голова Лихман Олена Іванівна, с. Довжик. Відомості засвідчив заступник голови Охтирської райдержадміністрації Троценко Іван Іванович.

с. Куземин

Вперше в писемних джерелах Куземин згадується у 1665 р., як сотенне містечко, що належало Гадяцькому полку. В ньому нараховувалося близько 3 тис. Жителів і дві церкви. Однак, є згадки XVI ст. про "гетьманське поселення" Куземин.

Покровська церква

Неподалік від центру села знаходилася церква Святої Покрови з одним куполом. До огорожі прилягав давній цвинтар. Спочатку він був загальним, а з часом став родовим для панів Трипольських. Дослідник Твердохлібов зазначав, що серед експонатів цієї церкви на археологічному з'їзді в 1902 р. було виставлено ікони, дві олов'яні чаші, дарохранительницю у формі башти.

До приходу належали сс. Куземин, Буди.

В 1940-1941 рр. розібрана місцевою комуністичною владою.

Троїцька церква

Поряд з Покровою знаходилася Троїцька церква, з якою пов'язані таємничі події: за порівняно короткий строк один за одним пішли з життя 12 священиків, що правили тут. При 13-му настоятелеві, зятеві о. Сави Онуфрійовича Чичибабіна, о. Федорові Засядкові вирішено було будувати нове приміщення Троїцької церкви у версті від пагорбка, на якому стояла стара церква.

Троїцькій церкві належали дві шиті по оксамиту металевими нитками ікони Божої Матері та Спасителя і Хрест з рельєфом Саваофа Розп'яття та Єрусалима, олов'яна дарохранительниця з фігурами святих, в орнаментах, Львівське Євангеліє, датоване 1644 р., ноти, видані в Москві 1708 р.

До приходу належали сс. Куземин, Буди.

Під час громадянської війни храм підпалений комуністами. Був відбудований в 1920-х рр., але в 1940 р. повністю знищений.

Вознесенська церква

У XVIII ст. в Будах збудували дерев'яну церкву у формі Хреста в ім'я Архистратига Михайла. З часом до неї добудували нову башту-дзвіницю. Церква мала і свої визначні пам'ятки: кипарисовий хрест з датою 1642 р., Євангеліє, видане у Львові 1644 р., три требника Петра Могили та Євангеліє з малюнками.

Деякі із церковних коштовностей знаходились у музеї витончених мистецтв при Харківському університеті, інші, на жаль, не збереглися, як і самі церкви.

Пізніше була зведена Вознесенська церква. До приходу належали сс. Куземин і Буди.

Під час громадянської війни церква підпалена комуністами. Була відбудована в 1920-х рр., але в 1940 р. повністю знищена.

Відомості подав Крутько Олександр Анатолійович, Куземинський сільський голова с. Куземин, зі слів жительки Рудько Парасковії Данилівни, с. Куземин, вул. Кушніренко.
Відомості засвідчив заступник голови Охтирської райдержадміністрації Троценко Іван Іванович.

с. Лутище
Церква Трьох святих

Перша Лутищенська церква Трьох святителів була заснована не пізніше 1685 р. Після того, як І.Перехрестова – відомого здирника, указом від 4 березня 1704 р. позбавили звання охтирський полковника і величезних володінь, багаті землі і угіддя Лутища забрав собі новий полковник Федір Осипов. Церква тривалий час залишалась у жалюгідному стані. І тільки в 1798-1799 рр. місцевий поміщик майор Дмитро Райкович власним коштом перебудував її. До цього часу в історичному кабінеті місцевої школи зберігається закладна свинцева пластинка з написом про побудову церкви. Сини Д.Райковича щедрими пожертвами прикрасили храм. Визначна пам'ятка церкви – Корсуньська ікона Божої Матері, написана в 1721 р.

До приходу належали сс. Лутище та Українка. У 80-х рр. XIX ст. в Лутищі було 88 дворів, 641 житель.

Закрита комуністами в 1928 р. Зруйнована в 1956 р., а на місці храму в 1967 р. побудовано сільський клуб.

У голови ветеранської ради, колишнього директора Лутищанської загальноосвітньої школи Волкова Івана Павловича зберігаються макет, креслення, фотографії та деякі інші матеріали по цій церкві.

Відомості подала Лутищанський сільський голова Авраменко Віра Іванівна, с. Лутище.
Відомості засвідчив заступник голови Охтирської райдержадміністрації Троценко Іван Іванович.

с. Мала Павлівка
Петро-Павлівська церква

У 1812 р. в с. Мала Павлівка на власні кошти місцевий пан Бразоль збудував велику церкву в ім'я апостолів Петра і Павла, дуже красиву і рідкісну за своєю архітектурою. Стверджують, що будував церкву учень видатного архітектора Растреллі. Церква була окрасою не лише села, а й усієї України.

До приходу належали сс. Мала Павлівка, Закаблуки, Кударі, Бурячиха, Неплатино, Обертень, Солов'ї, Вакуловське.

Доля цієї споруди в подальшому склалася трагічно. У 1935-1936 рр. (за іншими даними – в 1930 р.) церкву зруйнували. Активісти села облили церкву смолою і під виглядом факту аварійності послали у центр фотографію. Відповідь прийшла негайно: "Зруйнувати". Із високоякісної цегли церковної будівлі, за спогадами очевидців, в селі Грунь було споруджено будинок культури і райком партії.

Відомості подала Малопавлівський сільський голова Резніченко Ніна Михайлівна, с. Мала Павлівка.
Відомості засвідчив заступник голови Охтирської райдержадміністрації Троценко Іван Іванович.

с. Олешня

С. Олешня було засноване українськими переселенцями з Речі Посполитої перша згадка про нього належить до 1631 р. Перша церква в Олешні була ще на поч. XVII ст. Після делімітації в 1647 р. польсько-московського кордону, село відійшло до Московської держави. Під час Північної війни 1700-1721 рр., 18 лютого 1709 р. шведські частини обложили містечко. Останньою прилистком гарнізону, що складався з козаків, московських солдат і міщан, стала сторожова башта. Вона буда спалена разом із захисниками. До 1917 р. на її місці щороку 18 лютого проводились богослужіння та хресний хід.

На кін. XIX ст. у слободі Олешні нараховувалося 543 двори, 2872 жителі, дві православні церкви, чотири лавки, базар, чотири ярмарки, поштова станція, лікарня.

Покровська церква

Для поселених в Олешні боярських дітей цар Олексій Михайлович звелів побудувати соборний Преображенський храм. Грамота 1649 р. говорить, що того року при храмі вже були священик і дяк. Їм відводилась орна, сінокісна і городня земля. Священик і дяк мають, як видно, дворові місця: але для дворових місць іншим членам відводиться дика земля.

До приходу Покровської церкви належали сс. Олешня, Горяйстівка, Нове, Лисе, Пасіки, Садки, Комарівка.

У 1780 р. стараннями священика І.Бобіна і вибраних із приходу людей була побудована Преображенська церква. Охтирське духовне правління в 1776 р. видало книгу на побудову нової церкви на ім'я священика і "старосты Осипа Роспопина й Семена Бакрсінева". Потім у 1771 р., завдяки дбайливості протоієрея Є.Еннатського і старости Ф.Кузьменка, була побудована нова дерев'яна Покровська церква. Стараннями священика І.Бобіна, який по спадку володів заселеними землями, церква покрита залізом. Причт церкви володів 137 десятинами землі. По відомості 1802 р. священикам Іоанну та Іосифу та дячку Якову Бобіним належали землі в Олешні і селі Ясеновому. А по відомості 1786 р. ті ж землі, і в тому числі село Попівка з 130 десятинами землі, показані у володінні вдови протоієрея Еннатського Анастасії Федорової та її дітей: священика гусарського полку Іоанна, покровського священика Василя та священика Михайла Брайловського.

У цьому храмі була Руденська ікона Божої Матері, її намалював художник на полотні, яке наклеєне на дошку. Відносно цієї ікони народна пам'ять говорила, що вона принесена з подільської сторони, із містечка Браїлова, священиком Петром Андрієвим, який прийшов в Олешню, рятуючись від уніатського гоніння десь близько 1692 р. Вдова протоієрея Еннатського Анастасія опорядила на цю ікону сріблясту і позолочену ризу. Довгий час ця ікона знаходилась у цьому храмі. Церква також була в Комарівці, через яку йшла велика дорога з Охтирки в Лебедин. З часом церква Богородиці закрилась, і прихожани зарахували до Преображенської церкви.

Церква Преображення Господнього була закрита комуністичною владою в 20-30-х рр. XX ст. Після закриття в храмі був влаштований зерносклад. Дерев'яна церква згоріла взимку 1946 р.

Влітку 1990 р. на території села був закладений фундамент нового Свято-Покровського храму (архітектор І.Є. Пищик). 26 листопада 1994 р. церкву було освячено.

Спаська церква

До приходу Спаської церкви належали сс. Олешня та Комарівки.

Закрита в 20-30-х рр., зруйнована комуністичною владою в 20-30-х рр. XX ст.

Відомості подав Олешнянський сільський голова Бєлік Володимир Григорович.
Відомості засвідчив заступник голови Охтирської райдержадміністрації Троценко Іван Іванович.

с. Стара Іванівка
Спаська церква

Село Стара Іванівка засноване українцями в 2 пол. XVII ст. У 60-х рр. XVIII ст. в с. Стара Іванівка дворянин Юхим Зварикін мав 302 підданих.

В 1797 р. в Старій Іванівні коштами вихідця з охтирської козацької старшини Стефана Лесевицького було зведено дерев'яний храм в ім'я Преображення Господнього.

У 80-х рр. XIX ст. в селі було 126 дворів з 642 жителями, православна церква. Частина земель належала поміщику Зіверту, інша – Охтирському монастирю. До приходу Спаського храму належали сс. Стара Іванівка, Піски, Поділ і Сосонка.

В 1929 р., після закриття в приміщенні церкви знаходився сільський клуб та сільська бібліотека. На даний час будівля практично зруйнована і не використовується.

Відомості подав секретар Староіванівської сільської ради Гудим Віктор Іванович.
Відомості засвідчив заступник голови Охтирської райдержадміністрації Троценко Іван Іванович.

с. Хухра

Перші згадки про заселення Хухри відносять до 1651 р. В описі чудес Каплунівської ікони полкове село Хухра згадується в 1696, 1699 рр. Пізніше Хухра була сотенним містечком Охтирського слобідського полку.

Із комісарської відомості про слободу Хухру відомо, що у 1783 р. тут було 886 ревізських душ і 7365 десятин землі. Всією тією землею володіли військові обиватели – колишні козаки. Крім цієї землі було ще 345 десятин спільного громадського нерозділеного лісу. Усього з військових обивателів з'явилося 773 землеласника, за якими було 7299 десятин землі. Решта, 66 десятин, належали церкві. 116 військових обивателів були безземельними.

У 80-х рр. XIX ст. у Хухрі налічувалось 570 дворів і 2447 жителів, дві православні церкви та школа. На початку XX ст. в селі мешкало більше 3 тис. населення.

Миколаївська церква

Перша Миколаївська церква в Хухрі була зведена в XVII ст. В 1726 р Після Північної війни було зведено нову дерев'яну церкву в ім'я Святителя Миколая.

В 1809 р. (за ін. даними) храм був відбудований на кошти прихожан та місцевого багатія Пилипа Богатиря.

До приходу належали сс. Хухра, Перемога, Пилівка, Бугрувате, Лутище, Українка, Чернеччина, Журавне і частково Куземин.

Миколаївську розібрали місцеві комуністи у 1931 р.

Покровська церква

Перша Покровська церква в Хухрі була побудована, за одним з джерел, не пізніше 1655 року, за іншими – близько 1686-1687 рр.

У 1709 р. у Хухрі, де стояли війська московського полковника Шамордіна, тривали жорстокі бої зі шведами. 8 лютого 1709 р. Шведські війська у складі трьох кавалерійських полків зайняли Хухру. За легендами, хухряни розсіялися хто куди. Покровський священик Дмитро закінчив правити літургію. Із святим хрестом він вийшов до ворога, благаючи пощадити храм і житло християн. Шведи зглянулись на прохання священика.

В 1803-1804 рр. дерев'яний храм був відбудований на кошти прихожан та місцевого багатія Пилипа Богатиря.

До приходу належали сс. Хухра, Перемога, Пилівка, Бугрувате, Лутище, Українка, Чернеччина, Журавне і частково Куземин.

Покровську церкву було закрито комуністами у 1929 р.

Відомості подала Хухрянський сільський голова Жадан Ольга Іванівна.
Відомості засвідчив заступник голови Охтирської райдержадміністрації Троценко Іван Іванович.

Чернеччинська сільська рада
с. Чернеччина
Миколаївська церква

Доброславівку будували монахи, і, коли у 1788 р. Свято-Троїцький монастир закрили і перейменували в приходську церкву, до неї була приписана частина сіл, у тому числі і Доброславівка.

Чернеччина була заселена кріпаками Свято-Троїцького монастиря, якому належали землі навколо села.

У 80-х рр. XIX ст. в Чернеччині налічувалося 177 дворів і 834жителі. У кожному з цих населених пунктів була православна церква. Свято-Миколаївська церква в Чернеччині побудована ще до революції.

Радянська влада в Чернеччині встановлена в грудні 1917 р. Монастир був закритий, а земля націоналізована.

У 1921 р. всі будівлі вирішили передати в розпорядження безпритульної дітвори. У 1922 р. на мальовничій Монастирській горі було відкрито т. зв. "дитяче містечко" – дитяча колонія. Очолив цей заклад Матвій Лукич Довгополюк. До "дитмістечка" привозили дітей з великих промислових центрів – Харкова, Києва, Донбасу. Жили діти в 10 будинках, залишених монахами. Мали в своєму розпорядженні землі. У "дитмістечку" діяли середня школа, зооветтехнікум. Проіснував цей заклад до 1939 р.

В 1805 р. в Череччині була збудована дерев'яна Миколаївська церква. Кошти на будівництво збирала місцева громада.

Храм був зруйнований комуністами в 20-30-х рр. XX ст.

с. Журавне
Церква Архангела-Михаїла

У 1652-1660 рр. серед інших сіл виникло село Журавне. Перший храм в ім'я архангела Михайла, напевно, був побудований при переселенні на місце Журавного українців.

Нова церква Архангела Михаїла збудована тогочасним власником села Йосипом Тимофійовичем Надаржинським, сином царського духівника, в 1722 р. Кошти у відбудову храму також вклали поміщики Микола Бразоль і Іван Кулябка. До приходу належали сс. Журавне та Попелівщина.

У 80-х рр. XIX ст. в Журавному налічувалося 270 дворів, жителів – 1436.

В 1940-х рр. церква використовувалась під складське приміщення. Майже зруйнована будівля до цього часу знаходиться на тому ж місці.

Не відбудовувалася. На даний час рішенням сесії сільської ради 15.01.07 затверджено технічну документацію із землеустрою, що посвідчує право на земельну ділянку надану в оренду парафії жіночої обителі милосердя Сумської єпархії Української православної церкви для обслуговування церкви Архангела Михаїла. В діючій парафії жіночої обителі в ім'я преподобної мучениці Єлизавети Сумської єпархії УПЦ-МП у монахині Єлизавети зберігається опис церковного майна.

Відомості подала Чернеччинський сільський голова Кушта Лідія Борисівна.
Відомості засвідчив заступник голови Охтирської райдержадміністрації Троценко Іван Іванович.

с. Чупахівка
Церква Воздвиження Христа Господнього

Чупахівка була заснована на західному прикордонні, де йшла колишня "литовська межа", наприкінці 30-х рр. XVII ст., переселенцями з Правобережної України і російськими служилими людьми. Східна частина села раніше називалася Воздвиженською слободою, а західна частина, яка виникла пізніше, була названа Чупахівкою.

Воздвиженську слободу, яка лежала на правому березі річки Груньки, навпроти черкаської Чупахівки, населяли вільні селяни. Це були потомки московських "боярських дітей", яких вислали сюди для царської служби на польсько-литовському кордоні. Слобода називалась Воздвиженською за назвою церкви Воздвиження Христа Господнього.

У 2 пол. XIX ст. в Чупахівці налічувалося близько 2 тис. мешканців.

Про обставини знищення храму достеменно не відомо. Напевно, вона була перебудована в 20-х рр. XX ст. під один із "культосвітніх" закладів.

Охтирський Свято-Троїцький монастир

Найбільша церква Охтирського Свято-Троїцького монастиря – Троїцька, була збудована між 1724-1727 рр. та 1729 р. Храм був тричастний, триверхий, споруджений у стилі українського бароко, успадкувавши риси народної храмової архітектури. Нава восьмигранна, з високим верхом, бабинець – чотиригранний, алтар – шестигранний. Троїцький храм став єдиним, що зберігся і функціонував після закриття монастиря в 1788-1842 рр.

Давня назва обителі – Благовіщенський монастир. Перші згадки про монастир ми знаходимо в донесенні ігумена Іоанікія на ім'я імператора Петра III в Бєлгородську канцелярію від 1 липня 1762 р. Він писав: "Монастырь по укладу благочестивейшего Государя Царя и Великого Князя Алексея Михайловича, по челобитию ігумена с братия устроен 1654 года, а оный ігумен бежал от унии с Подольской губернии… с братией 40 человек монахами и поддаными…, церковными утварями и священническими облаченнями, сосудами и со всеми принадлежащими церковными потребами…". Крім того, в кінцевому обозі монахи везли незвичайний вантаж – величезний церковний дзвін. Прибувши на гору, монахи звернулися до воєводи міста Олешні за дозволом заснувати монастир.

Перший дерев'яний храм був побудований в ім'я Благовіщення Богоматері, тому монастир і був названий Благовіщенським.

Назва Благовіщенський залишалася за монастирем близько 70 років. Так, у Святогірському Синодиці 1710 р. записано: "… род иеромонаха Иоаникия, игемени монастыря Ахтырского" і нижче: "Поминовение сродник и братий монастыря Благовещенского Ахтырского: помяни Господи иеромонахов Иоаникия, Федора…".

Майже через чверть століття були зведені трапезна, келії, огорожа. У 1 пол. XVIII ст. дерев'яні споруди почали замінювати кам'яними. Для цього в районі Доброславівської гори збудували цегельні. Перший кам'яний храм Благовіщення спорудив охтирський полковник Федір Осипович Осипов.

У 1720 р. багатий Тростянець і деякі інші маєтності Петро I віддав своєму духівнику, протоієрею Благовіщенського собору Тимофію Васильовичу Надаржинському. У 1724 р. отець Тимофій побудував в Охтирському монастирі величний кам'яний храм святої Трійці, оповивши монастир кам'яною огорожею довжиною 269 сажнів. За благословінням єпископа Бєлгородського Єпіфанія монастир почав називатися Троїцьким. Тимофій Надаржинський по смерті Катерини I у 1727 р. виїхав із царського двору і поселився в Тростянці. Тут, залишившись без сина Олексія, він роздав маєтність решті своїх дітей, збагатив вкладами обитель Охтирську та деякі храми, відмовився від світу, прийняв схиму та ім'я Товій в Охтирському монастирі. Помер отець Товій в 1729 р.

Син його Осип Тимофійович Надаржинський побудував у 1741 р. кам'яну дзвіницю, трапезну, лікарню з храмом в ім'я Петра і Павла. За описом майна монастиря 1732 р. видно, що обидва храми – Троїцький та Благовіщенський були багато прикрашені. Наприклад, одне Євангеліє обкладене зверху і знизу сріблом, зверху – карбований образ святої Трійці, знизу – таке ж зображення Благовіщення. Цікаво, що була велика бібліотека. А ще – сади, в тому числі і виноградний.

У горі викопали печери. Київські подвижники печер тут спонукали монахів до дивного труженицького життя. Монастир набув слави чи не найкращого і найбагатшого в Україні. Це був час його найбільшого розквіту.

У 1787 р. за указом Святійшого Синоду монастир закрили. Монахи перейшли доживати свого віку в Курязький монастир, а архімандрит Венедикт довго не хотів розлучатися з любимою Охтирською горою. Його призначили настоятелем Данилевського монастиря, що був неподалік Москви.

Троїцький собор монастиря перетворили на приходський, і то на прохання майора Івана Войновича, володаря села Доброславівки. Храми Благовіщенський і Преображенський, а також монастирську огорожу розібрали, а цеглу продали по 50 копійок за 1000 шт. Тодішній городничий Мандрикін побудував собі із тієї цегли будинок. Поступово все занепало. З кожним роком

в обителі залишалося все менше монахів, та й умови проживання були надто аскетичними. Усі споруди розібрали, і тільки великий Троїцький собор із дзвіницею залишився стояти посеред порожньої гори.

Жителі навколишніх місць вважали за священний обов'язок хоча б раз помолитися в храмі святої Трійці. Особливо на свято Святого Духа багато людей приходили сюди і глибоко журилися із-за запустіння святині.

У 1835 р. сум з приводу запустіння обителі переріс у рішучий намір просити владу про відбудову монастиря. Багато жителів Охтирки та повіту просили архієпископа Бєлгородського Мелентія відродити древню святиню, не вимагаючи на те коштів. З цією метою були навіть складені акти, де записували пожертвування на відродження. Повітовий предводитель дворянства Райкович з братом віддали 36 десятин лісу з сінокосами, поміщик Кулябка – три десятини лісу, поміщик Бразоль – 2 десятини лісу. Обидва вони – спадкоємці частини майна Надаржинського. Значні внески для цієї справи зробили також купці Алтухов та Греков, поміщиці Звєрєва та Костевська, монах Калашников та інші. Архієпископ Мелентій висловив готовність подати клопотання перед Святійшим Синодом про виконання побажань благочестивих. 10 лютого 1840 р. прохання було подане в Синод. Але Мелентій помер, і справу повернули для деяких доповнень. У 1842 р. преосвященний Інокентій знову написав прохання про відновлення обителі, а 30 листопада 1842 р. надійшло "Височайшее соизволение на возобновление монастыря в виде общежития, с приютом для 25 душ из вдовых священников и диаконов, страждущих увечием и от преклонных лет".

Так почалося відродження монастиря.

На початку січня 1843 р. в Охтирку прибув ієромонах Сергій, піднесений в ранг ігумена. З ним прибули два ієромонахи з ієродияконами та трьома послушниками. 15 січня 1843 р. вперше вони відправили богослужіння в Троїцькому храмі. Була зима, а крім храму та дзвіниці, на місці дерев'яного багатого монастиря стояла лише стара мала хата, де жив церковний сторож. Ігумену з братією пропонували поселитися в місті біля Покровського собору, але вони відмовилися і залишилися в сторожовій хаті.

За зиму були підготовлені матеріали, і на початку весни на горі звели будинок для ігумена і братії, а під горою – готель для богомольців. Влітку відбулося всенародне обновлення монастиря. 2 липня в місто прибув губернатор С.Н.Муханов, губернський предводитель дворянства князь Голіцин, повітові предводителі Охтирського і Валківського повітів. Цього ж дня, в день явлення чудотворної Охтирської Ікони Божої Матері, здійснено богослужіння в Охтирському соборі, а 3 липня о 7 годині почався Хресний хід із міста до монастиря, де була закладена кам'яна будівля теплого храму і приміщення для монахів. Від цього дня щороку відбувався хресний хід з чудотворною іконою із Покровського собору в монастир напередодні дня Святої Трійці.

За чотири роки монастир був огороджений кам'яною стіною з баштами та головними воротами. За цим парканом були три готелі. У соборі відновили іконостас.

Ось як описувався монастир в книзі "Краткий обзор епархий и монастырей", виданій у Москві 1852 р.: "Ахтырский монастырь, после Святогорского, первый по красоте своего местоположения. В 4 верстах от Ахтырки к северу стоит гора круглая, как шатёр, покрытая зеленью, как вековой свіжий дуб. Окружность ея около 200 саж., а высота отвесная до 15 саж.; при подове ея вьётся Ворскла и обтекает её почти кругом, так что остаётся один перешеек для проезда".

Монастир багатів, прикрашався, в ньому з'являлись нові будівлі. Наступник ігумена Сергія Євстратій прийняв монастир розбагатілим і розкішним.

Після більшовицького перевороту 1917 р., коли почалася нищівна боротьба з "опіумом для народу" – релігією, Охтирський Свято-Троїцький монастир зачинили, перетворивши його на колонію для безпритульних дітей і сиріт, яка отримала в народі назву "Дитяче містечко". Керував нею талановитий педагог і організатор М.Л.Довгополюк, який у сер. 30-х рр. XX ст. зазнав жорстоких репресій. Перед Другою світовою війною навчально-виховний заклад зачинили, залишивши монастирські приміщення напризволяще.

Троїцький храм був знищений в 40-х рр. XX ст. Збереглися лише залишки його дзвіниці, зведені 1741 р.

На даний час Охтирський Свято-Троїцький монастир поступово відбудовується.

Відомості подала начальник відділу з питань внутрішньої політики Охтирської райдержадміністрації Яковенко Світлана Юріївна.
Відомості засвідчив заступник голови Охтирської райдержадміністрації Троценко Іван Іванович.

Охтирський Свято-Троїцький монастир

Будинок ігумена Свято-Троїцького монастиря

с. Бакирівка. Параскево-П'ятницька церква

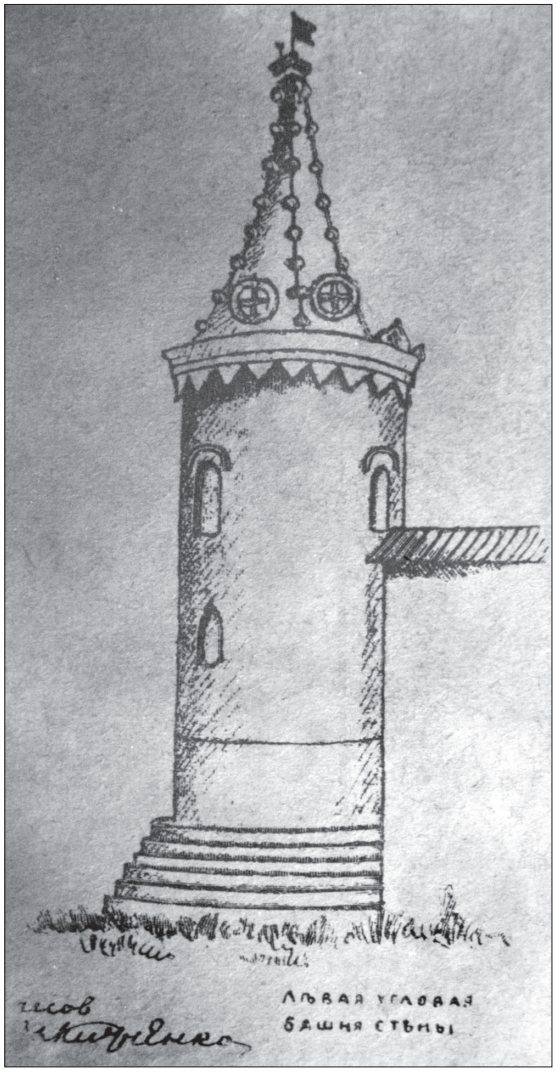

Ліва кутова башта Свято-Троїцького монастиря

На сьогодні Охтирський Свято-Троїцький монастир поступово відбудовується.

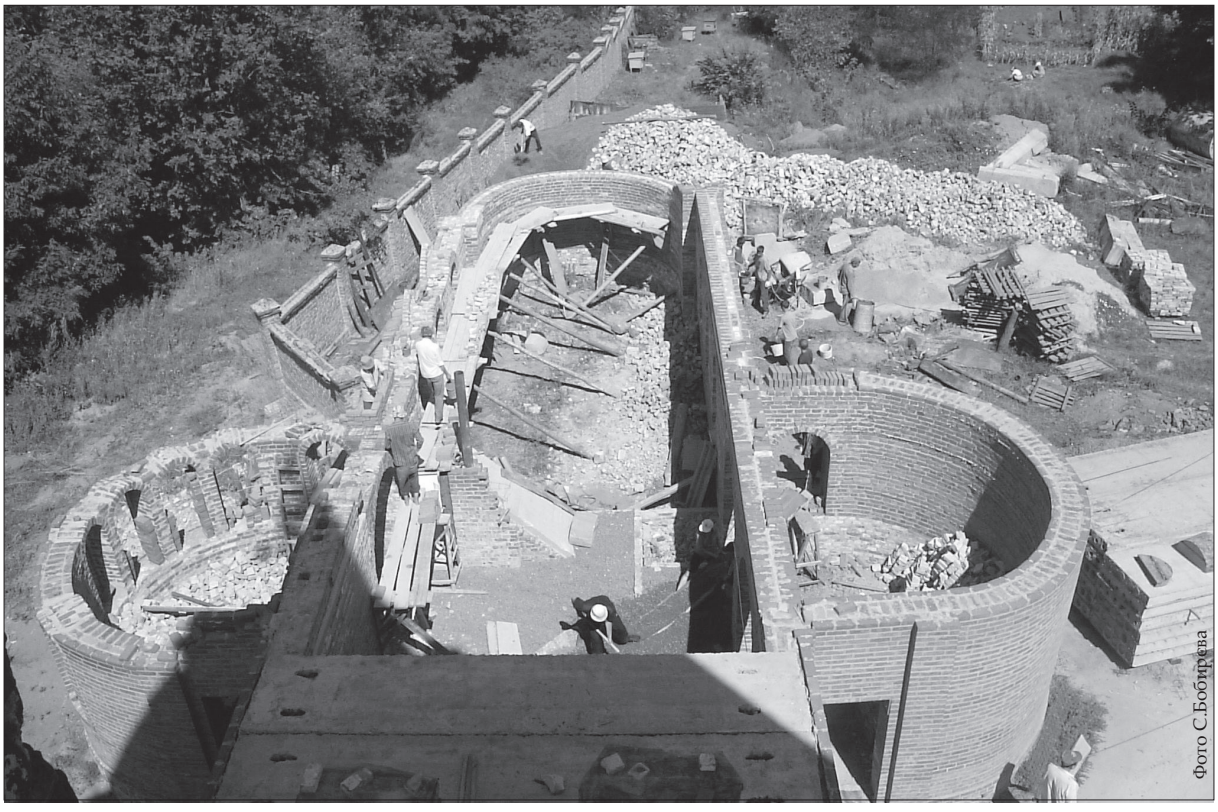

Фото С.Бобирєва

М. ОХТИРКА

Церква Успіння Пресвятої Богородиці

Успенська церква була однією з найдавніших в Охтирці. Дерев'яний храм був побудований в 1666 р. В 1737-1738 р. збудовано кам'яну церкву, яка стала першою в місті кам'яною спорудою. Зведено церкву на кошти полковника (1724-1734) Охтирського слобідського козацького полку Олексія Леонтійовича Лесевицького, який в 1734/1735-1744 рр. був командиром (тогочасне звання – бригадир) всієї Слобідської бригади (1706-1765).

Відомі священнослужителі: протоієрей Самуїл Федоров (1681-1685 рр.), протоієрей Назарій Яковлєв (1691 р.), протоієрей Сімеон Садовський (1743-1758 рр.), протоієрей Стефан (1758-1759 рр.), протоієрей Іоанн Щербінський (1759-1786 рр.), Іван Ісіченко, Федір Юшков, Володимир Загорський (1906-1907 рр.).

Знищена в 30-х рр. XX ст. Довгий час підвали теплої церкви не були засипані, і в роки окупації там ховалися люди під час бомбардувань. У 50-х рр. під час розширення площі підвали були засипані, але дзвіниця церкви залишалася. Спочатку вона використовувалася як пожежна каланча, пізніше як водонапірна вежа. З появою телебачення на місці зруйнованої маківки була встановлена телевізійна антена. В 1970 р. дзвіниця була висаджена в повітря.

Кілька років тому міською радою була виділена земельна ділянка та надано дозвіл на розробку проектної документації Церкви Успіння Божої Матері. В грудні 2006 р. були прийняті зміни до зазначеного рішення, відповідно до якого буде збудовано соборний комплекс Церкви Успіння Божої Матері. В січні 2007 р., на місці зруйнованої церкви встановлено хреста, де буде споруджено каплицю майбутнього соборного комплексу.

Церква Петра і Павла

Церква Петра і Павла збудована на пізніше 1652 р. (за ін. відомостями – 1661 або 1672 р.). За деякими джерелами дерев'яна Петропавловська церква збудована в 1768 р. Дзвіницю церкви збудовано стараннями майора Кирила Ратовського у 1768 р. Кам'яний храм на місці старого дерев'яного був зведений на кошти прихожан в 1870 р. (за ін. даними – в 1868 р.).

Із священнослужителів відомий Олександр Попов (1906-1907 рр.).

Зруйнована в 30-х рр. XX ст. На місці церкви збудовано гуртожиток Технікуму механізації та електрифікації сільського господарства (Охтирський коледж Сумського Національного Аграрного Університету).

Миколаївська церква

Миколаївська церква – одна з найдавніших храмів міста. Перший дерев'яний храм був збудований в 1654 р. козаками.

В описі Харківської єпархії, зробленому у 1785 р., автор, розповідаючи про Охтирську Миколаївську церкву, говорить: "Відмітимо ще одну особливість цього стародавнього храму: при ньому ще у 1675 році бачимо школу".

В 1805 р. замість нього на кошти місцевої громади було зведено мурована церкву. У 1829 р. Павло Іванович Хлєбніков пожертвував Миколаївській церкві перлів на 1160 рублів асигнаціями і перстень з алмазом в 76 рублів асигнаціями. На початку XX ст. храм одержав багате пожертвування від старости Матвія Васильовича Курила.

Відомі священнослужителі: Парфеній Федоров, Василь Чефранов (1906-1907 рр.).

Церква Вознесіння Господнього

Церква Вознесіння Господнього збудована в 1906 р.

Указом Консисторії церкву було дозволено будувати на пожертви прихожан Покровського собору та інших міщан. З 1904 р. за браком коштів церква будувалася на кошти старости Покровського собору Федора Васильовича Курила, який пожертвував 4750 руб. Освячення церкви

здійснив настоятель Покровського собору протоієрей Василь Федоров. Служба в церкві велася влітку, в іншу пору – в неділю і в святкові дні причтом Покровського собору.

В 30-х рр. XX ст. дерев'яна церква була розібрана.

Відомості подала: Калюжна Наталія Геннадіївна, директор Охтирського міського краєзнавчого музею, м. Охтирка.
Відомості засвідчив: Чикало Борис Володимирович, начальник відділу внутрішньої політики Охтирської міської ради.

Миколаївська домова церква

В 1894 р. для забезпечення треб і богослужінь для гімназистів, при охтирській чоловічій гімназії було збудовано церкву в ім'я Святого Миколая. Мурована церква складала єдине ціле з навчальним корпусом. Кошти на будівництво були залучені з бюджету гімназії та за рахунок пожертв викладачів.

Напевно, церква була знищена шляхом перебудови. Принаймні, про неї сьогодні не згадують навіть самі охтирці.

Успенська церква. 1735 р.

Миколаївська церква

Михайлівська церква на Гусинці

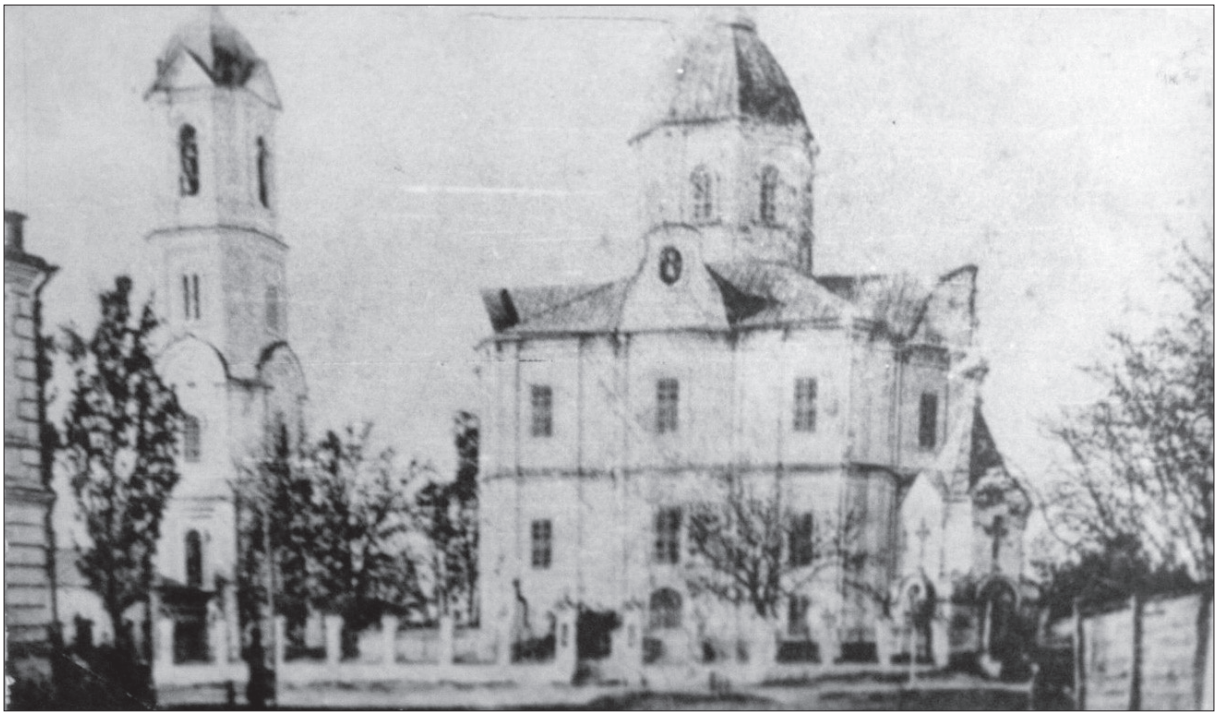

Церква Успіння Пресвятої Богородиці

Залишки Успенської церкви (початок 60-х рр. XX ст.)

Церква Петра і Павла

Преображенська церква

Будівництво Спасо-Преображенської церкви (1905 р.)

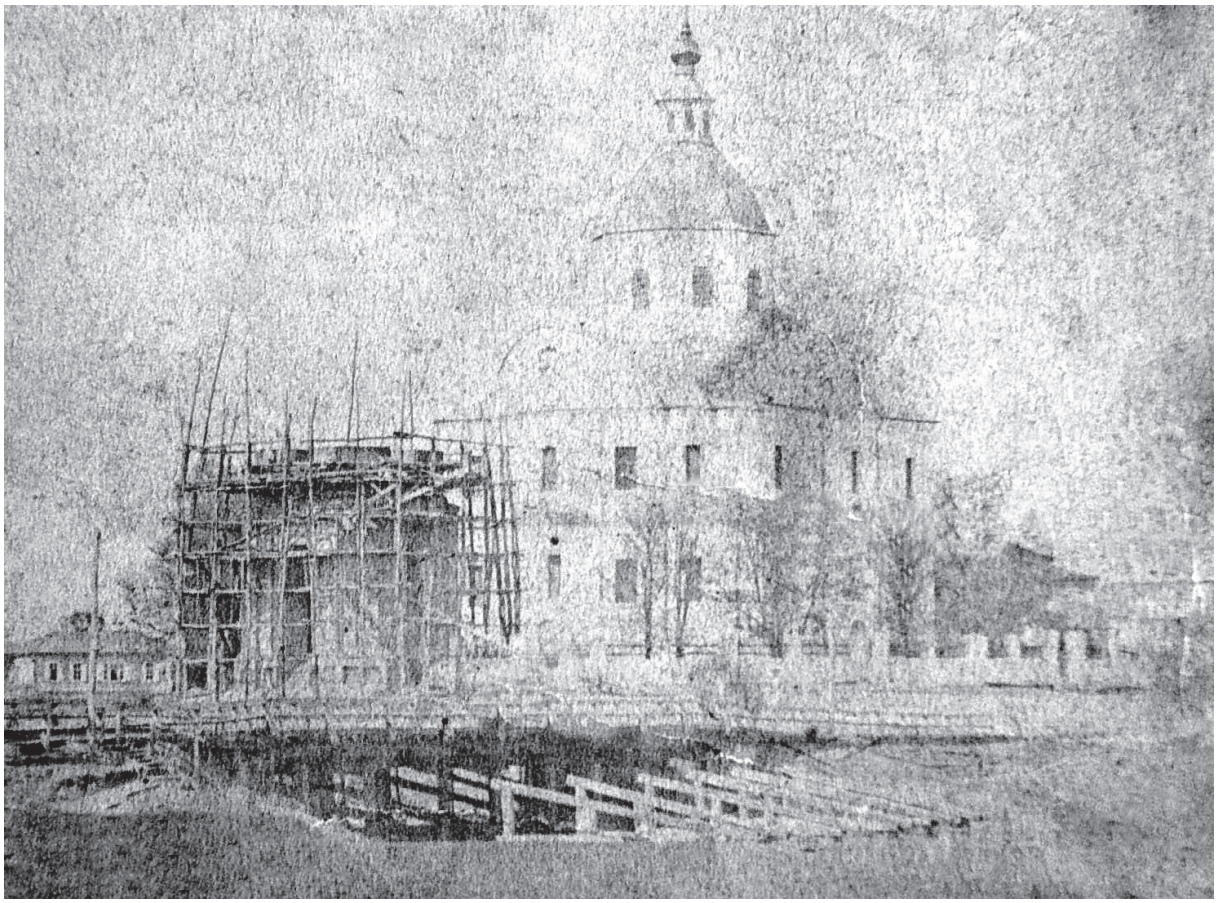

Будівництво Успенської церкви (1 пол. XIX ст.)

ПУТИВЛЬСЬКИЙ РАЙОН

На поч. XX ст. в межах теперішнього Путивльського району існували:
10 храмів і 1 каплиця у м. Путивлі;
2 храми у Молчанському монастирі;
17 храмів у Путивльському районі (разом з п'ятьма храмами у Софроніївській пустині).
На сьогодні в м. Путивлі збереглися 3 діючих храми та один недіючий (Хрестовоздвиженська церква-дзвіниця), всі інші зруйновані.

м. Путивль

Благовіщенський храм

Благовіщенський храм зведений у 1840 р. (за ін. даними – у 1825 р.) у неокласичному стилі на місці старої дерев'яної церкви, яка згоріла від блискавки.

До храму було приписані мешканці 5 селищ та 48 хуторів (назви не відомі). Наприкінці XIX ст. парафія налічувала біля 5 тис. чоловік.

При храмі були відкриті три школи писемності – 1 жіноча, 2 змішані та церковно-парафіяльна школа. Приблизно у 1928 році церква була закрита, під час II світової війни частково зруйнована, а на поч. 60-х років XX ст. повністю знищена. До найбільш шанованих святинь цього храму відносилися: ікона Божої Матері "Споручниця грішних", образ Свт. Миколи Чудотворця (шат срібний, золочений у 1787 р. стараннями священиків Матвія Ларіонова та Івана Никифорова), напрестольний хрест з мощами Св. угодників.

Одним з найвідоміших священників цього храму був Микита Іванович Рождественський, який протягом багатьох років служив законовчителем у жіночій гімназії ім. кн. Ярославни, неодноразово обирався скарбником повітового відділення Курської єпархіальної училищної ради. Крім того, відомий список причту на 1908 р.: священики – Воскресенський І.Г., Каменицький П.В., Алексапольський М.П., дяк – Рублевський Д.І., псаломщики – Ємельянов В.Ф., Шарін В.В., Голубченко В.С.

Відомі імена двох благодійників цього храму. Це церковний староста Іван Паншин та купецька вдова Олександра Балабанова.

У фондах Державного історико-культурного заповідника у м. Путивлі зберігається фотографія Благовіщенського храму, зроблена в кін. XIX – на поч. XX ст., а також фотопортрети Рождественського М.І., Рублевського Д.І. (заарештований НКВС СРСР і страчений у 1934 р.)

Вознесенський храм

Вознесенський храм зведений на поч. XX ст. у візантійському стилі на місці старої дерев'яної церкви.

До храму було приписане населення 14 хуторів з чисельністю 950 чол. та частина міського населення. При храмі діяла церковно-парафіяльна школа.

Церква була закрита і частково зруйнована у 1957-1958 рр. Після реконструкції і добудови в її стінах розташували районний будинок культури.

До найбільш шанованих святинь цього храму відносилися два натільних срібних хреста з мощами Святих і дароносиця у вигляді серця, яка називалася "Морською" з зображенням Свт. Миколи Чудотворця.

Відомі прізвища священнослужителів – Володимира Можайського, який був нагороджений наперсним хрестом від Св. Синоду, Беренського І.М., псаломщика Булгакова П.В. та двох старост храму – купця Івана Сазонова і купецького сина Платона Миколайовича Калугіна.

Воскресенський храм

Воскресенський храм зведений у 1762 р. в стилі українського бароко на місці старої дерев'яної церкви. Мав два приділи – Св. Вмч. Георгія та Божої Матері Одигітрії.

До церкви було приписані мешканці 5 поселень і приміських хуторів, а також міські приходи старих ветхих церков – Георгіївської та Іллінської. При храмі була заснована змішана церковно-парафіяльна школа і школа писемності.

За радянські часи храм руйнували поступово. У повоєнні роки він був напівзруйнований, без бані і дзвіниці. На поч. 70-х рр. XX ст. зруйнований повністю, а в 1985 р. на його місці встановлений пам'ятник Леніну.

До найбільш шанованих святинь цього храму відносилися чудотворна ікона Путивльської Божої Матері Одигітрії (Смоленська), яка за переказом явилася 2 травня 1630 р. "в первых городовых вратах"; три хрести зі святими мощами; дзвін, подарований Михайлом Федоровичем Романовим у 1635 р.

Відомі прізвища складу причта: священики – Мойсеїв В.Ф., Пузанов І.П., дяк – Бражников С.П., псаломщики – Безсалов П.І., Коробов І.В.

Благодійником цього храму був староста купець Василь Іванович Пономарьов.

Церква Миколи Можайського

Церква Миколи Можайського (мала у народі назву "Николая Горного") зведена у 1850 р. (за ін. даними – 1863 р.) коштами купця Павла Федоровича Скоробогатого на місці старого дерев'яного храму.

До церкви було приписане населення 13 хуторів, частина міського населення, а також парафіяни колишнього Микільського Колодяжного храму. При церкві діяли дві земські школи та церковно-парафіяльна школа.

Храм був закритий і зруйнований у довоєнні часи, приблизно в кін. 20-х – на поч. 30-х рр. XX ст.

Особливо ушановувався в цьому храмі давній образ Св. Вмч. Микити, улаштований стараннями священика Сімеона Дмитрієва у 1775 р.

Відомі прізвища складу причту: священик – Нікітін А.П., псаломщик – Красавін В.М.

Благодійниками цього храму були купець П.Ф. Скоробогатий та староста купець Гаврила Петрович Горбовцов.

Покровська Двухрамська церква

Покровська Двухрамська церква зведена у 1865 р. коштами купця Семена Яковича Єфремова на місці старої Покровської дерев'яної церкви.

До храму було приписане населення 9 хуторів і 27 дрібних хутірських господарств, частина міського населення, парафія налічувала біля 1500 чол. При церкві діяли дві церковно-парафіяльні школи.

Церква закрита у 20-ті рр. XX ст., повністю знищена у 30-40-і рр. XX ст.

До складу причту на поч. XX ст. входили: священик Мойсеїв П.Ф., дяк – Федосьєв Г.І., псаломщик – Пушка К.В.

Благодійниками цього храму була родина купців Єфремових.

Покровська (кам'яна) церква

Покровська (кам'яна) церква зведена у 1772 р. на місці старої дерев'яної церкви Св. Іоанна Предтечі.

До храму було приписане населення 3 сіл і 7 хуторів, а також частина міського населення включно з приходом колишньої П'ятницької церкви; парафія налічувала більше 2000 чол. При храмі діяли 2 земські школи та 2 школи писемності.

Церква закрита у 20-ті рр. XX ст., у довоєнні роки зруйнована.

До особливо шанованих святинь цього храму відносилися два напрестольних хрести – Розп'яття – один прикрашений 12 перлинами, інший з литими фігурами воїнів і написом під ними: "Розделиша ризы Моя и об одежде Моей меташа жребий".

До складу причту на поч. XX ст. входили: священник Попов П.Г., дяк – Махов Г.І., псаломщик – Гуторов І.Т. (репресований у 30-ті рр. XX ст.).

Благодійником цього храму був староста купець Федір Миколайович Баландін.

Церква Бл. кн. Олександра Невського (цвинтарна)

Церква Бл. кн. Олександра Невського (цвинтарна), без приходу, приписана до міського Спасо-Преображенського собору, зведена у 1860 р. коштами Миколи Евсейовича Томіліна.

Відомі прізвища старост цієї церкви: селянин Іван Ляхов (1894 р.), купецький син Михайло Покровський (1905 р.).

Храм приблизно зруйнований на поч. 20-х рр. XX ст.

Богослужіння до 1899 р. відправляли священики міського собору, пізніше до храму були приписані священики, імена яких на сьогодні невідомі.

Каплиця Бл. кн. Олександра Невського

Каплиця Бл. кн. Олександра Невського (на Базарній площі), без приходу, приписана до Молчанського Різдва Пресвятої Богородиці монастиря. Зведена у 1898 р. коштами путивлян, на пожертви від Путивльської Міщанської управи, братії Молчанського монастиря та настоятеля архімандрита Маврикія.

Знищена на поч. 20-х рр. XX ст.

Молчанський монастир
Церква Св. Іоанна Предтечі

Церква Св. Іоанна Предтечі з Молчанського монастиря зведена у 1869 р. за проектом відомого російського архітектора Д.І. Гримма в русько-візантійському стилі коштами мешканців міста і братії монастиря.

Закрита в сер. 20-х рр. XX ст. разом з монастирем. Після закриття у приміщенні церкви діяли Дитячий будинок (30-і рр. XX ст.), а згодом, після часткової руйнації і перебудови 1949 р. – ремісниче училище (повоєнні роки).

За браком коштів церква не відбудована; приписана до відновленого у 1991 р. Молчанського монастиря.

До особливо шанованих святинь цього храму відносилася чудотворна ікона Молчанської Божої Матері.

Богослужіння відправляли монастирські священики.

Благодійниками було численне купецтво м. Путивля, дворяни, путивляни з різних верств населення.

Собор Різдва Пресвятої Богородиці

Собор Різдва Пресвятої Богородиці у Молчанському монастирі зведений у 1602-1604 рр. як подвір'я заміської (у подальшому – Софроніївської) пустині.

Закритий у сер. 20-х рр. XX ст. разом з монастирем. У другій половині 40-х – на поч. 50-х рр. XX ст., у південному приділі собору на честь Свв. Зосіми і Саватія Соловецьких чудотворців, було дозволено відправляти богослужіння о. Тихону (Парфентьєву).

З кін. 50-х до поч. 80-х рр. минулого століття на території собору знаходилися господарчі приміщення Путивльського заводу радіодеталей.

У 1991 р., після передачі Молчанського монастиря Православній Церкві, розпочалося відновлення собору, внутрішні роботи в якому продовжувалися до 2006 р. Реставрація і відновлення собору відбувалося коштами благодійного фонду "Вічність", підприємця М.І. Мураєва, Сумської обласної держадміністрації, численних пожертв путивлян, стараннями настоятельки м. Феодосії з сестрами.

До закриття храму в сер. 20-х рр. XX ст., до особливо шанованих святинь собору відносилися: ікона Жировицької Божої Матері, яка була привезена на поч. XVII ст. Лжедмитрієм I; срібна Панагія з хрестом і мощами Святих угодників (1603 р.); срібний, золочений напрестольний хрест, подарований у 1647 р. благодійником Іваном Барибіним; напрестольний хрести з мощами Святих (1729 р.); давня плащаниця, шита золотом (1666 р.), подарована князем М.С. Волинським;

багато давніх богослужебних книг – два напрестольних Євангелія 1657 і 1698 рр., повчальне Євангеліє 1616 р.; Біблія, надрукована в Острозі у 1622 р. тощо.

На сьогодні до особливо шанованих святинь відносяться: чудотворна ікона Молчанської Божої Матері (1724 р.) повернута монастирю у 1995 р.; невеличка рака з мощами Св. угодників; ікона Пресвятої Богородиці "Утамуй мої печалі" (XVIII ст.), ікона "Трійця" (XIX ст.), образ "Вознесіння" (XIX ст.) тощо.

с. Антики
Успенський храм

Успенський храм зведений у 1907 р., дерев'яний, приписний.

До храму було приписане населення сіл Антики, Стрільники та двох ближніх поселень.

До складу причту входив псаломщик Вощинін М.А.

В парафії діяла земська школа.

Дати закриття і руйнування невідомі.

с. Берюх
Успенський храм

Успенський храм зведений у 1786 р., дерев'яний.

До храму приписане населення с. Берюх та 4 селищ.

До складу причту входили: священик – Чефранов П.І., псаломщик – Букасов М.А.

При храмі діяла церковно-парафіяльна школа, в парафії – земська школа.

Храм зруйнований комуністами до Другої світової війни.

с. Волокитине
Покровський храм

Покровський храм зведений у 1857 р. у стилі пізнього класицизму коштами володаря помістя Андрія Михайловича Миклашевського. Мав другий приділ – Св. Вмч. Варвари; з західного боку була прибудована триярусна дзвіниця у неоготичному стилі. Всередині храму все оздоблення – унікальний іконостас, кіоти, свічники, люстри – було зроблене з порцеляни, позолочене і витончено розписане.

До храму було приписане населення с. Волокитине та навколишніх хуторів.

Унікальний Покровський храм нещадно зруйнували у 1955-1957 рр.

Відомості про склад причту відсутні. Постійними благодійниками храму була родина Миклашевських.

с. Волинцево
Благовіщенська церква

Благовіщенська церква зведена у 1899 р. на місці старого дерев'яного храму.

До церкви було приписане населення с. Волинцево та двох навколишніх поселень. Парафія налічувала біля 1000 чол. При храмі діяла церковно-парафіяльна школа.

До складу причту входили: священик – Скуднов І.А., псаломщик – Кутєпов Ф.А.

Руйнування церкви розпочалося у 1938 р., остаточно зруйнована у 1958 р.

На сьогодні в селі зведений новий храм Прп. Кирила і Мефодія (2004 р.) коштами уродженця с. Волинцеві Олексія Мефодійовича Кривопішина.

с. Вощинине
Успенський храм

Успенський храм зведений у 1864-1866 рр. коштами поміщика Миколи Михайловича Черепова.

До церкви було приписане населення с. Вощинине та ще 4 населених пунктів. При храмі діяла церковно-парафіяльна школа, в парафії (в селищах Масловці та Мачулищах) – земські школи.

До складу причту входили: священик – Афанасьєвський І.А., псаломщик – Биковський П.І. Відоме прізвище першого священика, який освячував храм – Іоанн Ревський.

В сер. 80-х рр. XX ст. церква була закрита. Відправа богослужінь знову розпочалася у сер. 90-х рр. XX ст., але тривала недовго (приблизно до 2000 р., по святах).

На сьогодні величний храм Успіння Пресвятої Богородиці знаходиться у занедбаному напівзруйнованому стані, існує реальна загроза втрати цієї пам'ятки.

с. Козаче
Миколаївський храм

Миколаївський храм зведений у 1813 р.

До церкви було приписане населення с. Козаче та трьох навколишніх поселень. На поч. XX ст. у парафії діяла земська школа.

До складу причту входили: священик – Афанасьєв А.М., псаломщик – Букасов І.А.

Дати закриття і руйнування невідомі.

с. Линове
Іллінський храм

Іллінський храм зведений у 1750 р.

До церкви було приписане населення сіл Линове і Калищі. На поч. XX ст. при храмі діяла церковно-парафіяльна школа, у парафії – 2 земські школи.

До складу причту входили: священик – Духовської Л.А., дяк – Веденський І.І., псаломщик – Селиванов С.Т.

У повоєнні роки (приблизно у 50-і рр. XX ст.) церква була закрита, піддалася частковій "реконструкції", а в подальшому пристосована для приміщення клубу.

Відкрита та передана Церкві у сер. 90-х рр. XX ст., переосвячена на честь Св. Миколи Чудотворця.

с. Манухівка
Покровський храм

Покровський храм зведений у 1789 р., дерев'яний.

До церкви було приписані мешканці с. Манухівки, 3 навколишніх поселень, хутора, а також парафіяни Казанського храму з с. Бояро-Лежачей. На поч. XX ст. при храмі діяли дві церковно-парафіяльні та земська школа у Бояро-Лежачах. Парафія налічувала більше 2000 чол.

До складу причту входили: священик – Букасов Ф.І., псаломщик – Букасов В.В.

Церква була закрита; зруйнована у 1949 р.

с. Нова Слобода
Храм Різдва Пресвятої Богородиці

Храм Різдва Пресвятої Богородиці зведений у 1895-1913 рр. на місці старої Михайло-Архангельської дерев'яної церкви. Храм будувався селянами на їх кошти.

На поч. XX ст. до церкви було приписане населення 5 селищ. Парафія складала кілька тисяч чоловік. При храмі діяла церковно-парафіяльна школа, у парафії – дві земські школи.

До складу причту входили: священики – Одинцов М.А., Мойсеїв І.І., дяк – Ємельянов П.І., псаломщики – Амелін М.О. (переслідувався репресивними органами НКВС у 1934 р.), Богоявленський М.В.

Храм закритий напередодні війни. Під час війни церква постраждала від авіабомби (зруйновані баня та дзвіниця). У подальшому пристосована під складське приміщення.

У 90-і рр. XX ст. за рахунок пожертв розпочалися реставраційні роботи. Літом 2000 р. відбудована дзвіниця, у восени храм був освячений. Велику фінансову допомогу у відбудові церкви надав уродженець с. Нова Слобода, нині московський підприємець, Михайло Іванович Мураєв.

с. Рев'якіне
Димитріївський храм

Димитріївський храм зведений у 1836 р.

До церкви було приписане населення с. Рев'якіне та 4 навколишніх селищ. У парафії діяли земська школа та школа писемності.

До складу причту входили: священик – Плетенєв І.І., псаломщик – Курдюмов М.Ф.

Дати закриття і руйнування храму не встановлені.

с. Чаплища
Казанський храм

Найдавніша письмова згадка про Чаплища відноситься до 1415 р. Можна припустити, що вже тоді в селі існував храм.

Казанський храм зведений у 1824 р.

До церкви було приписане населення с. Чаплищі та 4-х навколишніх поселень. При храмі діяла церковно-парафіяльна школа.

До складу причту входили: священик – Троїцький М.І., псаломщик – Черепов В.П.

Точну дату руйнування храму не встановлено.

с. Яцине
Миколаївський храм

Миколаївський храм зведений у 1863 р.

На поч. XX ст. до церкви було приписане населення с. Яцине, трьох селищ та трьох хуторів. У парафії діяли 2 земські школи.

До складу причту входили: священик – Попов І.Г. і псаломщик – Кадурін Д.Г. Відомі імена кілька священиків, які служили в різні періоди: Михайло Шафранов (1874 р., його син, також священик, репресований у 30-і рр.), Сергій Праведніков (1882 р.).

Благодійником храму був староста штабс-капітан Іван Омелянович Слонецький-Михайлівський.

За радянські часи церква закрита. У 90-і рр. XX ст. храм на деякий час відкривався для відправи богослужінь, але зараз закритий через аварійний стан споруди. На сьогодні Миколаївська церква знаходиться у занедбаному стані, існує загроза її руйнування.

Софроніївська пустинь
Собор Різдва Пресвятої Богородиці

Мурований собор Різдва Пресвятої Богородиці, літній зведений у 1630 р. На його місці до цього була дерев'яної церкви, побудована у 1405 р. на місці явлення чудотворної ікони Молчанської Божої Матері.

Закритий у 1920 р. разом з монастирем. Повністю зруйнований у 50-і рр. XX ст. На місці величного храму влаштована літня площадка для випасу тварин.

Благовіщенський храм

Благовіщенський храм, двоповерховий, чотирьохпрестольний зведений у 1710 р., другий поверх з Успенським храмом – у 1718 р.

Закрита у 1920 р. разом з монастирем. Повністю зруйнована у 50-і рр. XX ст.

Вознесенська церква

Вознесенська церква зведена у 1808 р. До храму примикав флігель – з одного боку, де розміщувалися лікарня і аптека, з другого – просфорня і братські келії.

Закрита у 1920 році разом з монастирем. Повністю зруйнована у 50-і роки XX ст.

Цегла усіх монастирських споруд найшла "застосування" під час будівництва Бунякинського коноплетіпального заводу, колгоспних корівників та свинарників, у особистому господарстві селян.

Покровська церква

Покровська церква (надбрамна), двоповерхова, зведена у 1757 р. в стилі бароко.

Закрита у 1920 р. разом з монастирем. Кілька десятиліть знаходилася у занедбаному стані з загрозою руйнації. Після передачі Софроніївського монастиря у 1999 р. Православній Церкві, на поч. XXI ст. – відреставрована.

Варто зазначити, що після закриття монастиря на його територію та приміщення займали ряд різноманітних установ, підконтрольних найжахливішому репресивно-каральному органу – Народному комісаріату внутрішніх справ (НКВС) СРСР.

Так, в 1921 рр. в храмі влаштували дитячий будинок, в якому розмістили дітей з голодуючого Поволжя. В 1922 р. дитбудинок було реорганізовано в "дитячу трудову колонію" – той же концентраційний табір, з келіями-камерами, оточеними високим муром.

В 1937 р. "дитяча" спеціалізація набула інтернаціонального забарвлення: тут влаштували ізольований табір із суворим режимом, в якому розмістили дітей-"республіканців", вивезених з Іспанії, де йшла громадянська війна.

З вересня-жовтня 1939 по квітень 1940 рр. храм та навколишні будівлі були перетворені на Путивльський концентраційних табір НКВС для польських військовополонених. Після розгрому у вересні 1939 р. Червоною армією спільно з Німеччиною Польщі, частину полонених польських вояків було переправлено на Сумщину. Місце для табору знайшлося швидко – колишній Софроніївський монастир. В кінці лютого 1940 р. почалася поступове "розвантаження" табору, а з 16 березня був заборонений будь-який зв'язок полонених із зовнішнім світом. З поч. квітня до сер. травня 1940 р. конвойні частини НКВС переправили їх у закритих вагонах до місць розстрілу під с. Катинь поблизу Смоленська та під Харків. Обліково-реєстраційна документація підлягала знищенню. На "місцях призначення" кати в декілька змін стріляли своїх жертв кулями німецького виробництва зі зброї калібром 7,65 мм. В червні 1943 р. німецька комісія за участю польських представників підняла з масових поховань під Катинню 4143 трупи. Із виявлених у могилах документів і щоденників було встановлено, що деяка частина полонених раніше перебувала в Путивлі. По особистим монограмам на одягу та чоботях, виявилося, що багато офіцерів належало до 1-го кавалерійського полку ім. Пілсудського – елітної військової частини. Жоден з підготовлених до відправки листів не датувався пізніше кін. квітня 1940 р. На сьогодні невідомо скільки "незнаних жолнєжей" з числа померлих від хвороб, розстріляних за "непоступливість" залишилася лежати поблизу Путивльського табору без хреста і домовини.

В 1942 р. в храмі розташовувався штаб Сумського партизанського з'єднання під командуванням С.А. Ковпака.

У 50-ті рр. XX ст. всі монастирські будівлі були зруйновані, за виключенням трьох: Покровської церкви (1757 р.), трапезної палати (кін. XVII ст.) і настоятельського корпусу (1911 р.).

Втрачені усі святині монастиря – чудотворні ікони, хрести з мощами Св. угодників, срібні і золочені шати з образів, прикрашені коштовним камінням, яке жертвували численні благодійники протягом кількох століть.

Відомі прізвища багатьох меценатів: царська родина Романових (в різні періоди), кн. Авдотія Васильєва, поміщики – Михайло Леляков, Анна Павлівна Аксьонова, Анна Ржевська, Авдотія Михайлівна Юденкова, отаман Лукіан Константинов, сотник Афанасій Соколов, купці – Іван Іванович Сушкін, Іван Дєтков та інші.

Відомості надала Терентьєва Вікторія Михайлівна, завідуюча краєзнавчим музеєм. Адреса: Сумська обл., м. Путивль, вул. Радянська, 70, т. 5-42-09.

Фотографії обробила: Самойликова Олена Сергіївна, головний спеціаліст сектору з питань внутрішньої політики, зв'язків з громадськими організаціями та засобами масової інформації Путивльської райдержадміністрації, т. 9-17-40.

Відомості засвідчила Баталова Л.М. завідувач сектором з питань внутрішньої політики, зв'язків з громадськими організаціями та засобами масової інформації Путивльської райдержадміністрації.

с. Ротівка
Церква Преподобного Симеона Стовпника

Церква Преподобного Симеона Стовпника, дерев'яна. Побудована не пізніше 1764 р. шляхом перенесення однойменного храму з с. В'язенка.

До приходу входили села Ротівка та В'язенка.

Храм був закритий у передвоєнні роки, тоді ж його перебудували під клуб, приміщення якого зберігається й досі.

с. Ховзівка
Церква Св. Миколи

Церква Св. Миколи, дерев'яна, побудована у 1776 р. До приходу належало с. Ховзівка, а пізніше – й інші навколишні поселення (Окіп, Роща).

В період колективізації була закрита та частково зруйнована: у храмі розібрали купол. За часів німецької окупації в роки Другої світової війни церква була ненадовго відкрита для богослужінь. На поч. 1960-х рр. закрита і повністю зруйнована. На її місці побудували школу.

Фотографії відсутні.

с. Погаричі

Петропавлівська церква

Петропавлівська церква, дерев'яна. Побудована у 1899 р. До приходу входили села Погаричі, Веселе, Шулешівка. На початку радянської доби закрита, перебудована і переобладнана під сільський клуб (тепер – будинок культури).

Відомості подав Тупик Сергій Володимирович, директор Державного історико-культурного заповідника у м. Путивль.
Відомості засвідчила Баталова Л.М. завідувач сектором з питань внутрішньої політики, зв'язків з громадськими організаціями та засобами масової інформації Путивльської райдержадміністрації.

Воскресенська церква

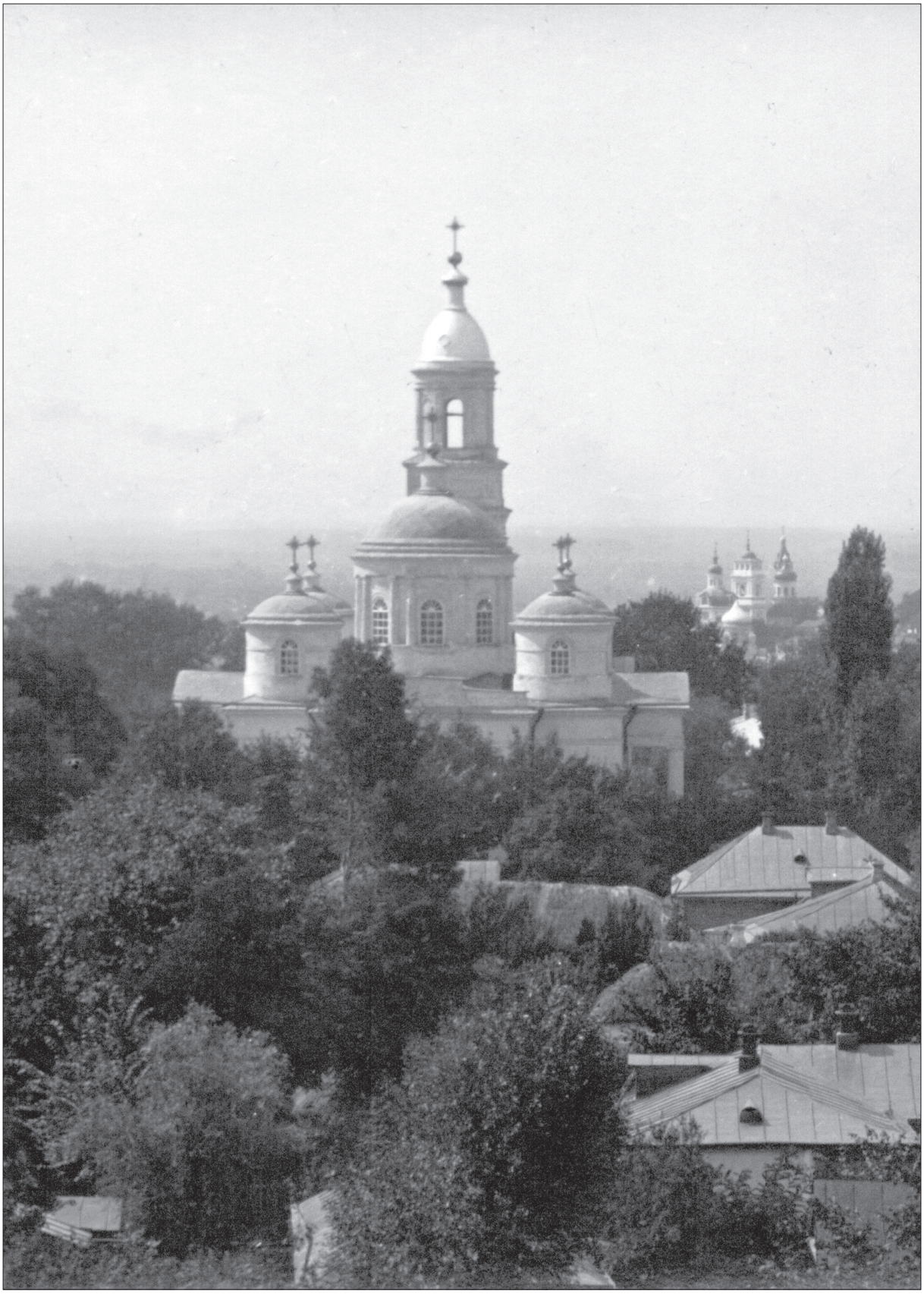

Благовіщенський храм

Каплиця Бл.кн. Олександра Невського

Молчанський монастир

Покровська Двухрамська церква

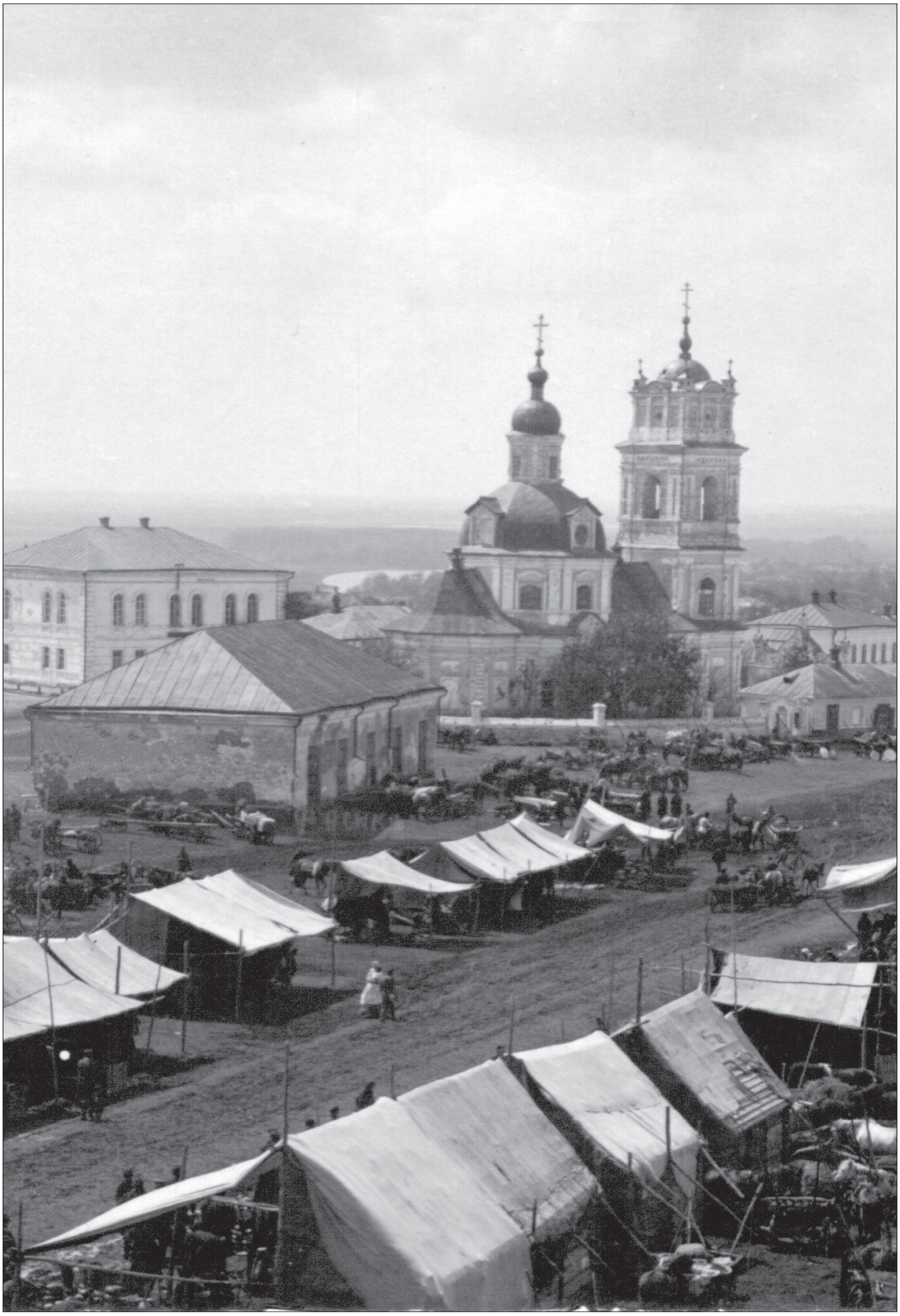

Покровська (кам'яна) церква

Путивльська церква Вознесіння

Покровська церква у с. Волокитине

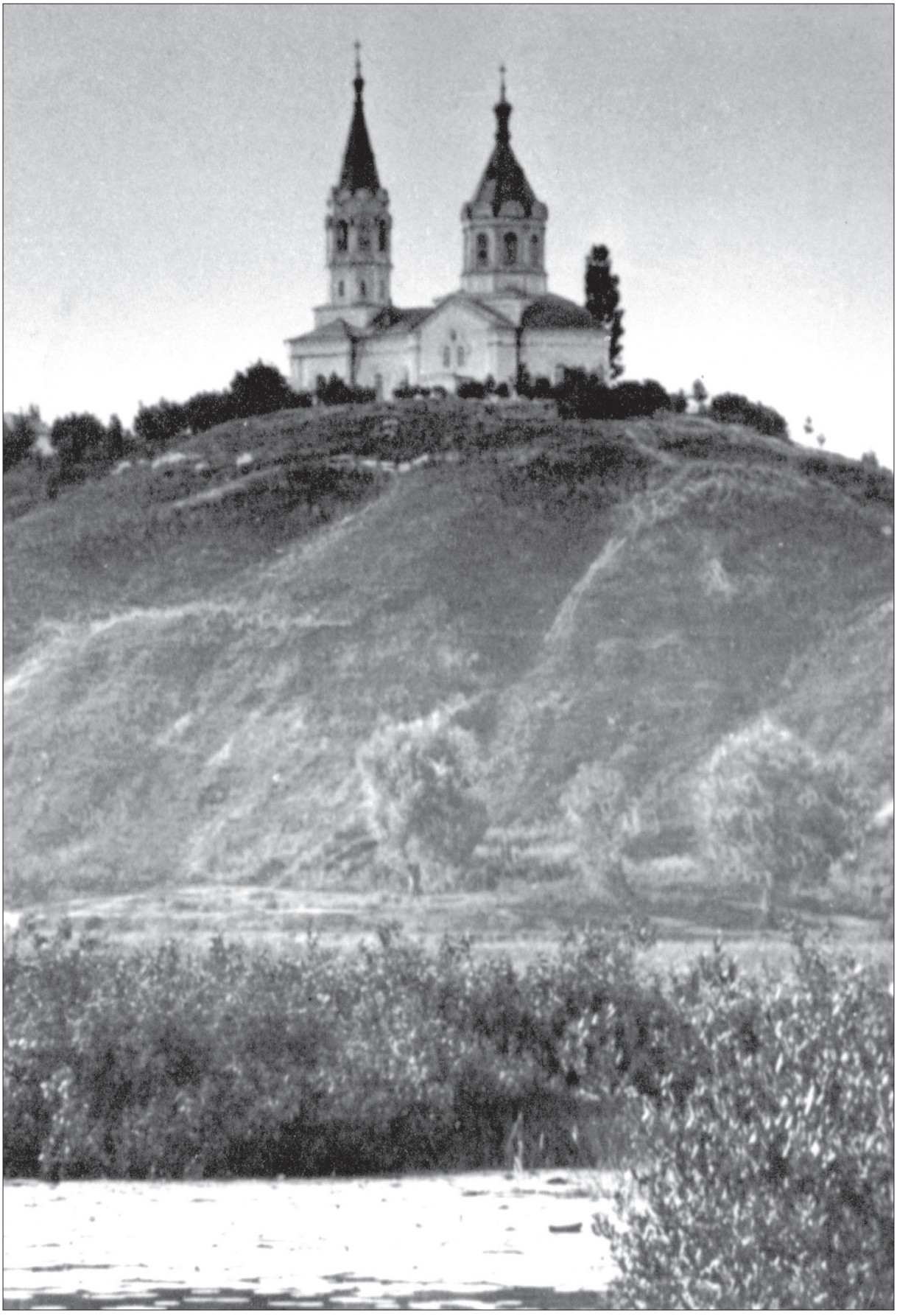

Церква Миколи Можайського (вид з річки Сейм)

Церква Миколи Можайського (вид з центру міста)

РОМЕНСЬКИЙ РАЙОН

Андріївська сільська рада
с. Андріївка.
Миколаївська церква

До парафії належали населені пункти: с. Андріївка, с. Холодник, с. Тарасівка,

Побудована в сер. XIX ст. князем Репніним-Волконським.

Закрита радянською владою в 1934 році. В період з 1934 р. по вересень 1941 р. в цьому приміщенні знаходився сільський клуб. Під час окупації німецькими військами с. Андріївки з вересня 1941 року по вересень 1943 року була відновлена робота церкви, після визволення села від окупантів в приміщенні церкви було розміщене зерносховище заготівельного пункту. З 1949 р. по 1952 р. приміщення церкви використовувалося під клубний заклад. В 1952 році було демонтовано другий поверх і переобладнано церкву під зерносховище колгоспу ім. Шевченка, яке використовується і по теперішній час.

Відомості про священнослужителів та фотографії не збереглися.

Відомості подав Семиренко П.П., с. Андріївка.
Відомості засвідчив сільський голова Ярошенко О.М.

Артюхівська сільська рада
с. Артюхівка
Георгіївська церква

Дерев'яна церква, в одному комплексі з дзвіницею, холодна, була споруджена в 1778 р.

До парафії належали 15 хуторів на відстані від 2 до 6 верст.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Дмитро Олександрович Черницький, псаломщик Іван Андрійович Редька, церковний староста – козак Артемій Феодосійович Ніколаєнко.

Точну дату зруйнування не встановлено.

Басівська сільська рада
с. Басівка
Храм Ікони Божої Матері "Всіх Скорбящая Радощів"

Рік побудови церкви Ікони Божої Матері "Всіх Скорбящая Радощів" не встановлений.

До парафії належали: с. Басівка, с. Бесарабка, с. Пшінчине, с. Велика Бутівка, Заріччя, Червоне та с. Коротище Недригайлівського району.

Церква закрита радянською владою в 1937-1939 рр., після закриття в приміщенні храму знаходився сільський клуб.

В 1980 р. приміщення було переобладнане під гуртожиток.

Відомості про меценатів та про священнослужителів не збереглися. Документів та фотографій немає.

Відомості подала: секретар сільської ради О.О.Петрич.
Відомості засвідчив сільський голова – Яків Петрович Биченко, с. Басівка.

Воскресенська церква

Дерев'яна церква з окремою дзвіницею, холодна, була споруджена в 1794 р.

До парафії належали 5 хуторів на відстані від 1 до 4 верст.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Михайло Олександрович Готаровський, псаломщик Григорій Миколайович Козаченко, церковний староста – козак Тарас Васильович Федько.

Точну дату зруйнування не встановлено.

с. Великі Будки
Преображенська церква

Дерев'яна церква на мурованому фундаменті, в одному комплексі з дзвіницею, холодна, була споруджена в 1850 р. Церковні документи відомі з 1789 р.

До парафії належали 4 хутори на відстані від 1 до 3 верст.

При храмі діяла однокласна церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Ігнатій Никифорович Каневський, псаломщик Ісідор Никифорович Каневський, заштатний псаломщик Стефан Аристархович Гонтаровський, церковний староста – козак Павло Назарович Стрельченко.

Точну дату зруйнування не встановлено.

Біловодська сільська рада
с. Москалівка
Миколаївська церква

Дерев'яна церква Святого Миколая Чудотворця в одному комплексі з дзвіницею, холодна, споруджена в 1750 р.

До парафії належали 2 хутора на відстані від 1 до 2 верст.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священики Яким Захарович Шелудько і заштатний – Василь Каневський, псаломщики Давид Євдокимович Солодовников і заштатний – Андрій Каневський, церковний староста – козак Євстафій Маркович Моголевець.

Дату знищення не встановлено.

Бобрицька сільська рада
с. Бобрик
Преображенська церква

Дерев'яна церква на мурованому фундаменті, в одному комплексі з дзвіницею, була споруджена в 1801 р.

До парафії належали 14 хуторів на відстані від 3 до 12 верст.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священики Іларіон Михайлович Малиновський і Іван Іванович Гонтаровський, псаломщики Максим Степа-

нович Язловський і Павло Миколайович Верещака, церковний староста – селянин Іван Пилипович Бажал.

Точну дату зруйнування не встановлено.

Велико-Бубнівська сільська рада
с. Великі Бубни
Свято-Михайлівська церква

До парафії належали населені пункти: Посад, Заїзд, Матлахове.

Відбудова не завершена.

Нинішній настоятель Свято-Михайлівського храму – Міняйло Сергій Васильович.

Відомості подала секретар Велико-Бубнівської сільської ради – Шевченко Світлана Михайлівна, с. Великі Бубни.
Відомості засвідчила сільський голова – Буша Любов Яківна.

Благовіщенська церква

Мурована церква в одному комплексі з дзвіницею, холодна, була споруджена в 1786 р. на кошти поміщиці Ганни Крижанівської. Церковні документи відомі з 1725 р.

До парафії належали 5 хуторів на відстані від 2 до 6 верст.

При храмі діяла церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Дмитро Федорович Полікарпов, псаломщики – диякон Іларіон Мойсейович Даценко і Дмитро Іванович Артамонов, церковний староста – селянин Павло Чухно.

Точну дату зруйнування не встановлено.

Глинська сільська рада
с. Глинськ (заштатне місто Глинськ)
Церква Святителя Миколая Чудотворця

м. Глинськ було сотенним містечком Миргородського (1649-1658 рр.), а пізніше – Лубенського козацького полків.

Миколаївська церква була побудована приблизно 1762-1772 рр. полковником Гадяцького козацького полку Антоном Крижанівським.

В 1929-1930 рр. церква була закрита радянською владою, а її будівлю довгий час використовували під пекарню, конюшню та склад.

У 1980 р. храм було відновлено.

Відомості про священнослужителів немає.

Церква Успіння Пресвятої Богородиці

Глинська Успенська церква була зведена у 1780 р.

Була закрита радянською владою в середині XX ст.

Знищена з невідомих причин, можливо згоріла.

Воскресенська Соборна церква

Дерев'яна церква Воскресіння Христового в Глинську була споруджена в 1766 р. Церковні документи відомі з 1811 р. Нова дерев'яна церква в одному комплексі з дзвіницею, холодна, була споруджена в 1892 р.

До парафії належали 2 хутори на відстані від 3 до 4 верст.

При храмі діяла жіноча однокласна церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Володимир Олексійович Гречанівський, псаломщик Стефан Євфимович Яновський, заштатний

паламар Петро Олександрович Яновський, церковний староста – дворянин Михайло Михайлович Свитун.

В 1930 р. церкву радянською владою було закрито і переобладнано на сільський клуб.

Згоріла під час пожежі в 1968 р. (за іншими даними – в 1938 р.).

Відомості подав Філоненко Сергій Анатолійович – сільський голова. Відомості засвідчив заступник голови Роменської районної державної адміністрації Л.М.Цис.

Галківська сільська рада
с. Галка
Георгіївська церква

Дерев'яна церква з окремою дзвіницею, холодна, була споруджена в 1774 р.

До парафії належали 6 хуторів на відстані від 2 до 8 верст.

При храмі діяли чоловіча і жіноча церковно-парафіяльні школи.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Микола Іванович Бурак (Буряк?), псаломщики Іларіон Іванович Язловський і Гаврило Іванович Артамонов, церковний староста – козак Іван Пилипович Богуславський.

Точну дату зруйнування не встановлено.

Гришинська сільська рада
с. Гришине (до 1931 р. – Гаврилівка)
Покровська церква

Дерев'яна церква на мурованому фундаменті, в одному комплексі з дзвіницею, холодна, була споруджена в 1764 р.

До парафії належали 4 хутори на відстані від 1 до 6 верст.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Іван Федорович Полікарпов, псаломщики Григорій Трифонович Кондратович і Данило Миколайович Петровський, церковний староста – козак Афанасій Порфирович Мощенко.

Точну дату зруйнування не встановлено.

с. Салогубівка
Різдво-Богородицька церква

Дерев'яна церква Різдва Пресвятої Богородиці на мурованому фундаменті в одному комплексі з дзвіницею, холодна, була споруджена в 1909 р.

До парафії належали 3 хутори на відстані до 1,5 версти.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Михайло Якович Михайловський, псаломщик Тимофій Іванович Пилипенко, церковний староста Стефан Маркович Лакиза.

Різдво-Богородицька церква згоріла в 1980 р.

Довгополівська сільська рада
с. Кропивинці
Василевська церква

Мурована церква в одному комплексі з дерев'яною дзвіницею, холодна, була споруджена в 1821 р.

До парафії належали 4 хутори на відстані 1 версти.

При храмі діяла однокласна церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Ілля Кіндратович Сенько і псаломщик Дорофій Михайлович Белоха, церковний староста – козак Макарій Андрійович Харина.

Споруда збереглася частково і в даний момент не використовується.

с. Левченки
Троїцька церква

Дерев'яна церква в одному комплексі дзвіницею, холодна, була споруджена в 1768 р.

До парафії належали 2 хутори на відстані 2 верст.

При храмі діяла однокласна церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Михайло Миколайович Петровський, псаломщик Семен Лукич Гвоздецький, церковний староста – козак Василь Михайлович Стеценко.

Точну дату зруйнування не встановлено.

Коржівська сільська рада
с. Коржі
Різдво-Богородицька церква

Мурована церква в одному комплексі з дзвіницею, холодна, була споруджена в 1908 р.

До парафії належали хутір на відстані 3 верст.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Фома Семенович Сладкевич, псаломщик Аполлон Олексійович Устимович, церковний староста – козак Леонтій Мойсейович Ганзін.

Точну дату зруйнування не встановлено.

Мало-Бубнівська сільська рада
с. Бацмани
Успенська церква

Дерев'яна церква на мурованому фундаменті, в одному комплексі з дзвіницею, холодна, була споруджена в 1763 р.

До парафії належали 3 хутори на відстані від 2 до 12 верст.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Олексій Дмитрович Рахубовський, псаломщик Петро Іванович Браташевський, церковний староста – козак Ісідор Павлович Головко.

Точну дату зруйнування не встановлено.

Церква Різдва Пресвятої Богородиці

Церква Різдва Пресвятої Богородиці (по-місцевому "Святої Пречистої") була побудована на кошти поляка Івана Вільгельмовича Александровича.

Закрита радянською владою в 1936 р. Після закриття храму його приміщення використовувались під зерновий склад.

Знищена комуністами в 1940 р.

Відомості подала: Малахова Марія Євдокимівна, пенсіонерка, с. Бацмани.
Відомості засвідчив Тімонович Л.Я. – сільський голова с. Малі Бубни.

с.Малі Бубни
Георгіївська церква

Дерев'яна церква на мурованому фундаменті в одному комплексі з дзвіницею, холодна, була споруджена в 1730 р.

Новий храм Георгія Побідоносця був споруджений приблизно в 1900 р.

До місцевої парафії належали: сс. Малі Бубни, Лавіркове (всього 5 населених пунктів на відстані від 2 до 8 верст).

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Георгій Митрофанович Андрієвський, псаломщик – диякон Василь Митрофанович Базидевич і заштатний псаломщик Михайло Тимофійович Яковенко, церковний староста – козак Потап Васильович Леонтович.

При храмі діяла жіноча однокласна церковно-парафіяльна школа.

Закрита радянською владою в 1936 р. Після закриття приміщення використовувались під зерновий склад.

Знищена комуністами в 1938 р.

З матеріалів церкви був збудований клуб в с. Малі Бубни, який функціонує і по теперішній час.

Відомості подала Андрусенко Ольга Василівна, пенсіонерка, с.М. Бубни.
Відомості засвідчив Тімонович Л.Я. – Мало-Бубнівський сільський голова.

Миколаївська сільська рада
с. Житнє
Миколаївська церква

Дерев'яна церква з окремою дзвіницею, холодна, була споруджена в 1806 р.

До парафії належав хутір на відстані 3 верст.

При храмі діяла однокласна церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Петро Іванович Стефановський, псаломщик Макарій Федотович Тесленко, церковний староста – козак Тимофій Михайлович Прокопенко.

Точну дату зруйнування не встановлено.

с. Калинівка
Покровська церква

Дерев'яна церква в одному комплексі з дзвіницею, холодна, була споруджена в 1763 р.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Іван Григорович Григоренко, заштатний священик Андрій Георгійович Галковський, псаломщик Семен Гречка, церковний староста – козак Авраамій Сербин.

Точну дату зруйнування не встановлено.

с. Миколаївка
Різдво-Богородицька церква

Дерев'яна церква Різдва Пресвятої Богородиці на мурованому фундаменті в одному комплексі з дзвіницею, холодна, була споруджена в 1775 р. В 1858 р. храм було відремонтовано.

До парафії належали 6 хуторів на відстані від 1 до 9 верст.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Антонин Федорович Харченко, псаломщик Іван Степанович Язловський, церковний староста – козак Прокіп Микитович Бесараб.

Точну дату зруйнування не встановлено.

с. Перекопівка
Покровська церква

Церква мурована в одному комплексі з дзвіницею, холодна, споруджена в 1885 р.

До парафії належало 7 хуторів на відстані від 3 до 12 верст.

При храмі діяла жіноча церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священики Микола Семенович Антонечко та Петро Степанович Бариш-Тищенко, псаломщики Іван Євдокимович Лабунський і Омелян Іларіонович Ільїн, заштатні псаломщики Георгій Федорович Ужвій і Олексій Ананьєвич Покасовський, церковний староста – козак Петро Дем'янович Білаш.

Точну дату зруйнування не встановлено.

Погожо-Криницька сільська рада
с. Погожа Криниця

Церква Різдва Пресвятої Богородиці

Різдво-Богородицька церква побудована в 1914 р. на кошти громади і земства.

До приходу належали населені пункти: Погожа Криниця, Степурине, Галенкове, Яковенкове, Зарудця, М.Хутір, Великий Хутір, Кашпури.

Церква була закрита радянською владою в 1938 р., після закриття в приміщенні знаходився сільський клуб.

Тимчасово відкривалася під час німецько-фашистської окупації в 1941-1943 рр.

Богослужіння в старому приміщенні храму відновлено в 1997 р.

Відомості подав Сердюк Василь Кузьмович – сільський голова с. Погожа Криниця.
Відомості засвідчив заступник голови Роменської районної державної адміністрації Л.М.Цис.

с. Протасівка
Різдво-Богородицька церква

Дерев'яна церква на честь Різдва Богородиці в одному комплексі з дзвіницею, холодна, споруджена в 1898 р.

До парафії належали 5 хуторів на відстані до 6 до 14 верст.

При храмі діяла жіноча однокласна церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священики Петро Герасимович Герасимов і заштатний – Іван Микитович Федоровський, псаломщик Микола Іванович Блохін, церковний староста – селянин Іван Григорович Маслюк.

Точну дату зруйнування не встановлено.

с. Процівка
Петро-Павлівська церква

Церква мурована в одному комплексі з дзвіницею, холодна, споруджена в 1907 р.

До парафії належало 2 хутори на відстані 2 версти.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Анатолій Автономович Процина, псаломщик Михайло Олександрович Турський, церковний староста – селянин Іван Андрійович Хоменко.

Точну дату зруйнування не встановлено.

Пустовійтівська сільська рада
с. Герасимівка
Успенська церква

Мурована церква з окремою дзвіницею, холодна, була споруджена в 1868 р. Церковні документи відомі з 1827 р.

До парафії належали 2 хутори на відстані від 2 до 12 верст.

При храмі діяла однокласна церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Василь Васильович Євфім'єв, псаломщик Федір Іванович Матвієвський, заштатний псаломщик Семен Андрійович Попов, церковний староста – селянин Іван Архипович Хуторний.

Точну дату зруйнування не встановлено.

с. Вовківці
Хрестовоздвиженський храм
та приписана Покровська церква (х. Заруддя)

Дерев'яна церква без дзвініці, холодна, була споруджена в 1859 р. До неї була приписана Покровська церква на хуторі Заруддя – дерев'яна, в одному комплексі з дзвіницею, холодна, споруджена в 1904 р.

При храмі діяла жіноча церковно-парафіяльна школа.

До парафії належали 24 хутори на відстані від 1 до 8 верст.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священики Андрій Васильович Морачевський і Андрій Петрович Тарасенко, псаломщики Григорій Вікторович Дараганов і Петро Захарович Чміль, церковні старости: у Вовківцях – козак Данило Михайлович Згиблий і в Зарудді – козак Мефодій Омельченко.

Точну дату зруйнування Хрестовоздвиженської церкви не встановлено. Покровський храм в Зарудді перебудовано під клуб.

с. Пустовійтівка
Троїцька церква

Пустовійтівка – батьківщина останнього кошового отамана Запорізької Січі Петра Калнишевського (1691-1803).

Холодна, дерев'яна трибанна Троїцька церква була споруджена в 1773 р. коштом кошового Калнишевського. За переказами, подвір'я отамана було розташоване неподалік від храму.

В Роменському краєзнавчому музеї зберігається напрестольне Євангеліє в коштовній оправі, подароване П.Калнишевським Троїцькій церкві.

За часів радянської влади верхні яруси церкви були знищені, а приміщення використовувалося під склади та сільський клуб.

В 1990 р. були здійснені перші захисні роботи. В 2006 р. церкву відновлено за ініціативою Президента України В.А.Ющенка та завдяки підтримці народного депутата України П.А.Ющенка.

Ріпківська сільська рада
с. Мокіївка
Параскевіївська церква

Дерев'яна церква Параскеви П'ятниці в одному комплексі з дзвіницею, холодна, була споруджена в 1895 р. По церковним документам відома з 1801 р.

До парафії належали 2 хутори на відстані від 1 до 7 верст.

При храмі діяла церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Сергій Миколайович Богданович, псаломщик Петро Онисимович Лисенко, церковний староста – козак Костянтин Мірошниченко.

Радянською владою церкву переобладнано під клуб.

Рогинцівська сільська рада
с. Ведмеже
Покровська церква

Дерев'яна церква з окремою дзвіницею, холодна, була споруджена в 1780 р. По церковним документам відома з 1738 р. Перебудовувалась в 1910 р.

До парафії належав 1 хутір на відстані 3 версти.

При храмі діяла церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священики Іван Васильович Стаховський і заштатний Іван Павлович Лебединський і диякон, псаломщик – диякон Дмитро Іванович Матвієвський, церковний староста – козак Іван Бойко.

Точну дату зруйнування не встановлено.

Успенська церква

Дерев'яна церква в комплексі з дзвіницею, холодна, була споруджена в 1885 р.

До парафії належали 10 хуторів на відстані від 1 до 10 верст.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Іван Йосипович Ващенко, псаломщик Федір Євгенович Терешкевич, церковний староста – міщанин Василь Максимович Ангелов.

Точну дату зруйнування не встановлено.

с. Рогинці
Георгіївська церква

Дерев'яна церква Георгія Побідоносця з окремою дзвіницею, холодна, була споруджена в 1898 р.

До парафії належали 7 хуторів на відстані від 3 до 8 верст.

При храмі діяла жіноча церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священики Феофан Павлович Свєшніков і Михайло Васильович Коропов, заштатні – священик Костянтин Якович Рудницький і диякон Максим Олександрович Кумановський, псаломщики Дмитро Перч-Годжул і Яків Іларіонович Ільїн, церковний староста – козак Олексій Петрович Рєзвий.

Точну дату зруйнування не встановлено.

с. Сміле
Миколаївська церква

м. Сміле було сотенним містечком Миргородського (1654-1658 рр.), а пізніше – Лубенського козацького полків.

Дерев'яна Миколаївська церква на мурованому фундаменті з окремою дзвіницею, холодна, була споруджена в 1795 р. В 1850 р. Миколаївський храм відремонтовано.

До парафії належали 10 хуторів на відстані від 3 до 15 верст.

При храмі діяли дві однокласні церковно-парафіяльні школи.

Смілівський учитель Олександр Костянтинович Ціолковський (син видатного ученого) балотувався в 1917 р. від виборців містечка до всеросійських Установчих зборів.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Петро Георгійович Хоба, псаломщики Порфирій Якович Миницький і Іван Петрович Постоєв, церковний староста – козак Гаврило Іванович Тригуб.

Храм зруйновано радянською владою в 20-30 рр. XX ст.

Покровський храм з приписаною Воскресенською церквою

Дерев'яна церква на мурованому фундаменті з окремою дзвіницею, холодна, булла споруджена в 1800 р. До неї булла приписана цвинтарна Восресенська церква – мурована, холодна, споруджена в 1866 р.

Священиком Покровської церкви у XVIII ст. був брат останнього кошового отамана Запорозької Січі Петра Калнишевського.

При храмі діяла однокласна церковно-парафіяльна школа.

До парафії належали 3 хутори на відстані від 5 до 9 верст.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священики Григорій Тимофійович Шашкевич, псаломщик Євсевій Спиридонович Вакулович, церковний староста – селянин Йосип Васильович Махиня.

Храм зруйновано радянською владою в 20-30 рр. XX ст.

Преображенська церква

Церковні документи смілівської Преображенської церкви відомі з 1711 р.

Мурована церква Преображення Господнього в одному комплексі з дзвіницею, холодна, споруджена в 1862 р. В 1904 р. Преображенський храм відремонтовано.

До парафії належали 9 хуторів на відстані від 3 до 10 верст.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священики Григорій Гаврилович Гладкий, псаломщик Дмитро Якович Миницький, церковний староста – козак Петро Олексійович Босик.

Храм зруйновано радянською владою в 20-30 рр. XX ст.

Успенська церква

Церковні документи смілівської Успенської церкви відомі з 1801 р.

Мурована церква Успіння Пресвятої Богородиці в одному комплексі з дзвіницею, тепла, споруджена в 1845 р. В 1910 р. Преображенський храм перебудовано.

До парафії належали 5 хуторів на відстані від 5 до 10 верст.

При храмі діяла однокласна церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священики Павло Михайлович Рябчевський і заштатний Федір Михайлович Лонгинов, псаломщик Василь Якович Романовський, церковний староста – козак Василь Петрович Дужан.

Храм зруйновано радянською владою в 20-30 рр. XX ст.

Трьохсвятительська церква

Дерев'яна церква на честь Трьох Святителів в одному комплексі з дзвіницею, холодна, споруджена в 1711 р. на кошти Василя Громеки. В 1795 р. Трьохсвятительський храм відремонтовано.

При храмі діяла церковно-парафіяльна школа.

До парафії належали 2 хутори на відстані від 5 до 7 верст.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Олександр Євграфович Кононов, псаломщик Карпо Омелянович Моцний, церковний староста – селянин Дем'ян Юліанович Тригуб.

Храм зруйновано радянською владою в 20-30 рр. XX ст.

с. Хмелів

Покровська церква

м. Хмелів протягом 1742-1782 рр. було сотенним містечком Лубенського козацького полку.

Дерев'яна церква на кам'яному фундаменті з окремою дзвіницею, холодна, збудована в 1753 р. В 1841 р. церква Покрова Пресвятої Богородиці була відремонтована.

При храмі діяла церковно-парафіяльна школа.

До парафії належали 8 хуторів на відстані від 4 до 12 верст.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священики Павло Михайлович Яновський і Митрофан Іванович Благовіщенський, псаломщики Григорій Михайлович Грабовський і Григорій Якович Миницький, церковний староста – козак Василь Якович Федько.

Точну дату зруйнування не встановлено.

Різдво-Богородицька церква

Дерев'яна церква на кам'яному фундаменті з окремою дзвіницею, холодна, збудована в 1772 р. В 1844 р. церква Різдва Пресвятої Богородиці була відремонтована.

До парафії належали 8 хуторів на відстані від 1 до 8 верст.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Пилип Федорович Сергієвський, псаломщики Григорій Павлович Трилевський та Яків Петрович Левандовський, церковний староста – козак Петро Йосипович Зеркал.

Точну дату зруйнування не встановлено.

Хоминцівська сільська рада, с. Хоминці
Успенська церква

Церковні документи с. Хоминці відомі з 1765 р.

Дерев'яна церква на кам'яному фундаменті, в одному комплексі із дзвіницею, холодна, споруджена в 1888 р. До Успенського храму була приписана Олександро-Невська церква в с. Локня.

До парафії належали 6 хуторів на відстані від 1,5 до 3,5 версти.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: протоієрей Олександр Васильович Греченко, священик Гордій Захарович Мартиненко, псаломщики диякон Мойсей Петрович Жилін та Федір Митрофанович Верховський, церковні старости в с. Хоминець – козак Стефан Федорович Тарасенко і в с. Локня – козак Єрмолай Мойсейович Подольний.

За радянської влади Успенська церкву переобладнано під клуб.

Хоминцівська сільська рада, с. Локня
Олександро-Невська церква

Дерев'яна холодна церква на честь Святого Благовірного князя Олександра Невського була споруджена в "деревні" Локня в 1882 р. Храм був приписаний до Успенської церкви с. Хоминці.

Олександро-Невська церква була перебудована під школу.

Ярошівська сільська рада, с. Ярошівка
Різдво-Богородицька церква

Дерев'яна церква Різдва Пресвятої Богородиці була споруджена 7 липня 1878 р. на кошти Полтавської єпархії, землевласників та пожертв кожного парафіянина. Храм мав 3 куполи з дзвіницею.

Оздоблення церкви виконав місцевий умілець Демиденко.

Першим священнослужителем був о.Самсон Михайлівський, останні священнослужителі: отець Богданович, диякон Горденко Павло Іванович та церковний староста Горденко Мотря Іванівна.

При церкві були розміщені церковно-парафіяльна школа та велика бібліотека.

До місцевої парафії належали: с. Ярошівка, хутори Галка та Гертопанів.

Закрита радянською владою в 1929 р. Знищена в 1955 р., з її будматеріалів побудовано споруду Глинського районного комітету Комуністичної партії.

Документи та фотографії не збереглися.

Відомості подав Запорожець Анатолій Олександрович – директор Ярошівського навчально-виховного комплексу, с. Ярошівка.
Відомості засвідчив сільський голова – Ольшанський О.М., с. Ярошівка.

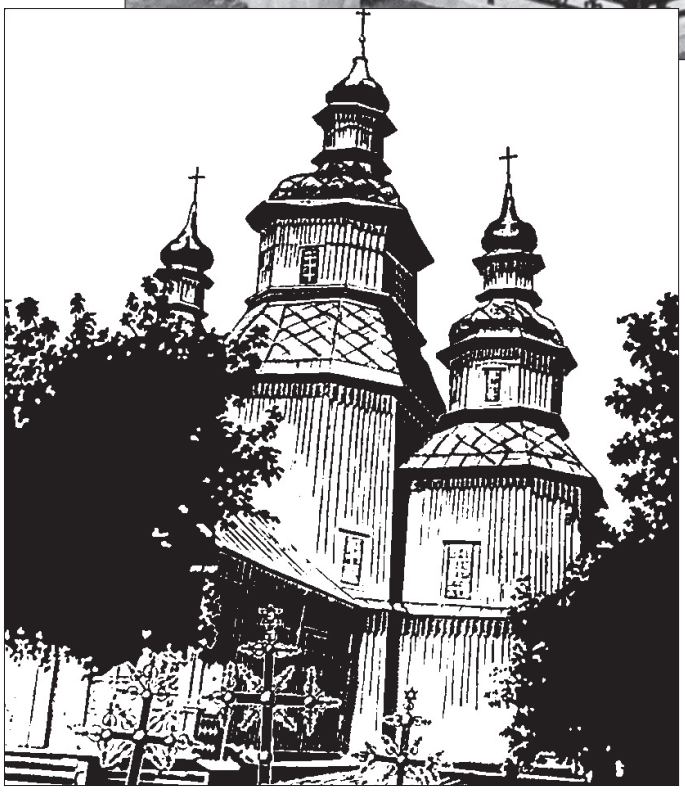

Свято-Троїцька церква.
с.Пустовійтівка

Відбудова Свято-Троїцької церкви. с.Пустовійтівка

М. РОМНИ

Покровська церква

Дерев'яна, холодна, в одному комплексі з дзвіницею. Побудована протягом 1764-1770 рр. на кошти кошового отамана Запорізької Січі Петра Калнишевського, уродженця Роменщини та січового старшини Давида Чорного. Була одним з неперевершених зразків класичної архітектури козацького відродження. Іконостас виготовлений знаменитим різьбярем Сисоєм Шалматовим і був одним з найкращих його витворів. У 1827-1830 рр. проводився капітальний ремонт храму. Детальну історію церкви виклав титар Святодухівського собору, краєзнавець Іван Курилов в книзі "Роменська старовина", яка вийшла друком в Ромнах 1898 р.

У 1901 та 1907 рр. пам'ятку досліджував вчений-мистецтвознавець М.О.Макаренко. У 1907 р. архітектор-реставратор П.П.Покришкін виконав докладні архітектурно-археологічні обміри пам'ятки. Церква розташовувалася на Покровській горі (вул. Комсомольська, 4-6). У 1908 р. стараннями Полтавського церковно-археологічного комітету Покровський храм, через загрозу руйнування, перевезений з м. Ромни до Полтави і зібраний на новому місці – у межах садиби резиденції архієпископа. Це перший в Україні приклад наукової музеєфікації пам'ятки народної дерев'яної архітектури.

У 1929 р. церкву дослідив науковець С.А.Таранушенко. Храм згорів під час бойових дій Другої світової війни в 1943 р. У фондах Роменського краєзнавчого музею зберігається фото церкви.

Відомості подала заступник міського голови м. Ромни, керуюча справами виконкому А.В.Окіпна.

Покровська церква

Мурована церква, тепла, однопрестольна, в одному комплексі з дзвіницею, побудована в 1905 р. Декілька років (до 1908 р.) стояла поряд зі старою (дерев'яною) до переміщення її у Полтаву. При церкві знаходилась однокласна церковно-парафіяльна школа. Храм розміщувався на Покровській горі (нинішня вул. Комсомольська, 4-6).

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Іван Феофанович Стефанович, псаломщик – диякон Іпполіт Андрійович Животков, церковний староста – міщанин Іван Якович Терещенко.

Знищена радянською владою в 30-х рр. XX ст. У фондах Роменського краєзнавчого музею зберігається фото церкви 30-х рр., на якій відображений саме той момент, коли активісти скидають з маківок церкви хрести, хизуючись цим.

Олександро-Невська церква

Кам'яна, тепла, з дзвіницею (за ін. даними – без дзвіниці). Будувалась протягом 1882-1891 рр. в стилі пізнього класицизму за проектом губернського архітектора Михайловського. Храм розписував художник Ярема Отришко. Іконостас виготовлений та позолочений різьбярем Титаренком. Образи іконостасу – роботи київського художника Рокачевського та московських живописців.

Церква освячена 23 вересня 1891 р. єпископом Полтавським і Переяславським Іларіоном. Храм розташовувався на Гостиннодвірській площі (нині міський парк ім. Т.Шевченка), де проводились знамениті на всю східну Європу Іллінська та Вознесенська ярмарки. При церкві функціонувала однокласна жіноча церковно-парафіяльна школа. Потужний кубічний об'єм нової величної будівлі, увінчаної п'ятьма маківками, став смисловим і художнім акцентом як Гостиннодвірської площі, так і сусідніх вулиць центру міста. У зовнішніх обрисах храму простежуються деякі риси, які зближують його з українською архітектурою. Це пірамідальність силуету, тісно поставлене п'ятибання, параболічні обриси маківок, довершених ліхтариками і главками.

Докладну історію церкви написав ще в кінці XIX ст. титар Святодухівського собору, краєзнавець Іван Курилов у своєму поважному дослідженні під назвою "Роменська старовина", надрукованому в Ромнах у 1898 р.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Федір Олександрович Зубковський і диякон Михайло Костянтинович Богдановський, заштатний

псаломщик Феодосій Стефанович Сєріков, церковний староста – потомственний почесний громадянин Іпполіт Федорович Вахрамєєв.

Храм зачинено радянською владою в грудні 1929 р. Протягом 1930-1941р.р. тут розміщувався Роменський краєзнавчий музей. У 1941-43 рр. церква була діючою. У 1943 р. частково пошкоджена вибухами під час ведення бойових дій в місті. В 2-й пол. 40-х рр. споруду церкви пристосували під водонапірну башту, що призвело до поступового руйнування будівлі від великого тиску на стіни величезного металевого баку з водою, який розміщувався у верхній частині церкви і призвів до появи тріщин. Врешті будівлю визнали аварійною і дали наказ її знищити. Церкву підірвали вибухівкою і розібрали в квітні 1967 р. За свідченнями очевидців стіни церкви були ще такими міцними, що вибухівку довелося закладати декілька разів, а від вибухів у сусідніх будинках потріскались або повилітали шибки. У фондах Роменського краєзнавчого музею зберігаються листівка та фото із зображенням церкви.

Відомості подала заступник міського голови м. Ромни, керуюча справами виконкому А.В.Окіпна.

Івано-Богословська церква (домова при духовному училищі)

Мурована церква без дзвіниці, на 3-му поверсі училищного корпусу.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Петро Степанович Демчинський і псаломщик Іван Федорович Демиденко.

Припинила своє існування в 1919-1920 рр.

Маріє-Магдалинівська церква

(домова при Роменській богадільні)

Мурована однопрестольна церква, тепла, на 2-му поверсі богоугодного закладу, з окремою дзвіницею, була споруджена в 1826 р.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Яків Васильович Андрієвський, псаломщик – диякон Іван Григорович Каневський, церковний староста – колезький реєстратор Олексій Васильович Литвиненко.

Богослужіння припинені радянською владою на поч. 20-х рр. XX ст. Точну дату зруйнування не встановлено.

Миколаївська церква

Церква мурована, тепла, однопрестольна, в одному комплексі з дзвіницею, споруджена в 1834 р. на пожертви парафіян. Значні кошти на будівництво були виділені дворянином Степаном Івановичем Манджосом. Земельну ділянку під будівництво храму подарував поміщик Гижицький. В 1891 р при храмі відкрито однокласну церковно-парафіяльну школу.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Андрій Михайлович Осипов і заштатний протоієрей Данило Григорович Італінський, псаломщик Василь Сисойович Прядка, церковний староста – міщанин Стефан Семенович Берлов.

Миколаївську церкву знищено радянською владою у 30-х рр. XX ст.

Синагога

Кам'яна синагога побудована на поч. XX ст. на кошти місцевої єврейської громади.

Зачинена радянською владою в 30-х рр. XX ст. Частково зруйнована під час бойових дій в 1943 р. Пізніше перебудована. У 2-й пол. XX ст. тут розміщувався магазин "Воєнторг", нині фірма "Поліграфсервіс". Розташована по вул. Шевченка, 67. Фото синагоги відсутнє.

Відомості подала заступник міського голови м. Ромни, керуюча справами виконкому А.В.Окіпна.

Синагога

Кам'яна. Побудована на поч. XX ст. Зачинена радянською владою в 30-х рр. XX ст. Знищена під час ведення бойових дій в 1943 р. В 2-й пол. XX ст. на цьому місці збудоване двохповерхове приміщення гуртожитку обласного управління торгівлі. Нині це житловий будинок по вул. Р. Люксембург, 19. Фото синагоги відсутнє.

Відомості подала заступник міського голови м. Ромни, керуюча справами виконкому А.В.Окіпна.

Синагога

Кам'яна будівля зведена на поч. XX ст. як приміщення для синагоги. Зачинена радянською владою в 30-х рр. XX ст. і відведена під житло. У 1940 р. викуплена швейною фабрикою для власних потреб. Протягом 1941-1947 рр. приміщення синагоги використовувалось як житловий будинок. З 1947 р. – виробничий корпус швейної фабрики, яка розміщувалась за адресою: бульвар Московський, 11.

Фото відсутнє. Документи зберігаються в Роменському інвентаризаційному бюро, в теці "Швейна фабрика". Зокрема, рішенням виконкому Роменської райради від 3 жовтня 1947 р. будівля колишньої синагоги була закріплена за швейною фабрикою Сумського обласного управління легкої промисловості як домоволодіння №7 по вул. Комінтерну, (нині бульвар Московський).

Відомості подала заступник міського голови м. Ромни, керуюча справами виконкому А.В.Окіпна.

с. Лозова (з 1960 р. – в межах м. Ромни)
Георгіївська церква

Тридільну дерев'яну холодну церкву в передмісті Ромен в кін. XVII ст. (за ін. даними – в 1734 або 1754 р.) спорудили мешканці с. Лозова. Храм був однопрестольний, споруджений в комплексі з дзвіницею.

Церква мала три гранчасті зруби, увінчані наметовими верхами з маківками. На думку деяких вчених, первісно мала широке опасання і являла собою видатний витвір дерев'яної архітектури доби козацького бароко. В результаті перебудови, що сталася 1850 р., церква стала одноверхою, втративши верхи над вівтарем і бабинцем. Із заходу було добудовано невелику дзвіницю, а з півночі й півдня – ґанки з колонними портиками.

При церкві діяла однокласна церковно-парафіяльна школа. До парафії належали с. Лозова та хут. Білогриців щина.

Георгіївська церква припинила функціонування в 30-х рр. XX ст. Використовувалась як склад. Під час німецької окупації, напевно, богослужіння на короткий час було відновлене.

Після Другої світової війни храм не діяв. 1954 р. її внесли до державного реєстру під охоронним № 625, як пам'ятку архітектури республіканського значення. За відсутністю належного догляду і ремонту споруда поступово руйнувалася. В 1981 р. церква була знищена в результаті підпалу. Не обійшлося тут без місцевої влади – занадто швидко були сфальсифіковані документи про те, що наслідком пожежі був удар блискавиці. Мешканці поза очі звинувачували секретаря райкому партії. В грудні 1986 р. письменник Сергій Плачинда намагався порушити питання щодо вандалізму в Ромнах на V з'їзді Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, яке перебувало під жорстким контролем комуністичної партії. Розташована була Георгіївська церква по вул. Дудіна біля домоволодіння № 66.

У фондах Роменського краєзнавчого музею зберігається фото церкви.

Відомості подала заступник міського голови м. Ромни, керуюча справами виконкому А.В.Окіпна.

с. Процівка (з 1960 р. – в межах м. Ромни) Петропавлівська церква

Кам'яна, холодна, в одному комплексі з дзвіницею. Побудована в 1907 р.

До парафії входили с. Процівка та хут. Борозенки. Розташовувалася праворуч, за 100-200 м від дороги Ромни-Конотоп.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священик Михайло Іванович Чайковський, псаломщик Сава Ілліч Безпалько, заштатний священик Костянтин Іванович Яновський, церковний староста – Гаврило Ісідорович Пипа.

Закрита радянською владою в 30-х рр. XX ст. Зруйнована під час бойових дій в 1943 р. У фондах Роменського краєзнавчого музею зберігається картина з зображенням Петропавлівської церкви.

Відомості подала заступник міського голови м. Ромни, керуюча справами виконкому А.В.Окіпна.

с. Засулля (з 1960 р. – в межах м. Ромни) Церква Різдва Богородиці

Дерев'яна церква, холодна, в одному комплексі з дзвіницею. Побудована в 1864 р. Церква по-народному називалася – Кутівською, оскільки місцеві вулиці під кутом сходилися до будівлі храму.

До парафії входили с. Засулля та хутори Богданівщина і Лавурківщина.

Храм розташовувався в південній частині с. Засулля по нинішній вулиці Чернишевського.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священики Стефан Прохорович Житецький і заштатний Іван Миколайович Горунович, псаломщики – диякон Василь Тихонович Войтенко і заштатні Аркадій Михайлович Прокопович та Данило Степанович Рахубовський, церковний староста – міщанин Іван Миколайович Дуров.

Богослужіння були припинені радянською владою в 20-х рр. Церква зруйнована в 30-х рр. XX ст. У фондах Роменського краєзнавчого музею фото відсутнє.

Відомості подала заступник міського голови м. Ромни, керуюча справами виконкому А.В.Окіпна.

Троїцька церква

Мурована церква, холодна, без дзвіниці. Побудована в 1882 р. До неї була приписана цвинтарна Пантелеймонівська церква.

До парафії належали хутори: Бойків, Ковалівщина, Галенів, Черв'яків, Яковенків, Плющів, Патешин, Степурин, Титаренків, Різників, Новосельщина, Гамаліїв, Горошківський, Сороковщина та Назаренків.

При храмі діяла однокласна жіноча церковно-парафіяльна школа.

Згідно Довідкової клірової книги Полтавської єпархії на 1912 р. в храмі служили: священики Михайло Павлович Овсієвський і Василь Андрійович Комарецький, псаломщики Олексій Мойсейович Рудик і диякон Павло Тимофійович Букшований, заштатні псаломщики Григорій Гаврилович та Микола Гаврилович Врублевські, церковний староста – селянин Захарій Дмитрович Васюта.

Зачинена і зруйнована радянською владою в 30-х рр. XX ст. На цьому місці, по вул. Полтавській, 41, в 2-й половині XX ст. збудований кінотеатр Ювілейний. У фондах Роменського краєзнавчого музею зберігається листівка з видами на село Засулля початку XX ст., де є зображення і церкви.

Відомості подала заступник міського голови м. Ромни, керуюча справами виконкому А.В.Окіпна.

Пантелеймонівська церква

Дерев'яна церква, холодна, цвинтарна, без дзвіниці, приписана до Троїцької церкви, споруджена в 1896 р. До парафії належали хутори Бойків, Ковалівщина, Галенків, Черв'яків, Яковенків, Плющів, Патьошин, Степурин, Титаренків, Різників, Новосельщина, Горошківський, Гамаліїв, Сороківщина, Назаренків. Церква розташовувалась в північній частині кладовища с. Засулля.

Зачинена і зруйнована радянською владою в 30-х рр. XX ст. У фондах Роменського краєзнавчого музею фото відсутнє.

Відомості подала заступник міського голови м. Ромни, керуюча справами виконкому А.В.Окіпна.

Дзвін біля Роменського краєзнавчого музею, 1932 р.

Зняття хрестів з Олександрівського собору, м.Ромни, 1930-і рр.

Зняття хрестів з храму, м.Ромни

Миколаївська церква. 1834 р.

Олександрівська церква

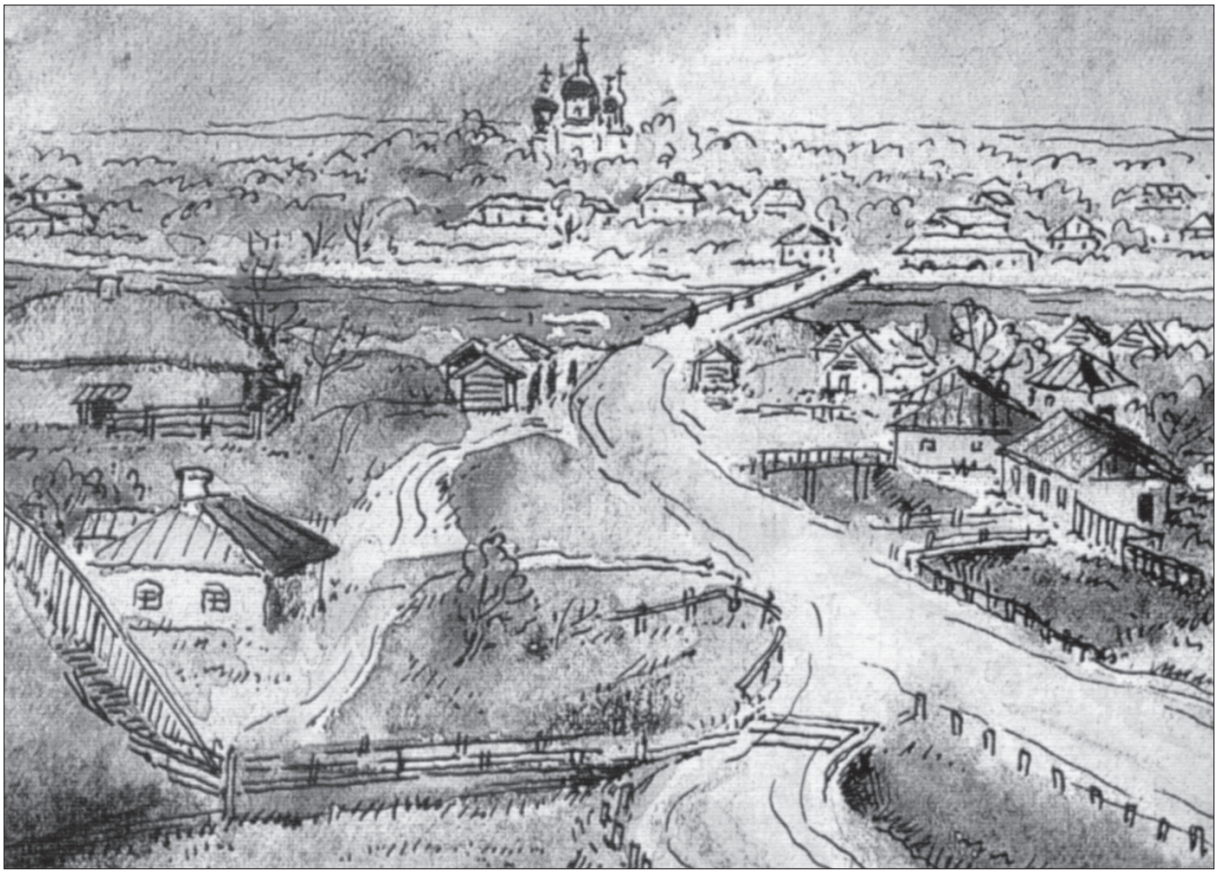

Собор Святого Духу

Георгіївська церква

Покровська церква

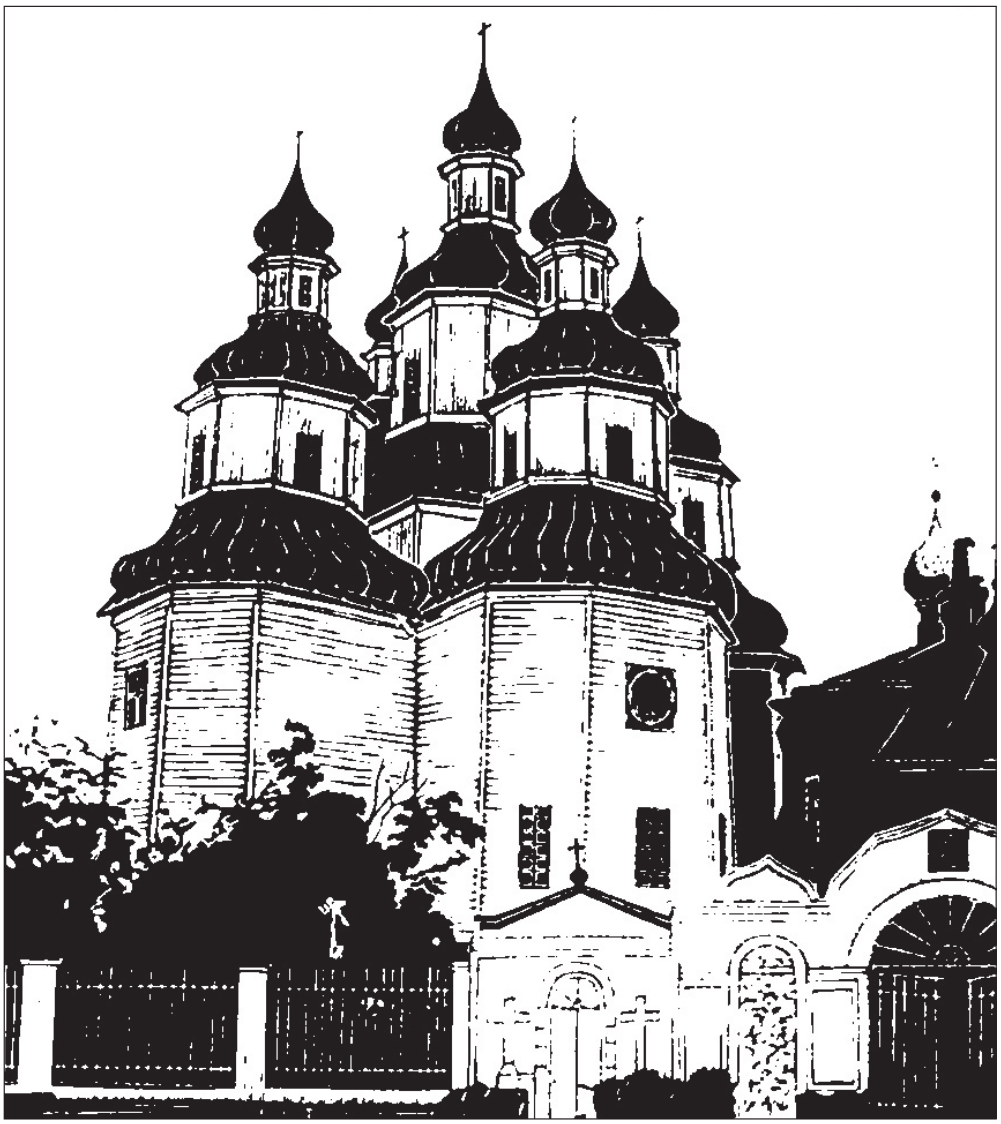

Покровський храм

СЕРЕДИНО-БУДСЬКИЙ РАЙОН

Середино-Будська селищна рада
м. Середина -Буда
Різдво-Богородицька церква

Перший храм Різдва Пресвятої Богородиці в м. Середина-Буда був дерев'яним і спорудженим у XVII ст. Протягом 1776-1783 рр. замість нього була збудована кам'яна Різдво-Богородицька церква. Храм перебудовувався декілька разів, останній – в 1865 р. за проектом арх. А.Штахеншнейдера.

В 1930-х рр. церква була частково розібрана і перебудована на кінотеатр. Згодом в будівлі храму влада розмістила Будинок піонерів.

В 1997 р. в колишній Різдво-Богородицькій церкві відновлено богослужіння, проте втрачені архітектурні елементи залишаються не відновленими.

Відомості надав краєзнавець Нетудихаткін Анатолій Вікторович.

Троїцька церква

Церква в ім'я Святої Трійці в Середина-Буді була споруджена в 1747 р.

В 1930-х рр. церква була частково розібрана і перебудована під електростанцію.

Остаточно Троїцький храм був зруйнований в 1950 –х рр.

Миколаївська церква

Перша середино-будська церква в ім'я Св. Миколая Чудотворця була зведена в XVII ст. з дерева В 1787 р. замість старого храму було споруджено мурований.

В 1930-х рр. церква була переобладнана під столярну майстерню.

В 1937-1938 рр. внаслідок перебудування Миколаївський храм втратив 25 % архітектурних деталей.

Під час німецької окупації в 1941 р. в церкві було відновлено богослужіння.

На сьогодні Миколаївська парафія відновила свою діяльність.

Синагога

Кам'яна середино-будська синагога була зведена в XIX ст. на кошти місцевої єврейської громади.

В 1930-х рр. після перебудування в приміщенні синагоги розмістили хлібозавод, а згодом – завод із виробництва кормів. На сьогодні в будівлі розташований приватний готель.

Великоберізківська сільська рада
с. Велика Берізка

Безумовно, що в с. Велика Берізка храм існував ще у XVIII ст., оскільки за "Списком наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." на той час Берізка вже мала статус села і в ній мешкала 91 ревізька душа.

Дата спорудження останньої церкви не встановлена.

До закриття храму в ньому працював священик Василь Виноградський.

В 1933-1934 рр. храм був закритий і пристосований під місцевий сільмаг.
Остаточно великоберізьську церкву зруйновано в 1942 р.

Відомості надали Устинко Ольга Григорівна, Шинкаренко Віра Сергіївна – пенсіонерки.
Відомості засвідчила сільський голова Роговець Галина Іванівна, тел. 9-63-90.

Голубівська сільська рада
с. Голубівка
Михайлівська церква

З огляду на те, що с. Голубінка було засноване на поч. XVII ст., можна припустити, що перший храм в ньому був споруджений в 1 пол. XVII ст. Згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." у селі Голубівці Новгород-Сіверського повіту на той час мешкало 94 ревізькі душі.

Дата спорудження церкви Святого Архистратига Михаїла не встановлена.

До михайлівської парафії належали сс. Поділи та Голубінка, а також хутори Зарічний і Василевський.

В 1918-1919 рр. церква була закрита і пристосована під сільський клуб і читальню.

Остаточно Михайлівський храм був зруйнований під час Другої світової війни в 1941-1945 рр.

Відомості надав Степаненко Микола Йосипович, пенсіонер, тел. 9-63-85.
Відомості засвідчила сільський голова Кувіка Ніна Федорівна, тел. 9-63-49.

с. Лісне
Казанська церква

Дата спорудження останньої церкви Ікони Казанської Божої Матері не встановлена.

До казанської парафії належали сс. Лісне та Голубівка.

В 1937-1939 рр. церква була закрита і пристосована під тракторний стан.

Остаточно Казанський храм був зруйнований під час Другої світової війни в 1941-1945 рр.

Відомості надала Зенченко Ганна Яківна, пенсіонерка.
Відомості засвідчила сільський голова Кувіка Ніна Федорівна.

Жихівська сільська рада
с. Жихове
Церква Святого Архистратига Михаїла

З огляду на те, що Жихове було засноване на поч. XVII ст., церква в даному населеному пункті існувала досить давно.

Згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." у с. Жихов Глухівського повіту на той час мешкало 294 ревізькі душі.

Дата спорудження та знищення Михайлівського храму не встановлені.

Церква відносилася до Олтаро-Руднянсько-Жихівської парафії.

с. Рудня
Церква Богоявлення Господнього

Дата спорудження останньої Богоявленської церкви не встановлена. Однак православний храм тут існував вже в кін. XVIII ст.: за "Списком наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." на той час Рудня мала статус села і в ній мешкало 190 ревізьких душ.

Храм відносився до Олтаро-Руднянсько-Жихівської парафії.

Богоявленська церква знищена комуністами на поч. 30-х рр. XX ст.

Зноб-Новгородська селищна рада
с. Зноба

Село Зноба було засноване в XVI ст. Можна припустити, що перший місцевий храм був однім із найдавніших в районі.

Згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." у "селі Зноб" Новгород-Сіверського повіту на той час мешкало 282 ревізькі душі.

Дата спорудження та знищення Миколаївської церкви не встановлені.

Притч церкви Святого Миколая Чудотворця обслуговував Білоусівсько-Знобовський приход: сс. Стягайлівка, Стара Гута, Василівка, Улиця, Зноб-Новгородське.

Кам'янська сільська рада
с. Кам'янка

Остання церква в с. Кам'янка, яке було засноване на поч. XVIII ст., була споруджена в 1765 р.

Згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." в "слободе Каменской" Новгород-Сіверського повіту на той час мешкало 495 ревізьких душ.

До місцевої парафії належали сс. Курган, Лужки, Пилипи, Високосів і Кам'янське.

Остаточно кам'янський храм зруйновано в 1974 р.

Відомості надав сільський голова Фащук Олександр Михайлович.

Кренидівська сільська рада
с. Кренидівка (Крейнидівка)
Церква в ім'я Святої Великомучениці Варвари

Згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." у селі Крейнидівці Новгород-Сіверського повіту на той час мешкало 334 ревізькі душі. З огляду на статус "села", церква в даному населеному пункті існувала принаймні вже в кін. XVIII ст.

Храм належав до Мефедівсько-Кренидівської парафії.

Дата спорудження та знищення Варваринської церкви не встановлені.

с. Мефедівка
Церква Святого Миколая Чудотворця

Дата спорудження Миколаївського храму не з'ясована. Згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." у селі Мефедівці Новгород-Сіверського повіту на той час мешкало 443 ревізькі душі. З огляду на статус "села", церква в даному населеному пункті існувала принаймні вже в кін. XVIII ст.

Храм належав до Мефедівсько-Кренидівської парафії.

Дата знищення Миколаївської церкви не встановлена.

Кривоносівська сільська рада
с. Кривоносівка
Церква Святого Архистратига Михаїла

Дата спорудження та знищення Михайлівського храму не встановлені.

З огляду на те, що село булозасноване в 2 пол. XVII ст. церква в даному населеному пункті існувала принаймні вже в кін. XVII – 1 пол. XVIII ст.

За "Списком наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." на той час с. Очкин Новгород-Сіверського повіту мало статус села і в ньому мешкало 225 ревізьких душ.

Михайлівська церква належала до Глазівсько-Хильчичсько-Кривоносівської парафії.

с. Хильчичі
Різдво-Богородицька церква

Дата спорудження та знищення храму Різдва Пресвятої Богородиці не встановлені. Православний храм тут існував вже в кін. XVIII ст.: за "Списком наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." на той час Хильчичі Новгород-Сіверського повіту вже мали статус села і в ній мешкало 442 ревізькі душі.

Притч церкви Різдва Пресвятої Богородиці виконував треби прихожан Глазівсько-Хильчичсько-Кривоносівської парафії (с. Глазове – тепер Шосткинського району Сумської області).

Очкинська сільська рада
с. Журавка
Іллівська церква

Згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." у с. Журавка Глухівського повіту на той час мешкало 320 ревізьких душ. З огляду на статус "села", церква в даному населеному пункті існувала принаймні вже в кін. XVIII ст.

Дата спорудження Церкви Пророка Іллі в с. Журавка не встановлена.

В сер. 30-х рр. XX ст. храм був пристосований під сільський клуб.

с. Очкине (Очкин)
Свято-Успенська церква

Перший місцевий храм був споруджений досить давно, оскільки село було засноване в 1 пол. XVII ст. За "Списком наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." на той час с. Очкин Новгород-Сіверського повіту мало статус села і в ньому мешкало 225 ревізьких душ. Населений пункт був значним торгівельним центром, оскільки тут знаходилась пристань, де продавали товар, що сплавлявся на барках з Орловської губернії.

Дата спорудження останньої церкви Успіня Пресвятої Богородиці – 1857 рік.

Кошти на будівництво храму пожертвував місцевий поміщик Олександр Судієнко.

До успенської парафії належали сс. Очкине та Красноярське.

До 1917 року священнослужителем був отець Золотарьов; в радянські часи – отець Томилка.

На поч. 30-х рр. XX ст. церква була закрита і пристосована під складське приміщення. Остаточно Успенський храм зруйновано в 1934 р.

Відомості надав Кисельов Сергій Володимирович, сільський голова с. Очкине.

Пигарівська сільська рада
с. Пигарівка

З огляду на те, що с. Пигарівка виникло у 1 пол. XVII ст., храм в ньому існував досить давно. За "Списком наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." на той час с. Пигарівка Глухівського повіту вже мали статус села і в ній мешкало 225 ревізьких душ.

Дата спорудження останньої церкви не встановлена.

До парафії пигарівської церкви належали сс. Пигарівка, Рог, Крещиково, Луг, Лукашенкове (в кін. XVIII ст. – хутір з населенням 21 ревізька душа) та хутора – Глинище, Подейкін, Моряків і Новосовський.

З останніх священиків відомі: Троїцький, Чамров, Архипенко.

В 1932 р. церква була пристосована під зерновий склад, згодом в її приміщенні знаходились сільмаг і клуб.

Остаточно церковну споруду було знищено після Другої світової війни.

В 1980 р. місцева православна парафія відновила свою діяльність.

Відомості надав Терещенко С.С., пенсіонер (1915 р. н.).
Відомості засвідчив сільський голова Сагайдак Василь Григорович.

Рожковицька сільська рада
с. Порохонь
Церква Введення Пресвятої Богородиці в Храм

Дата спорудження та знищення Введенської церкви не встановлені. За "Списком наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." в с. Порохня на той час мешкало 560 ревізьких душ. З огляду на статус села, церква в Порохні існувала вже в кін. XVIII ст.

с. Ситне

Дерев'яний храм в с. Ситному був споруджений у XIX ст.

Під час громадянської війни, у 1918 р. місцева церква була розграбована і знищена комунарами-революціонерами, а священика Лаврова – розстріляно.

Ромашківська сільська рада
с. Ромашкове
Церква Покрова Пресвятої Богородиці XVII ст.

Дата спорудження першої Покровської церкви не встановлена, хоча православний храм тут існував вже давно, оскільки село було засноване на поч. XVII ст. За "Списком наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." на той час Ромашков вже мав статус села і в ньому мешкало 228 ревізьких душ.

Покровський храм знищений комуністами в 30-50 рр. XX ст.

Старогутівська сільська рада
с. Гаврилова Слобода
Церква Ікони Божої Матері "Всіх Скорбящая Радощів"

Згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." у "слободці Гаврилові" Глухівського повіту на той час мешкало 53 ревізькі душі. З огляду на статус "слобідки", перша церква в даному населеному пункті була збудована приблизно в 1 пол. XIX ст.

Дата спорудження церкви Скорбящая всіх радощів не встановлені.

Остаточно храм знищений під час Другої світової війни в 1941-1945 рр.

Відомості надали: жителі села Кобяковський Григорій Іванович, Потебенькін Павло Григорович.
Відомості засвідчив: сільський голова Дюндик Віктор Григорович.

с. Стара Гута
Церква Воскресіння Господнього

Дата спорудження та знищення не встановлені. За "Списком наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." в с. Стара Гута на той час мешкало 237 ревізьких душ. З огляду на статус села, в Старій Гуті перша церква була зведена не пізніше кін. XVIII ст.

Пантелеймонівська церква

Дата спорудження Пантелеймонівського храму в с. Стара Гута не встановлена.

До місцевої парафії належали сс. Стара Гута та Васильовка.

В кін. 20-х – на поч. 30-х рр. XX ст. церкву було перебудовано під магазин.

В 1990 р. Пантелеймонівська церква була відремонтована і відкрита настоятелем Григорієм (Олексійцевим). Зараз службу проводить настоятель Іоанн (Чендаков).

с. Нова Гута
Захаріє-Єлизаветинська церква

Дата спорудження храму Св.Захарія та Єлизавети в с. Нова Гута не встановлена. За "Списком наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." у селі Нова Гута на той час мешкало 225 ревізьких душ. З огляду на статус села, в Новій Гуті церква вже існувала.

До закриття храму службу вів настоятель Вертоградов.

В кін. 20-х – на поч. 30-х рр. XX ст. під час колективізації церква була закрита і пристосована під колгоспні склади.

Остаточно храм знищений під час Другої світової війни в 1942 р.

Відомості надали: жителі села Нова Гута Сидоренко Павло Прохорович, Сидоренко Ніна Михайлівна.
Відомості засвідчив: сільський голова Дюндик Віктор Григорович.

Стягайлівська сільська рада
с. Білоусівка (на даний час вже не існує)
Михайлівська церква

Дата спорудження білоусівського храму Святого Архистратига Михаїла не встановлена.

Притч Михайлівської церкви задовольняв треби прихожан Білоусівсько-Знобовського парафії до якої входили сс. Стягайлівка, Стара Гута, Василівка, Улиця та Зноб.

В 1930-х рр. після перебудування в приміщенні церкви розміщено школу.

Остаточно Михайлівський храм знищено перед Великою Вітчизняною війною.

Уралівська сільська рада
с. Уралове (до 1922 р. – Олтар)
Церква Покрова Пресвятої Богородиці

Церква Покрова Пресвятої Богородиці в с. Олтар (згодом – Уралово) була споруджена в XVI ст. За "Списком наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." на той час в с. Олтарь Новгород-Сіверського повіту мешкало 405 ревізьких душ.

До покровського приходу належали сс. Олтар, Чигин і Рудня. Сам Успенський храм відносився до Олтаро-Руднянсько-Жихівської парафії.

Останній священнослужитель – о. Михайло Лубенцов. При ньому була півча, допомагав нести службу брат матінки Тиневич. Донька М.Любенцова вчила дітей при церковно-приходській школі.

В 1932-1935 рр. церква була закрита, а в 1935-1940 рр. в її приміщенні було розташовано сільський клуб.

Остаточно Покровський храм був знищений в 1940-1941 рр.

Відомості надав Шевцова Є.Д, Круглик І.М., Соколик Н.Д. мешканці с. Уралове.
Відомості засвідчила сільський голова Васильєва Олена Іванівна.

Чернацька сільська рада
с. Чернацьке (Чернецьке)
Введенська церква

Перший православний храм в с. Чернацькому був зведений, напевно, досить давно, оскільки село відоме з XVII ст.

Згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." на той час Чернацьке мало статус села і в ньому мешкало 830 ревізьких душ.

Церква Введення у храм Пресвятої Богородиці в с. Чернецькому була споруджена в 1837 р. на кошти купця Щербака.

В 30-х рр. XX ст. храм був пристосований під зерносховище.

Остаточно Введенська церква була зруйнована під час Другої світової війни в 1941-1945 рр.

Відомості надав Гончаров Олександр Михайлович – директор Чернацької загальноосвітньої школи.
Відомості засвідчив: Тельпухов Микола Іванович, сільський голова.

Троїцька дзвіниця С-Будської міської громади (зруйнована в 30-их роках XX ст.)

Церква Св.Миколи Кам'янської сільської громади (зруйнована у 1974 р.)

Введення у храм Пресвятої Богородиці Чернацької сільської громади

СУМСЬКИЙ РАЙОН

Басівська сільська рада
с. Басівка
Казанська церква

Унікальна басівська церква Казанської ікони Божої Матері була побудована протягом 1906-1912 рр. на кошти місцевих парафіян на вічну згадку про односельців, що загинули на Далекому Сході під час російсько-японської війни 1904-1905 рр. Будівельні роботи координував священик Георгій Стуканьов.

В 1930 р. церква була закрита радянською владою і в подальшому використовувалась як сільський клуб. На короткий час (1941-1943) в роки Другої світової війни богослужіння в храмі було відновлено. З 60-х рр. XX ст. церковна споруда використовувалась як склад. Відсутня дзвіниця.

На даний час з огляду на бездоглядність, в Казанській церкві зруйновано дах і перекриття, проте купол залишився цілим. Богослужіння не проводяться, приміщення напівзруйноване.

с. Локня
Успенська церква

Перша письмова згадка про місцевий храм, яким попервах користувалися і осадці Юноківки, стосується 1685 р. Згідно клопотання Михайла Андрійовича Кондратьєва, полковника Сумського козацького полку в 1726-1728 рр., а на той час полкового обозного, в 1739 р. в с. Локню в храм Покрови Пресвятої Богородиці був рукоположений новий священик.

Однопрестольна дерев'яна Успенська церква була збудована в 1942-1848 р. на кошти парафіян.

При церкві діяли церковно-парафіяльна школа та земське училище.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1897 р. священик Іван Рубинський (33 років) – закінчив духовну семінарію по 2-му розряду, священик з 1895 р. (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи та земського училища, був депутатом 3-го округу); з 1895 р. псаломщик Василь Сукачов (36 роки) – закінчив духовне училище; з 1898 р. церковний староста – селянин Василь Єрмоленко.

Кількість парафіян в 1790 р. становила 1370 чоловіків і 1480 жінок, в 1810 р. відповідно 1545 і 1560, в 1830 р. – 1723 і 1705, в 1850 р. – 775 і 802.

Точну дату знищення не встановлено.

Бездрицька сільська рада
с. Бездрик
Михайлівська церква

Церква в Бездрику існувала вже, принаймні, в 1 пол. XVIII ст. за переписом 1732 р. село належало вдові Марії Андріївській і нараховувало 53 дворища підданих (91 хата, 268 душ), 1 дворище, де мешкало 2 робітника, та дворище священика.

В 1769 р. в селі було споруджено нову дерев'яну, на кам'яному фундаменті церкву Архангела Михаїла. Коштом нащадка козацької старшини поміщика Миколи Васильовича Алфьорова вона була поновлена в 1865 р.

Дату знищення не встановлено.

Відомості надано Сумською єпархією УПЦ-МП та апаратом Сумської районної державної адміністрації.
Відомості засвідчив керівник апарату Сумської районної державної адміністрації О.М. Миненко.

Битицька сільська рада
с. Битиця
Церква Олександра Невського

За даними "Справочной книги для Харьковской епархии", кам'яна, однопрестольна Олександро-Невська церква в Битиці була побудована у 1846 р. на кошти князя Андрія Голіцина. Однак, побутує точка зору, що церква Святого Олександра Невського була побудована в 1755 р., а в 1846 р. на кошти князя Андрія Голіцина була здійснена лише реконструкція храму. Вона включала в себе знесення західного фасаду старої церкви і, можливо, невеликої дзвіниці, що прилягала до неї, а також добудову стін з новим фасадом із заходу, заміну даху і зведення великої триярусної дзвіниці.

Найдавніші письмові згадки про Олександро-Невську церкву і священика, який служив в ній, збереглися в документах Сумського обласного архіву і датуються 1803 р. З архівних документів також відомо, що з 1817 р. в Олександро-Невській церкві служила династія священиків Василевських. Першим її представником був Петро Василевський, який залишався на посаді з 1817 р. до квітня 1852 р.

У 1860 р. церква мала наступний штат: священик (Микола Василевський), паламар (Павло Богословський) та диякон (Никифор Попов). У 1872 р. дияконом став Григорій Антоновський, а паламарем – Василь Маляров. Останній прослужив до 1880 р. У 1881 р. священиком стає Дмитро Василевський, а на посаді псаломщика був Олександр Колосов. Одним з дияконів церкви був Олексій Фаворов 1862 р. н. Він закінчив фельдшерське училище і з 1886 р. працював псаломщиком, а з 1890 р. – дияконом. З 1896 р. дияконом був вчителем церковно-парафіяльної школи.

На 1904 р. в розпорядженні храму перебувало 2 десятини садибної, 33 десятини орної земель, а також 10 десятин косовиці. У цьому ж році кількість парафіян складала 3343 душ (1674 чоловіків і 1669 жінок). Згідно зі штатним розкладом церква мала священика, диякона і псаломщика. Заробітна платня священика в 1904 р. складала 105 руб. 84 коп., псаломщика 35 руб. 28 коп., диякон платні не отримував. При церкві існували церковно-парафіяльна школа та земське училище.

Церква у Битиці, за спогадами Єфросинії Степанівни Єременко (1920 р.н.) була доволі красивою, відрізнялася багатством церковного вбрання (стародавні ікони, розписи на стінах і стелі), коштовним вівтарем і високою дзвіницею. З ікон і настінних розписів Є.С.Єременко пам'ятає: ікону Віри, Надії, Любові і їхньої матері Софії, Пантелеймона Цілителя, Іоанна Предтечі, Миколи Чудотворця, Серафима Саровського і, звичайно, Олександра Невського.

Зі священиків сельчани пам'ятають Якова Пархоменка. Він не мав духовної освіти, але дуже добре вів службу. Отець Яків був на посаді тривалий час, потім був переведений у Пророко-Іллінську церкву м.Суми. Ще пам'ятають Вишневського і Мирошниченка. Особливо в селі шанують священика Івана Дмитровича Приходька (1900-1994), людину високої та міцної статури, який служив з 1921 р. до часу закриття церкви радянською владою.

В 1918 р. церква була позбавлена земельних угідь. В 1930 р. влада розпочала вилучення церковних цінностей. 15 серпня 1930 р. на квартирі у настоятеля о. Іоанна (І.Приходька) влада вчинила

трус і вилучила в нього аж 12 карбованців розмінних монет. Подальше пограбування церкви і обшуки у селян призвели до масового виступу мешканців Битиці. Священик, який згідно вироку суду рік відбував примусові роботи в Сумах, щовечора бігав до Бітиці справляти службу.

З 1930-х рр. за поданням до сільради комуніста Яківа Чернегеля старий храм почали руйнувати. Першим зняли великий дзвін. Настінним іконам активісти видряпували очі, церковне вбрання виносили з церкви і відразу ж спалювали. Люди зі сльозами падали на коліна, проклинаючи лиходіїв. Розібрали до фундаменту дзвіницю, з цегли якої у с. Пушкарівка побудували будинок культури. Основна споруда храму в подальшому використовувалася як клуб, бібліотека і навіть як зал для виїзних засідань суду. Після пожежі 1974 р. приміщення колишнього храму не функціонувало. Того ж року було зруйновано дах і перекриття.

Під час пограбування церкви сельчанам вдалося врятувати Плащаницю і частину ікон, які були передані до відродженої парафії в 2001 р.

Відомості надав: краєзнавець С.П.Бутенко, м. Суми.
Відомості засвідчив керівник апарату Сумської райдержадміністрації О.М. Миненко.

Біловодська сільська рада
с Біловоди
Георгіївська церква

Перший біловодський православний храм називався на честь Косми і Даміана і був збудований не пізніше 1680 р.

Після того, як донька сумського полковника вийшла заміж, сільська земля стала належати підпрапорному Василю Васильовичу Савичу. В 1743 р. сотник Савич (згодом – сумський полковий суддя), прийняв до місцевої Георгіївської церкви священиком Григорія Волкевича. В 1774 р. на кошти поміщика Василя Яковича Савича було закладено мурований однопрестольний храм в ім'я великомученика Георгія, освячений 22 січня 1794 р. В спорудженні храму також допомагали Ілля, Семен та Данило Савичі.

До георгіївської парафії належали хутори: Водолаги, Веселівка, Новомиколаївка, Симеонівка, Журавка, Наталівка, Велика та Мала Володимирівки.

При церкві діяли церковно-парафіяльна школа та два земських училища.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1893 р. священик Павло Буринський (35 років) – закінчив духовну семінарію по 2-му розряду (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи та земських училищ, завідував церковно-парафіяльною школою); з 1903 р. священик Іоанн Кроатський (42 роки) – закінчив курс духовної семінарії по 2-му розряду, священик з 1885 р. (займав посаду законовчителя); з 1904 р. диякон Михайло Михайлов (24 роки) – закінчив 4 класи семінарії, псаломщик з 1903 р., в сані диякона з 1904 р; з 1903 р. псаломщик Андрій Завадовський (63 роки) – закінчив середнє окреме відділення духовного училища; з 1903 р. виконував обов'язки псаломщика Данило Дяденко (41 рік) – звільнений з 3-го класу реального училища; з 1891 р. церковний староста – дворянин Михайло Савич.

Точну дату та обставини руйнування храму не встановлено.

с. Водолаги
Церква в селі Водолаги була споруджена в 1892 р.

Була закрита більшовиками невдовзі після 1917 р. У роки німецько-фашистської окупації (1941-1943) відновила роботу, проводились богослужіння. З 1960-х рр. по 2003 р. в приміщенні храму знаходилась ветеринарна лікарня.

З 2003 р., після закриття ветлікарні, перебуває у занедбаному стані. На даний час проводиться передача будівлі релігійній громаді, яка планує відновлювальні роботи.

Великочернеччинська сільська рада
с. Велика Чернеччина (в XVII-XVIII ст. – Чернеччина)
Іоанно-Богословська церква

Село Велика Чернеччина було засноване 1672 р. і належало сумському Успенському монастирю. Великою називалася на відміну від хутора Чернеччини (Малої Чернеччини).

За переписом 1732 р. на 104 дворищах мешкало 534 підданих, 18 робітників при монастирському дворі. На 3 дворищах мешкало 10 попів, їхніх дітей та дячків. Згідно опису Харківського намісництва 1779 р. в селі мешкало 548 підданих.

Мурована однопрестольна церква на честь Іоанна Богослова була споруджена в 1856 р. на кошти парафіян.

В селі діяли церковно-парафіяльна школа та земське училище.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1895 р. священик Василь Крижановський (37 років) – закінчив семінарію по 2-му розряду, (завідував церковно-парафіяльною школою, займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи та земського училища); з 1864 р. псаломщик Захарій Гораін (54 роки) – закінчив 3 класи духовного училища; з 1898 р. церковний староста – селянин Семен Тарасенко.

В 1930-х рр. Іоанно-Богословська церква була закрита радянською владою, а в 50-60-х рр. перебудована під сільський клуб.

На даний час відроджена Іоанно-Богословська парафія займає частину колишнього храму.

Великовільмівська сільська рада
с. Великі Вільми (у XVIII ст. – Ільми)
Аннозачатіївська церква

Село Ільми було засноване на рангових землях Сумського слобідського козацького полку, придбаних в 1713 р. у приватну власність. В 1732 р. село належало вдові Марії Марченко. На 21 дворищі в 31 хаті мешкало 98 душ підданих, що працювали 2 дні на тиждень.

Дерев'яний однопрестольний храм на честь Зачаття Святої Анни був споруджений в 1774 р. коштом капітана Василя Чалєєва-Бороздіна.

Згідно опису Харківського намісництва 1779 р., Ільми належали прапорщиці Челєєвій (128 душ підданих). На "Ільмовських хуторах" протопопа Славинського та священика Шияновського мешкало 8 душ підданих. В хуторі Ільмовському, що належав Сумському монастиреві, мешкало 18 підданих.

До аннозачатіївської парафії належали хутори: Симонівка, Роменський, Волжин, Махновський, Никонів, Нагорний, Куколівський, Купників, Шапошників, Лондарів, Липовий Яр, Чернецький, Довгополий, Примовин, Пушкарів, Москалівщина та Грицаківка.

При храмі діяла церковно-парафіяльна школа.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1903 р. священик Євменій Таренко (35 років) – закінчив курс учительської семінарії, (з 1894 р. служив вчителем народного училища, з 1894 р. – псаломщик, з 1895 р. – диякон); з 1899 р. церковний староста – відставний штаб-ротмістр Андрій Савич.

Точну дату та обставини руйнування храму не встановлено.

На даний час в селі діє Казансько-Богородицька парафія, яка займає молитовний будинок.

Верхньосироватська сільська рада
с. Верхня Сироватка
Успенська церква

Перший місцевий храм був побудований не пізніше 1660 р.

За переписом 1732 р. сотенне містечко Сумського козацького полку Верхня Сироватка вже належала правнуку Гарасима сотнику Івану Івановичу Кондратьєву. Тут мешкали: сотник Павло Вильньов (1 дворище, 1 хата), 279 козаків з 29 підсусідками та 4 робітниками-куріньчиками (40 дворищ, 92 хати), 747 підпомічників (163 дворища, 250 хат), 3 підданих попа Якова Чернецького

(1 хата), 28 підданих підпрапорного Івана Чорниша (7 дворищ, 11 хат), оселених на поч. 18 ст., 7 робітників вдови-попадді, 28 сотницьких підданих (5 дворищ, 9 хат), оселених на поч. 70-х рр. 17 ст. Окрім цього окремо зафіксовано ще 10 "попівських робітників" на 3 дворищах у 7 хатах.

Верхньосироватська Свято-Успенська церква була збудована протягом 1805-1812 рр. за проектом Олександра Олександровича Паліцина на кошти нащадка старшинського роду поручика Миколи Власовського. Керівником будівництва був підпоручик Микола Власовський. Цегла та іконостас були придбані з розібраного Сумського монастиря. Бездрицький поміщик Микола Алфьоров в подяку за позбавлення від хвороби збудував цегляну огорожу. В 1844 р. блискавка вдарила у дзвіницю і, пройшовши всередину храму, обпалила позолоту іконостасу, але сам храм уцілів. Особливою шаною користувалася храмова Ченстоховська ікона Божої Матері, яку за переказами ще в стару дерев'яну церкву приніс польський шляхтич з Ченстохова.

За сповідальними записами парафіян в селі мешкало: в 1730 р. – 1550 чоловіків і 1497 жінок, в 1750 – відповідно 1600 і 1549, в 1770 р. – 1655 і 1625, в 1790 р. – 1710 і 1795, в 1810 р. – 1763 і 1972, в 1830 р. – 1677 і 1788, в 1850 р. – 1828 і 1940.

В 1932 р. радянська влада припинила богослужіння. Після закриття Успенська церква використовувалася як склад, а під час Другої світової війни – як спостережний пункт і сторожова вежа.

Знаходиться в незадовільному стані. Потребує постійного догляду як пам'ятка архітектури.

Косівщинська сільська рада
с. Ганнівка
Троїцька церква

Однопрестольна мурована церква в ім'я Святої Трійці в. Ганнівці була споруджена в 1861 р. на кошти землевласниць Марії та Надії Похвисневих. До парафії належали хутори Михайлівський та Трохимівський.

При Троїцькому храмі діяла церковно-парафіяльна школа.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1903 р. священик Наркіс Сербинов (35 років) – закінчив семінарію по 2-му розряду, священик з 1898 р. (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи); з 1892 р. псаломщик Павло Толмачов (31 рік) – закінчив двокласне народне училище, псаломщик з 189о р.; з 1900 р. церковний староста – купець Леонід Скрипченко.

Точну дату зруйнування не встановлено.

Миколаївська сільська рада
с. Миколаївка
Різдво-Богородицька церква

Мурована двопрестольна церква Різдва Пресвятої Богородиці була збудована в 1828 р. на кошти поміщиці Варвари Миколаївни Тимченкової. Головний престол споруджено на честь Різдва Пресвятої Богородиці, а придільний – Святого Миколая. До різдво-богородицької парафії належало с. Кровне.

В селі була церковно-парафіяльна школа та три земських училища.

В 1730 р. число парафіян складало 750 чоловіків і 620 жінок, в 1750 р. відповідно 681 і 640, в 1770 р. – 747 і 716, в 1790 р. – 760 і 780, в 1810 р. – 831 і 863 душ.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1898 р. священик Іван Кудрявцев (35 років) – студент семінарії, священик з 1898 р. (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи); з 1894 р. диякона Федір Федоровський (31 рік) – закінчив 4 класи семінарії, псаломщик з 1894 р., в сані диякона з 1896 р. (займав посаду законовчителя і вчителя школи грамотності); з 1901 р. псаломщик Аполлон Романов (28 років) – закінчив 3 класи духовного училища, псаломщик з 1896 р.; з 1901 р. церковний староста – дворянин Павло Савич.

Точну дату зруйнування не встановлено.

Могрицька сільська рада
с. Могриця
Володимирська церква

В 1738 р. мешканці Могриці клопотали про відкриття при місцевому храмі Миколи Чудотворця другого притчу і просили висвятити Федора Прожанського "родом он польской области, города Прожецы". Про його освіту та попередню діяльність в клопотанні вказувалося: "был в киевских латинских школах 5 лет, в харьковских 2 года и окончив философию уволился, жил потом 8 лет в гор. Сумах у полкового судьи Ивана Романова для обучения детей его латинской науке". В 1766 р. було збудовано коштами парафіян новий дерев'яний храм.

В 1844-1852 рр. дерев'яний змінила мурована церква Володимирської ікони Божої Матері. На її побудову власник села князь Андрій Михайлович Голіцин пожертвував цеглу, вапно, дерево та залізні конструкції, а кошти на оплату праці будівельників зібрали парафіяни.

Кількість останніх складала: в 1730 р. – 740 чоловіків і 710 жінок, в 1750 р. – відповідно 780 і 751, в 1770 р. – 830 і 840, в 1790 р. – 880 і 896, 1810 р. – 929 і 979, 1830 р. – 1177 і 1265, в 1850 р. – 924 і 1019. Від епідемій холери в 1831 р. померло 56, а в 1848 р. 67 чол.

Володимирську закрито в 40-х роках. Приміщення храму використовувалось як колгоспна комора.

В 1993 р. був здійснений частковий ремонт і на даний час в храмі проводяться богослужіння.

Низівська селищна рада
с.м.т. Низи (Низ)
Івано-Богословська церква

Перший дерев'яний храм на честь Іоанна Богослова був збудований стараннями полковника Сумського слобідського козацького полку Гарасима Кондратьєва з молитвами за свого старшого сина Івана Гарасимовича Кондратьєва, який помер в 1678 р. внаслідок тяжкого поранення під час 2-го Чигиринського походу.

За переписом 1732 р. с. Низ належало сумському полковому сотнику Івану Кондратьєву. За попом Федоровим в селі перебувало 4 дворища (4 хати, 8 душ підданих і 2 робітника).

В 1841 р. в Низах коштом гвардії штабс-капітана Дмитра Івановича Кондратьєва одночасно з цукровим заводом було споруджено та освячено нову церкву на честь Іоанна Богослова. Кількість парафіян складала: в 1730 р. – 335 чоловіків і 327 жінок, в 1750 р. – відповідно 396 і 372, в 1770 р. – 489 і 477, в 1790 р. – 570 і 560, 1810 р. – 617 і 600, 1830 р. – 697 і 717, в 1850 р. – 786 і 819.

Церква Іоанна Богослова збудована в 1903 р. поміщиком Кондратьєвим як своєрідний дарунок доньці. Проектував храм архітектор В.Х.Нємкін.

Після закриття храму, до 1992 р. його будівля була пристосована і використовувалась як склад місцевого цукрозаводу.

Починаючи з 1992 р. храм діє і поступово відбудовується силами громади, але потребує суттєвої фахової реставрації.

Нижньосироватська сільська рада
с. Нижня Сироватка
Покровська церква

Нижня Сироватка протягом 2 пол. XVII – 1 пол. XVIII ст. була сотенним містечком Сумського слобідського козацького полку, а, отже, храм тут існував здавна.

Уродженцем Нижньої Сироватки був Андрій Опанасович Самбірський (1732-1815). Виходець із середовища старшинських дітей слобідського козацтва, на церковній ниві він досяг посади придворного протоієрея та духівника російського імператора Павла І. Пізніше А.Самборський був вихователем великих князів Олександра та Костянтина Павловича. Маючи в слободі родичів, під час одного з відвідин, зробив дорогий дарунок місцевому храму.

За даними межування 1784 р. в селі зафіксовано 2315 душ чоловічої статі та 2247 жінок при 9910 дес. землі, яка майже вся була орною. Кількість парафіян становила: в 1730 р. – 1530 чоловіків

і 1470 жінок, в 1750 р. – відповідно 1667 і 1513, в 1770 – 2071 чол. і 2086 жін., в 1790 р. – 2329 чол. і 2380 жін., в 1810 р. – 2338 чол. і 2452 жін., в 1830 р. – 2440 чол. і 2591 жін., в 1850 – 2502 чол. і 2737 жін.

В 1815 р. замість старого дерев'яного храму було фундовано мурована церкву на честь Покрова Пресвятої Богородиці з трьома приділами, освячену у 1822 р. (за іншими даними – в 1821 р.). Підготував проект архітектор Ф.І.Данилов. Ініціатори будівництва – священики Іван Томашівський та Стефан Македонський збирали гроші на храм не лише в Сумському повіті, а й у Курській, Чернігівській і Полтавській губерніях. Головний престол був зведений на честь Покрова Пресвятої Богородиці, правий – Всіх Святих і лівий – Архистратига Михаїла.

В селі діяли церковно-парафіяльна школа, школа грамотності та земське училище. Протягом 1884-1885 рр. в селі вчителював видатний український вчений і письменник Борис Грінченко.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1895 р. священик Олександр Біляєв (41 рік) – закінчив духовну семінарію по 2-му розряду, священик з 1886 р. (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи та земського училища); з 1902 священик Микола Стефановський (29 років) – закінчив духовну семінарію по 2-му розряду, священик з 1902 р. (займав посаду законовчителя та завідував школою грамотності); з 1903 р. псаломщик Діонісій Червонецький (27 років) – закінчив курс двокласного училища, псаломщик з 1901 р.; з 1898 р. псаломщик Віталій Крижановський (35 років) – закінчив двокласну гімназію, псаломщик з 1885 р.; з 1902 р. церковний староста – селянин Василь Попов.

Точну дату знищення храму не встановлено.

Тихонівська церква

Тихонівська церква була споруджена у 1880 р. завдяки відомому меценату Івану Герасимович Харитоненко, чиє родове коріння брало початок у Нижній Сироватці.

Церковний комплекс за роки радянської влади був частково зруйнований. На даний час церква впорядкована, проводяться богослужіння. Підведений газ.

Олексіївська сільська рада
с. Олексіївка
Різдво-Богородицька церква

Мурована однопрестольна церква в ім'я Різдва Пресвятої Богородиці в с. Олексіївці була споруджена в 1865 р. на кошти поміщика, поручика Василя Верьовкіна. До різдво-богородицької парафії належали хутори Андріївна та Золотарівка.

В селі діяли церковно-парафіяльна школа та земське училище.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1879 р. священик Георгій Золотарьов (30 років) – закінчив духовну семінарію по 2-му розряду, псаломщик з 1896 р. (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи); з 1890 р. псаломщик Семен Литкевич (42 роки) – закінчив народне двокласне училище, псаломщик з 1887 р., в сані диякона з 1885 р; з 1865 р. церковний староста – губернський секретар Андрій Савич.

Точну дату знищення храму не встановлено.

Підліснівська сільська рада
с. Підліснівка
Миколаївська церква

Село Підліснівка було засноване на р. Гусці в 1676 р. козацьким сотником Василем Підлісним згідно заохочувального наказу князя Григорія Ромодановського по випісці і відведенню воєводи Афанасія Чубарова. Згідно даних переписної книги 1717 р. в "деревні" нараховувалося 44 господаря-українця, 85 дітей і "свойственников" – підданих Нестора Леонтійовича Підлісного. В 1732 р., як козацька слобода (курінь), була приписана до сумської перекопської сотні (13 козаків в 5 хатах на 2 дворищах, 3 душі підсусідків у 2 хатах). Окрім козаків в селі мешкало 338 підданих вдови Параски Підлісної (35 дворищ, 107 хат), які працювали щоденно, окрім свят. При млині стояло 1 дворище (2 хати), в яких мешкало 5 душ мірошників. Станом на 1779 р. Підлісні нобілітувалися в поміщики, маючи в селі 371 підданого.

Однопрестольна мурована церква в ім'я Святого Миколи Чудотворця була споруджена в 1882 р. на кошти парафіян. До миколаївської парафії належали хутори: Ново-Михайлівка, Миколаївка, Торопилівка, Олександрівка, Добровільний, Новенький, Степовий (він же Коржівка), Микифорівка, Ключників, Закумський (він же Запорозький), Малі Вільми, Савичів і Надточіїв.

В селі діяли церковно-парафіяльна школа та земське училище.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1893 р. священик Павло Іллінський (38 років) – закінчив духовну семінарію по 2-му розряду, священик з 1889 р. (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи); з 1900 р. псаломщик Йосип Поздняков (36 років) – закінчив 3 класи духовного училища, псаломщик з 1899 р. ; з 1898 р. церковний староста – селянин Іван Одненко.

Точну дату знищення храму не встановлено.

Северинівська сільська рада
с. Рогізне
Церква Івана Воїна

Рогізне було поселене на поч. XVIII ст. За переписом 1732 р. воно належало підпрапорному Сумського козацького полку Михайлу Юленку. В "деревні" нараховувалось 1 хата дворні (3 душі), підданих 24 дворища (47 хат, 150 душ). За описом 1779 р. належало генеральші Аршеневській (181 підданий та 17 вільних селян).

Мурована однопрестольна церква Івана Воїна була споруджена в 1857 р. на кошти нащадка козацької старшини поміщика гвардії ротмістра Івана Куколь-Яснопольського.

До парафії Іванівського храму належали хутори: Северинів, Стеценків, Переяслів, Гриценків, Васюківщина, Левковський, Попадько, Вершини, Річки, Кровний, Степовий, Скляровщина та Мар'ївка.

В селі була церковно-парафіяльна школа, школа грамоти та два земських училища.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1880 р. священик Михайло Добрецький (50 років) – закінчив духовну семінарію по 2-му розряду, псаломщик з 1877 р. (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи, школи грамоти земських училищ, завідував церковно-парафіяльною школою та школою грамоти); з 1880 р. псаломщик в сані диякона Григорій Трипольський (80 років) – закінчив вище відділення духовного училища, псаломщик з 1844 р., в сані диякона з 1894 р; з 1901 р. церковний староста – селянин Семен Сердюков.

Точну дату зруйнування не встановлено.

Стецьківська сільська рада
с. Стецьківка
Церква в ім'я Святого великомученика Дмитра Мироточивого

Стецьківка – колишнє сотенне містечко Сумського козацького полку, засноване на переломі 1658 та 1659 рр.

Згідно перепису 1732 р. в сотенному містечку Стецьківці мешкали підпрапориний (1 дворище, 3 хати) з 4 "свойственниками" та 5 робітниками," на 19 дворищах у 52 хатах – 87 козаків, 87 підсусідків та 10 козацьких робітників-куріньчиків. На 144 дворищах у 226 хатах мешкало 733 підпомічники. На 2 дворищах проживало 8 мірошників. На сотника Андрія Савіна працював 61 підданий (15 дворищ, 19 хат), на сотника Андрія Маркова – 7 підданих (1 дворище, 2 хати), на сотничиху Авдотью Андрєєву – підданих (1 дворище), на бунчукового товариша Івана Черниша – підданих (2 дворища, 3 хати), на писаря Кардашева – 7 підданих (1 дворище, 2 хати), на полкового писаря Антона Києніцина – 82 підданих (12 дворищ, 23 хати). Окрім названих, в містечку мешкало на 4 дворищах у 8 хатах 13 попів з причетниками та 7 їхніх робітників. При місцевій школі проживало 2 вчителя. Згідно опису Харківського намісництва 1779 р., село мало статус "войскового селения", в якому мешкало 1206 "войсковых обывателей" та 103 "владельческих" селян.

На перших порах козаки Стецьківки мали звертатися зі своїми духовними потребами до священиків з інших сіл, але згодом власними силами звели невелику дерев'яну церкву в ім'я Святого великомученика Дмитра Мироточивого, перша письмова згадка про яку відноситься до 1738 р.

Кількість парафіян Дмитрівського храму складала: в 1730 р. – 1126 чоловіків і 1080 жінок, в 1750 р. – 1315 і 1270 відповідно, в 1770 р. – 1490 і 1445, в 1790 р. – 1710 і 1576, 1810 р. – 1908 і 1960.

В 1835 р. стараннями священика Афанасія Висилевського було закладено мурований Свято-Дмитрієвський храм, освячений 1846 р. Будівництво здійснювалося на кошти громади та колишніх козацьких старшин поміщиків Савичів.

Закрита в 1935, перетворена на колгоспне зерносховище. На період німецько-фашистської окупації (1941-1943), в 1942 р. в храмі було відновлено богослужіння.

З 2002 р. силами місцевої громади здійснюється ремонт Дмитріївської церкви.

Вознесенська церква

Другий мурований храм в Стецьківці був закладений в 1818 р. і закінчений в 1822 р. Придільний престол на хорах був освячений в ім'я Пророка Іллі в 1822 р., а головний – в ім'я Вознесіння Господнього в 1829 р. Спорудження на кошти стецьківських парафіян двопрестольної церкви в ім'я Вознесіння Господнього було закінчене в 1823 р.

В 1830 р. загальна кількість парафіян Вознесенського та Свято-Дмитрівського храмів досягала 1827 чол. і 1915 жінок, а в 1850 р. відповідно 1806 і 2068 душ.

В селі діяла церковно-парафіяльна школа та земське училище.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1903 р. священик Григорій Шишлов (24 роки) – закінчив духовну семінарію по 2-му розряду; з 1897 р. диякон Микола Хомутов (38 років) – закінчив вчительську семінарію, в сані диякона з 1897 р. (займав посаду вчителя церковно-парафіяльної школи); з 1880 р. псаломщик в сані диякона Михайло Сергієвський (68 років) – закінчив нижче відділення духовної семінарії, в сані диякона з 1885 р; з 1901 р. церковний староста – селянин Михайло Іваненко.

Точну дату зруйнування не встановлено.

Терешківська сільська рада
с. Терешківка
Іоанно-Предтечинська церква

Терешківка заснована в 50-х рр. 17 ст. як двір сумського козака Терентія Семененка. Курган за селом, т зв. Роблена могила – штучна споруда оборонного призначення, насипана ще за наказом сумського полковника Гарасима Кондратьєва. Згідно купчої від 18 лютого 1698 р. хутори, земля, угіддя, ліс і діброва були продані Т.Семененком за 100 крб. полковнику Андрію Гарасимовичу Кондратьєву, "но имя Смышленнаго Терешки осталось за поселением".

За переписом 1732 р. село належало сумському полковому сотнику Івану Кондратьєву. На 42 дворищах в 75 хатах мешкало 320 підданих, які відробляли по 4 дні на тиждень. Окрім цього на 3 дворищах в селі мешкало 5 священиків. В 2003 р. випадково було знайдено закладну храмову дошку розміром 6 на 16 см з написом "Основан храм сей во імя Св. Великомученицы Катерины 1724 г. июля 18 дня… тщанием Василия Андреевича Кондратьєва". В 1726 р. священиком був рукоположений дячок Іосиф.

Мурований храм на честь Різдва св. Іоана Предтечі в 1819 р. збудований Іваном Степановичем Кондратьєвим. Кількість парафіян складала: в 1730 р. – 500 чоловіків і 468 жінок, в 1750 р. – відповідно 567 і 522, в 1770 р. – 698 і 714, в 1790 р. – 998 і 965, 1810 р. – 1147 і 1053, 1830 р. – 1015 і 1065, в 1850 р. – 962 і 1039. Від епідемії холери в 1848 р. хворіло багато людей, але померло лише 19 чол.

До парафії належало 8 хуторів. В селі діяли церковнопарафіяльна школа та земське училище.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича, станом на 1904 р. в храмі служили: священиком з 1894 р. Федір Хижняков (59 р.) – закінчив курс семінарії по 2-му розряду, священик з 1871 р. (законовчитель у школі та земському училищі); з 1899 р. диякон Володимир Волобуєв (38 р.) – закінчив 2 класи семінарії, псаломщик з 1886 р., в сані диякона з 1892 р. (законовчитель у школі); з 1901 р. псаломщик в сані диякона Іван Попов (58 р.) – закінчив середнє відділення духовного училища, псаломщик з 1868 р., в сані диякона з 1888 р.; з 1902 р. церковний староста – міщанин Олександр Сургучов.

Точну дату зруйнування храму не встановлено.

Токарівська сільська рада
с. Мала Чернеччина (вона ж Монастирок, тепер – в складі с. Токарі)
Успенський монастир

В 1658 р. у Сумському повіті сумський полковник Гарасим Кондратьєв заснував Успенський чоловічий монастир, що знаходився на хуторі Чернеччин. Спочатку всі споруди монастиря були дерев'яними. Згодом звели три цегляних храми і дзвіницю.

Датою заснування вважається 1658 р., проте документи на землю під монастир датуються, починаючи з 1671 р. За свідченням архієпископа Філарета (Гумілевського), в ньому було три кам'яні храми. Головна церква збудована на честь Успіння Божої Матері з приділом Вознесіння на хорах у 1750 р. зусиллями ігумена Іоасафа і ктитора Якова Шуйського (потім ігумена, колишнього співака придворної капели, якому імператриця Єлизавета Петрівна надала чин полковника). Кам'яний храм в ім'я Архангела Михаїла з братською трапезною був збудований на місці дерев'яного в 1755 р., надбрамна церква Всіх Святих – у 1753 р. (освячена в 1760 р.). З опису 1777 р. відомо, що храми Успенського монастиря були "украшены щедрою рукою". Меценат Яків Шуйський на свої кошти в 1762 р. збудував дзвіницю вигляді кріпосної вежі з бійницями – це єдина будівля, що частково збереглася до нашого часу.

Розміщувався монастир на невеликому підвищенні, оточеному горами, що були вкриті лісом. Поряд з монастирем знаходився великий став. Успенському монастирю належали село Чернеччина, хутір Чернеччин та ще кілька хуторів у Сумському повіті, а також село Чернеччина Краснопільського повіту. Ченці володіли тисячами десятин землі, великими масивами лісу, садами, ставками з рибою. Монастир був значним культурним центром краю. У ньому знаходилася бібліотека з книг XVII-XVIII ст.

Неодноразово відвідував монастир видатний український просвітитель і філософ Г.С.Сковорода. За наказом Катерини в 1787 р. монастир підлягав закриттю. Проте єпархіальним розпорядженням Сумську Іоанно-Предтеченську обитель на деякий час залишили для черниць із закритих монастирів Бєлгородської єпархії. Монастир закрито в 1811 році після смерті престарілої грузинської цариці, яка мешкала в ньому. Ченців перевели в Куряж.

Цеглу Успенського храму використали для будівництва церкви в с. Верхня Сироватка нинішнього Сумського району. Металеві двері були продані для Миколаївської церкви в Сумах. Іконостас передали в Каплунівську церкву (тепер – Харківська область). Цегла Архангельського храму пішла на будівництво дзвіниці Сумської Покровської церкви. Кам'яну загорожу монастиря продали для Богословської церкви у Великій Чернеччині. Всесвятський храм став центром місцевого парафії. Дерев'яні келії розібрано.

Сьогодні на місці Сумського Успенського монастиря залишилася тільки частина дзвіниці. Зовнішнім виглядом вона нагадує дзвіницю Покровського собору в Харкові.

Всіхсвятський храм

Храм на честь Всіх Святих, що спочатку належав до Успенського монастиря, був споруджений в 1760 р. клопотанням і на кошти монастирського ктитора підполковника Яківа Шуйського, який невдовзі став ігуменом Успенської обителі. В 1788 р. після ліквідації монастиря Всесвятський храм став парафіяльною церквою с. Малої Чернеччини (Монастирька).

При церкві діяли церковно-парафіяльна школа.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1989 р. священик Стефан Крохатський (39 років) – закінчив семінарію по 2-му розряду, з 1887 р.; з 1895 р. псаломщик Олександр Федоровський (36 років) – закінчив повітове училище, псаломщик з 1889 р., в сані диякона з 1899 р.; з 1901 р. церковний староста – селянин Кіндрат Лахоненко.

В кін. 20-х – на поч. 30-х рр. Всіхсвятський храм був перебудований на сільський будинок культури. На даний час відроджена всіхсвятська парафія займає переобладнане приміщення храму.

с. Токарі
Іоанно-Предтечівська церква

Село Токарі, поселене в 1689 р. на "великоросійській жалуваній [козакам] землі", згідно перепису 1732 р., належало полковому обозному Дмитру Кондратьєву. В селі мешкали 4 священика (1 дворище), вчитель при школі, 11 робітників на 1 дворищі. Підданих, що працювали в літній час (окрім свят) щоденно, а взимку – 3 дні на тиждень, мешкало 205 душ у 62 хатах (49 дворищ). Згідно опису 1779 р., в селі мешкав 1 вільний селянин, а 275 "владельческих" душ належали різним власникам.

Двопрестольна мурована церква на честь Різдва Іоанна Предтечі була споруджена в с. Токарях в 1862 р. на кошти землевласниці Софії Купріянової. Головний престол зведений в ім'я Різдва Іоанна Предтечі, а придільний – Святої мучениці Софії.

При церкві діяли церковно-парафіяльна школа та земське училище.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1901 р. священик Василь Протопопов (67 років) – закінчив середнє відділення семінарії, з 1854 р. диякон, з 1861 р. священик (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи); з 1902 р. виконував обов'язки псаломщика Максим Перепелиця (28 років) – закінчив церковно-парафіяльну школу; з 1899 р. церковний староста – селянин Павло Батрак.

Точну дату та обставини знищення храму не встановлено.

Хотіньська селищна рада
с. Писарівка (після 1945 р. – в складі с.м.т. Хотінь)
Покровська церква

"Деревня" Писарівка заснована, згідно даних перепису 1732 р., в 1662 р. на території Стецьківської сотні в 5 верстах від городища давнього міста Хотінь уверх по течії р. Олешні. В нагороду за службу царям Олексію Михайловичу та Федору Олексійовичу урядовою грамотою від 3 жовтня 1688 р. селом було нагороджено сумського полкового писаря Андрія Мартинова.

За переписом 1732 р. село вже належало суджанському сотнику Андрію Савіну. Нараховувала 1 дворище робітників (6 душ), 57 дворищ підданих (120 хат, 455 душ), що працювали 3 дні на тиждень. В 1735 р. в Писарівці було освячено дерев'яну церкву Івана Воїна.

В на кошти Савіна (якого писали ще й Савичем чи Савичевим) фундовано мурований храм в ім'я Покрови Пресвятої Богородиці,

Мурована однопрестольна церква на честь Покрова Пресвятої Богородиці була споруджена в 1755 р. (за ін. даними – 1756 р.) і освячена у 1775 р. Кошти на будівництво надав козацький старшина Сумського полку Андрій Савич (сотник 1-ї Суджанської сотні (1732), полковий вакантротмістр (1743), з 1767 р. – абшитований полковий ротмістр).

Згідно опису Харківського намісництва 1779 р., село належало поміщикам Савичевим (409 підданих та 34 однодворця). Завдяки щедротам цієї родини в місцевому храмі зберігалася значна кількість церковних речей із золота та срібла. Кількість парафіян в селі в 1750 р. становила 818 чоловіків і 780 жінок, в 1770 р. відповідно 1295 і 1243, в 1790 р. – 1480 і 1535, в 1810 р – 1589 і 1601, в 1830 р. – 1868 і 1873, в 1850 р. – 2173 і 2157 чол.

В 1894 р. церква була відремонтована на кошти почесного громадянина Сум Миколи Ліщинського та його жінки Марії.

При церкві діяли церковно-парафіяльна школа та два земських училища.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1885 р. священик Олександр Павловський (42 роки) – закінчив духовну семінарію по 2-му розряду, (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи та земського училища, завідував церковно-парафіяльною школою); з 1899 р. диякон Іван Тюков (29 років) – закінчив 2 класи семінарії, псаломщик з 1895 р., в сані диякона з 1899 р. (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи); з 1882 р. псаломщик Стефан Бородаєвський (53 роки) – закінчив парафіяльне училище, псаломщик з 1865 р.; з 1892 р. церковний староста – селянин Андрій Біловодський.

Точну дату знищення не встановлено.

с.м.т. Хотінь (до 2 пол. XVIII ст. – Нова слобода)
Успенська церква

Перша згадка про Хотінь зустрічається в "Списку руських міст, дальніх і ближніх", складеному в кін. XIV ст.

В 1689 р. наслідком внутрішнього розселення козаків Сумського полку стало заснування полковником Гарасимом Кондратьєвим Нової слободи поблизу криниці Хочуні в 2 верстах на південь від Ромодановського шляху на лівому березі річки Олешні. Осереддя поселення складалося з полковничого двору, мельниці та церкви. В грамоті царя Петра І від 24 квітня 1703 р. стосовно передачі маєтностей у вотчинне (постійне) володіння полковнику Андрію Гарасимовичу Кондратьєву, село згадується серед володінь, отриманих у спадок від Гарасима Кондратьєва: "На кринице Хочуне село Новая слобода, а в нем церковь верховных Апостолов Петра и Павла, да двор его полковников, да мельница, черкас вольных людей 50 человек, а земля по урочищам". Нова слобода, як козацький курінь, у військово-адміністративному відношенні підпорядковувалася Стецьківській сотні Сумського слобідського козацького полку.

За переписом 1732 р., в селі, яке через жінку з дому Кондратьєвих перейшло бунчуковому товаришу Івану Чернишу, було 1 дворище робітників (14 душ), 112 дворищ підданих (204 хати, 768 душ), 2 дворища попів з причетниками (5 душ та 1 робітник), шкільна хата з 3 вчителями 791 чол. Згідно опису Харківського намісництва 1779 р., село вже належало поміщику лейб-гвардії корнету Кондратьєву (1181 підданий). Покріпачення 1783 р. значно вплинуло на життя селян. В період з 1780 по 1787 рр. з Хотіньського маєтку на південь в Катеринославське намісництво та Новоросійську губернію втекло понад 200 чол.

Мурована трьохпрестольна церква в ім'я Успіня Пресвятої Богородиці з приділом верховних Апостолів була споруджена в 1783 р. на кошти нащадка фундатора Хотіні, вахмістром Андрієм Андрійовичем Кондратьєвим і освячений в 1786 р. Батько останнього, Андрій Васильович Кондратьєв, в 1744-1748 рр. був полковником Сумського козацького полку. Головний престол був на честь Успіння Божої Матері, правий – Святих Петра і Павла, лівий – преподобної Марії Єгипетської.

Кількість парафіян в селі в 1730 р. становила 1507 чоловіків і 1437 жінок, в 1750 р. відповідно 1047 і 908, в 1770 р. – 1150 і 1070, в 1790 р. – 1385 і 1390, в 1810 р – 1448 і 1456, в 1830 р. – 1593 і 1631, в 1850 р. – 2135 і 2205. Різке зменшення кількості населення в період між 1730 і 1750 рр. пояснюється наслідками епідемії чуми, яку занесли на Україну російська армія та козацькі частини, що повернулися з Криму під час російсько-турецької війни 1735-1739 рр. Від епідемій холери в Хотіні померло в 1831 р. 68 чол., а в 1848 р. – 282.

При церкві діяли церковно-парафіяльна школа та два земських училища.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1878 р. священик Павло Чугаєв (56 років) – закінчив духовну семінарію по 2-му розряду, священик з 1873 р. (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи та земських училищ, був наглядав за викладанням Закону Божого в земських училищних закладах); з 1887 р. священик Павло Любарський (64 роки) – закінчив духовну семінарію по 2-му розряду, священик з 1866 р. (займав посаду законовчителя земського училища); з 1885 р. диякон Митрофан Люминарський (66 років) – закінчив нижче відділення семінарії, в сані диякона з 1860 р.; з 1882 р. псаломщик в сані диякона Прокопій Сукачов (64 роки) – закінчив 2 класи духовного училища, псаломщик з 1857 р., в сані диякона з 1890 р.; з 1903 р. псаломщик в сані диякона Стефан Федоровський (48 років) – закінчив середнє відділення духовного училища, паламар з 1866 р., псаломщик з 1871 р., в сані диякона з 1889 р.; з 1886 р. церковний староста – селянин Петро Гавриленко.

Точну дату знищення не встановлено.

Червоненька сільська рада
с. Червоне (до 1930 р. – Старе Село)
Миколаївська церква

Старе Село було засноване в 1642 р. як московське прикордонне поселення. За переказами, саме тут в 1647 р. оселився Гарасим Кондратьєв – осадчий м. Суми і перший полковник Сумського слобідського козацького полку. Ним же і був споруджений перший в Старому Селі храм – дерев'яна церква Різдва Пресвятої Богородиці.

Перше За переписом 1732 р. належало сумському сотнику Івану Івановичу Кондратьєву (422 підданих мешкало на 88 дворищах у 123 хатах) і священикам, яких на 3 дворищах мешкало 9 душ. На окремому дворі мешкало 11 їхніх робітників. Згідно опису Харківського намісництва 1779 р., село належало полковнику Степану Івановичу Кондратьєву (618 душ підданих). Мурований двопрестольний храм Св. Миколи в стилі українського бароко збудований ним же в 1753 р. замість старої дерев'яної Різдво-Богородицької церкви.

Головний престол нового храму був зведений на честь Святого Миколи Чудотворця, а придільний – Ікони Божої Матері "Всіх Скорбящая Радощів".

Кількість парафіян складала: в 1730 р. – 497 чоловіків і 388 жінок, в 1750 р. – відповідно 475 і 450, в 1770 р. – 560 і 547, в 1790 р. – 650 і 660, 1810 р. – 692 і 702, 1830 р. – 640 і 620, в 1850 р. – 635 і 632 чол.

В селі діяла церковно-парафіяльна школа та земське училище.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1903 р. священик Костянтин Сперанський (34 роки) – закінчив духовну семінарію по 2-му розряду, священик з 1897 р.; виконував обов'язки псаломщика Дмитро Ковалевський (20 років) – закінчив двокласне міністерське училище; з 1898 р. церковний староста – селянин Іван Коровай.

До Миколаївського храму в свій час Іваном Сальниковим було передано родинну реліквію – срібний ківш XVII ст. великих розмірів, що мав вигляд довгої широкополої лад'ї. На дні був зображений російський герб, а на носі човна – голова воїна в шоломі. Вироб прикрашав дарчий напис московського царя Федора Олексійовича (1676-1682).

Точну дату знищення храму не встановлено. Частково збереженою залишалася лише дзвіниця Миколаївської церкви. На світлині, уміщеній українським знавцем старожитностей Г.Лукомським в праці "Старинные усадьбы Харьковской губернии" видно триярусну дзвіницю по типу "восьмерик на четверику". На фасаді домінували великі трикутні фронтони з маленькими фронтончиками, утвореними заломами даху на чотирьох сторонах під купольного "восьмерика". В наш час Миколаївську дзвіницю було відбудовано, але зі значними змінами.

Шпилівська сільська рада
с. Шпилівка
Покровська церква

Село Шпилівка було освоєне козацькими старшинами Кондратьєвими на придбаній землі в 1697 р. За переписом 1732 р., на 27 дворищах у 67 хатах мешкало 223 душі підданих вдови Ганни Кондратьєвої. Окремо в селі мешкало 2 священика та 4 вчителі при школі. В 1779 р село вже належало полковниці Яновій (225 душ підданих).

Перший Покровський храм в селі збудований в кін. XVII ст.

Муровану церкву Покрова Пресвятої Богородиці освячено в 1849 (за іншими даними – в 1850 р.). Будівництво здійснювалося коштом Варвари Михайлівни Римської-Корсакової та князя Петра Оболенського. Священик Олександр Сільванський з цією метою зібрав серед мешканців Сум 1704 крб. сріблом. В храмі перебувала ікона Божої Матері Корсунської, яку вшановувала вся округа.

До покровської парафії належали хутори: Бровків, Бондаренків, Визирівка, Пономаренків, Стріличний і Любачів.

В селі діяла церковно-парафіяльна школа та земське училище.

В 1730 р священиком значився Іван Малішевський – син відомого осадчого с. Нижня Сироватки. В 1745 р. згідно його прохання з Харківського колегіуму для служби при церкві був звільнений син Петро Іванович. Останній, однак, не розділяв прагнення батька і в 1746 та в 1748 рр. за власним бажанням брав участь у 1-му та 2-му Ліфляндському поході в складі загону Сумського козацького полку.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1885 р. священик Іоанн Білгородський (52 роки) – закінчив духовну семінарію по 2-му розряду (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи та земського училища, завідував церковно-парафіяльною школою); з 1902 р. диякон Іван Григорьєв (30 років) – закінчив духовне училище, псаломщик з 1894 р., в сані диякона з 1898 р. (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи); з 1887 р. псаломщик Карпо Ястремський (25 років) – закінчив клас духовного училища; з 1893 р. церковний староста – селянин Никифор Яровий.

Юнаківська сільська рада
хутір Наталівка
Преображенська церква

Храм на честь Преображення Господнього в Наталівці існував досить давно. В 1784 р. стара дерев'яна будівля була продана в с. Білку, а замість неї було споруджено новий храм.

Мурована трьохпрестольна Преображенська церква була споруджена в 1874 р. на кошти парафіян та власника слободи князя Голіцина. Витрати на будівництво склали 11429 руб. сріблом. Головний престол в ім'я Преображення Господнього, правий Казанської Божої Матері і лівий – Святого Апостола Андрія Первозданного.

При храмі діяла жіноча церковно-парафіяльна школа, а в слободі – два земських училища та двокласна міністерська школа.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1897 р. священик Микола Чернігівський (53 роки) – закінчив 6 класів семінарії, священик з 1882 р. (займав посаду законовчителя земського училища); диякон Петро Федоров (38 років) – закінчив 4 класи гімназії, псаломщик з 1886 р., в сані диякона з 1895 р., штатним – з 1897 р.; з 1903 р. виконував обов'язки псаломщика Данило Кондратенко (35 років) – закінчив курс в народному училищі; з 1900 р. церковний староста – селянин Андрій Чумаченко.

Точну дату знищення храму не встановлено.

с. Юнаківка (Юноківка)
Церква Різдва Богородиці

В 1685 р. неподалік від давньоруського городища на землях, які належали сотнику, а згодом полковому судді Сумського полку, Семену Андрійовичу Юноку, оселились вихідці з Волині. До 1765 р. село було курінною слободою сумської сотні Сумського слобідського козацького полку. Невдовзі С.Юнок продав навколишні землі князю Михайлу Михайловичу Голіцину (1675-1730), який у 1723-1728 рр. в званні ґенерал-фельдмаршала очолював Українську дивізію і був фактичним господарем України. З цього часу село стало активно заселятись. Після погрому, влаштованого в Ромнах за наказом Петра І козаками Скоропадського своїм братам-українцям навесні 1709 р., "люди тамтешні, пробігаючи крізь руки своїх гонителів, отходили на границі Великоросійські під протекцію великих тамтешніх Бояр і заселили собою велелюдні слободи Юнаківку, Михайлівку і пребагато інших, знаних донині під назвою "вільних Черкасів".

В 1730 р. слобода нараховувала вже 2,5 тис. жителів. Згідно опису Харківського намісництва 1779 р., в слободі, що належала князю Голіцину, мешкало 3139 підданих і 74 вільних селянина.

Перша письмова згадка про православний храм в Юнаковці датується 1748 р.: тоді в місцевій Миколаївській церкві правили службу два священики. Один з них, Григорій Подольський, був вихідцем з давнього козацького роду.

Окраса села – мурована церква Різдва Пресвятої Богородиці в с. Юноківці була споруджена стараннями священика Кирила Мошлянського та церковного старости Михайла Уланського протягом 1793-1806 рр. за проектом видатного архітектора О.О.Паліцина виключно за фінансової підтримки місцевої громади. Храм мав чотири престоли: головний в ім'я Різдва Пресвятої Богородиці, правий – Святого Миколая, лівий – Архистратига Михаїла, на хорах – трьох святителів Василя Великого, Григорія Богослова та Іоанна Богослова. Будівництво продовжувалось ще певний час: в 1806 р. були освячені лише два приділи – на честь Святителя і Чудотворця Миколая та Різдва Богородиці. В 1823 р. священик Корнилій Краснокутський пожертвував 10 тис. руб. асигнаціями на будівництво мурованої дзвіниці та огорожі. В церкві зберігалася давня і шанована ікона Святителя Миколая.

При церкві діяла церковно-парафіяльна школа.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1866 р. священик Василь Петровський (61 рік) – закінчив семінарію зі срібною медаллю (займав посаду благочинного 3-го округу та законовчителя міністерського училища й церковно-парафіяльної школи); з 1897 р. диякон Костянтин Недригайлов (46 років) – закінчив курс повітового технологічного училища, в сані диякона з 1886 р. (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи); з 1862 р. псаломщик в сані диякона Василь Краснокутський (65 років) – закінчив нижче відділення духовного училища, псаломщик з 1853 р., в сані диякона з 1891 р.; з 1903 р. церковний староста – селянин Михайло Глобін.

Загальна кількість парафіян Преображенського та Різдво-Богородицького храмів с. Юнаківки становила: в 1750 р. – 2418 чоловіків і 2386 жінок, в 1770 р. – відповідно 2686 і 2682, в 1790 р. – 2946 і 2961, 1810 р. – 2429 і 3550, 1830 р. – 2581 і 2807, в 1850 р. – 2302 і 2514 чол. Внаслідок епідемій холери в 1831 р. померло 80 парафіян Різдво-Богородицької парафії та 50 Преображенської, а в 1848 р. – відповідно 150 та 93 чол. Окрім цього, в 1834, 1839 та 1840 рр. мешканці села дуже потерпали від голоду, а в 1811 р. в Преображенській парафії згоріло багато дворів.

Церква Різдва Пресвятої Богородиці була закрита в кін. 60-х рр. XX ст. за ініціативи місцевого можновладця Приходька. У плюндруванні храму активну участь брали деякі мешканці Ела, особливо молодь: майно та придатні до використання в господарстві матеріали було розкрадено, а настінні розписи майже знищено. Зрештою церква була доведена до напівзруйнованого стану. Схаменувшись, головний руйнівник заходився створювати музей села та Різдво-Богородицької церкви, а в подальшому – відшукувати державні кошти на її реставрацію.

Відновлювальні роботи церкви Різдва Богородиці розпочато в 2004.

Троїцька церква

Свято-Троїцький цвинтарний храм с. Юнаківка був приписаний до церкви Різдва Пресвятої Богородиці. Мурована однопрестольна церква була споруджена в 1857 р. на кошти парафіян.

Точну дату знищення Троїцької церкви не встановлено.

Яструбинська сільська рада
с. Яструбине (у XVIII ст. – хутір Ястребений)
Василівська церква

Село Яструбине було засноване в кінці XVII ст. козацькою родиною Кондратьєвих за правом займанщини. За переписом 1732 р. воно належало бунчуковому товаришу Івану Чернишу, який отримав його як посаг за дружиною з дому Кондратьєвих. Хутір Ястребений з 11047 десятинами землі в 1785 р. числився за вахмістром Андрієм Андрійовичем Кондратьєвим – одним з найбільших землевласників Слобожанщини.

Дерев'яна однопрестольна Василівська церква в селі була збудована в 1800 р. на кошти жінки дійсного тайного радника, спадкоємиці сумського полковницького козацького роду Ганни Андріївни Камбурлєй.

В селі діяли церковно-парафіяльна школа та земське училище.

Станом на 1904 р. в храмі служили: з 1878 р. священик Федір Торанський (62 роки) – закінчив духовну семінарію по 2-му розряду, священик з 1864 р. (займав посаду законовчителя церковно-парафіяльної школи); з 1885 р. диякон Іван Крижановський (62 роки) – закінчив середнє відділення семінарії, псаломщик з 1851 р., в сані диякона з 1860 р.; з 1887 р. псаломщик в сані диякона Макарій Попов (40 років) – закінчив клас духовного училища; з 1879 р. церковний староста – селянин Василь Сапченко.

На поч. 30-х рр. XX ст. місцеві комсомольці та комуністи спочатку зірвали з храму хрест і дзвони, а згодом влада перебудувала церкву на сільський клуб. У 80-х рр. через занедбаний стан залишки Василівської церкви були знищені.

Відомості надано Сумською єпархією УПЦ-МП та апаратом Сумської районної державної адміністрації.
Відомості засвідчив керівник апарату Сумської районної державної адміністрації О.М. Миненко.

с.Бездрик.
Архангело-Михайлівська церква

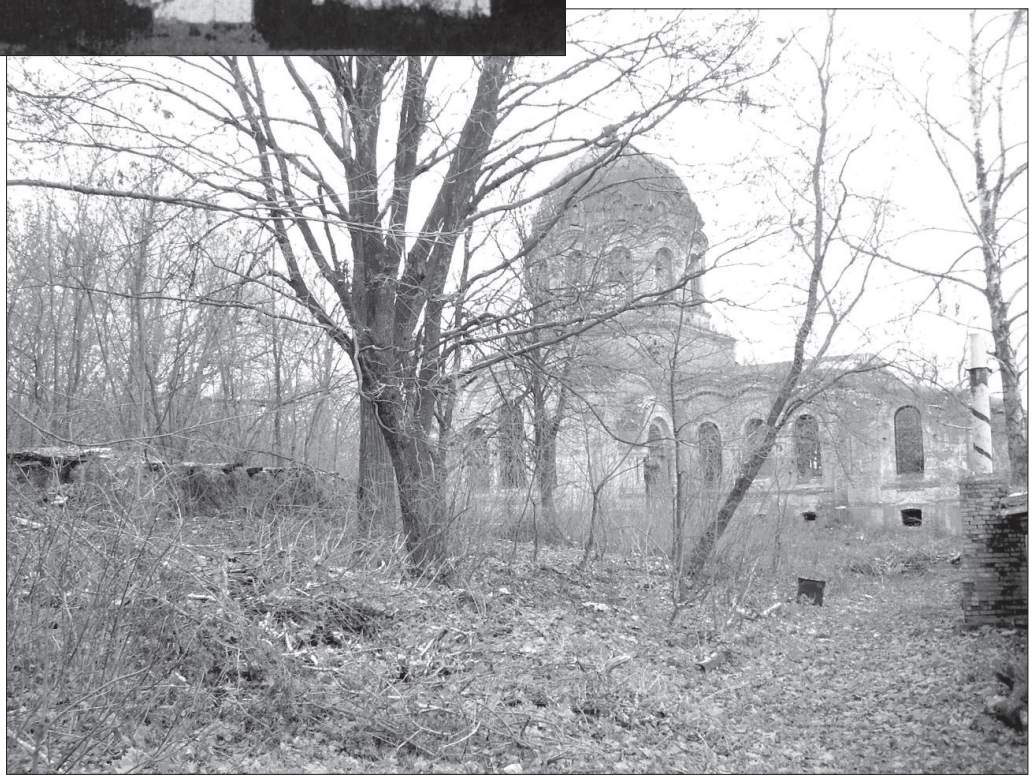

с.Басівка. Церква Казанської ікони

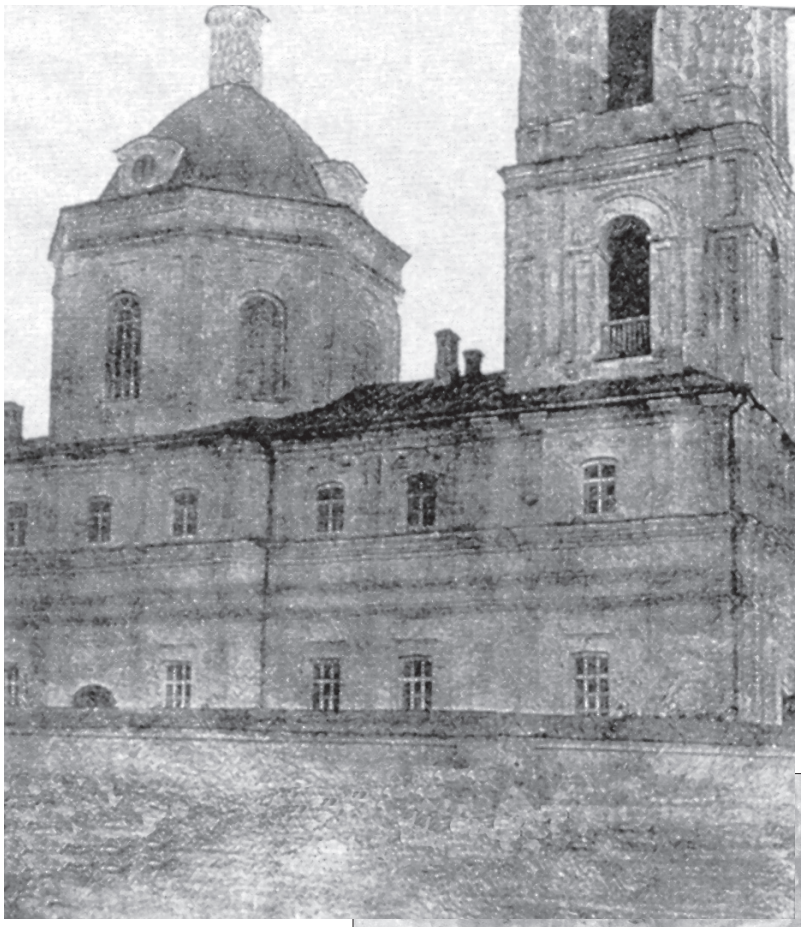

с.Біловоди. Церква Святого великомученика Георгія (фото 1914)

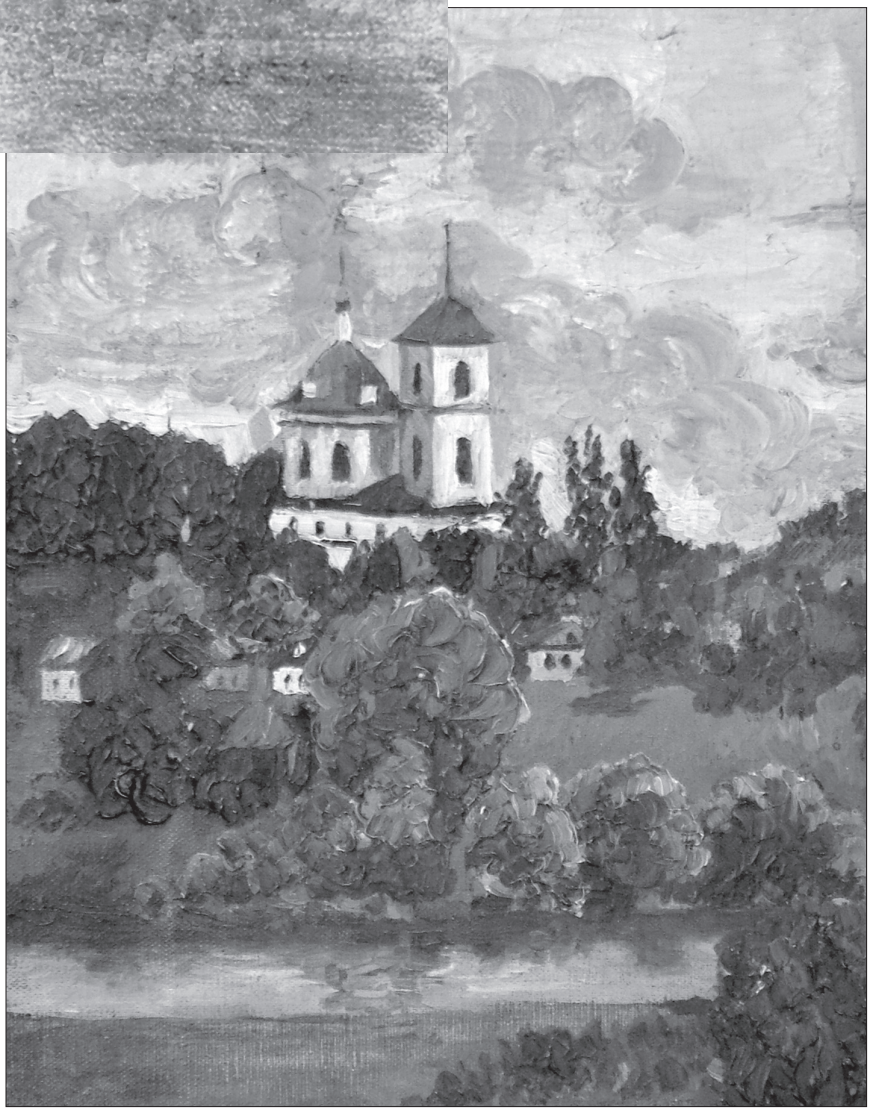

с.В.Вільми. Церква на Честь Зачаття св. Анни

с.Могриця. Володимирська церква

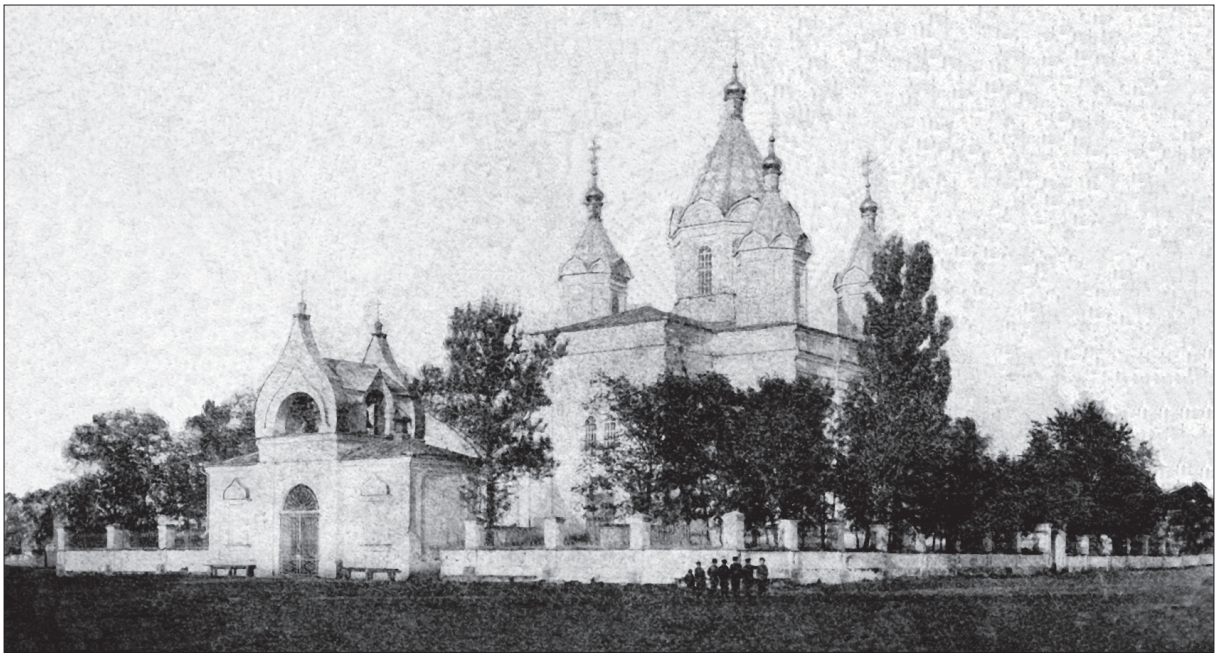

с. Н.Сироватка. Тихонівська церква

с. Н.Сироватка. Покровська церква

с. Червоне. Церква Святого Миколая

с. Токарі. Руїни Успенського чол. монастиря

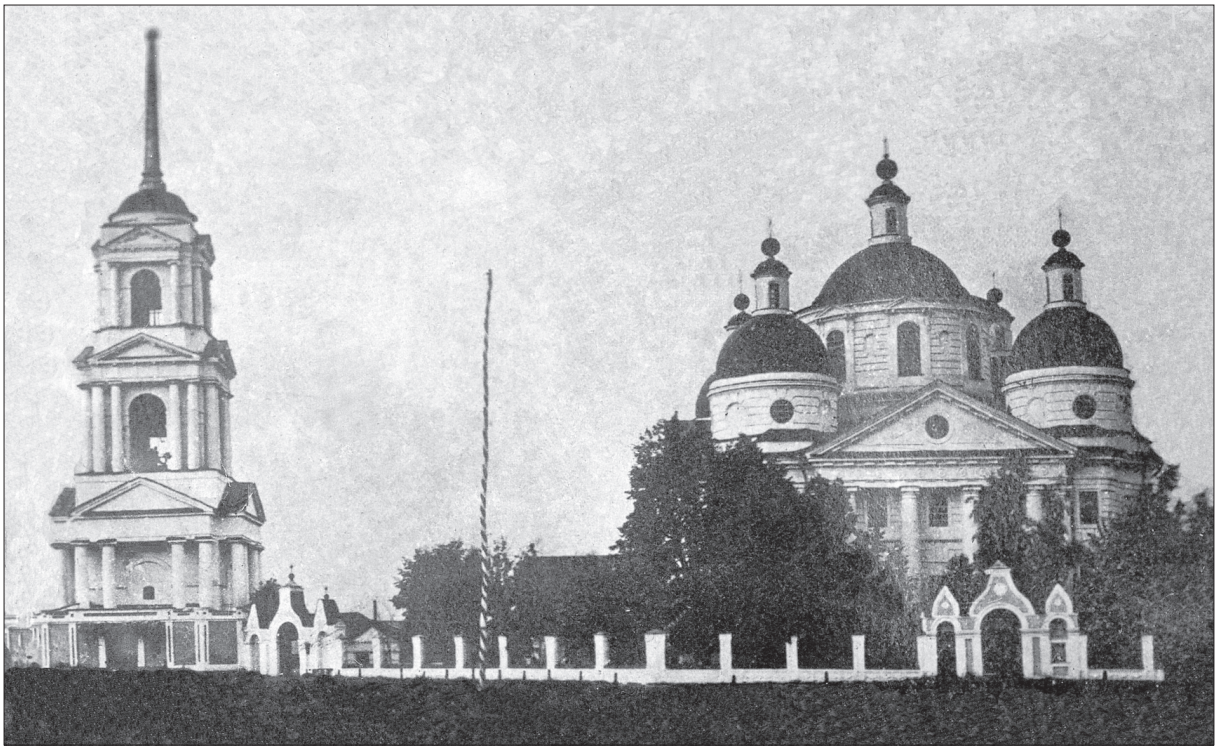

с. Юнаківка, фото поч. 20 ст

с. Юнаківка. Храм Різдва Богородиці

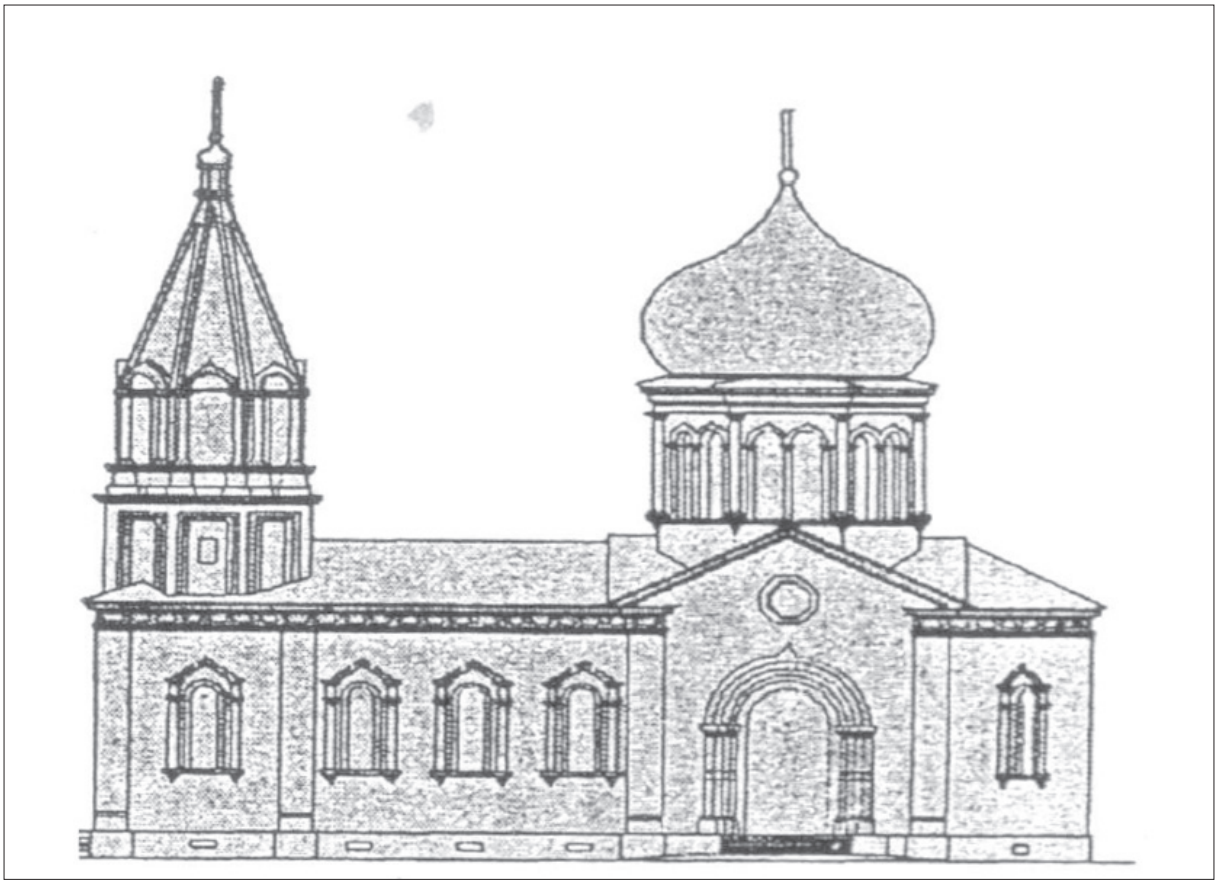

с. Битиця. Олександро-Невська церква

М. СУМИ

Церква святого Миколая Чудотворця

Найдавніша Миколаївська церква була побудована в 50-х рр. XVII ст. – під час зведення Сумської фортеці – центру Сумського слобідського козацького полку. Вже в 1661 р. в царській грамоті згадується сумський миколаївський священик Гурій, а за актами Сумського монастиря від 1664 р. відомі сумський миколаївський священик Омелян Якович, а від 1689 р. – миколаївський причетник Сазон Григорович. У 1694 р. сумським полковником Гарасимом Кондратьєвим замість нашвидкуруч збудованого та на той час вже старого був побудований новий дерев'яний храм.

8 грудня 1694 р., в присутності рідних був складений і підписаний заповіт осадчого м. Суми і першого полковника Г.Кондратьєва, засвідчений синами Андрієм і Романом та священиком Свято-Миколаївського храму Григорієм. З 1730 по 1740 р. священиком у цьому храмі був Матвій Гресовський, згодом переведений на службу до Спасо-Преображенського собору.

В 1737 р. до Миколаївської парафії було приписано 123 двори, а парафіяни просили висвятити їм другого священика.

В 1790 р. кількість прихожан дорівнювала 980 чол., основну масу яких становили міщани та купці.

Дерев'яний Миколаївський храм, переживши страшні пожежі, що вирували в Сумах у 1706 та 1791, 1839 та 1840 рр., згорів в 1803 р. через необережне поводження з вогнем притчу.

В 1804 р. на пожертви купців Солодких на місці знищеного пожежею храму, була збудована нова мурована церква. Головну роль в ній відігравав центральний купол, який парусами спирався на чотири стовпи в центрі споруди.

Через два роки після освячення, у квітні 1806 р., новозведений храм повністю зруйнувався до самого фундаменту. Катастрофа сталася на перший день свята Воскресіння Господнього, приблизно через годину після богослужіння, коли декілька сот людей, які молилися в церкві, вийшли з неї після служби. Дану надзвичайну подію сумський священик Іаков Левитський в праці "Історичне минуле міста Суми Харківської губернії" (1908 р.) пояснював недостатнім досвідом тогочасних місцевих будівельників, яким не часто доводилося зводити цегляні споруди: "на початку XIX сторіччя ще російські митці, виходить, не навчились як слід будівельному мистецтву. В усякому разі в Сумах архітектори були настільки невмілі або неуважні до своєї справи, що побудований ними храм проіснував лише 2 роки". Безпосередньою причиною руйнування тогочасної Миколаївської церкви став демонтаж колон, котрі підтримували склепіння храму – комусь із заможних прихожан-благодійників вони здалися неестетичними.

На місці, де стояв престол зруйнованої у 1806 р. церкви, на подвір'ї купчихи Євдокії Медведєвої, майже до сер. XIX ст. стояла пам'ятна капличка.

В 1825 р. замість втраченої церкви, був побудований новий мурований однопрестольний храм Святого Миколая. В ній знайшов відбиток стиль класицизму, який на той час увійшов у моду. Хоча дехто відмічав у новобудові риси типового гарнізонного храму. Зводилась сумська миколаївська церква завдяки старанням і пожертвам прихожан. Серед добродійників головним був церковний староста – купець 3-ї гільдії Марко Овсійович Медведєв, який пожертвував на будівництво 3000 руб. Сумський купець 3-ї гільдії Іван Ткаченко і його брат Авакум пожертвували ікону Великомучениці Варвари, а купець 1-ї гільдії Іван Кіктенко – ікону Іоанна Хрестителя в срібній визолоченій ризі. Стараннями старости купця Олександра Духані на були влаштовані мурована сторожка, дві лавки, вкриті листовим залізом, залізна решітка і ворота.

За сповідальними записами та іншими відомостями число парафіян складало: в 1790 р. – 500 чоловіків і 480 жінок, в 1810 – відповідно 200 і 220, в 1830 р. – 182 і 212, в 1850 р. – 248 і 254.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: з 1890 р. священик Сімеон Неділька (39 років) – закінчив духовну семінарію по 1-му розряду (займав посаду законовчителя в гімназії, церковній і недільній школах, виконував обов'язки окружного спостерігача церковно-парафіяльних шкіл і помічника окружного благочинного), в 1901 р. нагороджений камилавкою; з 1886 р. псаломщик Гаврило Полницький (48 років) – з рукоположенням в сан диякона в 1887 р. – закінчив духовне училище; з 1899 р. церковним старостою був купець Михайло Богатирьов.

В перше десятиліття комуністичної влади церква не функціонувала і стала першою жертвою антирелігійної кампанії в м. Суми – в 1930 р. її було повністю зруйновано.

В 1999 р. за одним із проектів реконструкції сучасної площі Незалежності передбачалося за християнським звичаєм встановити на місці Миколаївського храму капличку. На сьогодні місце,

на якому колись стояв багатостраждальний храм, по-варварські руйнується будівельними роботами.

Покровська церква

Дата спорудження першого храму Покрова Пресвятої Богородиці невідома. Однак, можна припустити, що перший Покровський храм міг бути збудований ще при закладенні Сумської фортеці, оскільки українське козацтво традиційно вважало Пресвяту Богородицю своєю заступницею і покровителькою, присвячуючи їй численні храми.

Відомо, що в 1732 р. дерев'яний Покровський храм перебудовувався вдруге. Згідно перепису Сумського слобідського козацького полку 1732 р. при храмі були школа і шпиталь для немічних. При Введенському храмі, який був придільним по відношенню до Покровському храму, також діяли школа й богадільня.

Кам'яний храм побудований в 1783-1790 рр. за благословенням Преосвященного Аггея, єпископа Білгородського та Обоянського. Будівництво здійснювалося старанням та коштами колишнього настоятеля цього храму, архімандрита Святогорського Успенського монастиря Феофана (Федоровського), а також прихожан храму та за участю його священика Федора Федоровського. Освячена нова мурована церква була 1790 р. за благословенням Преосвященного Феоктиста, єпископа Білгородського та Курського. Храм являв рідкісний для України тип триверхих церков, тим більше, що був спроектований у стилі пізнього бароко. Композиція будови, архітектурні елементи фасаду, настінне оздоблення давали чудове уявлення про те, яких вершин сягнуло українське барокове мистецтво в останній період розвитку.

Будівельні матеріали розібраної у 1793 р. старої дерев'яної Покровської церкви були використані того ж року на спорудження Іллінського храму.

З 1804 р. благодійниками храму були купці: Олексій Бочаров, Омелян Татаринов, Кирило Алчевський, почесний громадянин Григорій Котков. Серед книг храму були рідкісні стародруки: Требник Київського митрополита Петра Могили 1646 р., "Євхологіон або Требник" 1681 р., Мінеї 1741 р. видання, та інші.

За сповідальними записами та іншими відомостями число парафіян складало: в 1790 р. – 580 чоловіків і 560 жінок, в 1810 – відповідно 478 і 548, в 1830 р. – 472 і 548, в 1850 р. – 565 і 614.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: з 1897 р. священик Дмитро Виноградський (31 рік) – закінчив духовну семінарію по 2-му розряду (займав посаду законовчителя місцевих нижніх військових чинів, недільних і церковнопарафіяльних шкіл); з 1887 р. псаломщик Олексій Бутков (55 років) – з рукоположенням в сан диякона в 1885 р. – отримав домашню освіту, псаломщик з 1869 р. (займав посаду законовчителя в молодших відділеннях церковнопарафіяльної школи); з 1902 р. псаломщик Всеволод Полтавцев (28 років) – закінчив духовне училище, псаломщик з 1894 р. (займав посаду молодшого вчителя церковнопарафіяльної школи); з 1896 р. церковний староста – міщанин Олександр Немишев.

Покровську церкву традиційно називали "Полковою". До 1917 р. її відвідували військовослужбовці Сумського гарнізону, а тому вона отримала ще одну неофіційну назву – "Солдатська".

Саме навпроти Покровського храму вдячними мешканцями міста на власно зібрані кошти було споруджено пам'ятник меценату Іванові Харитоненку. В 1919 р. біля Покровської церкви в братній могилі Були поховані жертви денікінського терору. Поховання згодом перенесли на Петропавлівський цвинтар, а на його місці тепер розташований невеликий пам'ятник Карпатському рейду. Саме під час громадянської війни Покровську площу, на якій стояв однойменний храм, було перейменовано на "Червону площу" – чи то на знак пролитої за радянську владу крові, чи то взявши за приклад Москву.

Під час антицерковної вакханалії поч. 30-х рр. XX ст. Інспекція Українського комітету охорони пам'яток культури та Народний комісаріат освіти УРСР неодноразово попереджали Сумську міську раду про неприпустимість руйнування Покровського храму. Однак, міська рада попередженнями знехтувала. Спочатку знесли верх церкви, а невдовзі в самому храмі влаштували крематорій (!). Таке блюзнірство стосовно давнього храму, розташованого на центральній площі міста, більшість мешканців сприйняли вкрай негативно. Відхід у засвіти через крематорій популяризувався владою. Особливо це стосувалося молоді. Для "зацікавлених" був влаштований спеціальний коридор, де вздовж проходу в стіні були влаштовані невеликі отвори, прикриті склом.

Свідчить мешканка Сум пенсіонерка Т.Ківш (запис 1991 р.): "Коли ми з подругою зайшли, то побачили, як перевозять труп по рейках до печі, як встановлюють у печі, як спалюють. Заціпе-

ніли, коли в печі труп почав корчитись. Сухожилля стягувало, і труп немов оживав, руки і ноги ворушилися. Було не по собі. Згодом, казали, сухожилля перед відправкою в піч перерізали".

Блюзнірський крематорій в сплюндрованому храмі проіснував недовго: приблизно в 1935 р. залишки Покровської церкви підірвали вибухівкою, а рештки храму зрівняли з землею.

Введенська церква

В огорожі Покровського храму знаходилась Введенська церква. Після закриття в 1786-1788 рр. чоловічого Успенського монастиря (с. Мала Чернеччина) цегла та інший будівельний матеріал одного з трьох храмів – Архангельського – пішли на спорудження дзвіниці Покровської церкви з теплим храмом в ім'я Введення Пресвятої Богородиці. Будівництво його було закінчено в 1821 р. Введенський храм, як і Покровський, в народі теж називали Полковим.

На сьогодні на місці Введенського храму розташований громадський туалет.

Церква Різдва Богородиці

Церква Різдва Богородиці, яку в народі називали Холодно гірською, стояла на підвищенні, яке зветься Холодною горою в північно-західній частині Сум за річкою Сумкою (колишньою Сумою). "на посаді" була дерев'яною. За даними актів вона була освячена в 1681 р., протоієреєм Спасо-Преображенського собору Ємельяном Середою. Церкву іноді в народі називали ще Холодногірською через її розташування на т. зв. Холодній горі, звідки дули північні вітри.

В 1702 р. до освячення Воскресенської церкви, на прохання полковника Андрія Кондратьєва, з Різдвяного храму були взяті деякі речі. В царській грамоті від 26 квітня 1703 р., даній Кондратьєву, між його землями згадується і ця церква: "на посаде города Сумина у церкви Рождества Пресвятой Богородицы двор, что куплен у Тимка, да подворок на новом месте на косогоре...". Це дає підставу вважати, що благодійником храму Різдва Богородиці був Андрій Гарасимович Кондратьєв.

У 1732 р. гвардії майором Хрущовим було здійснено перепис Сумського слобідського козацького полку. В Сумах було на той час мешкало: козацької старшини з родинами з полковником Василем Даниловичем Осиповим на чолі – 46 душ чоловічої статі, козаків у трьох сотнях – 800, підпомічників – 2704, росіян – 14, пушкарів – 26, робітників на подвір'ях – 148, духовних осіб – 49, немічних у шпиталях – 13. Всього в 975 дворах 3818 душ чоловічої статі, а також в приміському с. Пришиб 39 підпомічників полкової сотні.

У 1807 р. священик церкви Дмитро Ольховський розпочав клопотання про будівництво нового кам'яного храму. Харківський архієпископ Преосвященний Христофор (Сулима) у 1808 р. благословив закладення нової церкви. Будівництво продовжувалось майже тринадцять років – з 1808 по 1821 рр. (за деякими даними – до 1815 р.). Особливі старання були проявлені при завершенні робіт купцем Федором Ішуніним. Протягом дванадцяти років він був старостою цього храму, а потім на зміну йому прийшов син Олексій Ішунін. За надзвичайні старання (був старостою церкви двадцять два роки) Олексій Ішунін в 1846 р. отримав срібну медаль на орденській Аннинській стрічці. В 1855 р. церква Різдва Богородиці перебудовувалась. В 1911 р. при храмі була споруджена церковнопарафіяльна школа.

У цьому храмі майже сто років (1743-1829) були священики з сім'ї Ольховських, які змінювали один одного на служінні.

За сповідальними записами та іншими відомостями число парафіян складало: в 1790 р. – 508 чоловіків і 540 жінок, в 1810 – відповідно 828 і 852, в 1830 р. – 791 і 799, в 1850 р. – 830 і 881. В основному це були місцеві купці та міщани.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: з 1870 р. священик Платон Сорочинський (61 рік) – закінчив духовну семінарію по 2-му розряду, священик з 1868 р. (займав посаду законовчителя міського парафіяльного училища і церковнопарафіяльних шкіл); з 1894 р. псаломщик Василь Арбузов (33 роки) – з руко положенням в сан диякона, псаломщик з 1891 р. (займав посаду вчителя церковнопарафіяльної школи); з 1900 р. псаломщик Олександр Сукачов (35 років) – закінчив народне училище, псаломщиком з 1891 р.; з 1891 р. церковний староста – надвірний радник Петро Шидловський.

Очевидці розповідають, що розбивали храм наприкінці 30-х рр. XX ст., а підвали ліквідували вже після Другої світової війни. Після остаточного знищення Різдво-Богородицької церкви, на її підмурках по типовому проекту було споруджено палац культури Сумського машинобудівного науково-виробничого об'єднання ім. Фрунзе.

В кін. 90-х рр. XX ст. поблизу "палацу", на місці будівлі церковнопарафіяльної школи за ініціативи Сумської єпархії УПЦ-МП споруджено пам'ятну Свято-Різдво-Богородицьку каплицю на згадку про зруйнований храм.

Святодухівська церква

Мурований домовий храм в ім'я Святого Духа в будинку чоловічої Олександрівської гімназії (реорганізована з прогімназії того ж року) по вул. Троїцькій був споруджений у 1873 р. Сумським земством, а також за участю благодійника гімназії Миколи Дмитровича Кондратьєва – нащадка засновника міста полковника Г.Кондратьєва.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: з 1902 р. священик Іаков Левитський (51 рік) – закінчив Московську академію зі ступенем кандидата богослів'я, священик з 1899 р. (до вступу в духовне звання обіймав світські посади, був законовчителем гімназії); з 1903 р. псаломщик в сані диякона Феоктист Левитський (30 років), з 1893 р. вчитель народних училищ, в сані диякона з 1903 р.; з 1875 р. церковний староста – статський радник Павло Іванович Харитоненко.

На XIII археологічному з'їзді в Катеринославі в 1907 р. священик І.Левитский зробив свою відому доповідь "Историческое прошлое города Сумы Харьковской губернии", а П.І.Харитоненко гідно продовжував меценатські традиції свого знаменитого батька – почесного громадянина м. Суми І.Г.Харитоненка.

Храм в ім'я Святого Духа зруйнований радянською владою при реконструкції будівлі під школу.

Олександро-Невська церква

Мурована церква в ім'я Святого благовірного князя Олександра Невського була побудована в 1882 р. по вул. Петропавлівській при реальному училищі на кошти статського радника Івана Герасимовича Харитоненка.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: з 1896 р. священик Дмитро Куклярський (47 років) – закінчив Київську духовну академію зі званням дійсного студента, священик з 1891 р. (займав посаду законовчителя реального училища); обов'язки псаломщика виконував діловод реального училища, титулярний радник Федір Полтавцев; з 1896 р. церковний староста – купець Сазонов.

Після Другої світової війни в приміщенні колишнього реального училища розміщалась середня школа № 4. На даний час споруда перебуває в стадії тривалої реставрації.

Сам же Олександро-Невський храм був зруйнований радянською владою при реконструкції будівлі під школу.

Охтирсько-Богородицька церква

Мурована церква на честь Охтирської Ікони Божої Матері була споруджена в 1886 р. при Сумському духовному училищі на кошти архієпископа Харківського та Охтирського Амвросія.

За часів радянської влади храм зруйновано. Будівлю духовного училища, розташована по вул. Троїцькій, на даний час займає відділення хірургії ока Сумської обласної клінічної лікарні.

Олександро-Невська церква

При Сумській в'язниці, розташованій по вул. Суджанській (нині – вул. Горького), існувала мурована церква в ім'я Святого благовірного князя Олександра Невського, споруджена в 1867 р. на кошти почесного громадянина міста Сум Дмитра Суханова.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: з 1896 р. священик Іоанн Аксененко (59 років), в сані диякона з 1866 р.; обов'язки псаломщика виконували ув'язнені.

За часів радянської влади та німецько-фашистської окупації всі будівлі в'язничного кварталу використовувались лише за одним призначенням, про функціонування церкви не могло бути і мови.

В кін. 80-х – на поч. 90-х рр. XX ст. в'язничний квартал був повністю знищений. На даний час на його місці розташований невеликий ринок і автомобільна стоянка.

Домова церква Св. Мучениці Зінаїди

При дитячій лікарні, побудованій на кошти П.Харитоненка, була домова церква Св. Мучениці Зінаїди по вул. Троїцькій, споруджена на поч. ХХ ст. на вічний спомин про малолітню доньку, яка трагічно загинула.

На даний час приміщення лікарні використовується за призначенням. Тут також розташовані міське та обласне управління охорони здоров'я.

Іоанно-Богословська домова церква

Виконуючи заповіт батька, Павло Іванович Харитоненко у 1901 р. домігся завершення будівництва Сумського кадетського корпусу. При військовому навчальному закладі, на другому поверсі головного корпусу за державні кошти була споруджена домова церква Святого Апостола Іоанна Богослова. Напевно, що вона була названа, на згадку про видатного мецената Сум – Івана Герасимовича Харитоненка.

Комплекс будівель кадетського корпусу протягом усього часу свого існування не змінювала військового профілю. Безумовно, що домова церква була ліквідована з ідеологічних мотивів – тут діяло Сумське вище артилерійське командне училище. Нещодавно прийнято рішення про його ліквідацію. Подальша доля споруд колишнього кадетського корпусу залишається нез'ясованою.

Домова церква Іоанна Предтечі

В 1851 р. поблизу міського Петропавлівського цвинтаря було збудовано міську богадільню для немічних людей. Коштом статського радника Івана Герасимовича Харитоненка при богадільні було споруджено і освячено мурована, однопрестольну домову церкву на честь Іоанна Предтечі.

Іоанно-Предтечинська церква була приписана до цвинтарного Петропавлівського храму.

Після встановлення радянської влади домову церкву ліквідували, а споруду богадільні перебудували під житловий будинок, який і зараз розташований поруч з Петропавлівським кладовищем по вул. 20 років Перемоги.

План уѣздному городу
Сумамъ сочиненъ 1787 году
Маія дня.
W
S
N
р. Сумка
р. Сумка
Лучшее зданіе въ семъ городѣ
1. Каменная соборная Церковь.
2. Приходскія деревянныя
Церкви.
3. Присудственныя Мѣста въ
семъ 787 году начались.
Масштабъ въ 1 дюймѣ 200 сажень

Покровська церква. 1783-1790 рр.

Миколаївська церква. 1825 р.

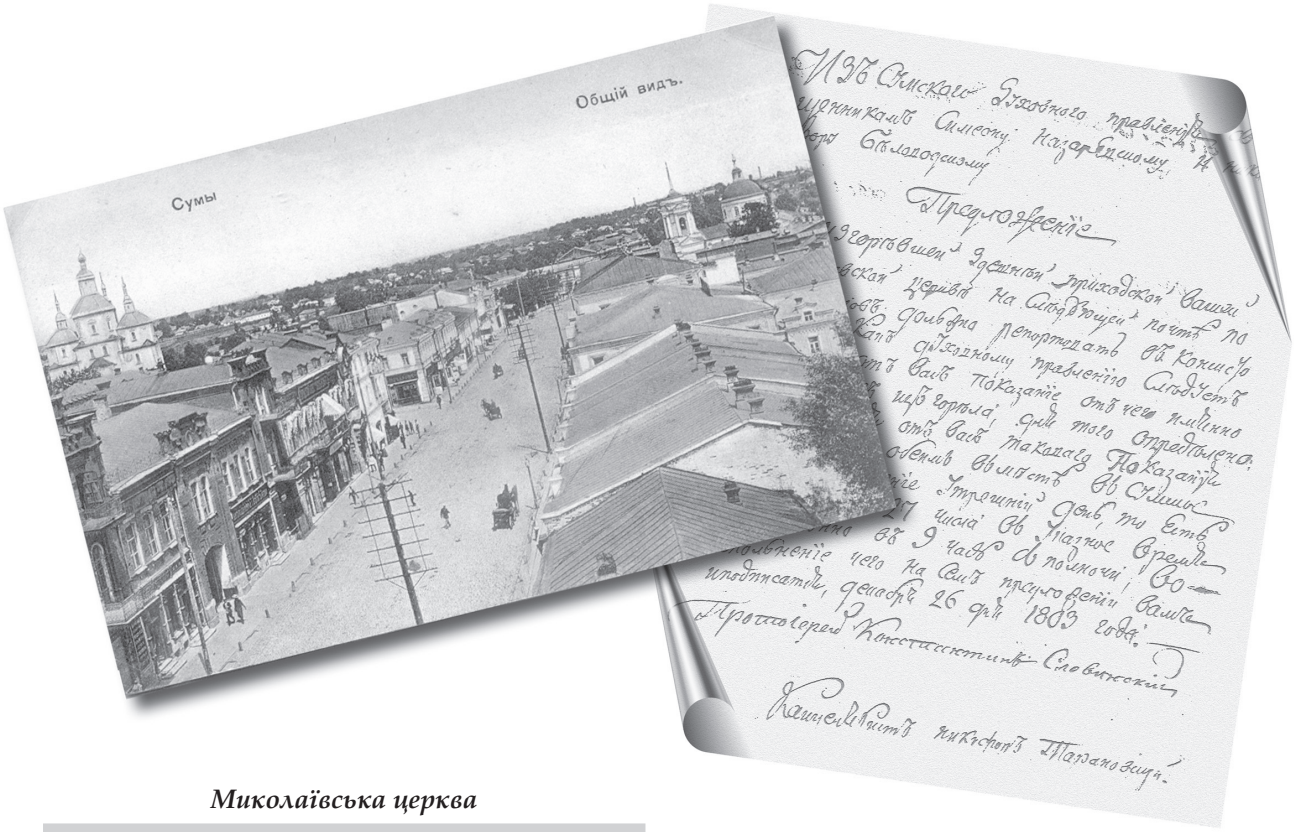

Миколаївська церква

Храм Покрови Пресвятої Богородиці

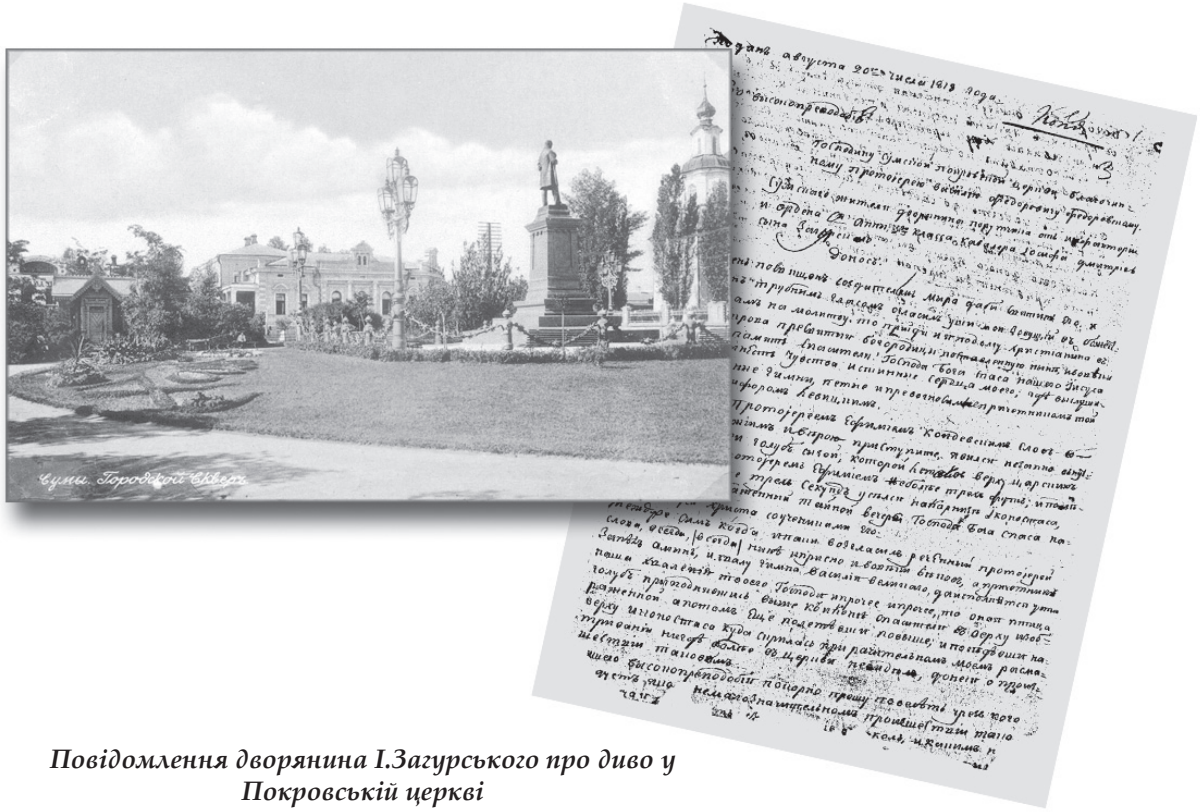

Повідомлення дворянина І.Загурського про диво у Покровській церкві (20 серпня 1818 р.)

Введенська церква

ТРОСТЯНЕЦЬКИЙ РАЙОН

Тростянецька міська рада
м. Тростянець
Благовіщенська церква

Перший храм в Тростянці був споруджений на честь Вознесення Господнього приблизно в 1660 р.

Мурована Благовіщенська церква була закладена в 1744 р. і освячена в 1750 р. на кошти Йосифа Тимофійовича Надаржинського. Його батькові – духівнику російського імператора Петра I, Тростянець було продано охтирською козацькою старшиною.

Храм був трьох престольним: головний престол – на честь Благовіщення Божої Матері, придільні – Апостолів Петра і Павла та Великомучениці Катерини.

Йосифа Тимофійовича Надаржинський так писав про храм в листі до єпископа в 1742 р.: "В маетности нашей, в селе Тростянце, при храме Вознесения Господня для ежедневного литургисания как в прежних годех было два священника, так и ныне состоит; а покойный родитель наш, бывший Их Императорских Величеств, Государя Императора Петра Великаго и Государыни Императрицы Екатерины Алексеевны духовник протопресвитер Тимофей Васильевич, духовным своим тестаментом завещал, для неоставления повседневнаго служения и для великости парохии (в которой жилых дворов имеется до трехсот) быть в том храме Вознесения Господня троим священникам. Желая исполнить завет родителя нашего, Вашего Преосвященства всепокорно прошу в показанную нашу местность до вышеупомянутаго храма (дабы безпрерывно во вся дни жертва Господеви была приносима) произвесть во священника, чтоб был третий Тростянецкаго диякона Дионисия Иванова, а жить ему на той парохии, кроме доходов, по особливому от нас учиненному определению будет на чем довольно".

В Благовіщенському храмі зберігалися давні церковні книги: Требник Петра Могили 1 пол. XVII ст., два Служебники 1691 і 1748 рр. львівського та київського друку, два Євангелія 1703 і 1748 рр., "Поучительные слова" 1709 р., "Тріодь цветная" 1707 р., Апостол 1738 р. московського друку.

З 1806 р. до Благовіщенського храму було приписаний Преображенська церква сільця Смородине. На сер. XIX ст. тростянецька Благовіщенська церква володіла 72,5 десятин землі.

Кількість прихожан в 1730 р. становила 1198 чоловіків і 1128 жінок, в 1750 р. – 350 і 300, в 1770 р. – 1665 і 1515, в 1790 р. – 1759 і 1656, в 1810 р. – 2032 і 2125, в 1830 р. – 1898 і 1129, в 1850 р. – відповідно 1742 і 1818 душ.

Обставини та дата руйнування храму достеменно не відомі.

Білківська сільська рада
с. Микитівка
Казанська церква

Однопрестольний мурований храм на честь Казанської Ікони Божої Матері був споруджений в 1836 р. на кошти графині Ганни Петрівни Коновніциної.

До парафії належав хутір Хвощова.

В селі діяла школа грамоти.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: з 1889 р. священик Микола Пономарьов (62 роки) – закінчив семінарію по 2-му розряду, священик з 1861 р.; з 1902 р.

псаломщик Іларіон Жуков (21 рік) – закінчив 2 класи духовного училища, витримав іспити на псаломщика; з 1902 р. церковний староста – селянин Василь Мартинченко.

Дата та обставини руйнування церкви не встановлені.

Боромлянська сільська рада
с. Боромля
Храм Різдва Богородиці

Боромля – сотенне містечко Охтирського слобідського козацького полку, в якому одночасно перебувало 2 стройові сотні, було засноване в 1658 р.

На поч. XVIII ст. в місті нараховувалось 6 храмів (Різдво-Богородицький, Троїцький, Христорождественський, Честного Хреста, Микільській та Воскресенський), а з 1761 р. в ньому перебувало духовне правління. Станом на сер. XIX ст. Микільській та) вже не існували.

Перший дерев'яний Різдво-Богородицький храм був побудований 1660 р. В 1725 р. парафіяни звертались з проханням спорудити нову соборну церкву. В 1803 р. почалося будівництво мурованого Різдво-Богородицького храму. І поки ще він не був закінчений, його дерев'яний попередник згорів під час пожежі в 1811 р. Того ж року за проектом видатного архітектора Олександра Паліцина на кошти поміщика Миколи Івановича Карпова було завершено нову мурована церкву. Головним розпорядником на будівництві був протоієрей Семен Белицький. Посади "попечителів" прийняли на себе Степан Олексійович Микулаєв і Павло Якович Сухачов.

Храм був двоярусний, двопрестольний. Головний престол в ім'я Різдва Пресвятої Богородиці, а престол верхнього поверху – на честь Святителя Митрофана Воронізького. З огляду на те, що в 1811 р. згорів і Воскресенський храм, було прийняте рішення влаштувати в мурованій дзвіниці Різдво-Богородицької церкви теплий храм Воскресіння Христового.

При Різдво-Богородицькому храмі діяли церковнопарафіяльна школа. В самій Боромлі було двокласне училище міністерства народної освіти та однокласне земське училище. Взагалі, школи при боромлянських храмах відомі ще з кін. XVII ст.

Кількість парафіян в 1730 р. становила 518 чоловіків і 470 жінок, в 1750 р. – 576 і 540, в 1770 р. – 670 і 685, в 1790 р. – 699 і 723, в 1810 р. – 1177 і 1260, в 1820 р. – 1074 і 1140, в 1830 р. – 1108 і 1164, в 1850 р. – відповідно 998 і 1107 душ.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: з 1897 р. священик Іоанн Бондарьов (30 років) – закінчив семінарію по 2-му розряду, священик з 1896 р. (займав посаду законовчителя двокласного училища міністерства народної освіти, земського училища і місцевих церковнопарафіяльних шкіл); з 1901 р. диякон Іоанн Приходін (34 роки) – закінчив 3 класи духовного училища, псаломщик з 1884 р., в сані диякона з 1891 р. (займав посаду вчителя місцевих церковнопарафіяльних шкіл, мав свідоцтво на звання учителя); з 1903 р. псаломщик Павло Мінченко (55 років) – навчався в міській школі, псаломщик з 1884 р.; з 1903 р. церковний староста – селянин Йосиф Тищенко.

Обставини та дата руйнування храму достеменно не відомі.

Храм Різдва Христового

Перший Христо-Рождественський храм був споруджений в 1680 р. По акту 1696 р. відомий священик цієї церкви Іоанн.

Мурована церква в ім'я Різдва Христового в с. Боромлі була споруджена на місці дерев'яного на кошти місцевих парафіян. Будівництво розпочалося в 1814 р., а освячення відбулося в 1844 р. (за іншими даними – в 1846 р.).

В цьому храмі зберігалася старовинна ікона Святителя Миколая, яка надійшла з ліквідованої Миколаївської боромлянської церкви. На її кіоті позначений 1680 р., ікона була вкрита срібною ризою. В новому Христо-Рождественському храмі було влаштовано престол на честь Святителя Миколая ("Миколи весняного"). Церковна книгозбірка включала ряд давніх видань: Євангеліє 1644 р., Служба Великомученици Варварі 1746 р. київського друку, Требник 1754 р. чернігівського друку, Євангеліє 1717 р., Служебник 1676 р., Мінеї службові 12 книг 1704-1705 рр. московського друку.

До парафії належали хутори Попівка і Пархомівський.

При храмі діяла церковнопарафіяльна школа.

Кількість парафіян в 1730 р. становила 545 чоловіків і 514 жінок, в 1750 р. – 590 і 567, в 1770 р. – 683 і 670, в 1790 р. – 720 і 706, в 1810 р. – 785 і 816, в 1820 р. – 679 і 753, в 1830 р. – 1182 і 1204, в 1850 р. – відповідно 1038 і 1175 душ.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: з 1892 р. священик Стефан Виноградський (43 роки) – закінчив семінарію по 2-му розряду, священик з 1888 р. (займав посаду законовчителя місцевих церковнопарафіяльних шкіл і зразкового двокласного народного училища); з 1894 р. диякон Афанасій Бєлоусов (49 років) – закінчив Білгородську вчительську семінарію (займав посаду вчителя місцевих церковнопарафіяльних шкіл); з 1900 р. виконував обов'язки псаломщика Олексій Должанський (23 роки) – закінчив 3 класи духовного училища; з 1900 р. церковний староста – селянин Стефан Артюх.

Храм Різдва Христового знищений комуністами в 30-х рр. XX ст. З церковної цегли були збудовані адміністративні будівлі м. Тростянця. На місці церкви сьогодні розташований стадіон.

Троїцька церква

Дата спорудження першого Троїцького храму в Бором лі не відома. По акту 1689 р. відомий троїцький священик Іван Андрєєв, за пізнішими документами – Василя Іванова (1714-1717 рр.) та Онисима Ігнатьєва (1721-1731 рр.). В 1775 р. за священика Андрія Бєліцкого Троїцька дерев'яна церква згоріла за виключенням одного приділу, із залишків якого тимчасово збудували та освятили храм.

З 1810 р. почався збір коштів і матеріалів для будівництва мурованого храму. В 1818 р. відбулась його закладка, в 1828 р. він був в цілому споруджений, але для облаштувальних робіт потрібні були додаткові кошти. 2000 руб. було отримано від комісії духовних училищ. Остаточно мурована однопрестольна церква в ім'я Святої Трійці в. Боромлі була споруджена в 1833 р. На позолоту іконостасу поміщик Іван Влезков витратив до 1785 руб. сріблом, а Ганна Семенівна Влезкова забезпечила храм ризничими речами.

При церкві діяла школа грамоти.

До Троїцького храму була приписана цвинтарна мурована однопрестольна церква, споруджена на честь Всіх Святих.

Кількість парафіян в 1730 р. становила 207 чоловіків і 178 жінок, в 1750 р. – 255 і 227, в 1770 р. – 279 і 285, в 1790 р. – 289 і 303, в 1810 р. – 658 і 680, в 1820 р. – 678 і 746, в 1830 р. – 623 і 755, в 1850 р. – відповідно 588 і 660 душ.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: з 1892 р. священик Олексій Стаховський (35 років) – студент семінарії, священик з 1892 р. (займав посаду наглядача за викладанням Закону Божого в школах 2-го округу, а також законовчителя другокласного земського училища та школи грамоти); з 1897 р. псаломщик Петро Козьмін (26 років) – закінчив 4 класи духовної семінарії; з 1889 р. церковний староста – купець 2-ї гільдії Петро Ефрас.

Зруйнований комуністичною владою у 30-х рр. XX ст. Камінь використовувався для будівництва автомобільної дороги.

Дернівська сільська рада
с. Дернове
Георгіївська церква

Георгіївська церква в Дерновому існувала ще в останній чверті XVII ст., що видно з виписки межової книги від 5 листопада 1700 р.: "…в селе Дерновне церковь Вмч. Георгия; у той церкви поп Иван Васильев; на жеребей двор его попов… писано за ним то поместье по выписи 188 (1680) году". Згідно перепису слободських полків 1732 р., в селі мешкали "піддані черкаси" козацького старшини Івана Михайловича Куколевського, 73 душі чоловічої статі, поселені в 1678 р.

В 1721 р. в селі існувала також Варваринська церква. Новий дерев'яний Георгіївський храм був споруджений в 1795 р. і освячений в 1797 р.

Однопрестольний мурований храм на честь Святого Георгія Побідоносця замість дерев'яного був споруджений в 1895 р. за проектом архітектора Ф.І.Данилова на кошти місцевих парафіян.

До парафії належав хутір Рябовка. В сер. XIX ст. храм володів 30 десятинами орної землі та косових угідь на 40 копен.

При храмі діяла церковно-парафіяльна школа.

Кількість парафіян в 1730 р. становила 439 чоловіків і 417 жінок, в 1750 р. – 688 і 663, в 1770 р. – 735 і 714, в 1790 р. – 760 і 750, в 1810 р. – 962 і 976, в 1830 р. – 1089 і 1102, в 1850 р. – відповідно 531 і 577 душ. Кількість парафіян в 1850 р. зменшилась за рахунок відокремлення окремої Полянської парафії.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: з 1892 р. священик Олексій Краснокутський (37 років) – закінчив семінарію по 2-му розряду (займав посаду законовчителя церковнопарафіяльної школи); з 1888 р. псаломщик Андрій Сукачов (61 рік) – закінчив сільську школу, паламар з 1857 р.; з 1901 р. церковний староста – селянин Афанасій Черкашин.

Дата та обставини руйнування церкви не встановлені.

Жигайлівська сільська рада
с. Жигайлівка
Покровська церква

Жигайлівка – колишнє сотенне містечко Охтирського слобідського козацького полку, в акті 1681 р. називається вже селом (тобто тут принаймні вже був храм). Документи 1714-1716 рр. згадують про священиків Парфенія Яковлєва та Давида Ігнатьєва жигайлівської церкви Покрова Пресвятої Богородиці.

Новий однопрестольний мурований храм на честь Покрова Пресвятої Богородиці був споруджений на кошти місцевих парафіян і освячений в 1836 р. Будівельними роботами завідував "казенний селянин" Климент Ігнатенко. Церковний староста Андрій Лісняк облаштував іконостас та пожертвував ще декілька речей.

Церковна книгозбірка включала ряд давніх видань: Служебник 1746 р. київського друку, Апостол 1679 р., Євангелія 1685 та 1730 рр. московського друку.

До парафії належали хутори Чернецький, Федоровський, Боровський і Миколаївський.

При храмі діяли однокласна церковно-парафіяльна школа та земське народне училище.

Кількість парафіян в 1750 р. становила 821 чоловік і 752 жінки, в 1770 р. – 1180 і 1136, в 1790 р. – 1283 і 1248, в 1810 р. – 1331 і 1449, в 1820 р. – 1421 і 1530, в 1830 р. – 1437 і 1609, в 1840 р. – 1350 і 1458, в 1850 р. – відповідно 1339 і 1540 душ.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: з 1883 р. священик Григорій Щебатинський (42 роки) – студент Харківської семінарії (займав посаду законовчителя місцевих церковнопарафіяльної школи і земського училища, був депутатом 3-го благочинного округу та членом благочинної ради); з 1898 р. диякон Яків Оранський (30 років) – закінчив 2 класи семінарії, псаломщик з 1894 р. (займав посаду вчителя церковнопарафіяльної школи); з 1886 р. псаломщик Микола Ходській (35 років) – закінчив 2 класи духовного училища; з 1903 р. церковний староста – селянин Василь Лозовий.

Дата та обставини руйнування церкви не встановлені.

Люджанська сільська рада
с. Люджа
Космодем'янівська церква

В акті 1686 р. Люджа називається вже селом – тут принаймні вже був храм.

В межовій виписці 1699 р. частина "села старой Люди вольновского уезда" була куплена охтирським полковником Іваном Перехрестом у московських служилих людей м. Вольного. Згідно відомостей 1764 р. храм Святих Косьми і Даміана в с. Люджі споруджений в 7183 р. від С.С. (1675 р. від Р.Х.) і тоді ж для церкви було відведено в полі землі на 40 четвертей (60 десятин). Згодом ця земля перейшла у власність парафіян.

Новий чотирипрестольний дерев'яний Космодем'янівській храм в с. Люджа був споруджений в 1883 р. за проектом архітектора Ф.І.Данилова на кошти Саратовського Преосвященнійшого Павла та добродійників. Головний престол був на честь Святих Безсеребреників Косьми і Даміана, другий – в ім'я Святого Миколая Чудотворця, третій – в ім'я Великомученика Пантелеймона, четвертий – в ім'я Святого благовірного князя Олександра Невського.

В селі діяли земська і жіноча церковно-парафіяльна школи.

Кількість парафіян в 1750 р. становила 778 чоловіків і 768 жінок, в 1770 р. – 825 і 840, в 1790 р. – 863 і 920, в 1810 р. – 878 і 944, в 1830 р. – 926 і 1010, в 1840 р. – 799 і 860, в 1850 р. – відповідно 744 і 830 душ.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: з 1894 р. священик Іоанн Грищенко (33 роки) – закінчив семінарію по 2-му розряду, (займав посаду законовчителя місцевих шкіл); з 1894 р. псаломщика Іван Ретровський (68 років) – закінчив молодше відділення духовного училища; з 1895 р. церковний староста – селянин Стефан Надєїн.

Дата та обставини руйнування церкви не встановлені.

Ницахська сільська рада
с. Ницаха
Тихонівська церква

Однопрестольний дерев'яний Тихонівський храм був споруджений в 1869 р. на кошти місцевих парафіян.

До парафії належав хутір Буди.

В селі діяла школа грамоти.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: з 1884 р. священик Василь Полтавцев (61 рік) – закінчив середнє відділення семінарії, в сані диякона з 1867 р. (займав посаду законовчителя місцевої школи грамоти); з 1880 р. псаломщик Іван Мокренський (65 років) – мав домашню освіту, паламар з 1852 р., псаломщик з 1862 р.; з 1902 р. церковний староста – селянин Петро Грицков.

Дата та обставини руйнування церкви не встановлені.

Печинська сільська рада
с. Печин
Архангело-Михайлівська церква

Однопрестольний дерев'яний храм в ім'я Святого Архистратига Михаїла був споруджений в 1867 р. на кошти місцевих парафіян.

В селі діяла земська школа.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в храмі служили: з 1871 р. священик Іоанн Миколаєвський (57 років) – закінчив семінарію по 2-му розряду (займав посаду законовчителя земської школи і був членом благочинної ради 2-го округу); з 1896 р. псаломщик Семен Синявін – мав домашню освіту; з 1896 р. церковний староста – селянин Стефан Сизарьов.

Дата та обставини руйнування церкви не встановлені.

Семереньківська сільська рада
с. Поляне (Полянське)
Митрофаніївська церква

Довгий час мешканці Полянського належали до парафії храму Святого Георгія Побідоносця с. Дернового. В 1770 р. кількість парафіян з Полянського становила 385 чоловіків і 370 жінок. Переважно вони належали до т. зв. однодворців – особисто вільних людей, що колись складали в Московській державі служилий стан.

Однопрестольний дерев'яний Митрофаніївський храм в с. Поляне був споруджений в 1837 р. на кошти місцевих парафіян та добродійників.

Остаточно Полянська парафія виокремилась з Георгіївської парафії в 40-х рр. XIX ст.

До Митрофанівської парафії належав хутір Костівка.

В селі діяла школа грамоти.

Згідно Довідкової книги Івана Самойловича (1904 р.) в Митрофанівському храмі служили: з 1899 р. священик Іоанн Буткевич (45 років) – закінчив 3 класи духовного училища, в сані диякона з 1892 р. (займав посаду законовчителя школи грамоти); з 1876 р. псаломщик Ілля Левитський (48

років) – закінчив народне училище, паламар з 1867 р., псаломщик з 1873 р.; з 1898 р. церковний староста – селянин Іван Дубка.

Дата та обставини руйнування церкви не встановлені.

с. Радомля
Архангело-Михайлівська церква

В 1710 р. землі с. Радо млі, що раніше належали Охтирському козацькому полку, московським царем Петром І були подаровані вихресту Петру Яковлєву (Янценку) – учаснику змови Кочубея та Іскри проти гетьмана І.Мазепи.

Згідно справ місцевої консисторії сер. XIX ст., перша Архангело-Михайлівська церква в Радомлі існувала ще в 1729 р.

Однопрестольний мурований храм в ім'я Святого Архистратига Михаїла був споруджений в 1805 р. (за іншими даними – в 1811 р.) на кошти нащадка Янценка – поміщика Олексія Тимофійовича Якубинського.

В храмі зберігалися давні церковні книги: Євангеліє 1650 р. та Требник "святой памяти Петра Могилы митрополита киевскаго" 1699 р. львівського друку, "Тріодь цветная" 1685 р. чернігівського друку, "Октоїх" 1727 р. московського друку та "Часослов" 1742 р. київського друку.

До Михайлівської парафії належав хутір Машков. Кількість прихожан в 1750 р. становила 194 чоловіка і 183 жінки, в 1770 р. – 208 і 200, в 1790 р. – 221 і 213, в 1810 р. – 265 і 299, в 1830 р. – 302 і 366, в 1850 р. – відповідно 240 і 290 душ.

Дата та обставини руйнування церкви не встановлені.

ШОСТКИНСЬКИЙ РАЙОН

Воронізька селищна рада смт. Вороніж

Перший храм в нинішньому селищі був споруджений досить давно, оскільки хутір Вороніж виник на поч. XVII ст. Протягом 1654-1782 рр. Вороніж був сотенним містечком найбільшого на Гетьманщині Ніжинського козацького полку.

За "Списком наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." у містечку Вороніж з хуторами на той час мешкало 1957 ревізьких душ.

На даний час у Воронежі існують Архангело-Михайлівська церква, настоятелем якої є о. Бровчук Пилип Микитович, Покровська церква та Спасо-Преображенська церква, настоятелем яких є о. Максименко Максим Геннадійович.

Миколаївська церква

Церква святого Миколая з приділом Святої Великомучениці Варвари (нижній поверх Михайлівської церкви). За даними краєзнавця М.А.Андрєєва, церква з такою назвою була найстарішою у сотенному містечку Вороніж. Про церкву святого Миколая у містечку Вороніж є згадка в романі П.Куліша "Михайло Чернышенко, или Малороссия восемьдесят лет назад".

У 1776-1781 рр. на її місці (зараз перехрестя вулиць Пролетарської і Новгород-Сіверської) було побудовано двоповерхову церкву з каміння та цегли, з яких у попередні роки були збудовані стіни замку, який на цей час неодноразово руйнувався.

Є дві версії щодо архітекторів цієї споруди: 1) І.Г.Григорович-Барський (офіційна версія), 2) В.В.Растреллі (за даними краєзнавця М.А.Андрєєва, який при цьому посилається на Чернігівський церковний вісник № 57 за 1915 р.).

У 1931 р. приміщення було зайняте під склад солі місцевою споживчою кооперацією.

Знову освячена як церква у 1981 р.

Троїцька церква

Дерев'яна Троїцька церква була споруджена у Вороніжі у XVIII ст. За спогадами краєзнавця і літератора Грицька Сірика (США) Троїцька церква зведена коштом місцевих поміщиків Писаревичів. Знаходилася на підвищенні на розі нинішніх вулиць Леніна та Шевченка.

В сер. XIX ст. церква була перевезена з воронізької Троєщини до с. Пирогівка, де знаходиться і зараз. За переказами воронежців, у цій найдавнішій у містечку церкві був дияконом Григорій Кулжинський – батько Івана Кулжинського (1803-1884) – педагога, письменника, вчителя М.Гоголя та Є.Гребінки по Ніжинській гімназії.

На місці Троїцької церкви було кладовище, а пізніше – існував місцевий ринок. За останні 15 років місце забудоване приватним підприємцем (магазин, дозвіллєвий заклад, житло тощо).

Документів стосовно цієї церкви в районі немає.

Успенська церква

Успенська церква (за даними краєзнавця М.А.Андрєєва) або церква "Святої Пречистої" (за даними Г.Сірика). Воронізький храм в ім'я Успіня Пресвятої Богородиці побудований в 1833 р. Церква мала визначний іконостас – різьблений з позолотою, виконаний місцевим різьбярем Андріаном з Дорошенкового хутора, учнем М.Мурашко.

Знаходилась у селищі Вороніж на підвищенні на перехресті нинішніх вулиць Садової та Карла Маркса.

Зараз це місце забудоване. Тут у сер. 70-х рр. XX ст. був побудований знак на честь 800-річчя селища Вороніж у вигляді фортеці.

Дата закриття невідома. Успенська церква розібрана на цеглу в кінці 20-х рр. XX ст. Якихось інших даних, документів, фотографій цієї споруди в районі немає.

Покровська церква

Знаходиться на розі вулиць Київської та Куйбишева у селищі Вороніж Шосткинського району. Збудована у 1854 р. За переказами збудована за кошти меценатів Терещенків.

В 1929 р. перебудована під клуб Воронізького цукрового заводу: з храму були зняті бані.

Відновила роботу у 2005 р., але реставрація ще не проводилася.

Спасо-Преображенська церква

Знаходиться на підвищенні на розі вулиць Комінтерна і Леніна в селищі Вороніж Шосткинського району. Збудована у 1783 р. (за іншими даними у 1710 р., що може знайти підтвердження, бо в ході реставрації приміщення церкви було знайдено закладну дошку, датовану 1702 р.).

Закрита у 30-х рр. XX ст., використовувалася місцевим колгоспом для розміщення зерносховища та млина. У 60-х рр. дзвіниця цієї церкви була розібрана для побудови печей цегельні.

Відновила роботу у 1996 р. Відреставрована. За отриманими з Московської патріархії кресленнями відбудована дзвіниця.

За переказами Спасо-Преображенська церква була побудована за ініціативою та грошовою підтримкою козацького старшинського роду Шрамченків.

Трьохсвятительська церква

Знаходилася на підвищенні на розі нинішніх вулиць 25-го Жовтня та Комсомольської.

Дати побудови цієї церкви, її закриття і руйнації невідомі, але за згадками старожилів церква була розібрана ще до Другої світової війни, в кін. 30-х рр. XX ст.

За спогадами Грицька Сірика цей храм за архітектурою схожий на Володимирський собор у м. Києві і побудований був на кошти місцевих поміщиків Іващенків та Кулішів. За переказами в цьому храмі 27 липня (за старим стилем) 1819 р. був охрещений видатний український письменник – уродженець Воронежа Пантелеймон Куліш.

Місце, де колись була Трьохсвятительська церква, тривалий час стояло пусткою, і лише в кін. 90-х рр. XX ст. місцевим бізнесменом тут був побудований магазин.

Михайлівська церква

Дата спорудження воронізької церкви Архистратига Михаїла не встановлена.

У романі П.О.Куліша "Михайло Чарнышенко или Малороссия восемьдесят лет назад" є згадка про церкву св. Миколая. Дерев'яна Миколаївська церква раніше стояла приблизно на тому місці, де зараз Свято-Михайлівська церква.

Відомо, що після закриття храму, з 1931 р. до 80-х рр. XX ст. його нижній поверх був зайнятий під соляний склад Воронізькою споживчою кооперацією.

Відомості подала провідний бібліотекар Шосткинської центральної районної бібліотеки Чайка Ольга Іванівна, Шосткинський район, с.м.т. Вороніж.

Відомості засвідчив Воронізький селищний голова Ястребов Валерій Юхимович.

Богданівська сільська рада
с. Богданівка
Церква Різдва Пресвятої Богородиці

Згідно описам Новгород-Сіверського намісництва 1779-1781 рр., в Богданівці була дерев'яна церква, а в самому селі мешкало 2 священика. За "Списком наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." в тогочасній Богданівці нараховувалось 283 душі населення.

Церква Різдва Пресвятої Богородиці знаходилася на перехресті нинішніх вулиць Богдана Хмельницького і Гагаріна с. Богданівка Шосткинського району.

До парафії входило власне с. Богданівка, села Богданка, Ковтунове, Чорні Лози.

Церква була цегляна, збудована на поч. XX ст. Закрита в 20-х рр. В 40-х рр. приміщення церкви розібрали на цеглу. Залишилася лише напівзруйнована дзвіниця. Місце, де колись стояла церква, тепер зайняте господарськими приміщеннями місцевої школи.

Зараз парафію відновлено. Служба йде в одному з старих шкільних приміщень. На відбудову церкви у місцевої громади немає коштів.

Відомості подала вчителька-пенсіонерка Потапенко Євдокія Василівна, Шосткинський район, с. Богданівка.
Засвідчив відомості Богданівський сільський голова Салун Борис Іванович.

Вовнянська сільська рада
с. Вовна
Дмитріївська церква

Дерев'яна триярусна Дмитріївська церква була освячена у 1886 р. Будувалася за кошти громади, поміщиків у цих населених пунктах не було. У с. Вовна вона знаходилася по вул. Новій.

До парафії входила власне Вовна, а також с. Дібровка (колись Дмитрівка), хутори Калиновець і Залісся.

Два верхніх яруси церкви були розібрані у 1927 р. З цієї деревини пізніше були побудовані виробничі і громадські приміщення місцевого колгоспу ім. Куйбишева, а також господарські будівлі деяких селян.

Нижній ярус був переобладнаний під сільський клуб, який був спалений німецькими окупантами під час відступу в 1943 р. Зараз на цьому місці сільський будинок культури.

Відомості подав вчитель-пенсіонер Скляров Іван Федорович, Шосткинський район, с. Вовна.
Відомості засвідчив Вовнянський сільський голова Аніщенко Федір Дмитрович.

Гамаліївська сільська рада
с. Гамаліївка
Гамаліївський Харлампіївський монастир

На території Гамаліївської сільської ради був розташований Гамаліївський Харалампіївський монастир, зараз тут функціонує Шосткинська виправна колонія № 66.

Перша цегляна церква тут була побудована у 1702 р. на кошти генерального осавула Антона Гамалія. Церква була названа на честь Священномученика Харалампія. У склепі під церквою пізніше були поховані гетьман України Іван Ілліч Скоропадський (1708-1722), його дружина "гетьманша" Анастасія Марківна (в дівоцтві – Маркович), дочка Уляна та їх нащадок, батько останнього гетьмана України Павла Скоропадського, Петро. У 1735 р. була освячена побудована на кошти Скоропадських церква Різдва Пресвятої Богородиці по зразку Троїцького храму Чернігівського Іллінського монастиря.

За "Списком наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." у слобідці Гамаліївці на той час мешкала 71 ревізька душа.

Згідно "Топографічного опису Малоросійської губернії 1798-1800 рр." другокласний Гамаліївський монастир "...разстоянием от города Глухова в двадцати пяти верстах; обнесен каменною оградою, в оном: церквей каменных три, архимандрит один, монашествующих девять, каменных келий десять".

В 1924 р. Харлампіївська обитель припинила своє функціонування. Після закриття на території монастиря було організовано комуну. Будівлі використовувалися для господарських потреб та надавалися прибулим людям під житло.

В 1928 р. з монастиря були вилучені цінності. Під приводом забезпечення індустріалізації були зняті церковні дзвони. Найбільший, який перед Першою світовою війною був подарований монастирю царською родиною, скинули із дзвіниці, розбивши на друзки. Чотириярусний іконостас Церкви Різдва Пресвятої Богородиці зруйнували, спеціальними розчинами змили позолоту з іконного обрамлення, а самі ікони поскидали в купу. В період розгулу атеїзму мешканці с. Гамаліївка використовували святі речі (ікони, престол тощо) для господарських потреб, майструючи з них двері у господарських приміщеннях, ящики для зберігання зерна і т.п. У храмі облаштували комору для зберігання збіжжя, фрески замастили вапном.

В 20-30 рр. XX ст. Україну охопила "епідемія" скарбошукатництва, яку організувала комуністична влада. Руйнувалися видатні пам'ятки та давні поховання, а знайдене йшло на потреби держави. На поч. 30-х рр. "емісарами" з м. Шостки був відкритий могильний склеп гетьмана України Івана Скоропадського. Свідки згадували, що матеріальних цінностей в похованні, крім нагрудного срібного хреста, знайдено не було.

У наступні десятиліття монастир був місцем проживання багатьох молодих сімей гамаліївців, настоятельський корпус було переобладнано під клуб, храм Різдва Пресвятої Богородиці продовжували використовувати як комору.

У 1961 р. державні діячі ухвалили "мудре" рішення: на місці, що є історичною й культурною пам'яткою, влаштували виправно-трудова колонія № 66 МВС з посиленим режимом тримання, зекономивши цим самим державні кошти: монастирські стіни слугували готовою огорожею, приміщення можна використовувати для виробничих потреб, а монастирські келії – під бараки для засуджених. У великій церкві було влаштовано виробничий цех, на кутові вежі поставлено вишки для охорони.

Монастирська дзвіниця, яка заважала огляду всієї довжини західної стіни, була зруйнована.

В усі часи найпочеснішим місцем для захоронення поважних осіб був монастир. Посеред монастиря навколо великої церкви було багато надгробних пам'ятників знатним людям, які свого часу були удостоєні великої честі бути похованими в святій обителі. У зв'язку зі згаданими змінами в 1961 р. всі ці надгробки було зрівняно із землею, а територію заасфальтовано. За словами колишніх працівників ВТК, в роки радянської влади біля гетьманського поховання було споруджено туалет. Зараз цей склеп забетоновано. Всередині подекуди збереглися розписи стін. Інколи тут відбуваються відправи для засуджених, які утримуються в колонії.

Церква Пресвятої Богородиці, в цілому, і дотепер зберігає зовнішній вигляд, проте всередині не залишилось нічого.

До теперішнього часу Гамаліївський монастир залишається "ув'язненим", бо, незважаючи на чисельні розмови, на території одного з найбільших монастирів Лівобережної України продовжує функціонувати Шосткинська виправна колонія № 66. Руйнування залишок внутрішнього розпису храмів продовжується – тепер вже внаслідок "реставраційної" діяльності засуджених, про що неодноразово згадували центральні та місцеві засоби масової інформації.

Відомості подали: директор ЦРБ Одноліток Н.М., Шосткинський район, с.м.т. Вороніж; директор ПТУ при ШВК-66 Заярний Олександр Михайлович, м. Шостка.
Відомості засвідчила Гамаліївський сільський голова Воронова Валентина Михайлівна.

Глазівська сільська рада
Миколаївська церква

Дата зведення церкви Святого Миколая Чудотворця не встановлена. Збереглися перекази про фінансування будівництва Миколаївської церкви у с. Глазове місцевим поміщиком Снєжковим.

До парафії входило с. Глазове.

Дата закриття церкви невідома. У 1933-1935 рр. в приміщенні був сільський клуб і правління колгоспу. Згоріла у 1941 р. під час бойових дій Другої світової війни. Зараз на місці храму побудована школа.

Відомості подала секретар сільської ради Небилиця Ганна Анатоліївна, яка мешкає за адресою: Шосткинський район, с. Глазове.
Відомості засвідчила Глазівський сільський голова Бенца Алла Олександрівна.

Івотська сільська рада, с. Івот
Церква Різдва Пресвятої Богородиці

Дата спорудження івотської церкви Різдва Пресвятої Богородиці не встановлена. Храм був розташований на березі місцевої річки Лопатина за адресою вул. Коротченка, 33.

Безумовно, що в с. Івот церква існувала ще у XVIII ст., оскільки за "Списком наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." на той час цей населений пункт вже мав статус села Новгород-Сіверського повіту і в ньому мешкало 746 ревізьких душ.

В 1940 р. церкву розібрали і почали будувати клуб, але в роки Другої світової війни село було спалене і недобудований клуб влада дозволила розібрати селянам на спорудження приватних будинків.

В даний час на території сільської ради існує парафія Різдва Пресвятої Богородиці, яка перебуває в пристосованій будівлі з 1993 р.

Документи та фотографії відсутні.

Відомості подала секретар сільської ради Пищик Надія Іванівна, Шосткінський район, с. Івот.
Відомості засвідчив Івотський сільський голова Дуб Олександр Григорович.

Каліївська сільська рада
Миколаївська церква

Даних про час побудови церкви Святого Миколая Чудотворця немає.

Дату закриття і перебудови закриття церкви не встановлено. На даний час колишнє приміщення храму займає сільський клуб.

Клишківська сільська рада
с. Клишки
Покровська церква

До парафії Покровська церкви входили села та хутори Клишки, Заболотне, Великий Ліс, Солотвине, Холодовщина, Московське, Піндюри.

Побудована у XVIII ст. на перехресті нинішніх вулиць Леніна і Пушкіна у с. Клишках. Закрита у 1940 р. Розібрана на цеглу у 1955 р.

Будувалася на кошти, зібрані громадою, місцевими поміщиками Холодовським, Амосовим, підприємцями Киндяками та Стегніями.

Зараз на цьому місці розташований меморіал загиблим у роки Великої Вітчизняної війни захисникам і визволителям села, односельчанам.

Відомості подала Прядка Ганна Іванівна, Шосткинський район, с. Клишки.
Відомості засвідчив Клишківський сільський голова Прядка Борис Володимирович.

Коротченківська сільська рада
с. Коротченкове (до 1969 р. – с. Погрібки)
Покровська церква

В центрі села на березі річки, на височині стояла церква в с. Погрібки (нині село Коротченкове). І збирався люд від малого до великого на релігійні свята. До парафії належали село Погребки (Коротченкове) та хутір Ляхів.

Вперше ж село згадується в царській грамоті як власність Спаського монастиря в 1552 р. Отже, храм в Потрібках Новгород-Сіверського повіту існував дуже давно. За "Списком наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." на той в потрібках мешкало 272 ревізькі душі.

По особливому святкували у церкві престольне свято – Покрову, яке відзначали 14 жовтня. На честь цього свята і була названа церква. Хто був засновником церкви, старожили села вже не пам'ятають. Як згадують жителі, що збудована була вона у 1870-1880 рр. Це була одноповерхова будівля. Всередині вона була розписана, мала багато образів. Одним із останніх священиків Покровської церкви був Василь Олексійович Рклицький. Більше 50 років відправляв він духовну службу. Сім'я у нього була велика: сини – Василь, Михайло, Сергій, Олексій, Леонід, Микола, дочка Катерина. Всі вони здобули вищу освіту. Родина була дуже дружна. Літніми місяцями всі вони з'їжджались у село, відпочивали на берегах красуні Десни, займалися рибальством.

Дяком у церкві був В.П.Калиновський. Жив він біля самої церкви. Там біля церкви він і похований разом зі своєю сім'єю.

За часи масового знищення духовних споруд у 1931 р. Покровська церква була зруйнована. Ікони були перенесені в підвал, потім їх спалили. Дехто з жителів встиг забрати найбільш цінні образи.

Пізніше в приміщенні церкви був відкритий будинок культури. У 1987 р. храм згорів під час пожежі, обставини якої залишаються до кінця не з'ясованими.

Однак, не зважаючи на численні намагання, фундамент так і не змогли розбити, так як при будівництві в розчин додавали білки з яєць, щоб він не руйнувався. Сьогодні на тому місці, де була збудована церква, жителі села поставили хрест й освятили його. І тепер в релігійні свята священик відправляє службу на цьому святому місці.

с. Свірж
Миколаївська церква

Дата побудови і закриття дерев'яної Миколаївської церкви невідомі. Розібрана у 1927 р. На місці церкви зараз розташований меморіал загиблим визволителям села та односельчанам.

Відомості подав Коротченківський сільський голова Линок Михайло Якович, Шосткінський район, с. Коротченкове.
Відомості засвідчив головний спеціаліст юридичного відділу Шосткинської райдержадміністрації О.Л.Войтеховський.

Маківська сільська рада, с. Макове
Миколаївська церква

До парафії церкви Святого Миколая Чудотворця входило с. Макове. Храм був споруджений в 1917 р. Будувалася церква за рахунок громади.

Миколаївська церква закрита в 1939 р. Знявши з неї бані, місцева влада перебудувала її під сільський Будинок культури. В 1998 р. в одному крилі колишнього Миколаївського храму відкрита церква, яка функціонує і зараз.

Відомості подав пенсіонер Блоха Михайло Вікторович, Шосткинський район, с. Макове.
Відомості засвідчила секретар Маківської сільської ради Воронова Катерина Павлівна.

Миронівська сільська рада
с. Миронівка
Казанська церква

До парафії церкви Ікони Казанської Божої Матері входили слобода Миронівка, село Крупець та хутір Шкирманівка. Знаходились в с. Миронівка по теперішній вулиці Перемоги, 56.

Побудована в 1887 р. Розібрана у 1933 р. Частина матеріалів була використана на початок будівництва сільського клубу, частина – на початок будівництва школи. Обидва об'єкти закінчені будівництвом у післявоєнні роки. Значна частина матеріалів була за цей час втрачена, особливо в ході воєнних дій. Не відбудовувалась.

Відомості подала педагог-організатор Миронівської ЗОШ Коробко Надія Кузьмівна, Шосткинський район, с. Миронівка.
Відомості засвідчив Миронівський сільський голова Полуда Федір Іванович.

Собичівська сільська рада
с. Собич
Покровська церква

Перший храм в с. Собич був, напевно, одним із найдавніших в районі, оскільки перша письмова згадка про цей населений пункт відноситься до 1552 р.

Згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 рр." на той час в "селе Собичев" Глухівського повіту мешкали 536 ревізьких душ.

Церква Покрова Пресвятої Богородиці зі слів мешканців села була побудована в 1825 р. козаком Микитою Рожковим.

В кін. XIX ст. церква добудовувалась місцевим паном Демешком.

Останнім священнослужителем був Пушко Іван Павлович мешканець села Грем'ячка Ямпільського району Сумської області.

Офіційні документи не збереглися.

В 1957 р. церква припинила функціонування, після її закриття 10 років там знаходився зерносклад колгоспу "Іскра". Приміщення церкви довгий час перебувало в аварійному стані. В 1982 р. Покровська церква остаточно була зруйнована.

Відомості подав Собичівський сільський голова Таракан Василь Григорович, Шосткинський р-н, с. Собичеве.
Відомості засвідчив головний спеціаліст юридичного відділу Шосткинської райдержадміністрації О.Л.Войтеховський.

Михайлівська церква

Дерев'яна церква Архангела Михаїла була побудована у 1734 р.

До парафії входили села Собич, Бензики, Лісне, Глибокий Колодязь, хутори Мхи, Степанків, Хохли.

Михайлівську церкву закрили у 1929 р., після чого в ній було влаштовано колгоспний зерновий склад, а з 1939 р. – сільський клуб. В 1968 р. у клубі проведено капітальний ремонт.

Приміщення повністю згоріло в ніч з 26 на 27 грудня 1976 р. Офіційна причина пожежі – замикання електропроводки.

Відомості подав Жирний Микола Степанович, Шосткінський район, с. Собич.
Відомості засвідчила Собицький сільський голова Іллєнко Раїса Михайлівна.

Чаплiївська сільська рада
с. Лушники
Різдво-Богородицька церква

Дата побудови та закриття церкви Різдва Пресвятої Богородиці невідомі. Зруйнована у 1961 р. На місці, де раніше стояла церква, нічого немає. Створена релігійна громада, але вона не діє. Мешканці села задовольняють релігійні потреби в Успенській церкві с. Чаплiївки.

Відомості подав головний спеціаліст юридичного відділу Шосткинської райдержадміністрації О.Л.Войтеховський.

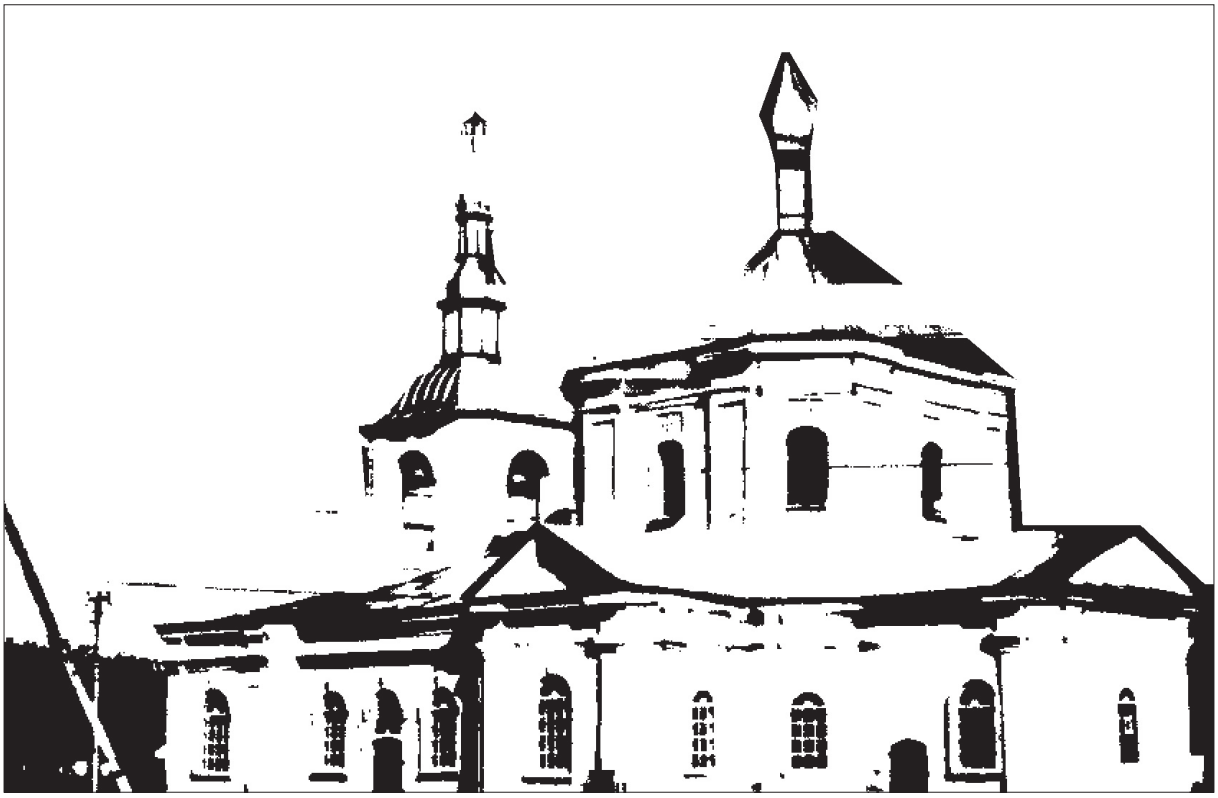

Спасо-Преображенська церква в селищі Вороніж

Миколаївська церква у с.Глазове

Церква Архангела Михаїла в с.Собич

ЯМПІЛЬСЬКИЙ РАЙОН

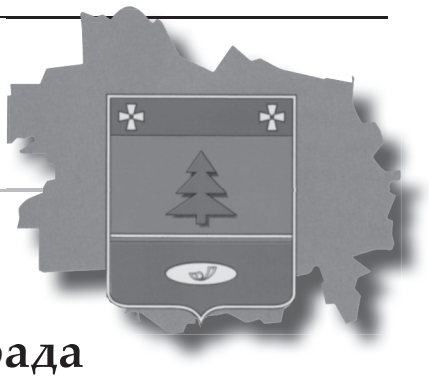

Дружбівська міська рада
м. Дружба
Церква Казанської Ікони Божої Матері

Відомості про час зведення хутір-михайлівської Казанської церкви відсутні.

До місцевої Казанської парафії належали села Хутір-Михайлівський (тепер – м. Дружба), Юрасівка, Довжик.

Храм був зруйнований комуністами в 1930-х рр.

Відомості подала Євдокименко С.П., пенсіонерка, м. Дружба.
Відомості завірив міський голова м. Дружба Палагін І.М.

Ямпільська селищна рада
смт Ямпіль
Георгієвська церква

Церква в ім'я Святого Великомученика Георгія була збудована протягом 1822-1826 рр. на кошти І.М. Неплюєва.

До місцевої парафії належали с.м.т. Ямпіль і с. Рудня. Згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", в кін. XVIII ст. в "містечку Ямполі" мешкало 1379 душ.

В 1930-1932 рр. храм був закритий і не функціонував.

Георгієвська церква остаточно знищена в 1936 р.

В 1996 р. на кошти місцевої громади була зведена нова Георгієвська церква.

Преображенська церква

Церква в ім'я Преображення Господнього була збудована в 1796 р.

До місцевої парафії належали с.м.т Ямпіль, хутір Ростов, села Прудище та Імшана.

Преображенський храм згорів під час громадянської війни у 1918 р.

В 2001 р. на кошти Деркача А.Л. був побудований новий храм.

Відомості подала Ісаєнко Т.М., секретар селищної ради, смт Ямпіль.
Відомості завірив Чубун А.О., селищний голова.

Антонівська сільська рада
с. Антонівка

Відомості про час зведення місцевого храму відсутні. Проте, церква в Антонівці давно, оскільки, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. мав статус села (вказує на її наявність) і в ньому мешкало 240 душ.

До місцевої парафії належали села Антонівка, Комінтерн.

Храм був зруйнований комуністами в 1917-1918 рр.

На місці зруйнованої церкви побудований сільський клуб

Відомості подав Рябік О.М., секретар сільської ради, с. Антонівка.

Білицька сільська рада
с. Білиця
Петропавловська церква

Білицька Петропавловська церква мала два престоли: на честь апостолів Петра і Павла і в ім'я Пресвятої Богородиці. Храм в Білиці існує десь з 1 пол. XIX ст., оскільки, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. ще мав статус "деревні" (вказує на її відсутність) і в ньому мешкало 118 душ.

До місцевої парафії належали села Білиця, Олександрівське, Базилівщина.

Після Другої світової війни храм був закритий і не функціонував.

Петропавловська церква знищена в 1955 р.

Документів та фотографій не збереглося.

Відомості подала Давидова Л.В., секретар сільської ради, с. Білиця.
Відомості завірила Бояринова К.Є., сільський голова.

Воздвиженська сільська рада
с. Воздвиженське
Храм Воздвиження Хреста Чесного Життєдайного Хреста Господнього

Хрестовоздвиженський храм на хуторі Воздвиженському був збудований коштом дворянина Миколи Миколайовича Неплюєва (1851-1908). Освячення храму і перша літургія в ньому відбулись 11 вересня 1893 р. Це був домовий храм сільськогосподарської православної общини – Хрестовоздвиженського трудового братства, заснованого М.Неплюєвим у 1889 р. До місцевої парафії належали села Воздвиженське, Говорунове, Рождественське, Сороковий Клин.

В архітектурному відношенні храм являв собою ошатну, хрестоподібну в плані будівлю, збудовану в древньоруському стилі з великих, ретельно підготовлених дерев'яних колод. Первісний вигляд храму і його інтер'єр детально змалював сам М.М.Неплюєв: "На южной стороне поляны, среди дендрологического сада, возвышается церковь в русском стиле, вся серая, с белою резьбой и зеленою крышею, увенчанною тремя золотыми крестами. На белом фоне матовых стекол её окон, рельефно выступают большие синие кресты, а скромные колокола приютились под высоким навесом, в виде балкона над главным входом.

По обилию крестов, церковь эта по праву может называться крестовою. Большие синие кресты в белых матовых окнах, большие белые кресты на каждой половинке наружных дверей. Внутри – крестов ещё больше. Вся церковь в форме креста, выкрашена однообразно светло-голубой краской с темными колоннами на углах, такими же большими крестами на обеих половинках внутренних дверей, лутками и оконными рамами. Иконостас светлого резного дуба, с инкрустациями и рельефными украшениями из черного дуба, сделан мастерами наших столярных заведений. Целый ряд крестов над иконостасом, множество прямых и андреевских крестов черного дуба и таких же звезд украшает сам иконостас. Все иконы писаны скромным местным живописцем [О.П.Шапоріним] и написаны весьма удовлетворительно. Образ Воздвижения Креста Господня и Апостолы на царских вратах даже положительно хороши.

Большая люстра, ставники, висячие паникадила и четыре больших креста с трехсвечниками и многими висячими небольшими крестами на стенах – все это сделано из хрусталя и при вечернем освещении блестит тысячью огней, благодаря бесчисленным граням разнообразных хрустальных украшений.

На стенах по обе стороны иконостаса, большие тёмно-синие церковные хоругви с золотой бахромой и две меньшие хоругви старшего и младшего кружков школы: одна красная с золотым крестом, другая голубая с крестом серебряным.

Из царских врат от престола на середину церкви расстилается красивый ковёр, состоящий из полосы тёмно-малинового бархата между двух вышитых полос с большими белыми лилиями и роскошными зелеными листьями по темно-малиновому фону.

На престоле, кроме обычной священной утвари – Евангелие с рисованными на фарфоре медальонами тонкой работы.

Не менее вечернего красиво и дневное освещение храма, когда яркие лучи солнца, умеряемые матовыми и синими стеклами окон, наполняют его мягким, радостным светом".

Слід додати, що в церкві був унікальний аналой, з вставленим в нього прекрасно виконаним на склі образом Христа Спасителя – робота майстра Неруша. Пізніше храм поповнявся іконами. Дві ікони (св. Івана Богослова і св. Миколи Чудотворця) написав в 1895 р. насельник Глинської пустині ієромонах Марин. Свої родові ікони подарували храму: польський дворянин Станіслав Голинський – образ Миколи Чудотворця XV ст.; митрополит Санкт-Петербурзький Паладій (Раєв) подарував ікону св. Олексія чоловіка Божого. Єпископ Пермський Петро (Лосев) – ікону Казанської Божої Матері. Церква знаходилась серед мальовничого дендрологічного саду, була невелика за розміром і вміщала приблизно 200-230 людей.

Перші півтора роки, коли в храмі ще не було настоятеля, в ньому служили священики сусідніх сіл, або монахи з Глинської пустині. Відомі їх імена – о. Василій Кучеровський, о. Олексій Гончаров, ієромонах Марин, о. Тимофій Лєсунов з с. Грем'ячка. В подальшому настоятелями Хрестовоздвиженського храму були наступні духовні діячі.

Священик Сергій Четвериков (1867-1947) – настоятель з літа 1896 до кінця 1898 р. Вихованець Московської духовної академії, видатний церковний діяч XX століття. Після революції перебував в еміграції. Духовний керівник Російського студентського християнського руху в Західній Європі. Автор визначних богословських і педагогічних праць, найвідоміші з яких: "Старец Паисий Величковський" (Париж, 1923), "Великим Постом" (Париж, 1926), "Путь чистоты" (Париж, 1929). Про своє служіння в Братстві о. Сергій розповів у творах, які перевидані в наш час ("Бог в русской душе" – М., 1998; "О вере во Христа. Тысячелетний путь русского православного народа со Христом" – СПб., 1998).

о. Сергій Жихарев був настоятелем в 1898-1899 рр.

о. Роман Медведь (1874-1937), з грудня 1900 по грудень 1901 р. Після служив в храмах Петербурга і Севастополя. В 1937 р. репресований і розстріляний комуністами. У 2000 р. канонізований Собором РПЦ як священомученик.

о. Олександр Секундов (1876-1938), був настоятелем з 1903 до 1924 р. Талановитий духовний керівник і проповідник. Автор богословських статей, які друкувались в київських виданнях. Учасник Помісного Собору 1917-1918 рр. Був добре знайомий св. патріарху Тихону і одержав від нього церковні нагороди. В 1925 р. репресований Радянською владою разом з усіма керівниками Трудового братства. Провів у тюрмі один рік. Потім служив у храмі с. Опоченський Посад, Новгородської області. Розстріляний комуністами за сповідання християнської віри. Нині в Новгородській єпархії Росії готуються матеріали для канонізації о. Олександра як священомученика.

У братському храмі був дуже гарний хор. Виконувались класичні твори, такі як "Літургія" Чайковського и "Всенощна", "Всенощна" и "Літургія" Рахманінова, Бортнянський. Хор складався з братчиків та учнів обох братських шкіл. Учасникам братського духовного хору давав уроки славетний український хормейстер Яків Калішевський (1856-1923), який гостював у Неплюєва. Назвемо кілька імен людей з видатними голосами: Ольга Миколаївна Неплюєва – сопрано, Афанасій Портянко – чудовий м'який бас баритонального тембру, Василь Поправко – бас густий низький, Василь Бондаренко – тенор, Вікторія Портянко – сопрано, Марія Августинович – сопрано, "соловей", як називали її, Ольга Сайко – альт дуже м'якого глибокого тембру. Саме у Воздвиженському хорі починав свій шлях у велику музику відомий український композитор Павло Сенця (1879-1960), який прожив у Братстві вісім своїх юних літ (1892-1900).

Духовне і релігійне життя в Братстві було досить активним. Окрім звичайних храмових богослужінь в недільні, святкові і пісні дні, в яких брало участь все Братство, існувала спільна молитва вранці і ввечері в братських духовних сім'ях. Відомо, що в братстві влаштовувались спільні бесіди з питань віри і життя, молитовні зібрання з читанням Священного Писання, а також покаянні зібрання, на яких присутні просили прощення у Бога, у братства і один в одного. По благословенню єпископа Неплюєв мав почесне право одягатися в стихар та проповідувати в храмі. Також по благословенню єпископа в Братстві створювались нові обряди, наприклад, існував обряд посвячення в Братство.

Служби вирізнялись простотою та урочистістю. В теплу пору року всенощну службу братський священик Олександр Секундов часто проводив просто неба. Історик церкви М.М.Тареєв, який влітку 1907 р. побував на такій службі, під враженням від побаченого і почутого, писав: "Кругом стояла теплая тишина замирающего летнего дня. И вот началась служба, и торжественно зазвучал братский хор. Стройные, из глубины души вырывавшиеся звуки, сжатые со всех сторон чащею леса, могучим потоком поднимались к небу. С совершенною ясностью стало понятным, что вечерняя служба особенно уместна под открытым небом, так как ее содержание имеет бли-

жайшее отношение к природе...< > И было что-то чарующее, гипнотизирующее в этом соответствии между природой и священною песней... И нельзя было без глубокого чувства смотреть на эти группы братьев и сестер в их простеньких однообразных костюмах. Они делают серьезное, великое дело, они могут молиться с глубокой искренностью...< > Минуты, проведенные нами на молитвенном собрании, мы считаем наиболее памятными в своей жизни".

В 1924 р. храм був закритий. В кін. 1920-х р. Хрестовоздвиженську церкву було пограбовано і розкрадено, все дорогоцінне начиння її пропало. Саму будівлю було повністю розібрано і перенесено в сусіднє с. Говорунове. Там знову її склали, але при цьому верхню купольну частину і балкон з дзвіницею просто знищили. Колишній храм став сільським клубом. На місці вівтаря зробили сцену. У 1960-ті рр. вчорашній клуб став вже складом мінеральних добрив місцевого колгоспу. В кінці 1970-х рр. напівзруйнована будівля була кинута напризволяще. Залишки церкви згоріли 18 квітня 2005 р.

Нині в музеї "Трудове братство М.М.Неплюєва" зберігається лише одна віконна рама від цього знищеного храму. Треба зазначити, що на початку 1930-х рр. слідом за церквою знищили і чудовий 50-річний дендропарк серед якого вона стояла. Цю територію пришлі селяни безладно забудували хатами, сараями і кошарами. У сучасному с Воздвиженське тут пролягає вулиця Першотравнева.

В пострадянський період богослужіння в Воздвиженському відновилися 27 вересня 1996 року. Але повноцінного храму в селі і досі немає. Церква тулиться в приміщенні колишньої кухні в уцілілому будинку М.М.Неплюєва, який знаходиться в аварійному стані.

Відомості подав Авдасьов В.М., директор народного музею Трудове Братство М.М.Неплюєва, с.Воздвиженське.
Відомості завірив Козюля М.О., сільський голова.

с. Грем'ячка
Михаїла Архангела

До місцевої парафії належали села Грем'ячка, Олине, Туранівка, Окіп.

Храм Михаїла Архангела був зведений на поч. XIX ст. на кошти місцевої громади. Проте, церква в Березі з'явилася раніше, оскільки, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. вже мав статус села (вказує на її наявність) і в ньому мешкало 284 душі.

За переказами старожилів, останнім священнослужителем був отець Володимир із м. Глухова.

В 1960 р. року церква була закрита і перебудована: з 1960 по 1965 рр. в її приміщенні знаходився сільський клуб.

В 1965 р. залишки церкви були остаточно знищені.

Відомості подала Штанюк Т. Д., пенсіонерка, с. Грем'ячка.
Відомості завірив Козюля М.О., сільський голова.

Дорошівська сільська рада
с. Дорошівка
Василівська церква

Дорошівська Василівська церква була зведена близько трьох століть назад. Будівничим храму виступив козак Дорош. Проте, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. ще мав статус "деревні" і в ньому мешкала 41 душа.

До місцевої парафії належали села Дорошівка, Василець, Романкове, Дорошенкове, Палащенкове, Косинські.

Орієнтовно в 1950-1955 рр. храм перебудували – спочатку в сільський клуб, а потім на колгоспну комору.

Приблизно в 1958-1960 рр. рештки Василівської церкви були остаточно знищені.

Про священнослужителів даних не має. Документів та фотографій не збереглося.

Відомості подані: Курбак М.О., секретар сільської ради, с. Дорошівка.
Відомості завірив Звоник В.В., сільський голова.

Княжицька сільська рада, с. Княжичі Свято-Дмитріївська церква

Відомості про час і обставини спорудження княжицької Свято-Дмитріївська церкви відсутні. Проте, церква в Березі існувала давно, оскільки, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. мав статус села (вказує на її наявність) і в ньому мешкала 421 душа.

До Дмитрівської парафії належали села Княжичі, Гирине, Степанівна, Веселий Гай, Орлів Яр.

Останній відомий священнослужитель – Смоличев І.І.

Дмитріївський храм був зруйнований під час Другої світової війни.

Відомості подані: Антюшко О.О., секретар сільської ради, с. Княжичі.
Відомості завірив Темченко О.В., сільський голова.

Марчинобудська сільська рада с. Марчихина Буда (у XVIII ст. – Марчишина Буда) Іванівська та Миколаївська церкви

Коли зводились Іванівська та Миколаївська церкви достеменно не відомо. Відома орієнтовна дата спорудження одного з них – 1762 рік.

До місцевих парафій належали села Марчихина Буда, Родіонівна, Ломлена, Дем'янівка, Руденка. Згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", в кін. XVIII ст. Марчишина Буда мала статус села і в ній мешкало 689 душ.

В роки радянської влади церкви були зруйновані.

В 1992 р. прихожанами було створено православну громаду Іоанна Хрестителя.

Відомості подані: Твердунова М.О., пенсіонерка, с. Марчихина Буда.
Відомості завірив Нещерет С.В., секретар сільської ради.

Микитівська сільська рада с. Микитівка

Відомості про спорудження та назву першого місцевого храму відсутні. Проте, церква в Микитівні існувала давно, оскільки, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. мав статус села (вказує на її наявність) і в ньому мешкало 128 душ.

Остання церква орієнтовно була споруджена у 1914 р.

До місцевої парафії належали села Микитівна, Хохлівка (Зорине), Зелена Діброва, Нарбутівка.

Останнім священиком був отець Микола (Арбузов).

В 1932 р. церква була перебудована під клуб

Відомості подані за спогадами жителів села.
Відомості завірив Ковальов В.П., сільський голова.

Орлівська сільська рада
с. Орлівка
Церква Різдва Пресвятої Богородиці

Церква Різдва Пресвятої Богородиці була споруджена в 1775-1779 рр.

До місцевої Різдво-Богородицької парафії належали села Орлівка, Ржане, Шевченкове. Згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", в кін. XVIII ст. в с. Орлівці мешкало 484 душі.

В 1933 р. церква була закриття для богослужінь і в її приміщенні була організована комора для зберігання зерна.

В 1937 р. церква Різдва Пресвятої Богородиці була остаточно знищена.

З 1991 р. місцева православна громада Пресвятої Богородиці знаходиться в житловому будинку, який є власністю сільськогосподарського підприємства.

Відомості подані: Воробйова Г.О., завідуюча сільською бібліотекою, с. Горлівка.
Відомості завірив Радич Н.І., сільський голова, с. Орлівка.

Паліївська сільська рада, с. Паліївка

Церква с. Паліївка була зведена в 1885 р. шляхом перенесення з хутора Гута. До перенесення храм підпорядковувався Гамаліївському монастирю. В цілому, церква в Паліївці існувала давно, оскільки, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. мав статус села (вказує на її наявність) і в ньому мешкало 312 душ.

До місцевої парафії належали село Паліївка та хутір Гута.

Храм був закритий радянською владою в 1935 р.

За часів німецької окупації з 1941 по 1943 рік церква працювала, а з 1943 р. була закрита остаточно. З 1945 по 1967 рр. в приміщенні працював сільський клуб і бібліотека, з 1967 по 1975 рр. – шкільна майстерня і лижна база середньої школи.

В серпні 1975 р. паліївський храм був остаточно знищений.

Відомості подані: Проценко О.Ф., пенсіонер, с. Паліївка.
Відомості завірив Проценко О.В., сільський голова.

Степнеська сільська рада
с. Степне (до 1922 р. – Юриновка)

Дата будівництва місцевого храму не встановлена, Проте, церква в Юриновці існувала давно, оскільки село засноване в 1657 р. До того ж, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. мав статус села (вказує на наявність церкви) і в ньому мешкало 293 душі.

Стосовно останнього храму відомо, що в 1875 р. стара церква була перебудована і розширена.

До місцевої парафії належали села Юриновка (Степне), Майське, Феофілівна (раніше – хутір Феофіловський).

Останнім священиком був П.Лузиновський.

Перший раз була церква була закрита в 1934 р. Після закриття 2-3 роки її використовували як колгоспну комору для збіжжя. До осені 1941 р. була закрита. З осені 1941 р. до осені 1943 р. під час окупації села німцями храм функціонував. Вдруге був закритий з приходом Червоної армії восени 1943 р. Приблизно в 1946-1948 рр. перебудований під сільський клуб.

В 50-х рр. XX ст. церква була остаточно розібрана населенням.

Відомості подані: Циганок М.С., с. Степне; Купрієнко М.Д., с. Степне; Шевцова Є.Ф.,
с. Степне, вул. Калініна, 54.
Відомості завірив Помошник Л.І., сільський голова.

Усоцька сільська рада
с. Усок
Церква Успіння Пресвятої Богородиці

Дата спорудження першого місцевого Успенського храму не встановлена. Проте, церква в с. Усок існувала давно, оскільки, згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", цей населений пункт в кін. XVIII ст. мав статус села (вказує на її наявність) і в ньому мешкало 317 душ.

До парафії усоцької Святоуспенської церкви належали сс. Усок і Паліївка.

У 1935 році з храму були зняті дзвони, а протягом 1936-1938 рр. церква знищена повністю. В 1938 р. на місці зруйнованої святині розпочалося будівництво школи, яка розпочала роботу лише в 1956 р.

В 1996 р. за рахунок добровільних пожертвувань громади були проведені відбудовні роботи. На даний час священиком в парафії служить Безубенков М.М.

Відомості подані: Гайворонська Н.Л., секретар сільської ради, с. Усок.
Відомості завірив Бабич В.В., сільський голова.

Чуйківська сільська рада
с. Чуйківка
Успенська церква

Успенська церква Успіння Пресвятої Богородиці була споруджена в 1753 р. на кошти родини козацьких генеральних старшин Кочубеїв.

До місцевої Успенської парафії належали села Чуйківка, Бугор, Микитівське, Об'єднане. Згідно "Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799-1801 років", в кін. XVIII ст. в с. Чуйківці мешкало 215 душ.

В 1844 р. церква була перебудована.

На даний час храм знаходиться у незадовільному стані.

Відомості подані: Митіна О.І., секретар сільської ради, с.Чуйківка.
Відомості завірив Саврасов С.І., сільський голова.

с.Воздвиженське. Хрестовоздвиженська церква

смт Ямпіль. Спасо-Преображенський храм

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Барановський Г.В. Юбилейный сборник сведений о деятельности бывших воспитанников института гражданских инженеров (строительного училища) 1842-1892. – СПб., 1893.
2. Бєлашов В. Глухів – столиця Гетьманщини (до „Глухівського періоду" історії України (1708-1782рр.). – Глухів, 2005.
3. Бутенко С.П. Битиця. Стежками історії // Ярославна. – 2007.
4. Вечерський В. Втрачені об'єкти архітектурної спадщини України. Київ-Головкиївархітектура, 2002.
5. Вечерський В. Глухівська старовина // Пам'ятки України. – 1994. – № 3-6. – С.57-62.
6. Вечерський В. Поминальник української архітектури // Пам'ятки України. – 1992. – № 2-3. – С.68-69.
7. ДАСО. Ф. 65. Миколаївська церква м. Суми Сумського повіту Харківської губернії.
8. ДАСО. Ф. 65. Різдво-Богородицька церква м. Суми Сумського повіту Харківської губернії.
9. ДАСО Ф. 476, оп. 1, спр.77. Різдво-Богородицька церква с. Будилка Лебединського повіту.
10. ДАСО. Ф. Р-715, оп. 1, спр. 203.
11. ДАСО. Ф. Р-2362, оп. 1, спр. 64. Географічний опис міста Суми з повітом 1767 року.
12. ДАСО. Ф. Р-3343, оп. 1, спр. 160, арк. 54, 60, 231/9.
13. ДАСО. Ф. 4563, оп. 1, спр. 1802, арк. 6-13. Конотопський окрвиконком.
14. ДАСО. Ф. 4653, оп. 1, спр. 322, арк. 37-39. Конотопський окрвиконком.
15. Дідоренко Л.Д. Храми Краснопільщини. – Суми, 2005.
16. Домонтович М. Описание Черниговской губернии. – Чернигов, 1865.
17. Єленський В.Є. Сувора відлига // Людина і світ. – 1990. – № 6. – С.25.
18. Історія християнської церкви на Україні. – К., 1992.
19. Карась А. кавалерійським наскоком // Панорама Сумщини. – 1990. – 13 грудня.
20. Ківш Т. Крематорій у церкві // Панорама Сумщини. – 22 листопада 1990.
21. Конквест Р. Жнива скорботи. – К., 1993.
22. Кравченко О.М. Козацькі некрополі другої половини XVII-XVIII ст. на території Сумської фортеці // Матеріали сьомої Сумської наукової історико-краєзнавчої конференції. – Суми, 2007. – С.48-50.
23. Краткий обзор епархий и монастырей. – М., 1852.
24. Кулиняк Д. Вибухове відлуння // Людина і світ. – 1990. – № 1. – С.16.
25. Лазаревський А. Описание старой Малороссии. Полк Нежинский. – К., 1893.
26. Лісний. А.М. Через віки і епохи: нариси з історії с. Терни. – Кн. 1. – Суми, 2005.
27. Логвин Г. Народна архітектурна творчість // Українське відродження і національна церква. – К., 1990.
28. Логвин Г.Н. По Україні. Стародавні мистецькі пам'ятки. – К., 1968.
29. Лукомский Г. Старинные усадьбы Харьковской губернии. – Петроград, 1917.
30. Мойсеєнко В.П. Новаківська Н.П. Суми. Історико-архітектурний нарис. – К., 1966.
31. Нарис історії архітектури Української РСР (дожовтневий період) – К., 1957.
32. Научные рекомендации к опорному плану г. Лебедина Сумской области. – К., 1985.
33. Описи Лівобережної України кінця XVIII – початку XIX ст. – К., 1997.
34. Опис Новгород-Сіверського намісництва (1779-1781). – К., 1931.
35. Павлович П.А. Село Дубовичи. Имение Варвары Васильевны Кочубей Глуховского уезда Черниговской губернии. – К., 1903.
36. Роменщина – батьківщина Петра Калнишевського. Ілюстрований краєзнавчий нарис. – Суми, 2003.
37. Савченко В. Авантюристы гражданской войны: историческое расследование. – М., 2000.
38. Серце останнього гетьмана // Панорама Сумщини. – 1992. – 6 лютого.
39. Скрипченко І. Історія Недригайлова з найдавніших часів до кінця XX століття. – Суми, 2000.
40. Слобода. Історичне минуле міста Суми Харківської губернії священика Іакова Левитського // Добрий день. – 1991. – 12 квітня.
41. Слобода. Історичне минуле міста Суми Харківської губернії священика Іакова Левитського // Добрий день. – 1991. – 26 квітня.
42. Справочной книги для Харьковской епархии. – Харків, 1904.

43. Стецюка А. Був у Вирях Покровський храм // Радянська правда. – 1987. – 27 вересня.
44. Сумщина в іменах. Енциклопедичний довідник. – Суми, 2003.
45. Таранушенко С.А. Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України. – К., 1976.
46. Таранушенко С.А. Народні елементи в монументальній мурованій архітектурі XVII-XVIII століть на Слобожанщині // Пам'ятки України. – 1992. – № 2-3. – С.58-60, 119-122.
47. Таранушенко С.А. Пам'ятники архітектури Слобожанщини XVII-XVIII віків // Питання історії архітектури та будівельної техніки України. – К., 1959. – С.44-80.
48. Филарет (Д.Г.Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. – Харків, 2005.
49. Филарет (Д.Г.Гумилевский). Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Чернигов, 1874.
50. Фомин П. Церковные древности Харьковского края. – Х., 1916.
51. Хвостенко Г. Динаміт під „Воскресенкою" // Сумщина. – 1991. – 21 вересня.
52. Хвостенко Г. Лист до Ромена Ролана // Сумщина. – 1991. – 20 листопада.
53. ЦДІА України. Ф. 1710, оп., спр. 2. Слобідсько-Українська губернська канцелярія.
54. Цінності наші... // Червоний промінь. – 1991. – 16 лютого.
55. Черниговские Епархиальные Известия. Прибавление. – Чернигов, 1866.
56. Черниговские Епархиальные известия. – Часть 11. – Чернигов, 1861.
57. Чугай М. Замість реквієму по убієнних церквах // Панорама Сумщини. – 1990. – 8 листопада.

ГЕОГРАФІЧНО-ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Андріївка (нині в межах Кролевця) 132
Андріївка 221
Андріївська сільська рада 221
Андріївська церква 185
Аннозачатіївська церква 258
Антики 208
Антонівка 302
Антонівська сільська рада 302
Артюхівка 221
Артюхівська сільська рада 221
Архангело-Михайлівська церква 166
Архангело-Михайлівська церква 169
Архангело-Михайлівська церква 290
Архангело-Михайлівська церква 291
Архангело-Михайлівська церква 68
Архангельська церква 44
Бакирівка 184
Басівка 221
Басівка 255
Басівська сільська рада 221
Басівська сільська рада 255
Бацмани 225
Бачівськ (Бачевськ) 63
Бачівська сільська рада 63
Бездрик 256
Бездрицька сільська рада 256
Береза 63
Березняки 172
Березовська сільська рада 63
Берюх 208
Беседівка 176
Бирдіни Івани 58
Бистрик 135
Битиця 256
Битицька сільська рада 256
Бишкінська сільська рада 139
Бишкінь 139
Біжівка 39
Білиця 303
Білицька сільська рада 303
Білківська сільська рада 286
Біловоди 257
Біловодська сільська рада 222
Біловодська сільська рада 257
Білопілля 19
Білопільська міська рада 19
Білоусівка (на даний час вже не існує) 251
Благовіщенська церква 163
Благовіщенська церква 208
Благовіщенська церква 223
Благовіщенська церква 286
Благовіщенський храм 205
Благовіщенський храм 210
Бобрик 222
Бобрик 23
Бобрицька сільська рада 222
Бобрицька сільська рада 23
Богданівка 294
Богданівська сільська рада 294
Боровенька 139
Боровеньківська сільська рада 139
Боромля 287
Боромлянська сільська рада 287
Бранцівка 105
Бранцівська сільська рада 105
Братениця 56
Будилка (Будилки) 140
Будильська сільська рада 140
Буринь 39
В'язове 81
Василевська церква 224
Василівка 140
Василівська сільська рада 140
Василівська церква 185
Василівська церква 269
Василівська церква 305
Введенська церква 252
Введенська церква 279
Ведмеже 229
Велика Берізка 246
Велика Писарівка 53
Велика Рибиця 105
Велика Чернеччина
(в XVII-XVIII ст. – Чернеччина) 258
Великий Самбір 81
Великі Бубни 223
Великі Будки 165
Великі Будки 222
Великі Вільми (у XVIII ст. – Ільми) 258
Великоберізківська сільська рада 246
Велико-Бубнівська сільська рада 223
Великовільмівська сільська рада 258
Великописарівська селищна рада 53
Великочернеччинська сільська рада 258
Верхня Пожня 116
Верхня Сироватка 258
Верхньосироватська сільська рада 258
Верхосулка
(в XIX ст. – Вища Верхосулка) 23
Верхосульська сільська рада 23
Виднівка 106
Вири (Вирі) 24
Вирівка 81
Вирівська сільська рада 24

Вільна Слобода 64
Вільне (Вольний Курган) 55
Вільненська сільська рада 55
Вільненська сільська рада 55
Вільнослобідська сільська рада 64
Вільшана 166
Вовківці 228
Вовна 294
Вовнянська сільська рада 294
Водолаги 257
Воздвиженська сільська рада 303
Воздвиженське 303
Вознесенка 40
Вознесенська церква 109
Вознесенська церква 155
Вознесенська церква 163
Вознесенська церква 186
Вознесенська церква 210
Вознесенська церква 263
Вознесенська церква 39
Вознесенська церква 60
Вознесенський храм 205
Волинцево 208
Володимирська церква 260
Волокитине 208
Ворожба 141
Ворожбянська міська рада 25
Ворожбянська міська рада 25
Ворожбянська сільська рада 141
Вороніж 292
Воронізька селищна рада 292
Воскресенка 40
Воскресенська Соборна церква 223
Воскресенська церква 150
Воскресенська церква 222
Воскресенська церква 40
Воскресенська церква 46
Воскресенська церква 56
Воскресенська церква 83
Воскресенський храм 206
Вощинине 208
Всіхсвятська цвинтарна церква 109
Всіхсвятська церква 24
Всіхсвятський храм 264
Гаврилова Слобода 250
Галка 224
Галківська сільська рада 224
Гамаліївка 294
Гамаліївська сільська рада 294
Гамаліївський Харлампіївський монастир 294
Ганнівка 259
Ганнівка-Тернівська 31
Гвинтове 40
Георгієвська церква 302
Георгіївська церква 146
Георгіївська церква 151
Георгіївська церква 221
Георгіївська церква 224
Георгіївська церква 226
Георгіївська церква 229
Георгіївська церква 236
Георгіївська церква 257
Георгіївська церква 26
Георгіївська церква 288
Герасимівка 228
Глазівська сільська рада 295
Глинськ (заштатне місто Глинськ) 223
Глинська сільська рада 223
Гнилиця 184
Годунівка 67
Голубівка 141
Голубівка 247
Голубівська сільська рада 141
Голубівська сільська рада 247
Горобівка 26
Горобівська сільська рада 26
Грабовська сільська рада 111
Грабовське (до 1964 р. – Пушкарне) 111
Грем'ячка 305
Гречанівка (тепер частина Самотоївки) 113
Гринівка 167
Гринцеве 142
Гринцівська сільська рада 142
Гришине (до 1931 р. – Гаврилівка) 224
Гришинська сільська рада 224
Грунівка 106
Грунь 185
Гудимівка 142
Гудове 69
Гути 82
Дептівка 82
Деркачівка 168
Дернівська сільська рада 288
Дернове 288
Дзвіниця Спасо-Преображенської церкви 73
Дзвіниця Троїцького собору 72
Димитріївський храм 210
Дівочий Спасо-Преображенський (Успенський) монастир 72
Дмитрівська сільська рада 56
Дмитрівська сільська рада 56
Дмитріївська церква 139
Дмитріївська церква 294
Добрянська сільська рада 56
Добрянське (до 1905 р. – Гниловка) 56
Довгополівська сільська рада 224
Довжик 186
Домова церква в ім'я Воскресіння Господнього 176
Домова церква Іоанна Предтечі 281
Домова церква Св. Мучениці Зінаїди 281
Дорошівка 305
Дорошівська сільська рада 305
Дружба 302
Дружбівська міська рада 302
Дубовичі 135

Дунаєць 64
Дунаєцька сільська рада 64
Дяківка 40
Жигайлівка 289
Жигайлівська сільська рада 289
Житнє 226
Жихівська сільська рада 247
Жихове 247
Жовтнева селищна рада 26
Жовтневе (до 1925 р. – Кирилівка) 82
Жовтневе
(до 1957 р. – Миколаївка Вирівська) 26
Жолдаки 82
Жуківка 41
Журавка 249
Журавне 190
Запсілля 106
Запсільська сільська рада 105
Засулля (з 1960 р. – в межах Ромни) 237
Захаріє-Єлизаветинська церква 251
Зноба 248
Зноб-Новгородська селищна рада 248
Іванівська та Миколаївська церкви 306
Івано-Богословська церква 235
Івано-Богословська церква 260
Івано-Воїнівська церква 31
Іверсько-Богородична церква 39
Івотська сільська рада, Івот 296
Іллівська церква 249
Іллінська церква 184
Іллінська церква 20
Іллінська церква 32
Іллінський храм 209
Іоанно-Богословська домова церква 281
Іоанно-Богословська церква 258
Іоанно-Богословська церква 26
Іоанно-Воїнівська церква 18
Іоанно-Предтечинська церква 147
Іоанно-Предтечинська церква 147
Іоанно-Предтечинська церква 263
Іоанно-Предтечинський храм 109
Іоанно-Предтечівська церква 265
Іскрисківщина 26
Іскріськівщинська сільська рада 26
Їздецьке 55
Казанська церква 247
Казанська церква 255
Казанська церква 286
Казанська церква 298
Казанська церква 86
Казанський храм 210
Калинівка 226
Каліївська сільська рада 296
Калюжненська сільська рада 142
Кальченки 25
Кальченки 27
Кальченківська сільська рада 27
Кам'яне (Кам'яний Пригород) 142
Кам'янка 248
Кам'янська сільська рада 142
Кам'янська сільська рада 248
Каплиця Бл. кн. Олександра Невського 207
Каплиця в урочищі "Гора Кругла" 44
Каплиця 163
Капустинці 163
Карабутове (Корибутове) 83
Катеринівська церква 177
Катеринівська церква 31
Кирікивка 57
Кирікивська селищна рада 57
Клепали 41
Климівка 25
Клишки 296
Клишківська сільська рада 296
Княжицька сільська рада, Княжичі 306
Козацьке 83
Козаче 209
Колишній хутір Андріївський (Андріївка) 18
Конотопська міська рада 96
Коржі 225
Коржівська сільська рада 225
Коровинці 168
Коротченківська сільська рада 297
Коротченкове (до 1969 р. – Погрібки) 297
Косівщинська сільська рада 259
Космо-Даміанівська церква 176
Космодем'янівська церква 289
Костянтинів 169
Кошари 83
Краснопілля 102
Краснопільська селищна рада 102
Кренидівка (Крейнидівка) 248
Кренидівська сільська рада 248
Кривоносівка 249
Кривоносівська сільська рада 249
Криничне 107
Кролевець 132
Кропивинці 224
Куземин 186
Кулішівка 171
Курган (Курган-Азак) 143
Курганська сільська рада 143
Курмани 172
Курманівська сільська рада 172
Кучерівка (інші назви – Кочеровка, Кочережка,
Кочуровка) 64
Кучерівська сільська рада 64
Левченки 225
Линове 209
Липова Долина 163
Лісне 247
Лозова (з 1960 р. – в межах Ромни) 236
Локня 255
Лутище 187
Луциківка 27
Луциківська сільська рада 27

Лушники 299
Люджа 289
Люджанська сільська рада 289
Маківська сільська рада, Макове 297
Мала Павлівка 187
Мала Рибиця 107
Мала Чернеччина (вона ж Монастирок, тепер – в складі Токарі) 264
Малий Висторо̀п (Малий Істороп) 143
Малий Самбір 83
Малі Будки 172
Мало-Бубнівська сільська рада 225
Маловисторопська сільська рада 143
Малорибицька сільська рада 107
Манухівка 209
Маріє-Магдалинівська церква 23
Маріє-Магдалинівська церква 235
Марківка 28
Марківська сільська рада 28
Марчинобудська сільська рада 306
Марчихина Буда (у XVIII ст. – Марчишина Буда) 306
Масоновщина 163
Межирицька сільська рада 143
Межиріч (місто, потім – слобода) 143
Мезенівка 107
Мельня 84
Мефедівка 248
Микитівка 286
Микитівка 306
Микитівська сільська рада 306
Миколаївка 226
Миколаївка 259
Миколаївка 42
Миколаївська домова церква 198
Миколаївська сільська рада 226
Миколаївська сільська рада 259
Миколаївська та Покровська церкви 70
Миколаївська церква 172
Миколаївська церква 139
Миколаївська церква 149
Миколаївська церква 163
Миколаївська церква 165
Миколаївська церква 166
Миколаївська церква 168
Миколаївська церква 168
Миколаївська церква 185
Миколаївська церква 189
Миколаївська церква 190
Миколаївська церква 197
Миколаївська церква 21
Миколаївська церква 221
Миколаївська церква 222
Миколаївська церква 226
Миколаївська церква 229
Миколаївська церква 235
Миколаївська церква 246
Миколаївська церква 261
Миколаївська церква 266
Миколаївська церква 292
Миколаївська церква 295
Миколаївська церква 296
Миколаївська церква 297
Миколаївська церква 297
Миколаївська церква 30
Миколаївська церква 42
Миколаївська церква 54
Миколаївська церква 56
Миколаївська церква 59
Миколаївська церква 69
Миколаївська церква 69
Миколаївська церква 70
Миколаївська церква 81
Миколаївська церква 82
Миколаївська церква 83
Миколаївська церква 84
Миколаївський храм 209
Миколаївський храм 210
Миронівка 298
Миронівська сільська рада 298
Мироносицька церква 155
Миропілля 108
Миропільська селищна рада 108
Митрофаніївська церква 290
Михаїла Архангела 305
Михайлівка 145
Михайлівка 43
Михайлівська сільська рада 145
Михайлівська церква 143
Михайлівська церква 143
Михайлівська церква 152
Михайлівська церква 163
Михайлівська церква 167
Михайлівська церква 177
Михайлівська церква 247
Михайлівська церква 251
Михайлівська церква 256
Михайлівська церква 29
Михайлівська церква 293
Михайлівська церква 298
Михайлівська церква 64
Михайлівська церква 65
Михайлівська церква 68
Михайлівська церква 73
Михайлівська церква 84
Могриця 260
Могрицька сільська рада 260
Мокіївка 228
Молчанський монастир 207
Москалівка 222
Московський Бобрик (Бобрик) 146
Московськобобрицька сільська рада 146
Наталівка хутір 268
Недригайлів 173
Нижня Сироватка 260
Нижньосироватська сільська рада 260

Низи (Низ) 260
Низівська селищна рада 260
Ницаха 290
Ницахська сільська рада 290
Нова Гута 251
Нова Рябина (тепер в складі Рябина) 59
Нова Слобода 209
Нові Вирки 29
Нововирківська сільська рада 29
Новодмитрівка (Закобилля) Краснопільської селищної ради 103
Обложки 65
Обложківська сільська рада 65
Ободи 29
Ободівська сільська рада 29
Озаричі (Присеймівська сільська рада) 84
Олександрівка 43
Олександрівка 56
Олександро-Невська церква (приписна) 172
Олександро-Невська церква 231
Олександро-Невська церква 234
Олександро-Невська церква 280
Олексіївка 261
Олексіївська сільська рада 261
Олешня 188
Орлівка 307
Орлівська сільська рада 307
Осоївка 109
Осоївська сільська рада 109
Охтирський Свято-Троїцький монастир 191
Очкине (Очкин) 249
Очкинська сільська рада 249
Павленки 146
Павленківська сільська рада 146
Павлівка 29
Павловська сільська рада 29
Паліївська сільська рада, Паліївка 307
Панасівка 163
Пантелеймонівська церква 238
Пантелеймонівська церква 251
Параскевіївська церква 228
Параскево-П'ятницька церква 184
Пекарі 84
Перекопівка 227
Перемога (до 1946 р. – Холопкове) 65
Перемозька сільська рада 65
Петро-Павлівська церква 187
Петро-Павлівська церква 227
Петропавлівська церква 237
Петропавловська церква 153
Петропавловська церква 303
Петропавловська церква 84
Петрушівка 116
Печин 290
Печинська сільська рада 290
Пигарівка 250
Пигарівська сільська рада 250
Писарівка (після 1945 р. – в складі Хотінь) 265
Підлипне 96
Підліснівка 261
Підліснівська сільська рада 261
Піски (Глушець, нині злилося з Піски) 44
Погожа Криниця 227
Погожо-Криницька сільська рада 227
Пожня 57
Пожнянська сільська рада 57
Покровка 110
Покровська (кам'яна) церква 206
Покровська Двухрамська церква 206
Покровська сільська рада 110
Покровська церква 142
Покровська церква 144
Покровська церква 153
Покровська церква 172
Покровська церква 185
Покровська церква 186
Покровська церква 188
Покровська церква 189
Покровська церква 19
Покровська церква 211
Покровська церква 224
Покровська церква 226
Покровська церква 227
Покровська церква 229
Покровська церква 230
Покровська церква 234
Покровська церква 234
Покровська церква 24
Покровська церква 260
Покровська церква 265
Покровська церква 267
Покровська церква 27
Покровська церква 278
Покровська церква 289
Покровська церква 29
Покровська церква 293
Покровська церква 296
Покровська церква 297
Покровська церква 298
Покровська церква 30
Покровська церква 54
Покровська церква 57
Покровська церква 61
Покровська церква 81
Покровська церква 81
Покровська церква 83
Покровська церква 83
Покровська церква 84
Покровська церква 85
Покровська церква 85
Покровська церква 86
Покровський храм з приписаною Воскресенською церквою 230
Покровський храм 208
Покровський храм 209
Поляне (Полянське) 290

Попівка 58
Попівка 84
Попівська сільська рада 58
Порозок 116
Порохонь 250
Преображенська церква 143
Преображенська церква 222
Преображенська церква 222
Преображенська церква 230
Преображенська церква 268
Привільська сільська рада 67
Пророко-Іллінська церква 154
Протасівка 227
Процівка (з 1960 р. – в межах Ромни) 237
Процівка 227
Пустовійтівка 228
Пустовійтівська сільська рада 228
Пустогород 67
Пустогородська сільська рада 67
Путивль 205
Радомля 291
Рев'якіне 210
Рижівка 30
Рижівська сільська рада 30
Різдво-Богородицька церква 140
Різдво-Богородицька церква 224
Різдво-Богородицька церква 225
Різдво-Богородицька церква 226
Різдво-Богородицька церква 227
Різдво-Богородицька церква 231
Різдво-Богородицька церква 231
Різдво-Богородицька церква 246
Різдво-Богородицька церква 249
Різдво-Богородицька церква 259
Різдво-Богородицька церква 261
Різдво-Богородицька церква 27
Різдво-Богородицька церква 299
Різдво-Богородицька церква 55
Різдво-Богородицька церква 58
Ріпківська сільська рада 228
Річки 30
Річківська сільська рада 30
Рогинці 229
Рогинцівська сільська рада 229
Рогізне 262
Рожковицька сільська рада 250
Розсошівська сільська рада 58
Ромашківська сільська рада 250
Ромашкове 250
Ротівка 212
Рудня 248
Русанівка 163
Рябина (до 1969 р. – Стара Рябина) 59
Рябинська сільська рада 59
Рябинська сільська рада 59
Рябушки 147
Рябушківська сільська рада 147
Рясне 112
Ряснянський монастир 118
Салогубівка 224
Салтикове 84
Самотоївка 113
Самотоївська сільська рада 113
Сахни 84
Свірж 297
Свято-Архистратиго-Михайлівська церква 65
Свято-Варваринська церква 23
Свято-Варваринська церква 26
Свято-Воскресенський храм 103
Свято-Дмитрівський храм Ряснянського монастиря 122
Свято-Дмитрівський храм 112
Свято-Дмитріївська церква 306
Свято-Дмитріївська Церква 69
Свято-Дмитріївський храм 103
Святодухівська церква 280
Святої Великомучениці Варвари 90
Свято-Миколаївська церква 96
Свято-Миколаївська церква 141
Свято-Миколаївська церква 147
Свято-Миколаївська церква 56
Свято-Миколаївський (Преображенський) храм 103
Свято-Миколаївський храм 113
Свято-Миколаївський храм 116
Свято-Миколаївський храм 117
Свято-Михайлівська церква 223
Свято-Покровська церква 142
Свято-Покровська церква 67
Свято-Преображенська церква 59
Свято-Преображенський храм Ряснянського монастиря 122
Свято-Преображенський храм 108
Свято-Преображенський храм 116
Свято-Троїцька церква 135
Свято-Троїцька церква 140
Свято-Троїцька церква 146
Свято-Троїцька церква 186
Святотроїцька церква 46
Свято-Троїцький храм 114
Свято-Успенська церква 146
Свято-Успенська церква 249
Свято-Успенська церква 63
Свято-Успенська церква 68
Северинівська сільська рада 262
Семенівка 67
Семенівська сільська рада 67
Семереньківська сільська рада 290
Сергієво-Анастасіївська церква 167
Середина -Буда 246
Середино-Будська селищна рада 246
Синагога 246
Синагога 73
Ситне 250
Сім'янівка (Дубов'язівська селищна рада) 85
Сіннівська сільська рада 106

Славгород 114
Славгородська сільська рада 114
Слобода Проруб (тепер в межах Білопілля) 22
Слобода 44
Сміле 229
Собич 298
Собичівська сільська рада 298
Собор Олександра Невського 95
Собор Різдва Пресвятої Богородиці 132
Собор Різдва Пресвятої Богородиці 207
Собор Різдва Пресвятої Богородиці 210
Собор Різдва Пресвятої Богородиці 90
Собор Різдва Пресвятої Богородиці. 19
Солдатська сільська рада 59
Солдатське 59
Соснівка 85
Софроніївська пустинь 210
Спасо-Преображенська церква 132
Спасо-Преображенська церква 141
Спасо-Преображенська церква 20
Спасо-Преображенська церква 28
Спасо-Преображенська церква 293
Спасо-Преображенський храм 113
Спаська церква 188
Спаська церква 188
Стара Гута 251
Стара Іванівка 188
Старогутівська сільська рада 250
Степне (до 1922 р. – Юриновка) 307
Степнеська сільська рада 307
Стефанівська домова церква 20
Стецьківка 262
Стецьківська сільська рада 262
Стягайлівська сільська рада 251
Супрунівська сільська рада 31
Суховерхівська сільська рада 44
Тарасівка 60
Тарасівська сільська рада 60
Терешківка 263
Терешківська сільська рада 263
Терни 174
Тимофіївка (тепер частина Осоївки) 110
Тихонівська церква 261
Тихонівська церква 290
Товстянська сільська рада Товста 31
Токарі 265
Токарівська сільська рада 264
Томашівка 176
Томашівська сільська рада 176
Троїцька церква 107
Троїцька церква 152
Троїцька церква 163
Троїцька церква 177
Троїцька церква 185
Троїцька церква 186
Троїцька церква 22
Троїцька церква 225
Троїцька церква 228
Троїцька церква 237
Троїцька церква 246
Троїцька церква 259
Троїцька церква 269
Троїцька церква 288
Троїцька церква 292
Троїцька церква 30
Троїцька церква 41
Троїцька церква 43
Троїцька церква 58
Троїцька церква 59
Троїцька церква 82
Троїцька церква 85
Троїцький собор 72
Троїцький храм 84
Тростянець 286
Тростянецька міська рада 286
Трьохсвятительська церква 230
Трьохсвятительська церква 293
Трьохсвятська церква 151
Тур'я 117
Тур'янська сільська рада 117
Тучне 32
Тучненська сільська рада 32
Угроїдська селищна рада 116
Уздиця 68
Уздицька сільська рада 68
Уланівська сільська рада 68
Уланове (Уланов) 68
Улянівка 32
Улянівська селищна рада 32
Уралівська сільська рада 251
Уралове (до 1922 р. – Олтар) 251
Усок 308
Усоцька сільська рада 308
Успенка 44
Успенська та Мироносицька церкви 53
Успенська церква 231
Успенська церква 136
Успенська церква 225
Успенська церква 228
Успенська церква 229
Успенська церква 230
Успенська церква 25
Успенська церква 255
Успенська церква 258
Успенська церква 266
Успенська церква 29
Успенська церква 293
Успенська церква 308
Успенська церква 55
Успенська церква 67
Успенське (Охримівка, Єфремівка) (тепер в межах Краснопілля) 104
Успенський монастир 264
Успенський собор 153
Успенський храм 109
Успенський храм 208

Успенський храм 208
Успенський храм 208
Федоро-Стратилатівська церква 32
Фотовиж 69
Фотовизька сільська рада 69
Хижки 85
Хильчичі 249
Хмелів 230
Хмелівська сільська рада 106
Ховзівка 212
Ходинська сільська рада 69
Хоминцівська сільська рада, Локня 231
Хоминцівська сільська рада, Хоминці 231
Хоружівка 177
Хотінь (до 2 пол. XVIII ст. – Нова слобода) 266
Хотіньська селищна рада 265
Храм Архангела Михаїла (на Пенянці) 108
Храм Архистратига Михаїла Ряснянського монастиря 122
Храм Архистратига Михаїла 102
Храм Архистратига Михаїла 106
Храм Архистратига Михаїла 107
Храм Воздвиження Хреста Чесного Життєдайного Хреста Господнього 303
Храм Ікони Божої Матері "Всіх Скорбящая Радощів" 221
Храм Покрова Пресвятої Богородиці 108
Храм Покрова Пресвятої Богородиці 110
Храм Різдва Богородиці 287
Храм Різдва Пресвятої Богородиці 109
Храм Різдва Пресвятої Богородиці 111
Храм Різдва Пресвятої Богородиці 209
Храм Різдва Святого Іоанна Предтечі 106
Храм Різдва Христового 110
Храм Різдва Христового 287
Храм Святих Апостолів Петра і Павла 111
Храм святих князів мучеників Бориса і Гліба 118
Храм Святого Мученика Григорія, єпископа Неокесарійського 117
Храм святого Серафима Саровського 116
Храм Святої Великомучениці Параскеви П'ятниці 105
Храм Святої Трійці 106
Храм Сорока мучеників ("Четырехдесяти мучеников") 93
Храм Успіння Пресвятої Богородиці 102
Храм Успіння Пресвятої Богородиці 104
Храм Успіння Пресвятої Богородиці 105
Храм Успіння Пресвятої Богородиці 107
Хресто-Воздвиженська каплиця 70
Хрестовоздвиженська церква 144
Хресто-Воздвиженська церква 85
Хрестовоздвиженський храм 228
Хрещатик 45
Хустянка (Хустянські хутори) 45
Хухра 189
Церква Архангела Михаїла 57
Церква Архангела-Михаїла 190
Церква Бл. кн. Олександра Невського (цвинтарна) 207
Церква Богоявлення Господнього 248
Церква Богоявлення Господнього 94
Церква в ім'я Архистратига Михаїла 135
Церква в ім'я Воздвиження чесного Хреста Господнього 136
Церква в ім'я Святого великомученика Дмитра Мироточивого 262
Церква в ім'я Святої Великомучениці Варвари 248
Церква Введення в храм Пресвятої Богородиці 171
Церква Введення в Храм Пресвятої Богородиці 40
Церква Воздвиження Христа Господнього 190
Церква Вознесіння Господнього (Вольнівська) 39
Церква Вознесіння Господнього 197
Церква Вознесіння Господнього 40
Церква Вознесіння Господнього 40
Церква Вознесіння Господнього 45
Церква Вознесіння Господнього 94
Церква Воскресіння Господнього 251
Церква Георгія Побідоносця 63
Церква Георгія Побідоносця 64
Церква Дмитрія Мироточивого 60
Церква Івана Воїна 262
Церква Ікони Божої Матері "Всіх Скорбящая Радощів" 250
Церква Ікони Казанської Божої Матері 41
Церква Казанської Ікони Божої Матері 302
Церква Миколи Можайського 206
Церква Миколи Чудотворця та дзвіниця 94
Церква Миколи Чудотворця 174
Церква на честь святителя Миколи Чудотворця 134
Церква Олександра Невського 21
Церква Олександра Невського 256
Церква Петра і Павла 197
Церква Покрови Пресвятої Богородиці 251
Церква Покрови Пресвятої Богородиці 43
Церква Покрови Пресвятої Богородиці 173
Церква Покрови Пресвятої Богородиці 175
Церква Преображення Господнього 45
Церква Преподобного Симеона Стовпника 212
Церква Різдва Богородиці на Веригині (Веригах) 73
Церква Різдва Богородиці 145
Церква Різдва Богородиці 237
Церква Різдва Богородиці 268
Церква Різдва Богородиці 279
Церква Різдва Богородиці 82
Церква Різдва Богородиці 82
Церква Різдва Пресвятої Богородиці 225
Церква Різдва Пресвятої Богородиці 294
Церква Різдва Пресвятої Богородиці 296

Церква Різдва Пресвятої Богородиці 307
Церква Різдва Пресвятої Богородиці 46
Церква Різдва Пресвятої Богородиці 64
Церква Різдва Христового 149
Церква Св. Архистратига Михаїла 44
Церква Св. Іоанна Предтечі 207
Церква Св. Миколи 212
Церква Святителя Миколая Чудотворця 223
Церква Святого Архистратига Михаїла 247
Церква Святого Архистратига Михаїла 249
Церква Святого Миколая Чудотворця 248
Церква святого Миколая Чудотворця 277
Церква Святої Трійці 44
Церква Трьох святих 187
Церква Успіння Пресвятої Богородиці та дзвіниця 91
Церква Успіння Пресвятої Богородиці 132
Церква Успіння Пресвятої Богородиці 169
Церква Успіння Пресвятої Богородиці 197
Церква Успіння Пресвятої Богородиці 223
Церква Успіння Пресвятої Богородиці 308
Церква Успіння Пресвятої Богородиці 44
Церкви Святого Великомученика Георгія 90
Чаплища 210
Чаплiївська сільська рада 299
Червлене 147
Червленівська сільська рада 147
Червона Слобода 45
Червоне (до 1930 р. – Старе Село) 266
Червоне (до 1957 р. – Есмань) 70
Червоненська селищна рада 70
Червоненька сільська рада 266
Черепівка 46
Чернацька сільська рада 252
Чернацьке (Чернецьке) 252
Черневе 70
Черневська сільська рада 70
Чернеча Слобода 46
Чернеччина 117
Чернеччина 190
Чернеччинська сільська рада 117
Чернеччинська сільська рада 190
Чуйківка 308
Чуйківська сільська рада 308
Чупахівка 190
Шаповалівка 86
Шевченківська сільська рада 70
Шевченкове (Гирівка) 85
Шевченкове (до 1945 р. – Чорториги) 70
Шпилівка 267
Шпилівська сільська рада 267
Шпотівка 86
Штепівка 147
Штепівська сільська рада 147
Юнаківка (Юноківка) 268
Юнаківська сільська рада 268
Яблучне 60
Яблучненська сільська рада 60
Ямне 61
Ямненська сільська рада 61
Ямпіль 302
Ямпільська селищна рада 302
Ярошівська сільська рада, Ярошівка 231
Ясенок 118
Яструбина (Ястребщина) 71
Яструбине (у XVIII ст. – хутір Ястребений) 269
Яструбинська сільська рада 269
Яструбщинська сільська рада 71
Яцине 210

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

ЗМІСТ

Зруйновані храми Сумщини 6
Білопільський район 18
Буринський район 39
Великописарівський район 53
Глухівський район 63
м. Глухів 72
Конотопський район 81
м. Конотоп 90
Краснопільський район 102
Кролевецький район 132
Лебединський район 139
м. Лебедин 149
Липоводолинський район 163
Недригайлівський район 165
Охтирський район 184
м. Охтирка 197
Путивльський район 205
Роменський район 221
м. Ромни 234
Середино-Будський район 246
Сумський район 255
м. Суми 277
Тростянецький район 286
Шосткинський район 292
Ямпільський район 302
Джерела та література 310
Географічно-іменний покажчик 312
Громадська редакційна колегія: 323

Громадська редакційна колегія:

Гузар З.Т. (голова)
Іванущенко Г.М. (заступник голови)
Шкурат І.В. (заступник голови)
Полтавець К.М. (керівник видавничого проекту)
Алексенко Н.Є.
Ануфрієв О.В.
Білецький П.С.
Білолюбська К.Г.
Бойко В.М.
Бондарева К.І.
Бутенко С.П.
Бурмака Н.М.
Вертікова І.Г.
Волощенко М.О.
Гавриленко Р.І.
Гончаров О.І.
Гринь Н.М.
Демченко Г.Х.
Звагельський В.Б.
Космакова О.В.
Карпенко Г.В.
Карпенко М.П.
Костик Т.О.
Котельва А.Г.
Котельва М.Г.
Кулемза В.І.
Курасова Н.В.
Лещенко А.І.
Луговий М.Г.
Лукаш С.С.
Мельник В.П.
Михайловський В.В.
Мамонова С.П.
Маслов В.О.
Мозговий І.П.
Мошик М. Г.

Наталуха А.С.
Недогрєєва Л.С.
Опара В.П.
Ольховик М.М.
Покидченко Л.А.
Рапута О.В.
Рєзнік Н.М.
Ровенська А.О.
Родінка О.М.
Розторгуєва Н.Б.
Рудаков О.Ю.
Руденко А.Ф.
Свелеба Т.І.
Смоляніков А.Ф.
Стаховський С.М.
Таранушич С.В.
Терентьєв В.С.
Ткаченко А.І.
Ткаченко Б.І.
Ткаченко О.В.
Томілко В.Г.
Фадєєв Ю.В.
Фоменко О.М.
Шаповал В.М.
Шаповал М.М.
Шевелєва О.І.
Шульга В.П.
Ярош А.Я.

Книга Пам'яті Сумської області

Том II
ЗРУЙНОВАНІ ХРАМИ СУМЩИНИ.
Мартиролог втрачених святинь

За авторською редакцією.

Автор-упорядник:
Корнієнко Олег Миколайович

Відповідальна за випуск:
Полтавець К.М.

Технічний редактор:
Наталуха А.С.

Збережено мову і правопис цитованих документів.
У книзі використані фото та фоторепродукції малюнків, надані для публікації районними державними та міськими радами, краєзнавцями Сумської області.

Підписано до друку 18.12.2007. Формат 60x84 $^1/_8$
Папір офсетний. Гарнітура Linotype. Офсетний друк.
Обл.-вид. арк. 39,1. Умов. друк. арк. 38,13. Тираж 1000.

Видавництво "Ярославна"
40030, м.Суми, вул.Горького, 2
(Свідоцтво серія ДК № 332 від 09.02.2001 р., видане Державним Комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України)
e-mail: artdruk@ukr.net

Друк: ТОВ "РВК "Медіа-інформ", 40030, м. Суми, вул. Горького, 34.